

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Збірник наукових праць
кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету

ТЕРНОПІЛЬ
2023

Випуск 3
Том 1

**Збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету**

Випуск 3

Том 1

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Крисоватий А. І. – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Кириленко О. П. – д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;
Горин В. П. – д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ.

*Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні
кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ
(протокол № 8 від 5.12.2023 р.).*

Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету. Вип. 3. Т. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 293 с.

Коло проблем, які висвітлюються у збірнику, пов'язані з розробкою основних напрямів фінансової політики держави, реформуванням складових фінансового механізму та фінансової системи, удосконаленням управління фінансами на макро-, мезо- і макрорівнях. Висновки та рекомендації мають вагомое теоретичне значення і можуть бути використані при написанні наукових статей, курсових та дипломних робіт, проведенні інших форм наукових досліджень.

УДК 336

За редакцію, зміст і достовірність даних, а також встановлення фактів плагіату матеріалів, розміщених у збірнику конференції, відповідальність несуть автори та наукові керівники.

© ЗУНУ, 2023

ЗМІСТ

<i>Агеев Віктор</i> РОЗБУДОВА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ БОРГОМ.....	10
<i>Березюк Максим</i> ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ТА СУТНІСТЬ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	12
<i>Біловус Олександр</i> ЕФЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	14
<i>Бішко Петро</i> ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я (НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)...	17
<i>Борківський Петро</i> ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ...	20
<i>Бульчак Андрій</i> НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	23
<i>Ваврик Ірина</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	25
<i>Ватрала Вікторія</i> НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ.....	28
<i>Ведецький Анатолій</i> УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ.....	33
<i>Віхер Мар'яна</i> ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В УКРАЇНІ.....	36
<i>Власик Йосип</i> РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	41
<i>Войцеховська Марія</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ВІД ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	45
<i>Ворона Максим</i> ЗАОЩАДЖЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	50

<i>Гайдар Діана</i> ПОШУК ФІНАНСОВИХ РЕЗЕРВІВ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	55
<i>Гакало Ірина</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В МИТНІ СФЕРІ.....	57
<i>Гасай Наталія</i> АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ГАЛУЗИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я РЕГІОНУ.....	60
<i>Герич Петро</i> ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СПЛАТИ ПОДАТКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.....	63
<i>Горин Володимир, Савчук Світлана, Борис Віктор</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	65
<i>Гоч Катерина</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА СУТНІСТЬ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	72
<i>Греб Ярослав</i> МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ В СИСТЕМІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	74
<i>Грех Анастасія</i> ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	78
<i>Грицай Катерина</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	82
<i>Гумен Володимир</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ВРАХУВАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ У СКЛАДІ ПРІОРИТЕТІВ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ.....	85
<i>Гуменюк Ірина, Шевчук Євген</i> ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	88
<i>Дем'янишин Василь, Дем'янишин Василь</i> СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ.....	90
<i>Дзюбан Олександр, Тераз Роман</i> МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ..	95

<i>Дідик Оксана</i> ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	98
<i>Дідух Марія</i> ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	100
<i>Дмитрів Володимир, Мельник Степан</i> АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗАСТОСУВАННЯ МОНЕТАРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	102
<i>Дмитрів Володимир, Тимошук Богдан</i> АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНО- ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	104
<i>Домальчук Софія</i> ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ.....	106
<i>Донцов Богдан</i> РОЛЬ ЗЕД В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВИКЛИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	108
<i>Жила Роман</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ...	110
<i>Іванунь Роман</i> БОРОТЬБА З МИТНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ.....	112
<i>Ізвоціков Олексій</i> АНАЛІЗ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	114
<i>Кав'юк Вадим</i> СУТНІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ.....	116
<i>Катеринюк Володимир</i> АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	119
<i>Карпович Денис</i> ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В УКРАЇНІ.....	124
<i>Керницький Олег</i> РЕТРОСПЕКТИВА ТА СТРУКТУРА ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ.....	126

<i>Кириленко Ольга, Бруд Алеся</i> НОРМАТИВНА І ФІНАНСОВА БАЗА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.....	128
<i>Кириленко Ольга, Грицай Катерина</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	132
<i>Кізіма Андрій, Мацшин Володимир, Мірошніченко Юрій, Устиченко Ігор</i> ДЕРЖАВНА МИТНА СЛУЖБА УКРАЇНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	135
<i>Кіндратюк Роман</i> ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ПОЄДНАННЯ ПОДАТКОВИХ ТА БОРГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	138
<i>Коваленко Денис</i> СУТЬ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МАЙНОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ	140
<i>Ковальчик Дмитро</i> НАУКОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	142
<i>Ковальчук Сергій</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	144
<i>Козловський Олег</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	146
<i>Коломийчук Наталія, Дашкевич Вікторія</i> ДІАЛЕКТИКА СУТНОСТІ ТА ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ.....	149
<i>Коневич Ілля</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	154
<i>Костецька Дар'я</i> ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	157
<i>Кушик Ярослав</i> ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	159
<i>Леськів Богдан</i> ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	161
<i>Лойзик Владислав</i> РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ.....	163

<i>Лукинів Інна</i> ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ МАЙНА ЯК РЕЗЕРВ ЗБІЛЬШЕННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ.....	166
<i>Лявинець Євген</i> НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.....	169
<i>Малішевська Ольга</i> ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ.....	172
<i>Марченко Катерина</i> РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	177
<i>Миськів Олена</i> НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ МИТНИХ ПРАВИЛ – ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	180
<i>Мороз Ольга</i> МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ У СИСТЕМІ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ.....	182
<i>Павлунишен Денис</i> СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ.....	185
<i>Пелешок Оксана</i> КАЗНАЧЕЙСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ПРИ РЕЄСТРАЦІЇ БЮДЖЕТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	188
<i>Пелих Ірина</i> ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	192
<i>Петрушка Олена, Кашицька Мар'яна</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ ДО БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	195
<i>Петрушка Олена, Міноцька Ірина</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ.....	200
<i>Пилип Анастасія</i> ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	205
<i>Погончук Галина</i> ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ В СИСТЕМІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: РЕЗЕРВИ РОСТУ.....	209

<i>Пограничний Олег</i> ОЦІНКА СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ ПОДІЙ.....	212
<i>Подольак Оксана</i> ОСНОВНІ НАПРЯМИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	215
<i>Пушкарь Остап</i> ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ.....	218
<i>Раба Сніжана</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ.....	220
<i>Роєцька (Чайнюк) Катерина</i> УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ.....	223
<i>Салабай Микола</i> ОСУЧАСНЕННЯ ПЕНСІЙНИХ ВИПЛАТ ТА ВНЕСКІВ У КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН.....	226
<i>Самбор Анастасія</i> ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ФІСКАЛЬНО-РЕГУЛЮЮЧА РОЛЬ ПОДАТКІВ НА СПОЖИВАННЯ.....	230
<i>Сивак Владислав</i> ОЦІНКА ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.....	232
<i>Сидор Ірина, Зінченко Ілона</i> ОСОБЛИВОСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ.....	235
<i>Сідляр Вікторія, Луців Володимир</i> НЕОБХІДНІСТЬ ОПТИМІЗАЦІЇ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ АСОЦІЙОВАНОГО ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС.....	240
<i>Сідляр Вікторія, Нагорний Микола</i> РОЛЬ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ.....	242
<i>Сліпчук Вікторія</i> НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	247
<i>Смеречанська Анна-Каріна</i> ФІСКАЛЬНІ МЕТОДИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ.....	251
<i>Солдатенко Дмитро</i> АВТОМАТИЗАЦІЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	253

<i>Стецюк Катерина</i> ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ.....	255
<i>Троян Лілія</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	257
<i>Турко Василь</i> АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ.....	261
<i>Урбан Олег</i> НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	263
<i>Чайковський Євген</i> ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ.....	267
<i>Шаюк Юрій</i> СУТНІСТЬ ТА ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	271
<i>Швачук Андрій</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ ДО ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЙ.....	276
<i>Шевчук Антон, Криворучко Михайло</i> ПОЛІТИКА ЕФЕКТИВНИХ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	279
<i>Шевчук Антон, Обертас Всеволод</i> РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	281
<i>Шевчук Марія</i> ПРОБЛЕМНІ КРЕДИТИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ: СТРУКТУРНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	283
<i>Шевчук Орест</i> ФІНАНСОВІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЗБЕРІГАННЯМ ТОВАРІВ НА МИТНИХ СКЛАДАХ.....	286
<i>Шелест Зоряна</i> ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	288
<i>Якимішин Світлана</i> ГЕНЕЗИС ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	291

Віктор Агєєв

студент гр. ДСПУАзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

РОЗБУДОВА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ БОРГОМ

Виникнення податкового боргу призводить до несвоєчасного наповнення дохідної частини бюджетів, а тому існує загроза невиконання державою своїх зобов'язань. Податковий борг є предметом уваги державних контролюючих органів та регулярних аудитів для визначення причин виникнення заборгованості та уникнення подальших порушень. Розв'язання проблеми податкового боргу вимагає системного підходу, включаючи суворий контроль за дотриманням податкового законодавства, впровадження ефективних механізмів стягнення боргів та сприяння платникам податків у вирішенні фінансових труднощів для погашення зобов'язань перед бюджетом.

Важливе місце в процесі погашення податкового боргу відведено розбудові механізму управління податковою заборгованістю. Відтак зауважмо, що на механізм державного управління податковим боргом покладено окремі функції, серед яких:

- розробка та затвердження загальнодержавних стандартів (порядків), що регулюють процедури погашення податкового боргу в Україні;
- здійснення контролю за дотриманням вимог податкового законодавства з питань погашення податкового боргу;
- здійснення аналізу та прогнозу надходжень податків і зборів у рахунок погашення податкового боргу, джерел надходжень, вивчення впливу макроекономічних показників, законодавства, угод про вступ до міжнародних організацій, інших міжнародних договорів України на надходження податків та зборів, розробка пропозицій щодо збільшення обсягів надходжень та зменшення втрат бюджету;
- проведення заходів та дій, спрямованих на упередження виникнення податкового боргу за рахунок: організації роботи з платниками податків щодо роз'яснення можливих шляхів уникнення фіскальних заходів у разі неможливості сплати грошових зобов'язань (розстрочення зобов'язань, залучення для їх погашення коштів дебіторів, участь у клірингових розрахунках); взаємодія і координація підрозділів органів державної фіскальної служби на стадії декларування грошових зобов'язань (аналіз податкової та бухгалтерської звітності платників податків);
- здійснення заходів щодо адміністрування податкового боргу та забезпечення ведення його обліку; якісне розподілення загальних обсягів податкового боргу на типи та статуси;
- забезпечення вжиття заходів з погашення податкового боргу за рахунок застосування процедур щодо його стягнення в залежності від категорій боргу;

- звернення до судових органів щодо отримання рішень (приписів) на застосування окремих процедур стягнення податкового боргу;
- проведення відповідно до законодавства перевірок платників податків з питань, що окреслені процедурами погашення податкового боргу;
- забезпечення організації підвищення кваліфікації фахівців підрозділів органів фіскальної служби, що здійснюють заходи з погашення податкового боргу за рахунок удосконалення освітніх програм відповідно до сучасних вимог;
- надання податкових консультацій та інформаційно-довідкових послуг платникам податків щодо додержання законодавства з питань погашення податкового боргу;
- забезпечення інформування громадськості про реалізацію державної податкової політики за рахунок проведення роботи із засобами масової інформації щодо висвітлення наслідків несплати грошових зобов'язань у рамках застосування процедур стягнення податкового боргу;
- надання дієвих пропозицій щодо внесення змін до законодавчих та нормативно-правових актів з питань упередження виникнення та погашення податкового боргу.
- забезпечення розвитку, впровадження та технічного супроводження інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій, автоматизації процедур з погашення податкового боргу, організації впровадження електронних податкових сервісів з надання адміністративних послуг та інформування платників податків з питань погашення податкового боргу;

Список використаних джерел:

1. Юр'єва О. І. Механізм державного управління податковим боргом: сутність поняття та складові. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/2/11.pdf>

Максим Березюк
студент гр. ФМСм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ТА СУТНІСТЬ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Застосування Митного тарифу переслідує ряд важливих функцій, виконання яких є запорукою його ефективності. О. Гребельник відносить до таких наступні:

1. «Фіскальна функція (формування дохідної частини бюджету);
2. Стимулююча функція тарифу (формування експортного потенціалу на конкурентних засадах);
3. Регулятивна (що забезпечує оптимальну складову товарообороту);
4. Захисна функція або протекціоністська (створенні тарифних бар'єрів для не допуску окремих товарів на внутрішній ринок);
5. Суспільно-політична функція (надання пільг іншим державам у здійсненні зовнішньої торгівлі або створення тиску на інші держави з ціллю отримання необхідної вигоди)» [1].

Проаналізувавши їх, сформулюємо таку роль тарифів. Дану сутність можна звести до двох аспектів.

По-перше економічні аспекти, тобто створення прибутку державою, формування стандартів цін на окремі види продукції, сприяння розвитку окремих важливих секторів економіки та збільшення внутрішньої зайнятості).

По-друге політичні аспекти (захист окремих галузей економіки, важливість забезпечення обороноздатності країни, політичний тиск на конкурентів для отримання необхідних поступок).

Широке використання сьогодні в Україні отримали захисні функції митного регулювання. Відносно високі тарифи спрямовані на захист внутрішнього ринку від надмірної іноземної конкуренції. Водночас існує також жорстка система нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, яка в основному стосується імпортих товарів.

Дослідження тарифів як елемента заходів митного контролю є актуальною темою і сьогодні, тому в науковій літературі сформувалася комплексна класифікація видів.

На сьогодні існує близько 800 інструментів нетарифного регулювання (ліцензії, квоти, внутрішні податки та збори, технічні бар'єри, експортні субсидії, державні закупівлі тощо), спрямованих на оптимізацію тарифного регулювання в існуючих ринкових умовах. Створення Світової організації торгівлі (СОТ) стало основним інструментом для жорсткого регулювання використання методів контролю тарифів її державами-членами, а також більшістю країн світу. Основними вимогами СОТ до митного регулювання міжнародних економічних відносин є зниження рівня імпортих тарифів (сприяння фіскальному функціонуванню) та жорсткі обмеження застосування нетарифних заходів

(сприяння розвитку торгівлі). (наприклад, відкриття внутрішнього ринку). Проте існують так звані заходи «сірої зони», які формально не існують у межах юрисдикції СОТ і водночас їх практично неможливо виявити чи ідентифікувати [2].

Список використаних джерел:

1. Гребельник О. П. Місце і роль митних платежів у системі оподаткування зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Освіта, менеджмент і бізнес: світовий вимір*. 2011. № 2. URL: https://lukyanenko.at.ua/_ld/4/472.pdf
2. Приходько В. І. Нетарифні перешкоди у міжнародній економічній інтеграції. *Економічний аналіз*. 2015. Том 20. С. 170-175.

Олександр Біловус
студент гр. ФФАМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

ЕФЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Трансформаційні зміни сучасного суспільства поставили питання необхідності дослідження діючих інструментів податкового регулювання, обґрунтування їхньої дієвості. Головною умовою є створення такого податкового механізму, який би міг сприяти економічному зростанню, давав можливість збільшувати обсяги та підвищувати ефективність виробництва, зменшував інфляційні ризики та підвищував рівень життя населення.

Податкове регулювання не може функціонувати без інструментів та важелів, за допомогою яких безпосередньо відбувається податкове регулювання, і які, в свою чергу, складають основу його механізму.

Розглянемо фіскальні, економічні та соціальні ефекти податкового інструментарію.

В умовах соціальних та економічних трансформацій фіскальні ефекти функціонування інструментів податкового регулювання безпосередньо впливають на гарантування стабільного розвитку економіки держави.

Фіскальні ефекти функціонування інструментів податкового регулювання проявляються при формуванні дохідної частини Державного бюджету та місцевих бюджетів України, централізованих фондів фінансових ресурсів для реалізації державою покладених на неї функцій. Податкові надходження до Державного бюджету України в 2022 році становили 949,8 млрд грн, що на 157,3 млрд грн, або на 14,2%, менше порівняно із 2021 році. Відповідно, у 2021 році їх питома вага склала 85,4%, хоча в 2022 році питома вага скоротилася до 53,1% [1].

Доходи бюджетів усіх рівнів зазнали деяких втрат внаслідок соціально-економічної кризи, викликаної пандемією; також веденням воєнних дій на значній території України. Але за рахунок надходження грантової допомоги доходна частина державного бюджету була виконана на належному рівні, тобто +15,1% від планового.

Таким чином, фіскальні ефекти функціонування податкових інструментів регулювання проявляються у формуванні бюджетних ресурсів держави. Поряд із тим, визначального значення набуває ефективність використання податкових надходжень. Мало того, виходячи з природи податку існує об'єктивна необхідність в оцінці економічних ефектів застосування інструментів податкового регулювання.

До економічних ефектів застосування інструментів податкового регулювання відносимо забезпечення зростання валової доданої вартості (ВДВ), а відтак примноження валового внутрішнього продукту та стимулювання

інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні як базису нової якості економічних перетворень.

У свою чергу, динаміка ВДВ за період 2019–2020 рр. демонструє дещо відмінні тенденції. Так, незначне зростання спостерігалось за наступними галузями національної економіки: Інформація та телекомунікації (2,3%), Оптова та роздрібна торгівля (1,2%), державне управління та оборона (0,7%), та охорона здоров'я (0,3%) [2].

Ряд галузей, серед яких добувна та переробна промисловості, будівництво і діяльність транспорту та зв'язку, демонструють зниження темпів росту ВДВ у 2020 р. порівняно з попереднім роком.

Окрім впливу на динаміку ВДВ, до економічних ефектів податкового регулювання відносимо стимулювання інвестиційної діяльності. За досліджуваний період фінансування капітальних інвестицій головним чином відбувалося за рахунок власних коштів підприємств та організацій. Так, їхня частка у загальному обсязі фінансування капітальних інвестицій коливалася в межах від 71,3% до 68,6%. Причому, питома вага бюджетного фінансування капітальних інвестицій коливалася в межах від 4,0% до 9,2%. Зазначимо, що обсяги фінансування капітальних інвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів із 10,4% до 8,4% відповідно [3].

Якщо врахувати той факт, що фінансування капітальних інвестицій в Україні відбувається за рахунок власних коштів підприємств та організацій, а роль держави у прямій бюджетній підтримці інвестиційної діяльності є незначною, посилюється необхідність у застосуванні непрямих важелів державного регулювання, серед яких ключову роль відіграє податкове регулювання.

Однак, дієві інструменти податкового регулювання, наприклад, інвестиційні податкові пільги, у вітчизняній практиці податкового регулювання відсутні.

Ще одним аспектом податкового регулювання є стимулювання інноваційної діяльності, адже лише 16,6% промислових підприємств у 2019 р. впроваджували інновації. При цьому, впроваджено 2 188 нових технологічних процесів; освоєно виробництво 3 403 інноваційних видів продукції, із них 942 нових видів техніки [3].

Крім розглянутих фіскальних та економічних ефектів функціонування інструментів податкового регулювання для комплексного моніторингу вітчизняної практики використання інструментів податкового регулювання доцільно проаналізувати їх соціальні ефекти.

Одним із запропонованих соціальних ефектів функціонування податкових інструментів регулювання є вплив на зайнятість населення. Рівень безробіття залишається високим і збільшується з кожним роком. Зокрема, у 2021 р. безробітне населення склало 10,3% економічно активного населення [4].

Для зменшення рівня безробіття пропонуємо застосування такого податкового інструментарію як спрощена система оподаткування, при якій, без прямого втручання держави, населення зможе себе забезпечити роботою.

Соціальний ефект функціонування податкових інструментів регулювання стає очевидним також у забезпеченні соціальної справедливості за рахунок

прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб. Як уже зазначалося, на даний час доходи фізичних осіб (в основному заробітна плата) оподатковуються лише за ставкою 18%. Такий рівень в оподаткуванні фізичних осіб не відповідає принципу соціальної справедливості, так як хто більше заробляє – має більше сплачувати. Більшість країн ЄС використовують прогресивні шкали оподаткування доходів фізичних осіб, тобто чим більший дохід за розміром, то має бути більша ставка податку.

Напрямами вдосконалення вітчизняної практики функціонування податкових інструментів регулювання у контексті забезпечення соціального та економічного розвитку України мають стати: диференціація ставок, забезпечення більшої прогресії в оподаткуванні доходів фізичних осіб та інвестиційно-інноваційної спрямованості податкових пільг в Україні. У свою чергу, удосконалення податкового регулювання має відбуватися одночасно з адекватними інституційними перетвореннями в Україні.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
4. Держстат назвав регіони з найвищим рівнем безробіття. <https://rubryka.com/2020/10/04/derzhstat-nazvav-regiony-z-najvyshhym-rivnem-bezrobittya/>

Петро Бішко

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я (НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)

Фінансування охорони здоров'я є надзвичайно актуальним питанням у сучасному суспільстві, оскільки забезпечує доступ до якісної медичної допомоги, профілактичних заходів та забезпечує здоров'я нації в цілому.

В умовах воєнного основним завданням сфери охорони здоров'я є забезпечення умов для сталого функціонування закладів охорони здоров'я та задоволення усіх медичних потреб жителів громади, у тому числі внутрішньо-переміщених осіб .

Потреби жителів Тернопільської міської територіальної громади щодо отримання медичних послуг задовольняють вісім неприбуткових установ охорони здоров'я (рис. 1).

Рис. 1. Заклади охорони здоров'я Тернопільської міської територіальної громади [1]

Установи і заклади охорони здоров'я Тернопільської територіальної громади реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я і функціонують як єдиний медичний простір, котрий дає можливість отримати жителям громади і області комплексну медичну допомогу починаючи від первинної ланки і аж до високоспеціалізованої [3].

Видатки на охорону здоров'я становили 2,8–8,5% від загального обсягу видатків бюджету Тернопільської міської територіальної громади (див. табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка видатків бюджету Тернопільської міської територіальної громади на охорону здоров'я за 2020–2022 рр.

Показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	Обсяг, млн грн	Питома вага, %	Обсяг, млн грн	Питома вага, %	Обсяг, млн грн	Питома вага, %
Охорона здоров'я	203,2	8,5	99,0	2,8	124,8	4,1
Всього видатків	2393,0	100,0	3490,4	100,0	3067,5	100,0

Джерело: складено та розраховано автором на основі [4; 5; 6]

Оцінка видатків бюджету Тернопільської міської територіальної громади на охорону здоров'я дозволяє виявити їх зниження, що пов'язано із реформуванням медичної сфери, куди більша частина видатків фінансується із державного бюджету в межах загальнодержавних програм. Так, обсяг видатків на охорону здоров'я у 2020 р. становив 203,2 млн грн, у 2021 р. їх обсяг знизився на 104,2 млн грн і досягнув рівня 99,0 млн грн, темп зростання склав 48,7%; у 2022 р. їх обсяг зріс на 25,8 млн грн і досягнув рівня 124,8 млн грн, темп зростання склав 126,1%.

В Тернопільській міській територіальній громаді діє «Комплексна програма «Здоров'я громади» на 2022–2024 роки» [7], котра фінансується із коштів міського бюджету. До основних завдань даної програми належать: надання своєчасної, високоспеціалізованої, кваліфікованої та якісної медичної допомоги.

В умовах воєнного стану закладам охорони здоров'я надано додаткову фінансову підтримку із бюджету Тернопільської міської територіальної громади для облаштування укриттів та сховищ для персоналу та пацієнтів медичних закладів. Так, виділено кошти (6 млн грн) для проведення ремонту приміщень укриттів, облаштування системи вентиляції (табл. 2).

Таблиця 2

Видатки для облаштування укриттів та сховищ для персоналу та пацієнтів медичних закладів бюджету Тернопільської міської територіальної громади у 2022 рр.

Заклад охорони здоров'я	Обсяг, млн грн
КНП «Тернопільська міська комунальна лікарня швидкої допомоги»	0,56
КНП «Тернопільська комунальна міська лікарня №2»	3,1
КНП «Міська комунальна лікарня №3» ТМР	0,83
КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги»	1,48

Джерело: складено та розраховано автором на основі: [3]

Заклади охорони здоров'я Тернопільської МТГ у 2022 р. обладнано додатковими автономними генераторами для подачі електроенергії. Причому, «КНП «Тернопільська стоматологічна поліклініка» та КНП «Тернопільська міська стоматологічна поліклініка №1» ТМР отримали автономні генератори подачі електроенергії як благодійну допомогу» [3].

Фінансування установ, котрі функціонують для забезпечення здоров'я громадян є надзвичайно актуальним питанням, оскільки впливає на можливості соціально-економічного розвитку територіальних громад та територій.

Список використаних джерел:

1. Коваль С., Русін В. Фінансові аспекти інноваційного розвитку закладів охорони здоров'я об'єднаних територіальних громад. *Світ фінансів*. 2022. Випуск 2. С. 108-118. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1517>
2. Коваль С. Л., Сидор І. П. Моніторинг видатків бюджету м. Тернополя на соціально-культурні цілі. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 34. С. 275–280.
3. Звіт про роботу відділу охорони здоров'я та медичного забезпечення Тернопільської міської ради за 2022 рік. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/vikonavchiy-komitet/rishennya-vikonavchogo-komitetu-2019/64229.html>
4. Звіт про виконання бюджету ТМТГ за 2020 р. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/byudget-ternopolya/byudget-gromadi/informatsiya-pro-vikonannya-byudgetu/>
5. Звіт про виконання бюджету ТМТГ за 2021 р. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/byudget-ternopolya/byudget-gromadi/informatsiya-pro-vikonannya-byudgetu/>
6. Звіт про виконання бюджету ТМТГ за 2022 р. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/byudget-ternopolya/byudget-gromadi/informatsiya-pro-vikonannya-byudgetu/>
7. Комплексна програма «Здоров'я громади» на 2022–2024 роки». URL: https://ternopilcity.gov.ua/app6/8_11_20-17_12_2021.pdf

Петро Борківський
студент гр. ФФАМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Валігура

ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сьогодні транспортна галузь займає важливе місце в економіці України та має значну питому вагу у створенні валового внутрішнього продукту. Розвиток транспортної галузі та створення умов для збільшення її ефективності здійснює мультиплікативний вплив на всю економіку. Тому удосконалення оподаткування транспортних підприємств має призвести до підвищення ефективності функціонування всіх галузей.

Державне регулювання і управління в транспортній сфері здійснюється шляхом реалізації окремих типів політики: транспортної, тарифної, амортизаційної, податкової, фінансово-кредитної, майнової, інвестиційної, кадрової. Домінуючий вплив належить податковій політиці. Шляхом реформування і удосконалення політики у сфері оподаткування можливо досягти значних позитивних змін не тільки в транспортній галузі, але й в економіці України в цілому.

З урахуванням наявних проблем перед автотранспортними підприємствами постають такі завдання: оновлення рухомого складу, зниження рівня цін, зростання кількості та якості послуг, оновлення інформаційних баз, пошук нових джерел фінансування, забезпечення регулярності перевезень та стабільної діяльності, підвищення конкурентоспроможності тощо.

Для розв'язання цих завдань підприємствам необхідно вивільнити додаткові фінансові ресурси. Вивільнення фінансових ресурсів надасть можливість розширення виробництва і оновлення основних засобів, збільшення рентабельності, підвищення продуктивності праці, забезпечення зростання інвестицій в основний капітал, збільшення прибутку, а врешті решт призведе до зростання доходної частини бюджету.

Однією з необхідних передумов вирішення наявних проблем є чітке формування стратегії транспортних підприємств. Стратегія являє собою цілісну програму дій, яка визначає пріоритетні завдання для досягнення ефективної діяльності підприємства на перспективу. Вона забезпечує вибір пріоритетних цілей та врегульовує механізм їхньої реалізації шляхом оцінки наявних можливостей, ресурсів і резервів для забезпечення максимально ефективного використання потенціалу підприємства.

Стратегія діяльності транспортних підприємств спрямована на досягнення таких цілей: зміцнення фінансового потенціалу, нарощення виробничого потенціалу, підвищення ефективності діяльності та фінансової стійкості. Існування стратегії зумовлює необхідність формування мети та основних шляхів її досягнення, отже, створюється загальний план розвитку транспортних

підприємств. З урахуванням стратегії і плану розвитку здійснюється розробка порядку реформування системи оподаткування транспортних підприємств.

В Україні розроблена Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року [1], яка забезпечує комплексне бачення глобальних пріоритетів транспортної політики, формування ефективного державного управління та визначає напрями розвитку галузі.

Порядок реформування системи оподаткування транспортних підприємств передбачає розробку науково-методичного забезпечення його функціонування і концептуальних засад, що мають ґрунтуватися на поєднанні основних положень концепції реформування податкової системи України та концепції реформування транспортного сектору економіки.

Під науково-методичним забезпеченням порядку реформування системи оподаткування транспортних підприємств розуміється сукупність науково обґрунтованих принципів, орієнтирів та напрямів податкового реформування, формування стратегічних цілей, інструментів та методів досягнення мети, а також систематизація етапів реалізації порядку реформування й аналіз показників ефективності оподаткування.

Концептуальними засадами реформування системи оподаткування транспортних підприємств мають стати [2]:

1. Зниження податкового навантаження шляхом удосконалення методики розрахунку окремих податків, що мають найбільшу питому вагу в доходах підприємств, разом з переглядом їх податкових ставок (податок на прибуток, податок на додану вартість, транспортний податок, відрахування з фонду оплати праці).

2. Підвищення якості та кількості послуг, підвищення рентабельності перевезень, спрямування вивільнених коштів на вирішення найбільш актуальних проблем транспортних підприємств, їхню модернізацію.

3. Вдосконалення діючого законодавства шляхом гармонізації чинних нормативно-правових актів, забезпечення їхньої стабільності та адаптації до законодавства ЄС.

4. Створення сприятливих умов для суб'єктів оподаткування шляхом надання цільових субсидій, дотацій, компенсацій, додаткових пільг, визначення додаткових джерел фінансування.

5. Регулювання бази оподаткування шляхом аналізу чинників, що впливають на неї та забезпечують її розширення.

6. Підвищення доходності перевезень шляхом ефективного управління витратами, удосконалення методики розрахунку собівартості, зменшення частки податків у витратах, удосконалення тарифної політики.

7. Підвищення регулюючого впливу системи оподаткування транспортних підприємств разом з посиленням контролю за нарахуванням і сплатою податків та інших обов'язкових платежів.

8. Підвищення інвестиційної привабливості шляхом зростання фінансової стійкості й ефективного використання інвестицій.

Тому надзвичайно актуальним є питання побудови нової ефективної та

результативної державної політики розвитку транспортної галузі України, яка відповідає існуючим викликам та ризикам сьогодення шляхом удосконалення відповідних механізмів її формування та реалізації.

Список використаних джерел:

1. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT3764>.
2. Державна політика розвитку транспортної галузі України. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15498/1/Krykhtina.pdf>.

Андрій Бульчак

студент гр. ФФАМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Євроінтеграційний вектор розвитку та слабкі позиції України за більшістю глобальних фінансово-економічних рейтингів визначають необхідність ретельного вивчення та запозичення зарубіжного досвіду до вітчизняної практики регулювання системи прямого оподаткування. Для цього необхідно здійснити порівняльний аналіз розвитку податкової системи України з податковими системами розвинених країн. Таке дослідження дозволить визначити шляхи вдосконалення та способи функціонування прямих податків в податковій системі України.

Узагальнені напрями реформування бюджетно-податкового регулювання закріплені положеннями основних програмних документів, а саме: Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», Меморандумом України з МВФ, Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, Угодою про Коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Більшості країн, в тому числі з соціально орієнтованою ринковою економікою, притаманне помірне оподаткування, що оптимально з'єднає дві цілі: створення сприятливого податкового клімату для господарської діяльності (ця мета визначає верхню межу оподаткування) і ефективного вирішення соціальних проблем (ця мета визначає нижню межу оподаткування).

Вітчизняні ставки податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств по 18% є одними з найнижчих в Європі. Так, наприклад, менший від вітчизняного податку на прибуток підприємств (12,5%) у Ірландії компенсується вищими ставками ПДФО (до 48%) та ПДВ (23%). Аналогічно менший податок на прибуток у Словенії (17%) компенсується вищими ставками ПДФО (до 50%) та ПДВ (22%). У Румунії при ставках податку на прибуток та ПДФО по 16% ставка ПДВ становить 24 % [1].

Найнижчі в ЄС пласкі ставки оподаткування у Болгарії (10%) впродовж останніх років не забезпечили істотного економічного зростання, а лише різко збільшили дефіцит бюджету і, як наслідок, призвели до нарощування державного боргу. З 28 країн-членів ЄС вище за українську ставку ПДВ мають 17 країн, на рівні вітчизняних 20% – 7 країн та тільки 4 країни – меншу (Люксембург, Мальта, Німеччина та Кіпр) [2].

Історичний розвиток податкових систем країн-членів ЄС і сучасна практика оподаткування підтверджують існування факторів, які впливають на визначення співвідношення прямого і непрямого оподаткування, таких як:

- життєвий рівень переважної частини населення;

- досконалість механізму стягнення податків та податкових платежів;
- можливості для ухилення від оподаткування;
- вирішення гострих соціальних проблем;
- орієнтації суспільства на досягнення соціального компромісу;
- рівень податкової культури;
- традиції оподаткування.

Існує очевидний зв'язок між співвідношенням прямого і непрямих оподаткування і рівнем податкової культури. Оскільки саме високий рівень податкової культури дозволяє досягнути ефективності в адмініструванні податків, звести до мінімуму таке явище як ухилення від сплати податків, і тим самим створити умови для підвищення ролі прямих податків.

Список використаних джерел:

1. Прокопенко Ю. О. Податкове стимулювання – запорука активізації інноваційної діяльності підприємств та ефективності управління інноваційними проектами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 23. С. 69–75.
2. Десятнюк О., Марченко Л. Науково-методичні детермінанти податкової політики в умовах трансформації національної економіки. *Світ фінансів*. 2021. № 4 (69). С. 8–19. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45777>.

Ірина Ваврик

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

В останні роки багато країн у світі активно втілюють концепцію зеленої економіки. До цих країн належать Швеція, Японія, Мексика, Данія, Німеччина, Франція та інші. Це супроводжується швидким економічним зростанням, високими показниками на макроекономічному рівні та покращенням якості життя населення. Вказані країни показують високий рівень розвитку їхніх економік [1]. Наслідком впровадження подібних заходів є те, що зелена економіка не лише сприяє екологічній ситуації, наприклад, уповільнює зайве видобування корисних копалин та сприяє переходу до використання відновлюваних джерел енергії, а й позитивно впливає на економічний розвиток. Головна мета зеленої економіки полягає у досягненні співпраці трьох основних напрямків розвитку: соціального благополуччя, економічного зростання та охорони навколишнього середовища. Отже, зелена економіка вимагає добре налаштованого та ефективного функціонування трьох основних чинників сталого розвитку – соціального, економічного та екологічного.

Ключовим для забезпечення ресурсів та гарантування соціального захисту та справедливості, необхідних для фінансування дій та розвитку потужностей, спрямованих на перехід до зеленої економіки, є економічне зростання. Серед особливо важливих напрямків діяльності, які стосуються зеленої економіки, виділяють використання відновлювальних джерел енергії, енергоефективність будівель, стабільний транспорт, сільське господарство і водопостачання, утилізацію відходів та ефективне використання матеріалів у виробничих процесах [1].

Незважаючи на унікальність та загальну мету, концепція зеленого розвитку економіки може мати різні особливості відповідно до природних, людських і економічних ресурсів у кожній країні. Наприклад, розвинуті країни фокусують увагу на покращенні енергоефективності в будівництві та транспорті, управлінні містами та землекористуванні. Вони використовують різноманітні економічні інструменти та ринкові механізми для переходу до зеленої економіки. Наприклад, це включає приватні та державні інвестиції у зелене виробництво, політику державних закупівель, що сприяє виробництву екологічних товарів, обмін екологічними технологіями між країнами, цільову державну підтримку різних досліджень та інновацій, пов'язаних безпосередньо із створенням екологічно чистих технологій.

Проте, існує чимало проблем у розвитку та переході до зеленої економіки. До основних проблем вчені відносять нестачу внутрішніх фінансових ресурсів, відсутність сприятливих інвестиційних умов, економічні ризики при впровадженні енергозберігаючих та безвідходних технологій, недостатню екологічну свідомість тощо.

Щодо впровадження зеленої економіки в Україні, спостерігається чимало проблем, включаючи відсутність цілісної державної політики, високу енерговитратність виробництва, значну кількість відходів, головним чином у видобувній промисловості, великий рівень споживання енергії, що не супроводжується високим рівнем використання енергії з відновлюваних джерел, недостатню розмірів зелених тарифів, які утруднюють збільшення використання альтернативних джерел енергії через недостатню зацікавленість населення.

Для подальшого розвитку зеленої економіки в Україні варто сфокусувати увагу на вирішенні інших важливих проблем в галузі як охорони навколишнього середовища, так і сталого розвитку в цілому:

- мала відносна частка відходів що перероблюються;
- недостатнє фінансування галузі охорони навколишнього середовища;
- зношеність та застарілість виробничої інфраструктури;
- неефективна інформаційна діяльність в сфері популяризації ідей зеленої економіки.

Попри те, що в наш час в державі існують багато проблем, що стають перешкодами на шляху сталого розвитку та імплементації ідей зеленої економіки, Україна має деякі передумови для її розвитку в майбутньому. Серед них варто виділити наступні.

1. Наявність родючих ґрунтів, а саме чорнозему.
2. Сприятливі кліматичні умови для ведення сільського господарства.
3. Широкі перспективи впровадження виробництва відновлювальної енергії. Особливу увагу в даному контексті привертає вітрова енергетика, виробництво якої можна розвивати в гірських та степових районах країни.
4. Інтенсивний видобуток органічного палива та вичерпання запасів корисних копалин сприяє пошуку нових джерел енергії та впровадження зеленого виробництва.

В Україні існує значний потенціал для втілення концепції зеленої економіки на практиці. Проте для успішної реалізації цього потенціалу важливо враховувати наступні принципи та підходи.

1. Поступово зменшувати використання природних ресурсів, води, матеріалів та викопних джерел палива для підвищення ефективності економіки.
2. Впроваджувати зелені технології, продукцію, послуги та процеси, сприяючи розвитку зеленого бізнесу та збільшенню його частки у структурі економіки.
3. Стимулювати створення нових підприємств зеленого бізнесу і перехід існуючих підприємств до більш екологічно чистих шляхом використання відповідних інструментів податкової, цінової, фінансової та інвестиційної політики [2].
4. Дотримуватися принципів ресурсо- та енергоефективності, активно застосовуючи зелені технології, які є пріоритетними для отримання кредитів та інвестицій.
5. Реалізувати структурні зміни для переходу до енергоефективної та низьковуглецевої економіки з ефективним використанням природних ресурсів,

охоплюючи розвиток зеленої промисловості, інфраструктури та екологічних послуг, а також створення еко-інноваційних кластерів.

6. Проводити інформаційні кампанії для населення, пояснюючи важливість та необхідність переходу до ресурсозбереження у повсякденному житті, сприяючи переробці ресурсів та дотриманню правил раціонального відходів.

Успішна реалізація моделі зеленої економіки передбачає також збільшення ролі держави та державних органів у регулюванні економіки та охороні довкілля, співпрацю держави та бізнесу для створення сприятливих умов розвитку екологічних технологій, державну підтримку соціально-екологічно відповідальних підприємств, а також підтримку діяльності некомерційних екологічних об'єднань та організацій для формування екологічної культури серед населення та поширення освітніх програм з ресурсозбереження.

Зважаючи на вищевказане, ключовими засадами подальшого розвитку принципів сталого фінансування в Україні мають стати наступні.

1. Впровадження соціальних управлінських та екологічних факторів діяльності банківських та небанківських фінансових установ та організацій. Ці фактори мають бути обов'язковими елементами в системі корпоративного менеджменту всіх фінансових установ. При розгляді питань фінансування певних проектів фінансові установи мають керуватись принципами та враховувати ризики і можливості в плані екології соціального розвитку та управління. Екологічні фактори мають враховувати ступінь забруднення навколишнього середовища вплив на біорізноманіття рівень викиду вуглекислого газу та інше. Соціальні фактори мають розглядатись в контексті охорони здоров'я безпеки праці та фінансової інклюзії.

2. Соціальні та екологічні ризики. Система управління екологічними та соціальними ризиками повинна бути тісно інтегрована систему управління ризиками фінансових установ та має на меті забезпечувати постійний контроль і виявлення і вимірювання та моніторинг таких ризиків, що виникають на етапах підготовки та реалізації проектів, що фінансуються в рамках принципів зеленої економіки.

3. Оцінка та підбір проектів для подальшого фінансування з урахуванням їх потенціалу та ролі на шляху до досягнення цілей сталого розвитку.

4. Прозорість та розкриття фінансовими установами як банківськими, так і небанківськими інформації про сталий характер їх діяльності і відповідність принципам зеленої економіки та сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Марченко О. І., Мамалига В. О. Зелена економіка: теоретичні аспекти. *Східна Європа: економіка бізнес та управління*. 2019. № 6 (23). С. 535–541.
2. Маковоз О. С. Зелена економіка як запорука сталого розвитку. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4372/Zelena%20ekonomika%20yak%20zaporuka%20staloho%20rozvytku_Makovoz_Perederii_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 29.08.2021).

Вікторія Ватрала
студентка гр. ФФзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Доходи домогосподарств виражаються у вартості всіх матеріальних благ та послуг, які індивіди використовують для задоволення особистих потреб та заощаджень протягом певного періоду. Важливо зауважити, що до доходів домашніх господарств не включаються попередні заощадження, накопичені раніше, а також залучені позичені кошти.

Доходи домогосподарств можуть бути охарактеризовані за різними критеріями, такими як матеріально-речова форма, економічне походження джерел, можливість розпорядження, етапи розподільчих процесів, а також загальним суспільним визнанням тощо. Основними джерелами доходів домогосподарств є: заробітна плата, пенсії, стипендії, надходження від підсобного господарства, аліменти, допомога та інші види надходжень.

Застосування фінансового регулювання доходів населення, включаючи домогосподарства, є важливим інструментом владних органів. Формування доходів домашніх господарств напряму відображає економічне становище держави. В Україні наразі настає гостра потреба в ефективному механізмі фінансового регулювання доходів домогосподарств, побудованому на результаті міжнародних та вітчизняних досліджень у цій галузі. Також важливим є застосування ринкових методів, пов'язаних із регулюванням та вирівнюванням доходів громадян [1].

Домогосподарства сплачують значну частку поточних трансфертів у формі податків на доходи та майно, із соціального страхування та інших внесків. У відповідь, вони отримують грошові та натуральні виплати у вигляді пенсій, соціальних допомог, допомоги на дітей та послуг у галузі освіти, охорони здоров'я, які надаються різними секторами економіки [3].

На основі нашого аналізу вітчизняної практики оподаткування доходів домогосподарств ми прийшли до наступних висновків:

Оподаткування доходів домогосподарств включає в себе оподаткування прибутку, який отримано від різних джерел, таких як трудова діяльність, володіння майном та підприємницька діяльність. Це призводить до сплати таких податків, як податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), військовий збір, єдиний соціальний внесок та єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності. Також передбачається сплата податків на майно, яка включає земельний податок, транспортний податок та податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Особливе значення при оподаткуванні доходів домогосподарств має податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), який стягується із доходів, отриманих від трудової діяльності, за ставкою 18%.

За період від 2020 до 2022 року сплата податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) до зведеного бюджету України збільшилася на 125%, з 295,1 млрд грн до 420,6 млрд грн. ПДФО становить 24,5% структури доходів загального бюджету та 31,3% у структурі податкових надходжень, що підкреслює його значну роль у фінансуванні бюджету. Однак цей вид оподаткування також має регулюючий аспект через надання пільг.

Пільгове оподаткування ПДФО спрямоване на фінансову підтримку осіб із низьким рівнем доходів та на сприяння інвестиційній активності платників. Законодавство про оподаткування фізичних осіб визнає пільги як соціальні, оскільки їхнє застосування сприяє підтримці малозабезпечених та батьків з неповнолітніми дітьми.

Фізична особа, що займається підприємницькою діяльністю та вибрала спрощену систему оподаткування, сплачує єдиний податок та єдиний внесок. Останній є обов'язковим для фізичних осіб і передбачає сплату до фондів соціального страхування, таких як Пенсійний фонд та Фонд загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття.

Особливість механізму оподаткування ПДФО передбачає врахування податкової соціальної пільги (ПСП) при сплаті цього податку. Граничний розмір доходу фізичної особи, до якого застосовується ПСП у 2022 році становив 3470,00 грн – це базова (загальна) ПСП. Її розмір залежить від показника мінімальної заробітної плати по країні, зокрема у 2022 році розмір мінімальної заробітної плати становив 6700 грн.

Податок на майно, сплачений фізичними особами у структурі податку на майно загалом становить 12,2% у 2022 році і цей відсоток скоротився за три роки на 2 відсоткових пункти. Аналогічною є тенденція щодо абсолютних показників надходження цього податку до місцевих бюджетів, тобто 2020-2021 роки характеризуються зростаючими показниками з 14,2 млрд грн до 15,3 млрд грн, ріст склав 1,1 млрд грн. У наступному 2022 році обсяги надходжень податку на майно скоротилися на 3,1 млрд грн і становили 12,2 млрд грн.

Найбільшу частку у структурі податку на майно з фізичних осіб займала плата за землю – 73,3% у 2022 році. Динаміка надходжень плати за землю за чотири останні роки демонструє тенденцію до скорочення надходжень з 4,3 млрд грн до 3,3 млрд грн, на 1 млрд грн. У 2020-2021 роках намічена була тенденція до зростання надходжень від фізичних осіб до місцевих бюджетів плати за землю з 4,3 млрд грн до 4,6 млрд грн. Однак, у 2022 році дана тенденція була порушена і обсяги надходження плати за землю скоротилися до 3,3 млрд грн, або на 1,3 млрд грн у порівнянні з 2021 роком. У складі плати за землю більше 60% займає орендна плата з фізичних осіб [5].

Різні види домогосподарств мають різні типи економічних ресурсів, що припускає наявність доходів від їх використання. Оскільки фінансово-

господарська діяльність окремих членів домогосподарств відрізняється, можна виділити два підсектори в системі оподаткування домогосподарств:

- 1) наймані працівники та особи, що отримують доходи від власності;
- 2) роботодавці та самозайняті працівники.

Динаміка показників надходження єдиного податку з фізичних осіб за даний період часу також вказує на їх зростання на 5,3 млрд грн (з 27,6 млрд грн до 32,9 млрд грн). Питома вага єдиного податку, сплаченого фізичними особами у загальному обсягу єдиного податку становить в межах 69,7% – 75,2% і в останні роки має тенденцію до скорочення. Питома вага єдиного податку, сплаченого фізичними особами у структурі податкових надходжень до місцевих бюджетів складає в межах 8,4 – 10% за різними роками.

Динаміка сплати ЄСВ за період 2020-2022 років характеризується зростаючими показниками з 294,4 млрд грн до 425,2 млрд грн, або на 130,8 млрд грн. Обсяги сплаченого ЄСВ фізичними особами – підприємцями складають 73,2% даного платежу, абсолютні показники якого зросли з 215,5 млрд грн у 2020 році до 311,2 млрд грн у 2022 році, зростання склало 95,7 млрд грн. Іншими платниками ЄСВ було сплачено 114 млрд грн ЄСВ, що становить близько 27% сплаченого внеску. Станом на 01.01.2023 року сума надходжень коштів від сплати ЄСВ становить 425,2 млрд грн. Найбільшу частку в структурі надходжень ЄСВ займають суми нараховані роботодавцями на заробітну плату, винагороди за договорами цивільно-правового характеру, допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, а саме – 66,9%, що становить 284,6 млрд грн. ЄСВ в Україні є важливим інструментом соціального захисту громадян і фінансування різних соціальних програм. Він відіграє ключову роль у забезпеченні соціального та пенсійного забезпечення населення країни.

На основі аналізу вітчизняної практики оподаткування доходів домогосподарств та з урахуванням світового досвіду нами зроблено наступні висновки і пропозиції:

Реформи в оподаткуванні доходів фізичних осіб націлені на кілька ключових напрямків модернізації, включаючи розширення об'єкта оподаткування при одночасному зниженні податкових ставок та впровадженні прогресивної шкали оподаткування. Ця тенденція виникає з потреби спонукати більшу активність населення у сфері праці та забезпечення більш справедливого оподаткування осіб з різними доходами, а також з бажанням більш ефективно боротися з ухиленням від сплати податків.

У процесі реформування механізму оподаткування доходів фізичних осіб, наша команда вважає доцільним застосування податкових соціальних пільг до всіх рівнів доходів фізичних осіб. Мінімальний прожитковий мінімум має бути відображеним у неоподаткованому мінімумі доходів громадян, в той час як дохід, що перевищує цю суму, підлягатиме оподаткуванню за прогресивною шкалою. Використання помірних ставок сприятиме зменшенню податкового тиску на осіб з низьким і середнім рівнем доходів, з одночасним поступовим підвищенням для заможних платників, що сприятиме збільшенню надходжень до бюджету. Ця модель податкової соціальної пільги сприятиме дотриманню

принципів соціальної справедливості, а прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб допоможе захищати інтереси фіскальних цілей.

Зарубіжний досвід (Ірландія, Ісландія, Німеччина) також вказує на доцільність оподаткування доходів домогосподарств, а не окремих фізичних осіб. Врахування суми неоподаткованого мінімуму доходів для кожного члена домогосподарства, включаючи тих, хто не отримує самостійних доходів (наприклад, діти), відображає умови життя і підтримує економічне благополуччя всієї сім'ї. Наприклад, якщо домогосподарство складається з 4 членів однієї сім'ї (двоє працюючих дорослих та двоє дітей), дохід цього домогосподарства потрібно розподілити на чотири особи, враховуючи неоподаткований мінімум на кожну особу для забезпечення їхнього життєзабезпечення. Усі доходи, що перевищують визначену суму, підлягають оподаткуванню податком на доходи.

Реформування податку на майно має відповідати принципу уникнення дискреції, зокрема можливості втручання державних службовців або органів влади з власною угодою. З огляду на високий ризик корупції, цей критерій слід визнати пріоритетним у податковій реформі, особливо при реформуванні податку на майно. Практика застосування податку на землю підтверджує, що навіть колегіальне прийняття рішень органами місцевого самоврядування не завжди запобігає сумнівним діям, які можуть бути пов'язані з корупційними мотивами. Тому вироблення ефективних механізмів запобігання подібним ситуаціям є критично важливим у податковій реформі [4].

– оподаткуванню мають підлягати земельні ділянки, з урахуванням способу використання (сільськогосподарські, природоохоронні, комунальні, інші – з окремим виділенням землі безпосередньо під забудовою та промисловими об'єктами та з урахуванням висоти споруд), а не виміряні всередині об'єкти нерухомості. Такий підхід відповідає сучасним світовим практикам, зокрема дозволяє легко перевірити усі параметри, не вступаючи в особистий контакт з власником, за допомогою геоданих;

– оцінку об'єктів потрібно робити у вигляді «масової оцінки» – методики, яка розраховує вартість одиниці площі за допомогою прозорої та однозначної формули, що враховує різноманітні вимірювані характеристики, насамперед розташування та (у випадку сільськогосподарських земель) хіміко-біологічні властивості ґрунту. Цей підхід теж відповідає кращим світовим практикам. Формули мають розраховуватися окремо відповідно до зазначених вище цілей використання землі, у такий спосіб непрямо оцінюється вартість нерухомості.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24. Т. 2. С. 58-63.
2. Коваль С. Л., Грицишина Л. І. Особливості формування фінансових ресурсів домогосподарств у сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2020. № 4 (65). С. 131–143. DOI: 10.35774/sf2020.04.131. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1373>

3. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. Електронне наукове фахове видання. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16>. С. 795-802
4. Сидор І. П., Коваль С. Л. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка та управління*. 2019. № 3 (25). С. 92-96.
5. Статистичний збірник: «Бюджет України 2021» підготовлено відділом статистики державних фінансів Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf

Анатолій Ведецький

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Віктор Русін

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Під час дії воєнного стану в державі першочерговими напрямками фінансування видатків є потреби оборони країни, безпеки громадян та соціального захисту. Водночас руйнування бойовими діями критичної інфраструктури, відновлення якої потребує фінансових ресурсів, зменшення надходження податків до бюджету з причин зупинення роботи підприємств та інші фактори воєнного періоду спустошують бюджет країни та призводять до зростання запозичень для покриття бюджетного дефіциту і, як наслідок, збільшення суми державного боргу. Це актуалізує питання вивчення основних джерел запозичень та розробки заходів, застосування яких уповільнюватиме зростання державного боргу.

Питання державних запозичень в умовах війни та боргового фінансування державного бюджету розглядали вітчизняні та зарубіжні вчені. Зокрема, Т. Богдан акцентувала увагу на ймовірності перевищення боргового навантаження в Україні понад безпечний рівень у 2022 році та пропонувала шляхи його зменшення, в тому числі: списання частини боргу та вигідний обмін облігацій, що передбачає дисконтування [1, с. 27]. Вивчаючи переваги боргового фінансування бюджету, К. Сочка наголошувала на необхідності проведення реструктуризації державного боргу з метою полегшення його обслуговування [2, с. 172].

Розвиток ринків державних боргових зобов'язань досліджували К. Мітченер та С. Требеш, які надавали характеристики боргових криз, які спостерігалися в економіці країн раніше, але можуть бути актуальними в будь-який період часу [3, с. 3]. Питання реструктуризації державного боргу за допомогою фіскальних заходів з метою його зменшення вивчали Л. Мартінез, Ф. Роч та інші [4, с. 8].

Фактична сума дефіциту державного бюджету у 2022 році дорівнювала 914,9 млрд грн, що складає майже 19% обсягу ВВП [5]. Необхідність збільшення фінансування дефіциту державного бюджету призводить до зростання внутрішніх та зовнішніх запозичень, та як наслідок, державного боргу України (рис. 1).

З рисунку видно, що протягом 2019-2021 років у структурі державних запозичень переважали внутрішні, однак у 2022 році зовнішні запозичення зросли у 5,2 рази в порівнянні з попереднім роком та дорівнювали 89% від обсягу внутрішніх позик, які збільшились в порівнянні з 2021 роком на 66,5%.

У 2022 році зовнішні запозичення Україна отримувала переважно від міжнародних фінансових організацій (далі – МФО), країн-партнерів, Світового банку та Європейського інвестиційного банку (далі – ЄІБ) [5] (рис. 2).

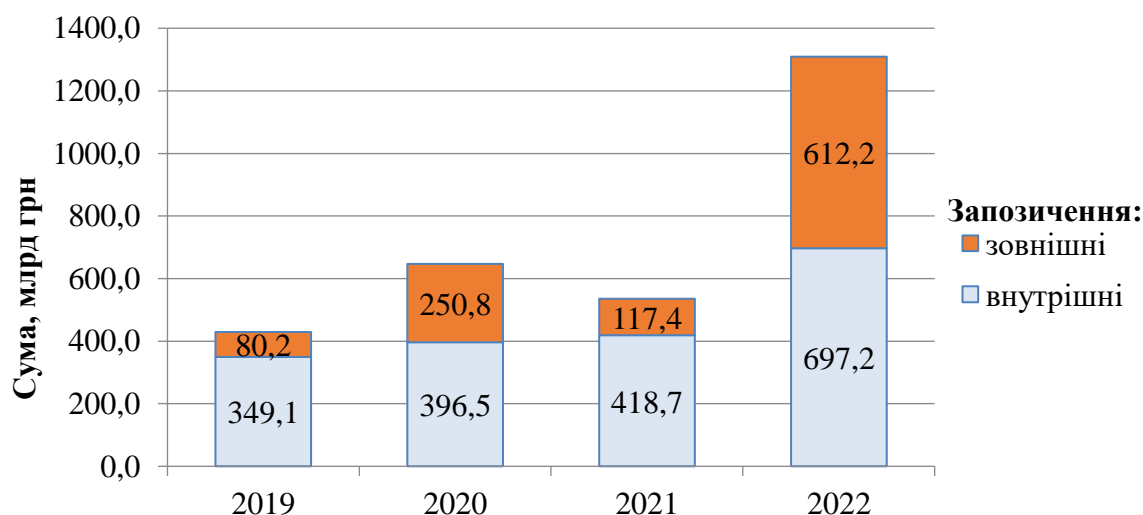

Рис. 1. Структура державних запозичень України у 2019–2022 роках
Джерело: складено автором на підставі даних [5].

Як показують дані рис. 2, найбільші обсяги зовнішньої фінансової допомоги у 2022 році було отримано від США та ЄС, що склало 24% та 16,6% від загальної суми (1695 млрд грн) відповідно [5].

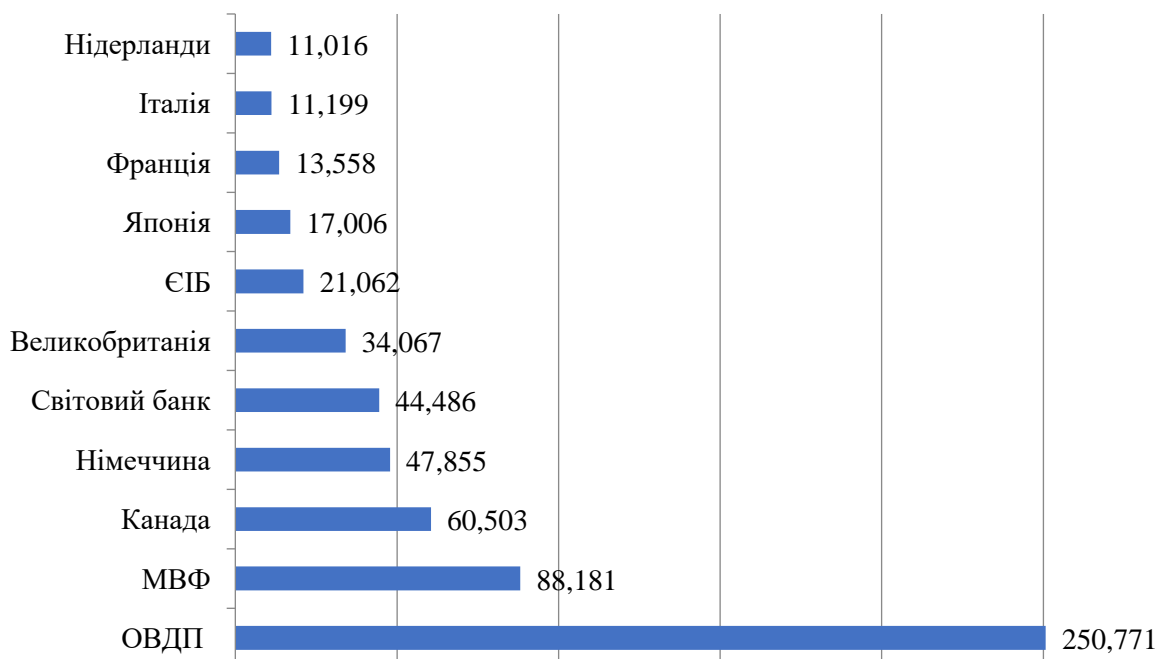

Рис. 2. Основні джерела фінансування Державного бюджету України протягом 24.02.2022–30.12.2022 рр.

Джерело: складено автором на підставі даних [5].

З початком повномасштабного вторгнення дієвим інструментом підтримки державного бюджету стали військові облігації, які випускає держава під час воєнного стану. Близько 400 тисяч громадян України інвестували у ці папери, що дозволило залучити більше 10 млрд грн. Проте найбільше викупив НБУ – на суму 400,0 млрд грн.

Зростання державних запозичень сприяло суттєвому збільшенню суми державного боргу, яка у 2022 році порівняно з попереднім зросла у 1,5 рази (з 2671,8 млрд грн до 4071,7 млрд грн) та склала 78,4% ВВП [5]. Водночас Україна своєчасно здійснює оплати за борговими зобов'язаннями та зарекомендувала себе як відповідальний емітент, що сприяло домовленостям з міжнародними кредиторами про відтермінування деяких платежів. Наприклад, досягнена домовленість з інвесторами про відтермінування платежів за 2022–2023 роки по єврооблігаціям на суму 21,1 млрд дол. США, що сприяло заощадженню близько 6 млрд доларів США [6].

Отже, фінансова підтримка України від міжнародних партнерів у воєнний час відіграє ключову роль у здатності держави допомагати громадянам та відновлювати знищену інфраструктуру. Уряду варто й надалі налагоджувати співпрацю з міжнародними організаціями та іншими країнами, зокрема щодо отримання грантів або довгострокових кредитів під низькі відсотки, що дозволить уповільнити зростання суми державного боргу та зменшити фінансовий тягар для країни у кризовий період.

Список використаних джерел:

1. Богдан Т. П. Державний борг і позики під час війни та методи їх поствоєнного врегулювання. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 27–45.
2. Сочка К. Державний борг України: поточні реалії і проблеми. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2022. Т. 1, № 2. С. 172–183.
3. Mitchener K. J., Trebesch Ch. Sovereign debt in the 21st century. *Kiel Institute for the World Economy*. 2021. Vol. 2198. P. 1–68.
4. Martinez L., Roch F., Roldan F., Zettelmeyer J. Sovereign Debt. *IMF Working Paper*. 2022. No. WP/22/122. P. 1–47.
5. Інформація про виконання зведеного бюджету України у 2019–2022 роки та державні запозичення у 2022 році. URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information> (дата звернення: 03.08.2023).
6. Управління державним боргом України під час війни та післявоєнний період. Аналітичний звіт 2023. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/upravlinnya-derdavnim-borgom-ukra%D1%97ni-pid-chas-vijni-ta-pislyavo%D1%94nnij-period.pdf> (дата звернення: 03.08.2023).

Мар'яна Віхер

студентка гр. ФФМ-21

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах нестачі фінансових ресурсів в органів місцевого самоврядування та відсутності стабільності їхніх джерел доходу в Україні, актуальність проблеми щодо вдосконалення системи місцевих податків і зборів постає надзвичайно гостро. Ефективне утворення місцевих фінансів у країні є одним з ключових факторів для стабілізації економічної ситуації. Цей процес здатний перетворити територіальні громади, які отримують дотації в суб'єкти, які здатні самостійно, лише за рахунок власних доходів вирішувати різного роду питання в соціально-економічній сфері. У той же час розвинених країнах світу муніципалітети, які опираються на власні фінанси, виступають стабілізаторами соціального та політичного порядку, фінансової та економічної ситуації у державі.

Чинна система місцевого оподаткування в Україні сьогодні не здатна у повному обсязі забезпечити виконання цілей державної політики, вимог та цілей платників податків. Ряд недоліків, допущених при її створенні, призвели до того, що «...податки не виконують повноцінно як фіскальної, так і стимулюючої функції. Сфера матеріального виробництва фактично пригнічена податками, що призводить до зменшення оподатковуваних оборотів та відповідно до скорочення бюджетних надходжень. Унаслідок чинна податкова система, замість того, щоб стимулювати виробництво спричиняє його скорочення та практично не наповнює доходи бюджету» [1, с. 103].

Одним із найбільш вагомих елементів системи місцевого оподаткування потенційно вважають податок на майно, що здатний забезпечити значний обсяг надходжень до бюджетів різного рівня. У багатьох країнах світу «... податок на майно становить від 1% до 3% усіх загальних податкових надходжень, а у власних надходженнях місцевих бюджетів коливається в межах від 10% до 87%. У той же час, механізм оподаткування податку на майно в Україні не тільки не забезпечує значних фіскальних надходжень до місцевих бюджетів, але також у багатьох аспектах не відповідає критеріям соціальної справедливості» [2, с. 119].

Особливу увагу слід зосередити на функціонування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. У законодавчому визначенні бази оподаткування використовується універсальний підхід до встановлення частини нерухомості, яка не підлягає оподаткуванню. Зокрема, в незалежності від категорій платників та їхніх фінансових станів, база оподаткування об'єкта житлової нерухомості зменшується на певну кількість квадратних метрів відповідно до визначених норм: для квартир – 60м², для будинків – 120м², для різних типів нерухомості – 180 м².

Незважаючи на те, що надання пільг з податку на нерухоме майно відповідає практиці інших країн, в Україні існує дискусія щодо підходу їх надання. Перш за все, «...універсальний принцип визначення частини нерухомості, що не оподатковується не враховує принцип соціальної справедливості, оскільки не залежить від фінансового стану платника. Наступним недоліком є те що, законодавчі норми щодо незастосування пільг для власників нерухомості, використаної для отримання прибутку, хоч і теоретично обґрунтовані, проте на практиці можуть бути недостатньо реалізованими через характер мало здійсненої декларації» [3, с. 121]. Для удосконалення системи надання пільг з податку на нерухоме майно необхідно:

- забезпечити об'єктивність та прозорість у наданні пільг;
- розглянути можливість встановлення пільг у залежності від специфіки нерухомості, такої як призначення для приватного проживання, комерційної діяльності чи використання для громадських потреб;
- залучати громадськість до процесу прийняття рішень щодо надання пільг для забезпечення максимальної відповідності інтересам громади;
- враховувати пільги для власників нерухомості, які використовують нерухомість для інвестицій або реконструкцій з метою розвитку.

Найбільш обговорюваним аспектом податку на нерухомість, відмінну від земельної ділянки є підхід щодо визначення бази оподаткування, якою відповідно до законодавства виступає площа об'єкта нерухомого майна. Практика, яка «...визначає базу оподаткування за площею нерухомості, створює не рівні умови для власників нової чи краще розташованої нерухомості порівняно з власниками майна із великим ступенем зносу або ж не дуже хорошим місцем розташування» [4, с. 51].

Один із варіантів компромісу, який сприятиме збільшенню справедливості в системі оподаткування нерухомості, полягає «...у застосуванні коригуючих коефіцієнтів, при встановленні бази оподаткування. Відтак, коригуючі коефіцієнти враховують місцезнаходження об'єкта (чи це буде сільська чи міська місцевість, центр чи окраїна населеного пункту). Однак, в стратегічному плані доцільно розглядати перехід до визначення оподаткування в основі якої вартість нерухомого майна, що створить можливість у повній мірі забезпечувати принцип соціальної справедливості у системі оподаткування та попереджати діяння власників, спрямованих на зменшення обсягу платежів. У випадку надання податкових пільг слід використовувати індивідуальний підхід, який враховує неоподатковувану площу для кожного жителя та на додаток загальний норматив для сім'ї» [5, с. 19].

В умовах економічної та фінансової нестабільності в Україні питання ефективного оподаткування плати за землю постає доволі гостро. Удосконалення системи справляння плати за землю вимагає суттєвих змін, оскільки даний податок може стати значним джерелом фінансових ресурсів для різних рівнів бюджетів та сприяти ефективному використанню земельних ресурсів.

Особливу увагу доцільно звернути на складові елементи плати за землю, такі як розмір податкових ставок та перелік пільг, які сьогодні практично

мінімізують його можливості як інструмента фіскального впливу на соціальний добробут. Податковим кодексом України визначено перелік категорій населення, що звільняються від сплати земельного податку. Проте, через категоріальний підхід до формування списку осіб, що мають право на пільги (не враховуючи їхній матеріальний стан), для забезпечення еквітабельності оподаткування для інших груп платників, розмір використання пільг обмежується, зокрема, «...для введення особистого селянського господарства до 2 га, а також для використання земельної ділянки у розмірах від 0,1 га до 0,25 га для будівництва та обслуговування житлового будинку та інших цілей. Завдяки використанню цих норм обмежується кількість осіб, які мають обов'язок сплачувати плату за землю в Україні, що позбавляє саму ідею пільги як потенційного інструмента надання деяких переваг платникові податку. У результаті це призводить не лише до втрат у дохідній частині бюджету, але й до невиправданого збагачення власників за рахунок невикористаного резерву доходів бюджету» [6, с. 47].

Важливо відзначити наявність широкого кола платників податку, які фактично користуються пільгами з плати за землю через неправильний облік земель. Не дивлячись на досить поширену думку, що перевагою земельного оподаткування є складність приховати власність землі, що забезпечує повноту у сплаті податку, на практиці, основним фактором для настання податкового зобов'язання є присутність відповідної земельно-кадастрової документації. У зв'язку з «...недостатньою інвентаризацією земельних ділянок та відсутністю необхідних документів у багатьох власників та орендарів землі, чимала кількість потенційних платників земельного податку фактично виключена із сфери податкового оподаткування без належного обґрунтування. Внаслідок цього відбувається не тільки втрата суттєвих надходжень до місцевих бюджетів, але й порушуються засади загальності оподаткування» [8, с. 80].

Розглядаючи розмір податкових ставок плати за землю, то згідно із законодавством органи місцевого самоврядування мають право встановлювати самостійно ставки плати за землю, у межах встановлених Податковим кодексом України. Зокрема: «...для лісових земель – не більше 0,1% від їх нормативної грошової оцінки та за земельні ділянки, що знаходяться в постійному користуванні суб'єктів господарювання (окрім державної і комунальної форми власності), - в розмірі не більше 12% від їх нормативної грошової оцінки» [9]. Проте, слід зауважити, що у переважній більшості територіальних громад розміри ставок плати за землю визначені на рівні, який суттєво менший за максимальні значення, що має достатньо негативні соціальні та фіскальні наслідки.

У розрізі плати за землю, окремий вплив на економічний стан населення має регулювання розміру орендної плати, впливаючи на рівень їхніх доходів. У практиці багатьох орендарів ставки орендної плати за земельні ділянки перевищують мінімальний граничний рівень, що призводить до зростання доходів власників. Проте, наявні проблеми, такі як відсутність ефективних об'єднань власників землі та присутність локальних монополій орендарів, обмежують ріст вартості оренди для фізичних осіб. Це особливо важливо, оскільки «...на ринку оренди державної землі існують ознаки середовища конкуренції та прозорих

процесів, тоді як для приватної землі притаманний «риннок покупця», що може призвести до втрат доходів у власників земельних ділянок. З огляду на це, важливо підвищити рівень орендної плати за використання земельних часток, тобто паїв до 7%. Практично дане підвищення не відобразиться на процесах оренди земель, що знаходяться у державній власності, проте, надасть можливість захистити інтереси власників дрібних земельних ділянок у контексті «ринку покупця» [10, с. 165].

В цілому, аналізуючи плату за землю в Україні можна стверджувати, що вона відзначається обмеженою ефективністю, а її потенціал у сфері перерозподілу доходів населення України не реалізовується належним чином. Основні «...напрями вирішення цих проблем включають перехід до принципу визначення об'єкта оподаткування земельним податком на основі їх вартості, завершення процесу повної інвентаризації земель, оптимізація процедур надання пільг із сплати податку за землю, а також підвищення розміру ставок земельного податку» [12, с.84].

Окрім вище вказаного, важливим аспектом є «..визначення стратегії щодо оптимізації місцевого оподаткування в Україні з урахуванням визначених переваг кожного регіону, а також розробка методів його покращення. Основною метою даної концепції є забезпечення оптимізації діяльності органів місцевого самоврядування та чинного податкового законодавства, здійснення збалансування місцевих бюджетів і збільшення повноважень місцевого самоврядування у стягненні місцевих податків та зборів» [13, с. 7]. Водночас, необхідно враховувати принципи фінансового забезпечення місцевого самоврядування, такі як автономність та гласність, які були задекларовані Європейською хартією місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук Н. І. Місцеві податки і збори в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. С. 102-105.
2. Лазука С. Б. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків*. 2017. С. 118-122.
3. Майстренко О. Податок на нерухоме майно як додаткове джерело наповнення місцевих бюджетів. *Право України*. 2009. № 10. С. 118-124.
4. Волохова І. С. Місцеві податки та збори в доходах місцевих бюджетів України: наслідки проведених реформ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. № 23 (2). С. 50-53.
5. Бачо Р. Й., Гапак Н. М., Иллар Е. Й. Оцінка ролі місцевих податків і зборів у забезпеченні фінансової безпеки органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Економіка. 2013. № 4 (41). С. 16-25.

6. Горин В. П., Булавинець В. М. Плата за землю як інструмент фіскального регулювання суспільного добробуту. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. №3. С. 46-52.
7. Горин В. П., Варемчук І. В. Проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 518-524.
8. Городецька Т. Е. Проблеми та шляхи реформування системи місцевого оподаткування в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 31. С. 79-82.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. №2755-VI: станом на 3 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 04.09.2023).
10. Пономарьова В. С. Сучасна проблематика майнового оподаткування: національний та міжнародний вимір. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. № 2 (27). С. 161-168.
11. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування. Монографія. Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с.
12. Мельник А. М. Проблеми оподаткування нерухомого майна в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №19. С. 82-86.
13. Іщенко М. І., Міщук Є. В., Мясоєдова А. М. Місцеві податки та збори у забезпеченні економічної безпеки держави. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2020. №25. С. 5-12.
14. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: Монографія / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина: Монографія. К.: Кондор, 2012. 376 с.

Йосип Власик

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Процеси, які відбуваються у бюджетній системі України характеризуються нестабільністю та постійним реформуванням. Після вторгнення росії на територію України вітчизняна бюджетна система України, як і економіка та суспільство загалом функціонує в умовах невизначеності та потрясінь. Негативні наслідки війни проявилися у зниженні доходів бюджетів, загостренні проблеми дефіцитності бюджетних коштів, підвищення рівня залежності бюджетного фінансування від фінансової допомоги та кредитних взаємовідносин із іноземними партнерами, посилення навантаження на місцеві бюджети та необхідність їх підтримки. У таких складних зовнішніх і внутрішніх умовах, котрі сформувались у 2022 р. постала необхідність адаптуватися до надскладних умов військового стану та віднайти можливості для фінансування видатків відповідно до потреб суспільства.

В умовах воєнного стану, коли всі зусилля спрямовувалися на забезпечення потреб оборони відбулося призупинення (часткове або повне) багатьох реформ і фінансування бюджетних програм. Саме тому, постає завдання пошуку шляхів зростання доходів бюджетів як в умовах війни, так і у післявоєнний період [1, с. 18].

Вже другий рік триває повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке потребує величезних обсягів бюджетних та інших фінансових ресурсів. За цей час розроблено та реалізуються численні проекти та програми спрямовані на розвиток України під час війни та у післявоєнний період. Є очевидним, що процес відбудови країни є неможливим без налагодження прозорого та ефективного бюджетного процесу.

На нашу думку, запорукою достатності дохідних джерел формування усіх бюджетів загалом та місцевих бюджетів зокрема є економічний розвиток. Збільшення обсягу виробництва і послуг призводить до зростання обсягів податкових надходжень, оскільки підприємства та громадяни сплачують податки на прибуток, податки на доходи, єдиний податок тощо. Тобто, підвищення економічної активності позитивно впливає на зростання прибутковості підприємств і підвищення рівня доходів громадян [5, с. 134]. Це, в свою чергу, збільшує обсяги оподаткування суб'єктів господарювання та населення. І дійсно, економічний розвиток сприяє створенню нових робочих місць та зниженню рівня безробіття, тобто зростає кількість працюючих громадян, які сплачують податки з особистих доходів. Саме тому, доцільно вже зараз, поки війна ще триває розробити та втілювати стратегію відновлення України, у якій передбачити заходи відбудови, створення нових виробничих потужностей (у тому числі у військово-

промисловому комплексі), орієнтованих на експорт, на залучення іноземних інвестицій та грантів шляхом прийняття законодавчих змін.

Стимулювання розвитку експортоорієнтованого виробництва позитивно впливатиме на збільшення доходів бюджету та сприятиме зменшенню податкового тиску на малі та середні підприємства. Важливим потенціалом економічного зростання України є розвиток військово-промислового комплексу, випуск продукції якого може бути спрямований як на зовнішні ринки, так і для внутрішнього використання. Актуальність цього напряму посилюється сучасною нестабільною політичною ситуацією у світі, зокрема на тлі конфлікту між Росією та Україною, коли зафіксовано збільшення світового попиту на озброєння, яке зростатиме протягом наступного десятиліття.

Для стимулювання інвестицій у постраждалі від війни та економічно слабкі регіони, рекомендовано впровадження різних методів приваблення інвесторів. Це може включати тимчасове звільнення інвесторів, які вкладають кошти у виробництво, від певних податків, таких як податок на нерухомість, податок на землю, а частково – податок на прибуток. Такий підхід сприятиме активізації інвестиційного процесу та підтримці економічного відновлення в уразливих регіонах. У цьому контексті доцільно застосувати позитивний досвід Польщі, який полягав у поділі території країни на зони інвестиційної привабливості, де на окремих частинах надавались податкові пільги. Так, у східній частині Польщі 40–70% інвестицій у підприємства поверталися у формі податкових пільг упродовж певного періоду часу. Для інвесторів, які вкладали кошти у підприємства, які розташовані у західній частині Польщі такі пільги не надавались. Такі заходи сприяли підвищенню довіри інвесторів та сприяли поживавленню в економічно слабкіших регіонах [1, с. 19]. На нашу думку, такий досвід доцільно впроваджувати після завершення війни в Україні, оскільки це сприятиме залученню інвестицій, створенню логістичних вузлів, відновленню торговельних шляхів та відповідно відновленню економічно активного життя у східних регіонах.

Необхідною умовою подальшого розвитку регіонів після війни є продовження процесу реформи децентралізації. Ця ініціатива спрямована на забезпечення місцевим органам влади більшої автономії та стимулювання їхнього пошуку додаткових джерел фінансування. Особлива увага має бути приділена залученню іноземних інвестицій, отриманню кредитів і грантів для реалізації конкретних проєктів. Альтернативним джерелом залучення коштів до місцевих бюджетів є інструменти фандрайзингу. Так, залучити кошти всередині країни або поза її межами можна шляхом створення фандрайзингових платформ. Для прикладу, за допомогою фандрайзингової платформи «United24» залучено понад 237 млн грн із понад 100 держав. За рахунок цих коштів фінансуються окремі потреби Міністерства оборони та Міністерства інфраструктури [1, с. 20].

Дійсно, на рівні територіальних громад існують можливості мобілізувати додаткові ресурси шляхом співпраці з міжнародними донорами. Основною умовою залучення коштів в межах програмам міжнародної фінансової допомоги є підготовка та подання проєктної заявки. Такий пакет документів має містити

обґрунтування мети та цілей проєкту, очікувані результати. При розробленні проєктних документів необхідно врахувати напрями, на які переважно спрямовує фінансові ресурси донор, врахувати встановлені терміни для подачі необхідної документації [2, с. 16]. Ще у довоєнний період фінансово підтримували та активно співпрацювали із територіальними громадами «Німецьке товариство міжнародного співробітництва GIZ, Шведське агентство з питань міжнародного співробітництва та розвитку Sida, Міжнародний фонд «Відродження», Агентство США з міжнародного розвитку USAID» [2, с. 16]. Залучення коштів територіальними громадами за допомогою фандрайзингового механізму може здійснюватися двома способами (рис. 1).

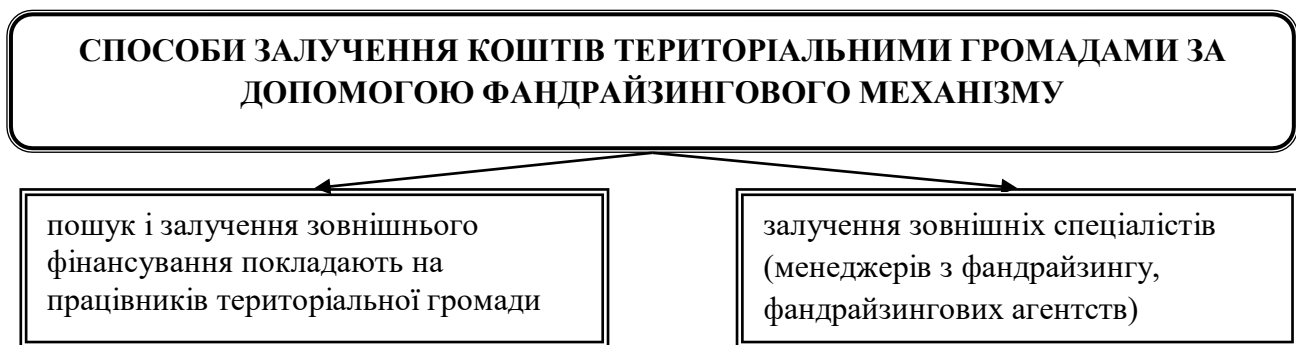

Рис. 1. Способи залучення коштів територіальними громадами за допомогою фандрайзингового механізму

Джерело: складено та узагальнено автором за [2, с. 16]

Пошук і залучення зовнішніх джерел фінансування за допомогою фандрайзингового механізму можуть здійснювати працівники органу місцевого самоврядування (переважно це спеціалісти із відділу з економічного розвитку та інвестицій). При цьому слід розуміти, що така діяльність потребує розробка ефективної стратегії фандрайзингової діяльності, спеціальних навиків розроблення та подачі проєктної документації, взаємодії з донорами тощо. Від володіння вищевказаними навиками та вміннями працівників залежить можливість прийняття позитивного рішення донора та обсяг наданих ресурсів для реалізації проєктів розвитку. Тому, територіальна громада може мати у штаті спеціаліста чи підрозділу, який займатиметься фандрайзинговою діяльністю. Однак, слід зауважити, що введення в штат територіальної громади є виправданим виключно для фінансово самодостатніх громад.

Невеликим громадам, або громадам у яких потрібно розробляти таку проєктну документацію періодично, доцільно залучати зовнішніх фахівців (фандрайзингові агентства, менеджери з фандрайзингу) на умовах комерційної угоди. Необхідність залучення компетентних зовнішніх фахівців із фандрайзингу зумовлена тим, що фандрайзингова діяльність потребує спеціальних навиків і є надзвичайно важливою для нарощення фінансових можливостей органів місцевого самоврядування для забезпечення соціально-економічного розвитку територіальної громади. При цьому слід врахувати, що така діяльність у сфері залучення має носити не одноразовий, епізодичний характер, а бути спрямованою

на налагодження тривалих партнерських відносин з представниками бізнесу, окремими громадянами, зарубіжними донорами, які у майбутньому братимуть участь та фінансово підтримуватимуть важливі для громади проекти розвитку. Важливо підтримувати зв'язки із різними потенційними донорами.

Список використаних джерел:

1. Буй Т. Г., Прімерова О. К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА*. Економічні науки. 2023. № 8 (1). С. 17–24. URL: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.17-24>
2. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13–19. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.16.13
3. Горин В. П., Коваль С. Л. Проблеми бюджетного фінансування та перспективи застосування інструментів фандрайзингу у системі вищої освіти України. *Економіка і держава*. 2021. № 8. С. 42–46. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.8.42
4. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: Монографія / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. К.: Кондор, 2012. 376 с.
5. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.

Марія Войцеховська

студентка гр. ФФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ВІД ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Планування надходжень від оподаткування є специфічною діяльністю при виробленні управлінських рішень на первинному етапі бюджетного процесу на локальному рівні. У прагматичному сенсі, планування податкових надходжень, як і доходів місцевого бюджету загалом, зводиться до обґрунтування обсягів фінансового забезпечення бюджетних програм, які реалізуються у процесі його виконання, адже у демократичному суспільстві саме обсяг необхідних ресурсів для повноцінного забезпечення державних функцій є орієнтиром для визначення необхідних обсягів бюджетних ресурсів.

Проте, виконання місцевих бюджетів за доходами має ймовірнісний характер, ці показники є бажаними орієнтирами, яких органи виконавчої влади намагаються досягти, або й перевиконати. Як правило, фактичні показники виконання доходів бюджету відхиляються від розрахункових, що має під собою низку причин: недостатній рівень кваліфікації фахівців, задіяних у плануванні доходної частини бюджету; вплив політичних та інших чинників на процес ухвалення управлінських рішень з бюджету; високий рівень тіньової економіки, нестабільність економічної ситуації та непрогнозованість розвитку ситуації в економічній та інших сферах суспільного життя.

Не останню роль у відхиленні між фактичними і плановими показниками місцевих бюджетів за доходами, на думку науковців, займає також недостатня обґрунтованість методик планування бюджетних показників доходів [4, с. 7]. За наявності незначних відхилень від розрахункових, нестачу бюджетних ресурсів можна певним чином компенсувати за рахунок економії бюджетних витрат, залученням бюджетних позик на покриття тимчасових касових розривів, або ж посиленням заходів адміністративного впливу до платників (авансові платежі за податками та ін.). Однак у випадку, якщо при виконанні бюджету показники відхилення фактичних доходів від розрахункових надмірні, це ставить під сумнів можливість повноцінного фінансування бюджетних програм та висуває питання про необхідність секвестру видатків.

Податок на доходи фізичних осіб впродовж багатьох років є провідним джерелом формування власних ресурсів місцевих бюджетів. Однак, можливості цього податку не зводяться виключно до наповнення бюджету, він теж виступає інструментом макроекономічної стабілізації та мікроекономічного регулювання. Відповідно, від якості планування показників надходжень ПДФО залежить не тільки фінансове становище місцевого самоврядування, але й рівень податкового навантаження на конкретних індивідів – платників податків.

За спостереженнями В. Письменного, незважаючи на позитивну тенденцію до щорічного збільшення надходжень від ПДФО до бюджетів усіх рівнів, можна помітити ситуацію, коли жодного року фактичні значення цього показника не відповідали плановим, що свідчить про «системну недосконалість механізму планування надходжень податку на доходи фізичних осіб» [5, с. 81]. Він звертає увагу на постійне невиконання запланованих показників надходжень від ПДФО у 2010-х роках, яке в абсолютному вимірі оберталось значними втратами доходів бюджету. Зважаючи на значні обсяги надходження ПДФО до місцевих бюджетів, ці бюджетні втрати можна порівняти з обсягами фінансування окремих галузей місцевої економіки. Для прикладу, у 2020 році від невиконання запланованих показників надходжень від ПДФО місцеві бюджети недоотримали понад 5,3 млрд грн, що можна порівняти з обсягами фінансування житлового господарства (5,2 млрд грн), бібліотек, музеїв та виставок (4,7 млрд грн) або клубних установ (5,0 млрд грн). Отож, висновок В. Письменного, що «масштаб «недосконалості» надзвичайно великий і створює небяжкі загрози для економічної та соціальної безпеки регіонів» [5, с. 81] не втрачає актуальності.

На наш погляд, негативним є як невиконання планових показників доходів бюджету від ПДФО, так і їхнє перевиконання. Розподіл бюджетних ресурсів на місцевому рівні відбувається у процесі обговорення бюджету місцевою радою, оцінки відповідності бюджетних показників пріоритетам бюджетної політики та стратегічним завданням соціально-економічного розвитку. Натомість, розподіл додаткових надходжень, які місцеві бюджети отримали в процесі їх виконання, відбувається не за детальною процедурою, а дещо спрощено. Відповідно, значні кошти місцевого бюджету у формі перевиконання плану надходжень можуть бути розподілені на непершочергові цілі, без узгодження з важливими цілями розвитку територіальної громади. А зважаючи на обсяги поступлень від ПДФО, цей ресурс може бути доволі значний. Зокрема, перевиконання плану з ПДФО у 2021 році склало майже 6,4 млрд грн, у 2022 році – понад 13,2 млрд грн.

Причини недосконалості планування надходжень від ПДФО полягають в організаційній неврегульованості процесу, а також проблемах законодавства. До найважливіших із них доцільно зарахувати фактичну відстороненість органів Державної податкової служби від планування показників місцевого бюджету в частині податкових надходжень. Органи фіскального контролю мають обов'язок провадити контроль за повнотою і своєчасністю виконання платниками податків податкових зобов'язань, в тому числі з ПДФО. Маючи значну статистичну базу щодо контингенту платників податків, об'єкта оподаткування, фіскальні органи не завжди погоджуються на обмін інформацією з іншими фінансовими органами, задіяними у бюджетному процесі. Вони мотивують це відсутністю правового врегулювання такого інформаційного обміну, конфіденційністю даних й іншими причинами. Відповідно, фінансові органи змушені самостійно формувати базу платників ПДФО та визначати планові надходження виходячи з інформаційних обмежень. Зрозуміло, що це однозначно негативно впливає на якість планування доходів бюджету [1].

Вирішення цієї проблеми потребує політичного рішення щодо внесення у чинне правове поле норм про обов'язковий обмін інформацією, яка стосується показників бюджету або використовується при його плануванні та виконанні між органами влади, задіяними у бюджетному процесі. На думку О. Кириленко, Б. Малиняка, В. Письменного, слід «зобов'язати органи державної податкової служби забезпечувати виконання планових показників, які будуть розраховані за їх безпосередньої участі» [3, с. 247].

Значний вплив на якість планування показників надходжень від ПДФО здійснюють деструктивні явища, які супроводжують розвиток економіки нашої країни впродовж багатьох років, а саме високий рівень тіньового сектору, який за останніми доступними даними станом на кінець 2021 року становить 32% офіційного ВВП [2], і пов'язані з ним високі показники приховування фонду оплати праці, неофіційної зайнятості працездатного населення, ведення бізнесу без реєстрації як платника податків (особливо у соціальних мережах, секторі фінансових операцій з криптовалютами та ін.). Зменшення масштабів прояву цих явищ залежить значною мірою від зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування щодо стимулювання детінізації економіки, підвищення рівня податкової культури, що особливо важливо в умовах воєнного стану.

Поряд із чинниками організаційного характеру, пов'язаними з проблемами розподілу компетенцій різних фінансових органів щодо планування показників бюджету за доходами, якість планової роботи, на думку науковців, насамперед залежить від досконалості методичного забезпечення цього процесу. Діюча на цей час Методика прогнозування надходжень ПДФО, яку фінансові органи на місцевому рівні використовують в процесі бюджетного планування, об'єктивно не здатна забезпечити точності розрахунку показників надходжень. На думку В. Письменного, «вона формалізована за змістом і має враховувати підвищення мінімальної зарплати, прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, зростання витрат на оплату праці, зміну ставок оподаткування та додаткові джерела оподаткування» [5, с. 83].

На державному рівні планування надходжень від ПДФО здійснюється з урахуванням прогнозних показників економічного та соціального розвитку країни, а також норм Податкового кодексу щодо бази оподаткування та ставок справляння податку. В процесі планування використовують методи економіко-математичного моделювання. Відповідно до практики останнього часу, у цьому процесі використовують програмне середовище Eviews10, яке дає можливість відслідкувати регресійні залежності між динамікою надходження ПДФО та показниками середньої зарплати штатних працівників, контингенту працюючих, ставок податку та інших чинників. Для прикладу, при плануванні надходжень від ПДФО у 2023 році, які передбачались на рівні на 24,8% нижче від значень 2022 року, були враховані такі чинники, як непередбачуваність ситуації в економіці, активність бойових дій, очікуване скасування оподаткування ПДФО грошового забезпечення та інших виплат для військовослужбовців.

Планування надходжень від ПДФО на місцевому рівні здійснюють у розрізі окремих видів доходу. Зокрема, при розрахунку планових надходжень податку із

зарплати враховують: основні макроекономічні показники у сфері доходів, а саме фонд оплати праці штатних працівників, середньомісячна заробітна плата, темпи зростання споживчих цін; статистичні дані, які надають органи ДПС України, зокрема щодо обсягів соціальних виплат з тимчасової непрацездатності за рахунок коштів фондів соціального страхування, наданих соціальних пілґ, а також сум повернень ПДФО у зв'язку із використанням права на податкову знижку. Щоб визначити прогнозовані суми повернення ПДФО від отриманих фізичними особами податкових знижок, враховують тенденції цього повернення впродовж останніх трьох років та поточного бюджетного року, а також зміни у параметрах прожиткового мінімуму та норм законодавства, які визначають умови надання податкової знижки. За чинними правовими нормами, фізичні особи мають можливість за результатами річного декларування доходів зменшити базу оподаткування ПДФО на низку витрат, зокрема: «частину суми процентів, сплачених за користування іпотечним житловим кредитом; суми коштів або вартість майна, переданих у вигляді пожертвувань або благодійних внесків; суми коштів, сплачених на користь закладів освіти для компенсації вартості здобуття середньої професійної або вищої освіти; суми коштів, сплачених для компенсації вартості платних послуг з лікування» [6].

Як свідчить практика, найбільш вагомий вплив на планування надходжень ПДФО з доходів у вигляді зарплати справляє підвищення державних соціальних стандартів, а саме мінімального рівня оплати праці та прожиткового мінімуму. Це є наслідком, в тому числі, значних масштабів використання схем мінімізації податкових зобов'язань через виплату зарплат «у конвертах» та ін. Більшість офіційно працевлаштованих у малому підприємстві в Україні, відповідно до даних звітності, отримують мінімальну заробітну плату, що виступає базою для розрахунку сум ПДФО. Однак, загальновідомим фактом є те, що заробітні плати у малому бізнесі визначаються на основі середніх значень по економіці, тобто нічим не поступаються заробітним платам зайнятих на крупних підприємствах. Складність урахування цього чинника зумовлює похибку планових показників надходжень ПДФО від оподаткування трудових доходів при їх розрахунку.

Складність планування надходжень від ПДФО із зарплат пояснює також відсутність об'єктивних даних про чисельність працездатного населення країни і в розрізі окремих адміністративних одиниць, а також неможливість простежити доходи трудових мігрантів. Відсутність об'єктивної статистичної бази ускладнює не тільки планування ПДФО в місцевому бюджеті, але й пошук резервів нарощування його обсягів. Для підвищення якості планування цих надходжень доцільно врахувати місцеві особливості розвитку соціального капіталу кожної територіальної громади, а також перспективні плани їхнього розвитку.

Окремий розрахунок здійснюють щодо надходжень ПДФО від доходів у вигляді процентів за банківськими вкладками. З цією метою використовують дані Національного банку України про обсяги витрат банківських установ на оплату відсотків за депозитними договорами з фізичними особами. Подібно до інших видів доходу, при плануванні обсягів цих надходжень враховують динаміку їх поступлення до за останні три роки, а також можливі законодавчі новації в

оподаткуванні доходів від банківських депозитів. Однак, така методика не має стосунку до розрахунку надходжень ПДФО до місцевих бюджетів, оскільки ці суми зараховуються виключно до державного бюджету.

Натомість, значною похибкою планування характеризується розрахунок сум ПДФО від інших видів доходу, зокрема від підприємницької діяльності та незалежних професійних послуг. В основу планування цих надходжень до місцевого бюджету покладено метод екстраполяції, який базується на фактичних значеннях трьох попередніх років, тенденцій виконання поточного року, а також можливих змін до законодавства, які змінюють механізм оподаткування цих доходів або елементи податку.

Значну увагу при плануванні надходжень місцевого бюджету від ПДФО місцеві фінансові органи приділяли плануванню поступлень від оподаткування грошового забезпечення та інших виплат військовослужбовців та інших фахівців Збройних сил України, працівників органів внутрішніх справ. Важливість такого розрахунку пояснювалась значним зростання ролі цих надходжень у формуванні сукупних бюджетних ресурсів місцевого самоврядування, особливо у громадах, де розташовані військові об'єкти. Проте, з листопада 2023 року надходження від оподаткування цього виду доходів фізичних осіб у повному обсязі зараховують до державного бюджету.

Таким чином, методичні підходи до планування надходжень ПДФО до місцевих бюджетів характеризуються багатьма проблемами, які знижують якість бюджетного планування. Це вимагає внесення конструктивних змін не тільки у методику планування, але й в організацію та інституційне середовище цього процесу. Без цього буде складно чи взагалі неможливо забезпечити об'єктивність розрахунку показників доходів місцевого бюджету в частині ПДФО.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування. Монографія. Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с.
2. Загальна тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
3. Кириленко О.П., Малиняк Б. С., Письменний В. В., Русін В. М. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади. К.: Підприємство "ВІЕН ЕЙ", 2015. 396 с.
4. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: моногр. / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 376 с.
5. Письменний В. Планування надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів. *Вісник ТНЕУ*. 2016. № 2. С. 80-89.
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Максим Ворона

студент гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ЗАОЩАДЖЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Домашні господарства виступають основними споживачами товарів і послуг, вони також можуть виступати потенційними інвесторами в економіку країни, якщо здійснюють заощадження та вкладають вільні грошові кошти у фінансові інструменти на фінансовому ринку.

Заощадження мають важливе економічне значення як на мікро-, так і на макроекономічному рівні. Можливість формувати заощадження сприяє кращому задоволенню та урізноманітненню потреб домогосподарств, що стимулює населення отримувати більші доходи через підвищення продуктивності праці та професійне зростання. Це призводить до поліпшення кадрового потенціалу підприємств і підвищення їхньої ефективності [1].

На макроекономічному рівні заощадження безпосередньо впливають на обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) і національний дохід.

Приріст заощаджень «формує ланцюг вторинних витрат, чим сприяє зростанню споживчого та інвестиційного попиту економічних суб'єктів і пожвавленню ділової активності практично у всіх секторах національної економіки. У свою чергу, завдяки цьому забезпечується мультиплікативний вплив на обсяг національного виробництва та формуються умови для довгострокових тенденцій економічного зростання» [5, с. 145].

Найбільш поширеними серед населення є такі види заощаджень: «банківські депозити, валюта, пайові інвестиційні фонди, цінні папери, нерухомість, дорогоцінні метали, вклади в кредитні спілки та недержавні пенсійні фонди» [3].

Заощадження населення можна розглядати як інвестиційні ресурси, коли домогосподарство вирішує вкласти свої заощадження в об'єкти підприємницької діяльності чи інші види діяльності для збільшення їхньої вартості. Процес вкладання вільних коштів у різноманітні фінансові активи є проявом активної фінансової поведінки домашніх господарств у сучасних умовах. Оскільки заощадження домогосподарств мають різний характер, виникає необхідність їх класифікації за різними ознаками.

Вихідним критерієм класифікації заощаджень є їхня функціональна спрямованість або мотиви. Згідно з цим, заощадження домогосподарств поділяються на мотивовані (добровільні) та немотивовані (вимушені). Створення мотивованих заощаджень пов'язано з бажанням підвищити або зберегти рівень задоволення потреб членів домашніх господарств у майбутньому. Мотивовані заощадження, як правило, є добровільними, оскільки громадяни свідомо та добровільно відмовляються від частини поточного споживання для забезпечення майбутніх потреб.

Ще одним критерієм класифікації заощаджень домогосподарств є характер їх акумуляції, відповідно до якого всі заощадження поділяють на організовані та неорганізовані. Організовані заощадження є більш економічно вигідними як для населення, так і для суб'єктів фінансового ринку та держави загалом. Проте неорганізовані заощадження не є вигідними не лише для їхніх власників, які не отримують відповідних доходів, але й для держави, оскільки їх значні обсяги ускладнюють процес регулювання грошової маси в обігу.

Процес трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиції можливий завдяки більш розвиненій фінансовій системі, яка характеризується присутністю широкого спектру фінансових інститутів. Серед усіх фінансових посередників особливу роль у формуванні фінансових ресурсів домогосподарств відіграють банківські установи, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, кредитні спілки, інвестиційні компанії та інші структури (див. рис. 1).

Рис. 1. Основні учасники та інструменти управління фінансовими ресурсами домогосподарств [4]

Для зростання та розвитку національної економіки необхідний процес перетворення доходів домогосподарств, які не використовуються на споживання, в інвестиційний капітал. Інвестиційна діяльність фізичних осіб представляє собою процеси, що підпорядковані певній логіці та закономірностям. Передусім, особливості інвестиційної діяльності фізичних осіб пов'язані із необхідністю відмовитися від сьогоденного споживання з метою отримання інвестиційного доходу в майбутні періоди. Рух заощаджень домогосподарств у сфері фінансово-

кредитних відносин здійснюється через механізм страхування та/або придбання фінансових активів. Іншими словами, зростання та розвиток національного виробництва можливі завдяки мобілізації вільних грошових ресурсів домогосподарств.

Світовий досвід і тенденції розвитку українського фінансового ринку свідчать про те, що в умовах ринкової економіки організовані заощадження мають значний переважаючий вплив над неорганізованими. Зокрема, серед організованих заощаджень населення особливе значення приділяє банківським вкладам. У 2018-2021 роках спостерігалось зростання банківських вкладів, що було викликано рядом економічних та політичних факторів.

На протязі останніх трьох років абсолютне заощаджень зросло, однак їх частка у загальних доходах населення має тенденцію до скорочення. Якщо порівнювати динаміку останніх 10 років, то частка заощаджень у загальному обсязі доходів населення скоротилася у 2,2 рази. Зазначене вказує на ріст цін, що обумовило ріст «автономного споживання (споживчі витрати, які забезпечують мінімальний рівень, необхідний для виживання)» [6]. Як результат, можливості домогосподарств заощаджувати різко скоротилися. Проте, накопичені заощадження є досить вагомими, а тому їх акумуляція як інвестиційного ресурсу залишається актуальною темою.

За період 2018-2021 років обсяг депозитних вкладень населення зріс на 53,4 млрд грн (з 441,9 млрд грн до 495,3 млрд грн). Абсолютні значення депозитів за усіма видами валют за даний період мають тенденцію до росту.

Щодо національної валюти, то за період 2018-2021 років гривневі депозити сектору домашніх господарств скоротилися на 59 млрд грн (з 257,8 млрд грн до 198,8 млрд грн), що пов'язано з недовірою населення до грошово-кредитної системи та значним ризиком інфляційних процесів.

Структура депозитів сектору домашніх господарств у 2021 році зображає значну перевагу національної валюти проти іноземної 50,9% проти 49,1% відповідно. У складі іноземних валют переважають депозити в доларах США, частка яких складає 41,1% усіх заощаджень громадян, а 7,6% припадає на заощадження у євро.

Таблиця 1

**Депозити сектору домашніх господарств України
за строками погашення у 2018-2021 роках (млн грн)**

роки	всього	у тому числі за строками			
		на вимогу	до 1 року	від 1 до 2 років	більше 2 років
2018 р.	418135	100171	135635	167752	14577
2019 р.	410895	112524	176408	106162	15801
2020 р.	444676	129638	171488	138169	5382
2021 р.	495313	165978	181092	142017	6227

Джерело: складено автором за [3]

На протязі 2018-2021 років сукупний обсяг коштів фізичних осіб на депозитах в банківських установах зріс на 12,36% і станом на кінець 2021 року склав 495,3 млрд грн. У клієнтському портфелі надається перевага короткостроковим депозитним вкладом терміном до 1 року, які за цей час мають тенденцію до росту. Доволі помітною є тенденція до скорочення обсягу строкового ресурсу.

Тенденція до росту вкладів на вимогу значно почала рости і станом на кінець 2021 року їх сума склала 165,9 млрд грн, або 33,5% сукупного портфеля коштів клієнтів. Найбільшу питому вагу клієнтського портфеля займають депозити сектору домогосподарств терміном до 1 року, їх частка у 2021 році склала 36,5%. Враховуючи те, що ріст клієнтського портфеля відбувається в основному за даними двома складовими, немає підстав стверджувати про відновлення довіри до банківської системи в Україні. В цілому, питома вага довгострокових депозитів за період 2018-2021 років скоротилася у два рази. Питома вага коштів, залучених в іноземних валютах, в сукупному клієнтському портфелі є великою та знаходиться на рівні 50%.

Отже, заощадження домогосподарств в Україні за останні роки проявляють тенденцію до зростання і значно залежать від рівня їхніх доходів та поточного споживання. Приблизно 96% структури заощаджень домогосподарств припадають на депозитні вкладення населення.

Загалом, наша оцінка базується на основних тенденціях, які є характерними для заощаджень домогосподарств у сучасному етапі розвитку економіки України:

- схильність домогосподарств до заощаджень і здійснення інвестицій залежить від економічної та політичної ситуації в країні;
- розвиток нових, хоча і повільних, способів інвестування заощаджень;
- низький рівень заощаджень домогосподарств у цінних паперах;
- збільшення обсягу неорганізованих заощаджень, зокрема тих, що здійснюються в іноземних валютах;
- направлення заощаджень в інвестиції в матеріальні цінності, такі як дорогоцінні метали, квартири, машини, побутова техніка та інші матеріальні активи.

Перетворення накопичень населення в неорганізованій формі в інвестиції може сприяти збільшенню доходів державного бюджету, скороченню витрат на соціальні трансферти, забезпеченню господарських суб'єктів та держави необхідними ресурсами і підвищенню доходів населення. Це, в свою чергу, сприятиме відновленню економічної стабільності та забезпеченню економічного зростання. Навіть при негативному впливі економічної та політичної кризи на реальні доходи населення та, відповідно, розмір їхніх накопичень, інвестиційний потенціал домогосподарств залишається значним, включаючи збереження значної частини цих ресурсів у пасивній формі.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці України. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету: Серія Економіка і менеджмент*. 2017. Випуск 24. Частина 2. С. 58-63.

2. Коваль С. Л. Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств. *Ефективна економіка: електронне фахове видання*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.
3. Офіційний сайт Національного банку України URL: <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm>
4. Поклонський Ф. Ю., Трофимова А. С. Формування фінансового забезпечення недержавних пенсійних фондів через залучення фінансів домогосподарств. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2021. № 2 (35). С. 129-133.
5. Сидор І. П., Петрушка О. В. Заощадження в системі інвестиційних ресурсів домогосподарств України. *Економічні студії*. Науково-практичний журнал. 2019. № 3 (25). С. 143-147.
6. Сидор І. П., Віятик І. В. Фінансове консультування та його вплив на зростання суспільного добробуту населення. *Світ фінансів*. 2021. № 4. С. 88-103.
7. Сидорчук А., Кириленко О., Коваль С., Сидор І. Аналіз витрат як складова оцінки фінансового стану домогосподарств. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. 3(44), С. 82–91. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3786>

Діана Гайдар

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

ПОШУК ФІНАНСОВИХ РЕЗЕРВІВ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних реаліях забезпечення функціонування економіки, високих темпів її розвитку, а також стабільного соціального стану суспільства, культурного розвитку та науково-технологічного прогресу в країні, можливо лише за активної ролі держави, її регулюючої діяльності та впливу, причому найважливішим механізмом, що дозволяє державі здійснювати соціальне та економічне регулювання, є фінансовий механізм, основою якого служить державний бюджет.

В умовах воєнного стану перед державою постало завдання переорієнтувати бюджет держави на військові цілі та здійснити найнеобхідніші соціальні, гуманітарні видатки, спрямовані на підтримку населення, особливо внутрішньо переміщених осіб, на забезпечення діяльності критичної інфраструктури. Враховуючи, що саме бюджет є основною фінансовою базою держави, питання формування його доходів в умовах воєнного стану набувають особливої актуальності. У таких умовах держава змушена змінювати фінансову політику для розв'язання нагальних проблем: збільшення видатків на оборону держави, перегляду джерел наповнення бюджету та залучення міжнародної фінансової допомоги. Проблема формування бюджету в Україні в умовах війни займалися наступні науковці: Ю. Радіонов, Т. Єфіменко, Д. Курєдова та інші.

Діяльність держави у сфері формування доходів бюджетів у цілях забезпечення фінансової стійкості пронизана ідеєю пріоритету публічних інтересів, зокрема, це проявляється у прагненні скорочення податкового навантаження, його оптимізації та підвищення ефективності адміністрування вже існуючих їх джерел, що спрямовуються на найкраще задоволення соціально-економічних потреб суспільства.

Доходи бюджету є непрямим вираженням всіх процесів у галузі економіки та соціальної сфери, що відбуваються в країні, що виявляються у структурі дохідної частини державного бюджету. Крім того, варто зазначити, що витрати є визначальними для доходів, у зв'язку з чим держава, закріпивши напрями своїх витрат, шукає джерела доходів, і вже від їхньої якості та кількості залежатимуть лише обсяги фінансування витрат.

Протягом 2018-2022 рр. динаміка доходів Державного бюджету України є позитивною. Проте необхідно визначити характер їх зростання, так як до 2022 року вони зростали за рахунок збільшення податкових надходжень, а у 2022 році за рахунок коштів інших країн та міжнародних організацій, тобто війна змінила структуру доходів Державного бюджету України. Безумовно, найбільша частка надходжень до державного бюджету період припадає на податкові надходження (у 2021 році – 85,37% в а у 2022 році – вже 53,14%). При цьому частка коштів інших

країн та міжнародних організацій у 2022 році зросла до 26,9% проти 0,1% у 2021 році [3].

Значними надходженнями до бюджету вирізнялись податки з імпорту, який надходив через українські порти. В умовах воєнного стану стали неможливими зовнішньоекономічні операції через українсько-російський та українсько-білоруський кордони, а також авіап перевезення, що відповідно відобразилося на доходах бюджету [3].

У 2022 році спостерігається посилення залежності Державного бюджету України від результатів оподаткування різних видів доходів населення (ПДФО, військовий збір), а також нерухомості – об'єктів, які практично неможливо вивести з-під оподаткування, тобто основний тягар фіскального навантаження під час війни покладено на громадян та інших суб'єктів, які дотримуються національного законодавства і цивілізованих правил фінансової взаємодії навіть за складних умов.

Крім того, спостерігається перерозподіл функцій та ресурсів між приватним і державним секторами економіки, чим опосередковано збільшення доходів бюджету та компенсовано зниження доходів за рахунок розширення переліку податкових пільг, запроваджених з початку війни.

Основними резервами збільшення доходності Державного бюджету України в умовах війни є наступні: підвищення якості адміністрування ПДВ та боротьба з податковими схемами; впровадження прогресивної шкали ставок ПДФО, переведення трудових відносин до сфери регулювання цивільного законодавства.

Перебуваючи в стані війни держава не матиме можливість використати вищезазначені резерви, так як вони негативно позначаються на економіці. Проте після її закінчення державі необхідно буде нарощувати бюджетні доходи, враховуючи потреби відбудови економіки та інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Єфименко Т. І., Іванов Ю. Б., Карпова В. В. Податкові пільги в умовах воєнного стану: управління комплаєнс-ризиком. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 7–26
3. Куроєдова Д., Плешакова Н. Державний бюджет України в умовах воєнного стану. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (February 24, 2023; Singapore, Singapore), 47–51.2023. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/743>
4. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси у воєнний та поствоєнний періоди. *Фінанси України*. 2022. № 10. С. 44–65

Ірина Гакало

студентка гр. ФМСм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Андрій Кізіма

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В МИТНІ СФЕРІ

На сучасному етапі розвитку кадрового менеджменту в Україні основоположну та фундаментальну роль відіграє національне законодавство України. Якість і результативність правового регулювання, на нашу думку, безпосередньо впливає на розвиток менеджменту персоналу в нашій державі. Встановлюючи норми та рамки правового регулювання законодавець тим самим визначає пріоритетні напрямки розвитку персоналу.

Розглянемо нормативно – правове забезпечення системи кадрового менеджменту митних органів, яке складається із сукупності документів організаційного, методичного, розпорядчого, економічного характеру, що використовують при вирішенні завдань організації праці службовців і затверджені в установленому порядку компетентним відповідним органом чи керівництвом ДМС України.

На сучасному етапі розвитку кадрового менеджменту в Україні основоположну та фундаментальну роль відіграє національне законодавство України. Якість і результативність правового регулювання на нашу думку безпосередньо впливає на розвиток менеджменту персоналу в нашій державі.

Нормативно-правове забезпечення кадрового менеджменту митних органів закріплено на трьох основних рівнях:

– конституційному – основні засади, фундамент правового забезпечення закладено в основний закон нашої держави. Саме тут закріплено обов'язок держави реалізовувати програми професійного навчання кадрів відповідно до суспільних потреб. На основі даного положення в Україні приймається і діє низка законів, що формують собою другий рівень правового забезпечення;

– законодавчому – правові норми закріплено в ряді законів України, котрі вже більш детально регулюють відносини з приводу підвищення кваліфікації персоналу;

– підзаконному – на основі законів України приймаються нормативні документи, котрі покликані вже за окремими напрямками та галузями врегулювати дані відносини.

Одним із основних завдань ДМСУ є забезпечення надходження доходів до Державного бюджету України.

Оскільки процеси, що відбуваються в зовнішньоекономічній діяльності, є швидкоплинними, очікувані надходження митних платежів прогнозуються лише на один (наступний) місяць. Недосягнення окремими митними органами очікуваних показників, на жаль, в першу чергу пов'язано із недостатньою

організацією роботи їх керівників щодо оподаткування товарів, боротьби із порушеннями митних правил.

Зазначені проблемні питання постійно розглядаються на колегіях Держмитслужби, селекторних та інших нарадах із керівниками митних органів. За підсумками таких розглядів Держмитслужбою даються конкретні доручення митним органам щодо усунення проблем, що виникають, а також надається методологічна допомога, у тому числі фахівцями центрального апарату Держмитслужби.

Причиною виникнення зазначених вище проблемних питань видається недостатня організація діяльності керівного особового складу митних органів.

І тому центральному апарату Державної митної служби потрібно звернути увагу на кадрове планування. Тому що ефективно кадрове планування, як правило, дієво впливає на роботу митних органів.

Результатом «кадрового планування є не тільки залучення в потрібній кількості й потрібної якості персоналу, зниження плинності кадрів, але й прогнозування, і передбачення в майбутньому положення на ринку праці й своєчасне реагування на виникаючі зміни» [1].

Зауважимо, що застосування в Державній митній службі систематичного кадрового планування очевидно сприятиме підвищенню кадрового добору на рівні територіальних підрозділів митної служби, дозволить забезпечити якісним людським ресурсом проблемні ділянки роботи митних інституцій.

Аналіз кадрової роботи з особовим складом митних органів показав, що не зважаючи на важкі місяці після початку війни з російською федерацією керівництвом митної служби впродовж 2022 року робились кроки у сфері підвищення якості освітнього процесу щодо первинної підготовки митників так і щодо підвищення кваліфікації діючих працівників митної служби. При чому ця робота носила комплексний характер і на кінець звітної періоду мала позитивні результати.

Важкі умови роботи в 2022 році були викликані тим, що велика частині митних постів та митниць в східних, північних і частково південних областях України були закриті або переведені на простій. Саме тому перед керівництвом постало питання збереження кадрового потенціалу усієї митної служби. Кадровий орієнтир в 2022 році був спрямований на удосконалення і нормалізацію роботи наступних підрозділів:

- Підрозділ внутрішньої безпеки;
- Підрозділ адміністрування митних платежів;
- Підрозділ фінансово-господарської діяльності та планування.

Такий кадровий менеджмент загалом охопив в 2022 році близько 35 відсотків штатного складу митних органів держави. Крім цього, активно велась робота щодо локалізації цілих підрозділів на західні митні кордони та удосконалення інструктивного забезпечення посадових осіб територіальних підрозділів митних органів.

З метою протидії корупції та недопущення протиправних діянь працівникам митних органів заборонено користування мобільними телефонами в зонах

митного контролю, перебування особистого автотранспорту працівників митного органу в цих зонах, а також, обмежено суму готівки, яку може мати працівник митного органу під час виконання ним службових обов'язків

З метою подолання корупції уряд передбачає вжиття заходів:

– «притягнення до відповідальності корумпованих державних службовців та звільнення їх у зв'язку з цим із займаних посад;

– призначення в органи державної виконавчої влади порядних та чесних професіоналів;

– створення державним службовцям належних умов праці та забезпечення їх гідною заробітною платою;

– прийняття Кодексу честі державного службовця, забезпечення його неухильного дотримання» [2].

Таким чином, вивчення організаційно-правових аспектів кадрового менеджменту митної служби показало необхідність визначення та вдосконалення функцій та технологій управління персоналом митної служби.

Список використаних джерел:

1. Олесич Д. А., Шкода М. С. Кадрове планування в системі управління персоналом. Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа «Підприємницькі ініціативи»: матер. II Всеукр. наук. Інт.-конф. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/9946/1/oiip2017_p326-332.pdf
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (з наступними змінами і доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

Наталія Гасай

студентка гр. ДСПУАзм-21

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я РЕГІОНУ

В Тернопільській області здійснюються поетапні кроки щодо створення умов для забезпечення громадян якісними, доступними та безоплатними медичними послугами в період воєнного стану. На сьогодні в області функціонує 100 закладів охорони здоров'я, з них: 46 – амбулаторно-поліклінічні заклади; 46 – стаціонарні заклади, 8 – інші установи, 5 закладів охорони здоров'я знаходяться в стадії ліквідації. Упорядкування мережі та ліжкових потужностей відбувалося за рахунок реорганізації малопотужних закладів, відтак у 2023 році ліквідовано 1 установу, 1 заклад на етапі реорганізації.

У 2023 році 113 медичних закладів уклали угоду з Національною службою здоров'я України на суму 4 188 832,6 тис. грн, з них 25 приватних установ.

Станом на 01 листопада 2023 року у закладах охорони здоров'я Тернопільської області зареєстровано:

4844,0 штатних лікарських посад, укомплектованість утримується на рівні 83,5%, показник забезпеченості на 10 тисяч населення складає 39,7%;

8425,75 посад середнього медичного персоналу, укомплектованість – 97,0%, показник забезпеченості на 10 тисяч населення складає 80,2%.

Вакантних посад:

лікарів становить 834,0: в закладах охорони здоров'я сільської місцевості – 552,0; у міських закладах – 129,0; обласних закладах – 153,0.

середніх медичних працівників – 1055,0 одиниць.

Варто відмітити, що установами галузі охорони здоров'я отримано з Державного бюджету України медикаментів та обладнання на суму більше 30 млн гривень. Зокрема, для покращення матеріально-технічної бази закладів отримано: 6 рентгенівських діагностичних апаратів; 1 комп'ютерний томограф. Очікується отримання ще одного КТ, МРТ та ангіографічної системи. Також, у 2023 році заклади охорони здоров'я області отримали благодійну допомогу на суму більше 102 млн грн. Окрім цього, на придбання обладнання і проведення капітальних ремонтів лікувальним установам обласного підпорядкування з обласного бюджету спрямовано більше 32 млн грн. Для забезпечення безперебійної роботи галузі 94 заклади охорони здоров'я укомплектовані 178 генераторами.

На сьогоднішній день здійснено ряд кроків, що покращать надання медичних послуг. Зокрема, сформовано спроможну мережу Тернопільського госпітального округу за кластерним принципом, в яку увійшли 25 закладів, з них 5 надкластерних, 7 кластерних та 13 загальних, що дозволить забезпечити етапність медичної допомоги, взаємодію первинної мережі, екстреної і стаціонарної допомоги, створення оптимальних маршрутів для пацієнтів.

Як вагомі досягнення варто, відзначити, що на базі відділення кардіохірургії та трансплантології Тернопільської обласної клінічної лікарні проведено 4 пересадки серця, 10 нирок та 5 операцій TAVI (Транскатетерна Імплантація Аортального Клапана). А також, вперше виконано оптичну когерентну томографію судин серця і впроваджено методіку малоінвазивного втручання на відкритому серці. У відділенні нейрохірургії Тернопільської обласної клінічної психоневрологічної лікарні проведено 96 операцій, з них 16 тромбектомій, за допомогою ангиограма, здійснено кліпування 5 аневризм одночасно з одного доступу. Також, в Тернопільському обласному онкологічному диспансері проведено малоінвазивну операцію з приводу раку стравоходу, а саме ендоскопічне стентування, що є надзвичайно ефективним та відкриває вікно можливостей для пацієнтів. У вказаному медичному закладі завершується реконструкція приміщення (бункера) для встановлення лінійного прискорювача.

Поряд з цим в Тернопільській області у зв'язку з зростаючою потребою в послугах з психічного здоров'я в умовах повномасштабної війни та з метою поліпшення доступу населення до професійних послуг в галузі охорони ментального здоров'я за ініціативою О. Зеленської, при підтримці Кабінету Міністрів України, реалізується Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». Зокрема, створено координаційну раду з психічного (ментального) здоров'я населення та визначено регіонального координатора, відповідального за реалізацію даного напрямку. Здійснено попереднє картування послуг в сфері ментального здоров'я і визначено місця надання психологічної, психіатричної допомоги.

В рамках реалізації вищезазначеної програми відкрито 7 центрів ментального здоров'я в громадах Тернопільської області. Проведено навчання з вдосконалення знань у сфері ментального здоров'я та психосоціальної підтримки для 250 працівників структурних підрозділів Тернопільської обласної військової (державної) адміністрації.

Одним із ключових завдань медичної галузі є розширення спектру реабілітаційної допомоги у кластерних та надкластерних закладах охорони здоров'я шляхом створення реабілітаційних відділень до кінця 2023 року.

Так, у закладах охорони здоров'я спроможної мережі планується розгорнути 342 реабілітаційних ліжок, у 2 із 7 кластерних медичних установ функціонують 100 реабілітаційних ліжок, в інших 5 кластерних установах вживаються заходи для забезпечення надання реабілітаційної допомоги.

Для забезпечення ефективного та доступного надання реабілітаційної медичної допомоги у закладах охорони здоров'я спроможної мережі розробляється Клінічний маршрут пацієнтів, які потребують реабілітаційної допомоги.

Проаналізувавши стан галузі охорони здоров'я Тернопільського регіону можна виділити основні напрями подальшого його розвитку:

- впровадження європейських стандартів в організацію надання медичної допомоги населенню на всіх етапах, зокрема здійснення аудиту якості медичної допомоги, постійна робота над зростанням рівня задоволеності медичною допомогою населення;

- створення єдиних медичних територіальних просторів з метою концентрації матеріальних ресурсів та забезпечення надання високоякісної медичної допомоги;
 - пріоритетний розвиток закладів охорони материнства і дитинства; регіоналізація перинатальної допомоги області з подальшим активним впровадженням ефективних перинатальних технологій;
 - раціональне використання наявних ресурсів: оптимізація мережі лікувально-профілактичних закладів області та реструктуризація ліжкового фонду з урахуванням медико-економічної ефективності роботи ліжка;
 - подальше створення центрів високоспеціалізованої, високотехнологічної медичної допомоги на базі провідних обласних лікарень;
 - формування в області єдиної мережі закладів медичної реабілітації та відновного лікування хворих з врахуванням рекреаційних та кліматичних факторів регіону;
 - реалізація програмно-цільового фінансування для розвитку пріоритетних напрямів медицини;
 - інформатизація медичної галузі, подальша реалізація програми розвитку телемедицини;
 - забезпечення раціонального, ефективного і справедливого використання наявних кадрових, фінансових та матеріальних ресурсів охорони здоров'я.
- Основне завдання сьогодні – докласти максимум зусиль, щоб максимально наблизити нас до європейської якості надання медичної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
2. Офіційний веб-сайт Департаменту охорони здоров'я Тернопільської обласної військової (державної) адміністрації. URL: <http://uozter.gov.ua>
3. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>.
4. Офіційний веб-сайт Національної служби здоров'я України. URL: <https://nszu.gov.ua/>

Петро Герич
студент гр. ФМСм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СПЛАТИ ПОДАТКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Поняття податкової оптимізації є досить широким, оскільки вона передбачає збільшення фінансових результатів при економії податкових витрат, а також вирішує завдання не допустити більшої динаміки зростання податкових платежів в порівнянні з динамікою зростання виручки підприємств. В порівнянні між податковою оптимізацією та ухиленням від сплати податків, відмінність полягає в тому, що платники використовують дозволені чи не заборонені законом методи зменшення податкових платежів без порушення законодавства. У цьому випадку, така поведінка платників податків не є податковим правопорушенням чи злочином, тому не спричинить для платників несприятливих наслідків як донарахування податків, застосування штрафних санкцій, або нарахування пені. З огляду на зазначене оптимізація сплати податків – це широка тема, яка зацікавлює багатьох дослідників та фахівців у сфері фінансів, економіки та податкового права. Ця тема охоплює різні аспекти, такі як стратегії планування оподаткування, законодавчі аспекти оптимізації, використання податкових переваг, та інші.

Відтак, оптимізація сплати податків – це процес максимізації ефективного використання податкових переваг та зменшення податкового навантаження, дотримуючись при цьому законодавства та норм, що регулюють оподаткування. Це важлива стратегія для бізнесу та індивідів з метою збереження коштів та оптимізації фінансових ресурсів. Ось деякі шляхи досягнення оптимізації сплати податків:

Планування оподаткування: ретельне планування податків дозволяє врахувати податкові переваги та зменшити податкове навантаження. Це може включати вибір оптимальної структури бізнесу, використання податкових пільг, оптимізацію розподілу прибутку, витрат та інвестицій.

Міжнародне податкове планування: використання міжнародних структур бізнесу та корпоративних режимів може допомогти оптимізувати оподаткування через мінімізацію податкових ставок та використання податкових пільг у різних країнах [1, с. 57].

Використання податкових пільг та кредитів: максимізація використання доступних податкових пільг та кредитів, таких як витрати на дослідження та розробки, інвестиції у пенсійні фонди, екологічні знижки тощо.

Використання фінансових інструментів: використання страхування, деривативів, різних видів пенсійних та інвестиційних фондів для оптимізації податкових обов'язків [2].

Працювати з професійними консультантами: звертання за допомогою до фахівців у галузі оподаткування, податкового аудиту та фінансового планування

може допомогти знайти оптимальні рішення та зменшити ризики порушення податкового законодавства.

Використання підходів щодо оптимізації сплати податкових платежів – це важливий елемент фінансового планування як для бізнесу, так і для приватних осіб. Ці підходи допомагають мінімізувати податкові зобов'язання в межах закону та етичних норм, забезпечуючи ефективне використання доступних податкових переваг [3, с. 117].

Важливо зауважити, що оптимізація податків має відбуватися в межах закону та етичних норм, уникання податкових шахрайств або податкових ухилень, які можуть призвести до правових проблем та штрафів.

Список використаних джерел:

1. Ковалюк О. М. Важливий крок до зменшення податкового тягаря в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 1. С. 55-62.
2. Hines J. R. Income misattribution under formula apportionment. *National Tax Journal*. 2010. No 63 (4), pp. 941-966.
3. Ломака Є. А. Дослідження існуючих систем оподаткування в країнах з розвиненою економікою. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2019. № 9. С. 115-120.

Володимир Горин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Світлана Савчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Віктор Борис

студент гр. ФФзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Реалізація конституційно визначеного права людини на доступ до якісної медичної допомоги зумовлює проведення державної політики, спрямованої на реформування чинної системи охорони здоров'я, розбудову спроможної моделі її фінансування. Наукові дослідження стверджують, що в сучасних умовах рівень суспільного фінансування охорони здоров'я значно нижчий за аналогі європейських країн, однак особливістю вітчизняної моделі є високий рівень тіньових платежів за надані медичні послуги. З урахуванням цих коштів рівень фінансування галузі охорони здоров'я наближається до середньоєвропейських параметрів, але відбувається порушення конституційно визначеного принципу рівності доступу до медичних послуг усіх верств населення [4]. Вирішити ці проблеми може допомогти ґрунтовне вивчення зарубіжного досвіду організації фінансування охорони здоров'я, що дасть можливість виправити недоліки вітчизняної практики. Накопичений досвід різних країн у царині фінансування охорони здоров'я свідчить, що головним моментом у розбудові успішної моделі фінансового забезпечення галузі є орієнтація на ефективне використання коштів, забезпечення зв'язку між обсягами ресурсів та результатами роботи.

Зарубіжна практика фінансування охорони здоров'я пройшла складний шлях еволюції впродовж багатьох століть, внаслідок чого розвинені країни змогли вибудувати національні моделі фінансування медичних послуг, які враховують національні традиції, особливості економічного розвитку та інші чинники. Головними завданнями при розбудові цих моделей фінансування були максимізація залучення населення до медичного обслуговування, поєднання різних джерел та каналів надходження фінансових ресурсів, раціоналізація механізмів їхнього розподілу та використання з метою якомога повнішого задоволення потреб суспільства у різних видах медичної допомоги. Відповідно, у розбудові національних моделей фінансування охорони здоров'я отримують застосування такі методи формування фінансових ресурсів:

– страховий метод, який може функціонувати у формах добровільного та обов'язкового медичного страхування. Добровільне страхування будується на основі страхових внесків, які сплачують фізичні та юридичні особи, що мають намір застрахувати своє здоров'я від дії ризиків різного характеру впливу та

походження; особливість обов'язкового медичного страхування у тому, що страхові внески сплачують роботодавці та наймані працівники, не залежно від їхнього бажання брати участь у страховому захисті. Нерідко додаткові внески до системи обов'язкового медичного страхування здійснює держава. Одним із важливих моментів функціонування обов'язкового медичного страхування є пропорції розподілу відповідальності за сплату страхових внесків. В одних країнах фіскальне навантаження зміщене на користь роботодавців, однак в більшості держав встановлено паритет між фінансовим внеском роботодавців і найманих працівників. Медичне страхування відіграє роль провідного методу фінансового забезпечення охорони здоров'я таких країн, як Німеччина, Франція, Бельгія, Австрія, Нідерланди та ін.;

– метод бюджетного фінансування, який передбачає покриття усіх витрат на надання медичної допомоги населенню за рахунок коштів бюджетів різного рівня. В залежності від пропорцій розподілу відповідальності за фінансування потреб галузі охорони здоров'я, розрізняють такі різновиди цього методу, як: з превалюванням державного фінансування, коли основу фінансових ресурсів охорони здоров'я складають кошти державного бюджету; муніципальна модель, де основне навантаження з фінансування медичних послуг покладене на бюджети низового рівня (муніципалітетів, громад); змішана модель, коли фінансування медичних послуг передбачає поєднання ресурсів державного та місцевих бюджетів у певній пропорції (відповідно до розподілу повноважень за покриття певних видів витрат). Бюджетне фінансування формує основу фінансової моделі охорони здоров'я у таких країнах, як Великобританія, Швеція, Італія, Данія та ін. У більшості випадків, провідну роль у фінансуванні охорони здоров'я відіграють ресурси державного бюджету, проте в окремих країнах (Алжир) основне навантаження покладене на муніципалітети [3; 5];

– прямі платежі населення за отримані медичні послуги та медикаменти. В більшості національних моделей фінансування охорони здоров'я певну частину витрат на медичні послуги населення покриває самостійно. Причиною цього є нестача фінансових ресурсів, які акумулюють страхові механізми, а також бюджетних коштів для повноцінного покриття усіх витрат на надання медичних послуг. Окремим видом методу прямої оплати є формування накопичувальних фондів на покриття медичних витрат, кошти яких надходять на оплату вартості медичних послуг за необхідності. Необхідно відмітити, що в сучасних умовах серед розвинених країн з ринковою економікою немає жодної, де б переконливо домінували прямі платежі населення у фінансуванні послуг охорони здоров'я. Навіть у США, де охорону здоров'я розглядають як звичайну галузь економіки, що функціонує на ринкових засадах, вагому роль у покритті витрат на надання медичних послуг населенню відіграють державні програми медичного страхування Medicare та Medicaid, орієнтовані на певні категорії громадян.

Фінансова модель охорони здоров'я у кожній країні має свої особливості. Однак загалом відповідно до превалювання певного методу при формуванні фінансових ресурсів цієї галузі соціальної сфери у світовій практиці виділяють кілька основних моделей фінансування охорони здоров'я:

– бюджетна модель або модель Беверіджа (бюджетного фінансування охорони здоров'я), за якої головним джерелом коштів для надання медичних послуг є ресурси державного та місцевих бюджетів. Рівень суспільних витрат на охорону здоров'я у країнах цієї моделі складає від 7,5% до 10,5% від ВВП;

– страхова модель або модель Бісмарка (модель фінансування охорони здоров'я, базована на страхуванні), за якої основним джерелом коштів для надання медичних послуг є ресурси системи медичного страхування. Рівень суспільних витрат на охорону здоров'я в країнах цієї моделі складає від 10,5% до 11,5% від ВВП;

– приватна модель фінансування охорони здоров'я (модель переваги споживачів) передбачає кошти фізичних і юридичних осіб як провідне джерело фінансування медичних послуг. Для моделі неможливо визначити середній рівень суспільних витрат на охорону здоров'я, він коливається від 8% до 17% від ВВП в залежності від специфіки ринку медичних послуг.

Основні характеристики найважливіших моделей фінансування охорони здоров'я представлені у табл. 1. Однак, жодну із цих моделей не доцільно визначати як універсальну й таку, що найбільше підійде для впровадження у нашій країні. Більш того, немає країни, у якій була б представлена одна із цих моделей у «чистому» вигляді, без елементів інших моделей. Зокрема, навіть у країнах із переважно бюджетним фінансуванням медичних послуг розвивається добровільне медичне страхування, за рахунок якого громадяни покривають свої витрати на медичні послуги понад гарантований державою обсяг. Подібно до цього, при розвиненому обов'язковому медичному страхуванні держава часто субсидує галузь охорони здоров'я, надаючи бюджетні трансферти для покриття певних видатків або реалізації проектів розвитку. І навіть у країнах з приватною охороною здоров'я все ж функціонують певні механізми забезпечення доступу до медичних послуг для тих громадян, які не мають можливості їх оплатити з власних коштів.

В основу бюджетної моделі фінансування охорони здоров'я, або моделі Беверіджа, покладені наступні риси: загальна доступність медичних послуг для усіх громадян, незалежно від їхнього внеску у формування фінансових ресурсів на їхнє надання; бюджетні ресурси на надання медичних послуг формуються за рахунок цільових фіскальних платежів або загальних доходів бюджетів різного рівня (державного, регіональних та місцевих); особлива увага до планування витрат на надання медичних послуг, жорсткий контроль органів державного регулювання за розподілом коштів між провайдерами медичних послуг та їхнім цільовим використанням; наявність кореспонденції між кількістю пацієнтів, яким надані медичні послуги та обсягами фінансування.

У державах з бюджетною моделлю фінансування охорони здоров'я на бюджетні ресурси припадає близько 80-85% усіх ресурсів галузі, решту коштів покривають системи добровільного медичного страхування (близько 1/10) та власні кошти реципієнтів медичних послуг. Відповідно до цієї структури фінансування, головне місце серед провайдерів медичних послуг займають заклади охорони здоров'я державної та комунальної власності, однак приватні

медичні заклади забезпечують конкурентне середовище у галузі. Вони також мають можливість отримувати бюджетні компенсації за надані медичні послуги для населення.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика основних моделей
фінансування охорони здоров'я**

Модель	Бюджетна або модель Беверіджа	Страхова або модель Бісмарка	Приватна модель
Особливості	Система охорони здоров'я до 90% фінансується із бюджету за рахунок фіскальних платежів. Модель характеризується високою роллю держави, ринок відіграє другорядну роль і, як правило, жорстко контролюється державою	Медична галузь фінансується за рахунок цільових внесків підприємців, найманих працівників і державних субсидій. Дана модель поєднує ринок медичних послуг та розвинену систему державного регулювання і соціальних гарантій; медична допомога доступна для всіх верств населення	У даній моделі фінансування медичного обслуговування здійснюється здебільшого за рахунок власних коштів споживачів медичних послуг
Джерела фінансування	Кошти бюджету	Кошти обов'язкового медичного страхування (близько 60%), кошти добровільного медичного страхування (до 10%), кошти бюджету (до 15%), особисті кошти пацієнтів (до 15%)	Кошти приватних страхових фондів (близько 40%), власні кошти громадян (до 20%), кошти державних програм для літніх і незабезпечених громадян (до 40%)
Країни-представники	Великобританія, Данія, Ірландія, Португалія, Іспанія	Німеччина, Франція, Бельгія, Австрія, Японія	США, Ізраїль, Південна Корея

Джерело: побудовано на основі [2, с. 46].

Хоча модель Беверіджа забезпечує найвищий рівень доступності послуг охорони здоров'я для населення через відсутність фінансових чи будь-яких інших обмежень, її головними недоліками є: високий рівень залежності від можливостей бюджетної системи, що знижує фінансову стійкість цієї системи; високі втрати на адміністрування системи охорони здоров'я та ускладнений процес ухвалення рішень, що традиційно характерне для галузей публічного сектору; недостатня мотивація до підвищення якості медичних послуг, адже більшість закладів охорони здоров'я функціонують на неприбуткових засадах. Крім цього, через обмеженість бюджетних ресурсів, для цієї моделі охорони здоров'я характерні такі явища, як черги на отримання медичних послуг, які можуть сягати від кількох днів до тижнів і навіть місяців.

В основу страхової моделі фінансування охорони здоров'я (моделі Бісмарка) покладені принципи солідарності й страхування. Фінансові ресурси на надання медичних послуг формуються у формі страхових медичних фондів за рахунок страхових внесків від роботодавців і найманих працівників, розміри яких залежать від рівня оплати праці. Для тих осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, страхові внески визначаються на підставі їхніх доходів від надання послуг чи

здійснення інших видів професійної діяльності. В більшості країн з цією моделлю (зокрема, Німеччині, Бельгії та ін.) відповідальність за сплату страхових внесків розділена паритетно між роботодавцем і працівником, однак у Франції на роботодавців покладено більшу частину фіскального навантаження.

Хоча основу фінансових ресурсів охорони здоров'я за моделі Бісмарка складають страхові накопичення, держава надає додаткове фінансування галузі для підтримання її у стані фінансової стабільності. Кошти держави також призначені для того, щоб гарантувати доступ до мінімального пакету медичних послуг для усіх громадян, не залежно від їхньої участі у системі обов'язкового медичного страхування. Цей пакет «забезпечується державними стандартами медичного обслуговування, а також унормуванням механізму ціноутворення на медичні послуги і системою взаєморозрахунків між державними органами охорони здоров'я та фондами обов'язкового медичного страхування» [1, с. 22]. Відтак, за рахунок обов'язкового страхування забезпечується покриття 3/4 від загальної потреби у фінансових ресурсах на надання медичних послуг, решту покривають надходження з бюджету, від добровільного медичного страхування та з інших джерел.

Важливою перевагою страхової моделі фінансування охорони здоров'я є порівняно нижчі витрати на її адміністрування. Управління страховими фондами здійснюється на паритетних засадах державою та представниками учасників страхування, вони є незалежними від органів публічної влади. Для цієї моделі характерна організація і державне регулювання ринку медичного страхування, внаслідок чого задіяні елементи конкуренції між страховими компаніями, але вони не мають негативного впливу на рівень доступності страхового захисту для вразливих верств населення. Завдяки продуманій організації, медичним страхуванням охоплене майже все населення країн, де функціонує страхова модель охорони здоров'я. Виняток складають найбільш заможні громадяни, які мають право залишити систему обов'язкового медичного страхування при умові участі у добровільному медичному страхуванні на комерційних засадах. Такий підхід до розподілу учасників страхування працює у Нідерландах, тоді як у Німеччині заможні верстви населення на законодавчому рівні виключені із системи обов'язкового медичного страхування (а для найманих працівників воно є обов'язковим) [8, с. 111].

В основу приватної моделі фінансування охорони здоров'я (модель переваги споживача) покладене медичне підприємництво, що передбачає існування висококонкурентного ринку медичних послуг, які надають приватні провайдери. Джерелом покриття витрат на медичні послуги є власні кошти населення, а також ресурси добровільного медичного страхування. У цій моделі державне регулювання ринку медичних послуг має обмежений характер, що зумовлює постійне зростання вартості як самих послуг охорони здоров'я, так і витрат на адміністрування. Роль держави у цьому випадку обмежується лише забезпеченням медичним страхуванням окремих категорій населення, які не мають можливості самостійно оплачувати медичні послуги – безробітних осіб, малозабезпечених та ін. Особливістю цієї моделі є також висока питома вага фінансових ресурсів

структур громадянського суспільства у сукупних витратах на охорону здоров'я, адже не рідкістю є медичні заклади, які утримуються за рахунок коштів благодійних фондів, релігійних общин, громадських організацій та інших структур. Проте, основне значення все ж мають приватні заклади охорони здоров'я, які функціонують на засадах комерційного розрахунку.

У наукових колах приватну модель фінансування охорони здоров'я визначають як контраверсійну, адже з одного боку, вона забезпечує високу якість медичних послуг, постійне оновлення медичних технологій, стимули для підвищення професійного рівня медичного персоналу, але з іншого боку, її вагомими недоліками є висока вартість медичного обслуговування і обмеження доступу до нього для значної частини населення. Функціонування медичного страхування на комерційних засадах призводить до того, що страхові компанії зацікавлені у здорових, молодих і заможних клієнтах, а бідні та схильні до захворювань особи не можуть отримати належного страхового захисту на випадок захворювання. Для приватної моделі характерна невиправдано висока вартість медичних послуг, що є наслідком слабкості державного регулювання цього сегменту економіки. Тому ця модель є дискримінаційною щодо значної частини громадян, позбавляючи їх доступу до медичних послуг.

Аналіз ключових характеристик світових моделей фінансування охорони здоров'я засвідчує, що в нашій країні після медичної реформи розвивається бюджетна модель (модель Беверіджа), однак добровільне медичне страхування, на відміну від інших країн з превалюванням бюджетного фінансування послуг охорони здоров'я, не має помітного впливу на формування ресурсів галузі. За оцінками експертів, навіть після реформування охорони здоров'я, покликаного посилити зв'язок між обсягами фінансування та показниками надання медичних послуг, вітчизняна медична система залишається вразливою до погіршення ситуації у сфері публічних фінансів. В умовах жорсткого дефіциту бюджетних ресурсів найкращим варіантом було б реформування системи охорони здоров'я у контексті переходу до страхової моделі її функціонування, а бюджетні кошти мають відігравати роль додаткового джерела ресурсів для реалізації цільових програм у галузі охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Андрусів У. Я., Юрченко Н. Б. Зарубіжний досвід фінансування систем охорони здоров'я. *Економічний простір*. 2019. № 150. С. 20-24.
2. Борисюк О. В. Розвиток медичного страхування в Україні із використанням зарубіжного досвіду. *Регіональна економіка та управління*. 2020. № 1 (27). С. 45-50.
3. Гончаренко І. В. Світовий досвід подолання проблем охорони здоров'я у формуванні людського капіталу сільських територій України. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2013. Вип. 1. С. 26–34.
4. Горин В. П. Концептуальні засади фінансового забезпечення соціальних гарантій. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 3 (20). С. 97-106.
5. Забаштанський М. М., Коваль С. Л. Державно-приватне партнерство як

інструмент фінансового забезпечення розвитку сфери охорони здоров'я.
Ефективна економіка. 2023. № 3.
<https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1269/1278>. DOI:
<http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.12>

6. Зюзін В. О. Зарубіжний досвід фінансування програм охорони здоров'я та українські реалії. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 3 (65). С. 219-227.
7. Коваль С. Л. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини. *Світ фінансів*. 2018. № 2 (55). С. 67–77.
8. Міщук І., Віннічук І. Сучасний стан обов'язкового медичного страхування в Україні та шляхи його розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 110–114.
9. Соціальне страхування: підруч. / за ред. О. П. Кириленко та В. С. Толуб'яка. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2016. 516 с.

Катерина Гоч

студентка гр. ФФАЗМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА СУТНІСТЬ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

В умовах сучасного процесу глобалізації, коли вперше з'являється економічна складова суспільного розвитку, особливо важливо звернути увагу на природу та функціональне значення складової економічного життя оподаткування. Це пояснюється тим, що економічна свідомість та культура оподаткування є одним із головних чинників національної соціальної та культурної самоідентифікації в глобалізованому суспільстві. Тому вплив економічної свідомості та культури громадян на формування національної культури оподаткування в сучасних українських умовах став дуже важливим.

Важливими тенденціями сучасного розвитку країни виступають посилення різних ринкових трансформацій та демократизація більшості із сфер розвитку та життєдіяльності суспільства. Саме формування нового економічного простору держави відбувається згідно та під впливом всеохоплюючих трендів та світових процесів, підвищення рівня та значення конкурентоспроможності національного господарства, а також переосмислення значення держави у реалізації концептуальних засад ринкової економіки.

Розвиток та приналежність до унітарності української державності, наявність історичних, різних етнічних, розвиток геополітичних, підтримка економічних, формування культурних, забезпечення демографічних, природничо-ресурсних ознак визначає актуальний сучасний адміністративно-територіальний устрій України.

Ретроспектива та подальше становлення фіскальної політики, а саме її теоретичне обґрунтування почалося ще у Західній Європі у XVII ст. Адже формування суспільства «підприємливих людей нового типу», потреба активного економічного розвитку, падіння феодальної класової системи сприяли виникненню фіскальної політики, заснованої на принципах справедливості й егалітаризму [1]. Лише у XVII ст. суспільство еволюціонує у різних роздумах і розглядає саме цю фіскальну політику не лише з позиції бюджетотворення, а також й в контексті її здатності регулювати важливі господарські процеси в державі.

Також деякі вчені фіскальну політику часто ототожнюють з терміном «бюджетно-податкова політика». Так, Е. Долан та Д. Лінсдей вважають, що дані терміни – синонімічні і називають фіскальну політику «...областю економіки, безпосередньо пов'язаною із взаємодією державних органів і всіх інших суб'єктів господарської діяльності. Ця взаємодія досягається через систему державних замовлень, оподаткування і трансфертних платежів» [1].

Важливо зазначити, що регулюючі властивості фіскальної політики простежуються також у визначеннях поняття «фіскальна політика»,

сформульованих різними корифеями світової наукової фіскальної теорії. Так, окрема, відомі наукові американські економісти К. Макконнелл та С. Брю, стверджують, що: «...фіскальна політика – це зміни в урядових видатках і оподаткуванні, що спрямовані на досягнення поставлених цілей збільшення обсягу виробництва та повної зайнятості, або зниження інфляції» [2].

Таким чином, фіскальна знаходиться на стадії реформування та розвитку. Зростає роль фіскального нагляду у вирішенні економічних, політичних, соціальних та екологічних проблем країни. Проте сучасна фіскальна політика України характеризується високою залежністю від прийняття рішень центральними органами влади, що, у свою чергу, призводить до відсутності досліджень щодо визначення її теоретичної природи, форми реалізації та вектора нагляду.

Список використаних джерел:

1. Василевська Г. Теоретичні підходи до визначення асиметрій фіскального простору держави. *Світ фінансів*. 2020. № 3. С. 29–39.
2. Крисоватий А. Архітектоніка фіскальної науки та дивергенція митно-податкових інститутів: [аналітична записка про основні результати роботи Міжнародного симпозіуму]. *Світ фінансів*. 2021. № 3 (68). С. 115–134.

Ярослав Греб

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ В СИСТЕМІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Значну роль у формуванні бюджетної політики та організації бюджетного процесу відіграє міжбюджетне регулювання, завданням якого є перерозподіл фінансових ресурсів між різними бюджетами для забезпечення відповідності повноважень, що передбачені законодавчими актами, здійсненню відповідних бюджетів та фінансових ресурсів для їх виконання. Однією з форм реалізації цих принципів є використання міжбюджетних трансфертів [1].

Міжбюджетні трансферти представляють собою фінансові кошти, які передаються з одного бюджету до іншого безоплатно та безповоротно. Перелік таких трансфертів, які можуть бути враховані в державному бюджеті для місцевих бюджетів, визначено в статті 97 Бюджетного кодексу України.

Система міжбюджетних трансфертів включає три основних види:

- Дотації (базова та реверсна);
- Субвенції;
- Додаткові дотації.

За період 2020-2021 років доходи місцевих бюджетів характеризувалися тенденцією до зростання з 471,5 млрд грн до 580,7 млрд грн або на 109,2 млрд грн [3]. У наступному 2022 році доходи місцевих бюджетів значно скоротилися і становили 555,1 млрд грн, скорочення показника склало 25,6 млрд грн, що обумовлено впливом російсько-української війни, а відтак скоротилися діяльність суб'єктів господарювання, значна територія України залишилася під окупацією, значна зовнішня і внутрішня міграція населення. Усе це призвело до скорочення різних видів надходжень до місцевих бюджетів держави.

У складі доходів місцевих бюджетів значну частку займають офіційні (міжбюджетні) трансферти. Питома вага цих трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів за аналізований період знаходиться в межах 24,7% (2022 рік) – 34,9% (2021 рік).

Міжбюджетні трансферти представлені різними видами дотацій і субвенцій, а також іншими видами трансфертів у вигляді грантів та надходжень в рамках допомоги від ЄС, міжнародних організацій та урядів інших країн. Співвідношення дотацій і субвенцій вказує на суттєву перевагу субвенцій над дотаціями. Так, дане співвідношення не має чіткої тенденції щодо зростання чи зменшення одних видів трансфертів над іншими. Зокрема, у 2020 році питома вага дотацій становила 14,5%, а її абсолютні значення склали 21,6 млрд грн, у 2021 році питома вага дотацій скоротилася до 11,2% при зростанні її абсолютних значень до 22,8 млрд грн, або на 1,2 млрд грн більше, ніж у попередньому році. У 2022 році частка дотацій зросла на 5% і становила 16,2% при скороченні її абсолютного показника

на 0,6 млрд грн у порівнянні з попереднім роком. Інші види трансфертів займають менше 0,1% усіх трансфертних платежів на протязі аналізованого періоду часу.

Особливістю надання міжбюджетних трансфертів є її різносторонній характер, який передбачає надання коштів з державного бюджету місцевим бюджетам у вигляді базової дотації та різних видів субвенцій [5]. А також передача коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету у вигляді реверсної дотації. Місцевими бюджетами у 2021 році з державного бюджету отримано 203,2 млрд грн коштів у вигляді базової дотації, додаткових дотації та різних субвенцій. У наступному 2022 році обсяг цих коштів уже склав 137 млрд грн, що менше, ніж у попередньому році на 66,2 млрд грн. У 2022 році обсяг базової дотації склав 16,3 млрд грн, а реверсна дотація склала 8,9 млрд грн.

Вагомим джерелом формування міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів в останні роки є субвенції. Основу субвенцій, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам становить освітня субвенція, частка якої у 2022 році становила 84,4% у складі субвенцій загалом, або 96,7 млрд грн. Зауважимо, що якщо у складі субвенцій загалом, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам у 2020 році їх кількість складала близько 50 спрямувань, то у 2022 році – профінансовано було лише до 10 субвенційних напрямів. Це пов'язано з обмеженістю фінансових ресурсів в умовах воєнного стану в Україні [6].

До інших вагомих субвенцій у 2022 році слід віднести субвенцію, яка надається для державної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, сума якої становила 0,5 млрд грн, а також субвенція на забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану у сумі 6,1 млрд грн.

Таким чином, субвенції, як безповоротне та безоплатне спрямування коштів за цільовим призначенням, входять до складу оперативного бюджетного регулювання соціально-економічними процесами у суспільстві. Тому напрями їх спрямування можуть щорічно змінюватися в залежності від поточної ситуації в країні, наявних або потенційних ризиків та багатьох інших факторів.

Проведений аналіз використання міжбюджетних трансфертів як інструменту бюджетного регулювання дозволив виокремити ряд пропозицій щодо їх удосконалення. Для успішної реалізації реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку необхідно розширювати права місцевих органів влади, зміцнювати їх бюджетну самостійність та визначати відповідальність. Серед першочергових кроків на поточному етапі можуть бути:

– прийняття змін до законодавства України, спрямованих на децентралізацію влади та чітке визначення функцій місцевих громад. Питання оптимального розподілу повноважень та фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами влади та місцевим самоврядуванням є однією з ключових умов для підвищення ефективності функціонування бюджетної системи [2];

– визначення прав та повноважень органів місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад, створених відповідно до законодавства та перспективного плану формування територій громад, є однією з ключових задач. Це передбачає розроблення моделі розподілу повноважень між різними рівнями

бюджетів (місцевий, субрегіональний, регіональний) на засадах субсидіарності та закріплення фінансових джерел відповідно до повноважень. Це вимагає чіткого визначення переліку власних та делегованих повноважень, а також їх законодавчого закріплення шляхом внесення змін Бюджетного кодексу України;

– розробка та затвердження державних соціальних стандартів також потребує удосконалення методики розрахунку вартості соціальних послуг для всіх галузей (освіти, охорони здоров'я тощо). Це дозволить визначати грошовий еквівалент наданої послуги та її склад. Затвердження соціальних стандартів сприятиме оптимізації кількості та структури бюджетних установ, а також підвищить ефективність планування та використання бюджетних коштів на всіх рівнях;

– забезпечення точності призначення соціальних пільг передбачає розробку та ухвалення ефективного механізму для адресного надання пільг і визначення їх фінансової оцінки;

– зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування потребує розробки змін до бюджетно-податкового законодавства для впровадження механізму зарахування до місцевих бюджетів частини податку на прибуток підприємств, зареєстрованих у реєстрі великих платників податків, з власною юридичною реєстрацією та виробничими потужностями, які здійснюють свою діяльність на території області;

– підвищення ефективності міжбюджетних відносин передбачає удосконалення механізму фінансування регіонального розвитку.

Сучасна система взаємодії між бюджетами різних рівнів виявляється неідеальною, що породжує проблеми бюджетної асиметрії, збільшення залежності місцевих бюджетів від фінансової підтримки центральних органів та інші виклики. У контексті воєнного стану актуальною стає проблема забезпечення справедливого балансу між національною безпекою, обороною і терміновими потребами мешканців територіальних громад. Таким чином, міжбюджетні відносини стають ключовим механізмом для досягнення такого балансу. В умовах воєнного часу економічний розвиток територіальних громад безпосередньо залежить від особливостей міжбюджетних відносин, які в першу чергу визначаються їхньою динамікою, складністю правового регулювання та великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів.

Недоліками сучасних міжбюджетних відносин є декілька аспектів: відсутність компенсації втрат доходів місцевих бюджетів, спричинених наданням державою податкових пільг, що призводить до неможливості реалізації запланованих видатків із місцевих бюджетів; відсутність оперативного механізму реагування на фактичні зміни в переліку територій, які перебувають під впливом воєнних дій, і, відповідно, неможливість швидкого відновлення реверсної дотації до Державного бюджету України; обмежена можливість використання залишків окремих трансфертів за їх призначенням.

Присутність субвенцій у складі міжбюджетних трансфертів для місцевих бюджетів, спрямованих на відновлення інфраструктури, реалізацію інвестиційних проектів, а також надання податкових пільг, чітко свідчить про підтримку

подальшого економічного розвитку територіальних громад, незважаючи на воєнні дії на території країни та необхідність значних коштів для потреб Збройних Сил України і територіальної оборони.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/1. С. 11-17.
2. Вплив війни на бюджети територіальних громад. Аналітичне дослідження показників бюджетів з 2021-2022 роки. Київ: 2023. URL: <https://hromady.org/vpliv-vijni-na-byudzheti-teritorialnix-gromad/>
3. Звіти про виконання місцевих бюджетів України у 2020-2022 рр. URL: <http://treasury.gov.ua/>
4. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.
5. Сидор І. П. Міжбюджетні трансферти в системі доходів місцевих бюджетів: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32. С. 363-370.
6. Сидор І. П., Трусова Н. В. Освітня субвенція в контексті регулювання міжбюджетних відносин в Україні. *Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій: Монографія / За ред. Л. Гур'янової, В. Цibaкової; Братислава – Харків: ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 86-96.*

Анастасія Грех

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Жодна країна світу не може заявити про досконалість її податкової системи, однак позитивний досвід окремих країн заслуговує на вивчення. Для розвинених європейських країн характерним є не лише високий рівень життя та доходів населення, але і високі ставки оподаткування. До переваг системи оподаткування європейських країн належить прогресивна шкала оподаткування, яка передбачає при зростанні доходу – зростання ставок податку. Ставки оподаткування не є стабільними і через певні терміни часу переглядаються та змінюються урядами країн [1, с. 577].

Вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері оподаткування доходів фізичних осіб дозволяє зробити висновок про низький рівень ставки оподаткування в Україні (порівняно із європейськими країнами). У європейських країнах податок на доходи громадян є основним фіскальним податком, де основне податкове навантаження лягає на заможних громадян. Населення із низьким рівнем доходів сплачують невелику частку своїх доходів або взагалі не сплачують персональний податок. Такий підхід до оподаткування доходів населення демонструє ефективне застосування принципу соціальної справедливості в оподаткуванні, що пояснюється специфікою західної податкової політики. Так, однією із основних функцій системи держави в країнах ЄС є забезпечення умов високих соціальних стандартів рівня життя громадян. При цьому у багатьох країнах Європи видатки на соціальне забезпечення та соціальне страхування фінансуються за рахунок коштів, які надходять від прибуткового оподаткування громадян. Така модель системи оподаткування є економічно раціональною та соціально справедливою [1, с. 577].

Розглянемо максимальні ставки, які застосовуються при оподаткуванні доходів громадян у різних країнах світу (табл. 1).

Таблиця 1

Максимальні ставки ПДФО у зарубіжних країнах у 2020 р. [2, с. 31]

Країна	Ставка, %
Швеція	57
Бельгія	54
Данія, Іспанія	52
Португалія	48
Великобританія, Іспанія, Німеччина, Франція	45
США	37

Як можемо переконатись, податкові ставки, що запроваджені у розвинених країнах є значно вищими аніж відсоткова ставка, котра застосовується в Україні (18%).

Ознайомлення із оподаткування доходів громадян Франції дозволило виявити, що оподаткування здійснюється за групами специфічних доходів:

- плата за роботу за наймом;
- доходи, отримані від оборотного капіталу (дивіденди і відсотки);
- доходи, отримані від торгівельної і промислової діяльності підприємств, котрі не є акціонерними товариствами;
- доходи, отримані від надання в оренду будівель або землі;
- доходи, отримані від сільськогосподарської діяльності;
- некомерційні доходи, отримані особами вільних професій.

Розрахунок обсягу сплати податку з доходів здійснюється за прогресивною шкалою (від 14% до 45%) не на фізичну особу (як в Україні), а на всю сім'ю. Максимальна ставка застосовується до доходів сім'ї обсяг яких перевищує 156 244 євро, при цьому дохід, який не оподатковується – 9964 євро на рік [3, с. 775].

Таблиця 2

Ставки податку на доходи фізичних осіб у Франції в 2018 р. [2, с. 31]

Річний дохід, євро	Ставка податку, %
Менше 9964	0,0
9965 – 27519	14,0
27520 – 73779	30,0
73780 – 156244	41,0
156245 та вище	45,0

Подібною до французької системи оподаткування є система оподаткування Німеччини, де податок на доходи громадян є одним із найбільших. При оподаткуванні всі платники розподіляються на податкові класи, які враховують всі види діяльності та доходів, застосовуються податкові таблиці та карти. Залежно від сімейного стану, кількості працюючих членів сім'ї, наявності дітей, всіх платників відносять шести податкових класів. У Німеччині застосовується диференційована шкала оподаткування (14–45%), неоподаткований мінімум складає 9169 євро на рік [1, с. 577].

Податок на доходи фізичних осіб, який справляється у Великій Британії становить «біля 65% від суми усіх прямих податків, що спрямовуються до бюджету країни» [2, с. 32]. До особливостей справляння цього податку належить поділ доходів на окремі частини (шедули), котрі оподатковують за окремою методикою. Ставка податки у Великій Британії є диференційованими та залежать від обсягу річних доходів і встановлені на рівні: 20%, 40%, 50%.

В Італії суб'єктами оподаткування податком на доходи фізичних осіб є як резиденти, так і нерезиденти. Оподаткуванню підлягають всі доходи резидентів (отримані на території країни чи за її межами), нерезидентів – виключно доходи, котрі отримано на території Італії. Залежно від джерела надходження доходи платників поділяють на п'ять основних груп:

- доходи, котрі отримано від земельної власності, нерухомості і здійснення сільськогосподарської діяльності;
- доходи, котрі отримано від різних видів грошової ренти (відсоткові доходи за наданими позиками, депозитними і поточними банківськими рахунками, за різними цінними паперами);
- доходи, котрі отримано від трудової діяльності;
- доходи, котрі отримано від приватних комерційних підприємств;
- доходи, котрі отримано від спекулятивного перепродажу землі, нерухомості, предметів мистецтва.

Для кожної із груп доходів встановлено ставки в межах 23–43% [1, с. 578].

Особливістю оподаткування доходів фізичних осіб у Канаді є його сплата як на федеративному рівні, так і на місцевому. На федеративному рівні встановлено не оподатковуваний мінімум у розмірі 10382 доларів на рік, інші доходи оподатковуються за 4 ставками (табл. 3). На місцевому рівні встановлено ставки на рівні 7–21%.

Таблиця 3

Ставки податку на доходи фізичних осіб у Канаді

Річний дохід, канадських доларів	Ставка податку, %
До 10382\$	0%
10 382\$–41 544\$	15%
41 545\$–83 088\$	22%
83 089\$–128 800\$	26%
128 801\$ і вище	29% (максимальна ставка)

При встановленні ставок прибуткового податку громадян у США враховується сімейний статус і діє сім ставок податку: від 10% до 37%.

Сімейними статусами є: «одна окрема особа; подружжя із спільним декларуванням доходів, вдівець, вдова; подружжя з окремим декларуванням доходів; голова домогосподарства» [3, с. 773]. Найменша ставка (10%) встановлена при оподаткуванні доходів однієї особи якщо її дохід є нижчим за 9700 доларів на рік. Доходи подружжя із спільним декларуванням оподатковуються за ставкою 20%. Якщо доходи однієї особи перевищують 510301\$ на рік до них застосовується найвища ставка – 37%.

Система оподаткування доходів фізичних осіб розвинутих країн світу базується на усвідомленні кожним громадянином країни свого конституційного обов'язку перед державою – сплати податків. Для громадян зарубіжних країн притаманний високий рівень податкової культури, який не властивий українцям.

Підсумовуючи, важливо розуміти, що не варто копіювати провідний світовий досвід і впроваджувати його в Україні, необхідно консолідувати найкращі розробки зарубіжних систем оподаткування доходів, пристосовувати їх до українських реалій, та розробляти власну ефективну, справедливую, соціально спрямовану модель системи оподаткування доходів фізичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Кміть В. М., Лазунда А. В. Перспективи і напрями вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб із використанням зарубіжного досвіду. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 37. С. 575–583.
2. Дяченко О. Світовий досвід оподаткування доходів фізичних осіб в контексті реформування податкової системи України. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2021. № 2. С. 26–37.
3. Швець Ю. О., Бахметова Я. Ю. Оподаткування доходів фізичних осіб: проблеми та перспективи в Україні та ЄС. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 771–775.
4. Фінанси зарубіжних країн: навчальний посібник / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2013. 420 с.
5. Коваль С. Л., Грицишина Л. І. Особливості формування фінансових ресурсів домогосподарств у сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2020. № 4 (65). С. 131–143. DOI: 10.35774/sf2020.04.131. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1373>
6. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.
7. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: Монографія / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. К.: Кондор, 2012. 376 с.

Катерина Грицай

студентка гр. ДСПУАзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Однією з підвалин демократичних режимів є наявність інституту доступу громадян до офіційних, альтернативних і незалежних джерел інформації. В демократичних країнах законодавчо встановлено та чітко контролюються права громадян щодо вільного доступу до інформації, яка стосується діяльності державних і місцевих органів влади, їх рішень і дій, що проводяться у сфері державного господарювання, місцевого життя, руху публічних коштів. Громадяни мають право шукати та отримувати інформацію з цих питань безпосередньо від державних органів та органів місцевого самоврядування, а також від інших громадян, з друкованих засобів масової інформації, книг, радіо, телебачення, Інтернету тощо. Важливою умовою доступності публічних даних є наявність альтернативних джерел інформації, які повинні бути загальнодоступні і не повинні контролюватися ніякою політичною партією або іншими громадськими утвореннями. Без гарантованого доступу до публічної інформації неможливо забезпечити повноцінну участь громадян у суспільному житті, вирішенні як загальнодержавних, так і місцевих питань.

В Україні питання доступу до публічної інформації регулюються Законом України «Про доступ до публічної інформації». Цей документ, як сказано у його преамбулі, «визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес» [2]. Основне призначення закону полягає у забезпеченні прозорості та відкритості органів влади і управління, через створення спеціальних механізмів та інструментів, які дають змогу кожному реалізувати свої права на доступ до публічної інформації.

Важливим є те, що в законі чітко визначено сутність публічної інформації, якою слід вважати відображену та задокументовану будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформацію, що отримується або спеціально створюється в процесі діяльності органів влади і управління. Крім того публічною слід вважати інформацію, яка знаходиться у володінні цих органів, а також інших розпорядників публічної інформації.

В основу діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування щодо забезпечення доступу до публічної інформації покладено додержання трьох принципів, це:

- 1) прозорість і відкритість діяльності органів влади і управління;

2) вільне отримання, поширення та будь-яке інше використання інформації, яка була надана або оприлюднена (крім встановлених чинним законодавством обмежень);

3) рівноправність, незалежно від расової, політичної, релігійної приналежності, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак.

Звичайно, що не всю інформацію, яка є у суспільному просторі можна вважати доступною. У цьому зв'язку, вище зазначеним законом дається визначення видів інформації, що не може безперешкодно і у повному обсязі бути доступною. Так, є публічна інформація з обмеженим доступом, це – конфіденційна інформація, таємна інформація, службова інформація. Крім того, є інформація про особу, яка також не може бути загальнодоступною без згоди конкретної особи.

Яким чином громадянин або певна група осіб можуть реалізувати своє гарантоване законодавством право на доступ до публічної інформації? Головним інструментом реалізації цього права є запит на інформацію. За своїм змістом запит представляє прохання особи до розпорядника інформації надати йому певну публічну інформацію, що знаходиться у його володінні. Причому не важливо – чи така інформація стосується його особисто чи ні, без пояснення причини запиту. Запити можуть бути індивідуальними і колективними; в усній, письмовій чи іншій формі (доставлена поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача. Основним терміном, протягом якого розпорядники інформації повинні надати відповідь на запит, є 5 робочих днів з дня отримання запиту.

Звернемося до офіційного сайту Тернопільської міської територіальної громади для того, щоб у загальних рисах оцінити ступінь доступності інформації про діяльність цього органу місцевого самоврядування [1]. На сайті є окрема рубрика «Публічна інформація», в складі якої подається інформація про: рішення сесії міської ради; рішення виконавчого комітету; розпорядження міського голови; відкриті дані; доступ до публічної інформації; Статут Тернопільської міської територіальної громади; містобудівні умови і обмеження; інформація щодо погодинної оплати оренди комунального майна; петиції до Тернопільської міської ради; Стратегічний план розвитку громади до 2029 року.

На наш погляд, позитивно слід оцінити наведення в рубриці «Доступ до публічної інформації» усіх необхідних вимог щодо подання громадянами запитів на публічну інформацію, форми запитів, інформація про адреси, телефони відповідальних осіб, графіки їх роботи, законодавча база доступності публічної інформації, порядок оскарження дій або бездіяльності міської ради і її посадових осіб.

На сайті громади є також корисна інформація про участь громадськості у вирішенні місцевих справ, це, зокрема, громадські слухання і обговорення, місцеві ініціативи. Якщо ознайомитися детальніше з інформацією про громадські слухання і обговорення, то слід зазначити, що така форма участі громадськості у вирішенні місцевих справ є достатньо популярною. Тематика слухань і обговорень протягом останніх років, головним чином, стосується вирішення проблем

благоустрою територій, спортивних і дитячих майданчиків, доріг, закладів освіти і охорони здоров'я, перейменування вулиць чи інших комунальних об'єктів, розробки містобудівної документації, тощо.

Проте, упродовж тривалого часу незаповненою залишається рубрика щодо місцевих ініціатив Тернопільської міської територіальної громади, що свідчить про певну пасивність членів громади.

В Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» дано визначення місцевих ініціатив і зазначено, що «члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог чинного законодавства. Місцева ініціатива, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи. Рішення ради, прийняте з питання місцевої ініціативи, оприлюднюється в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади» [3]. Отже, законодавством визначено усі вихідні моменти щодо здійснення місцевих ініціатив.

Ми вважаємо, що формування повноцінного демократичного урядування, в тому числі на місцевому рівні, потребує більш широкого і активного використання усіх можливих форм участі громадськості в управлінні місцевими справами, на основі наданих прав щодо до доступу до публічної інформації як основи для прийняття кваліфікованих рішень.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Тернопільської міської територіальної громади. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/>
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n88>

Володимир Гумен

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ДО ПИТАННЯ ПРО ВРАХУВАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ У СКЛАДІ ПРІОРИТЕТІВ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ

Тривала агресія росії проти України, яка на початку 2022 р. переросла в повномасштабну війну не могла не позначитися на головному параметрі соціального становища країни – чисельності населення. Якщо на початок 2014 р. чисельність населення України становила 45,4 млн осіб [1], то станом на початок 2023 р. за розрахунками експертів Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України на території України в межах кордонів 1991 р. проживало тільки 37,6 млн осіб [2]. Таким чином, за неповне десятиліття, чисельність населення найбільшої країни Європи за експертними оцінками скоротилося майже на 1/5. Якщо ж враховувати те, що частину території окуповано країною-агресором, то на підконтрольній території перебуває 31,6 млн осіб [2]. Наведене є чітким свідченням гострої соціальної кризи в Україні, яка має вкрай загрозливу тенденцію, що супроводжується серйозними викликами для соціально-економічного розвитку країни. Подальше скорочення людського капіталу не лише призведе до дефіциту робочої сили та зниження економічного потенціалу, а й негативно позначиться на культурній різноманітності, скороченні наукового потенціалу та інших гуманітарних проблем.

Безпосередньо повномасштабне військове вторгнення росії в Україну різко загострило існуючі соціальні проблеми та спричинило появу нових. У період воєнного стану стрімко зросла чисельність військовослужбовців, які потребують соціальної підтримки та членів їхніх сімей. Переміщення великих груп населення також призводить до соціальних проблем, включаючи проблеми з навчанням та медичним обслуговуванням. Крім цього, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб покладає додаткове навантаження на соціальні служби та інфраструктуру в регіонах, куди вони змушені переселятися. У цьому контексті доцільно вживати заходи для вирішення цих проблем і відновлення в країні стабільності.

Реформа публічного управління та розвиток бюджетної децентралізації призвели до розширення ролі органів місцевого самоврядування України у розв'язанні соціальних проблем. Фінансовою наукою доведено низку переваг децентралізованого підходу до вирішення суспільно важливих завдань на основі принципу субсидіарності. Основними перевагами децентралізованого підходу є:

- краща керованість децентралізованої держави;
- демократизація шляхом розвитку місцевого самоврядування;
- кваліфіковане вирішення питань місцевого самоврядування;
- свобода через місцеве самоврядування;

- забезпечення культурної та етнічної різноманітності;
- економічна конкуренція між місцевим і регіональним рівнями [3, с. 11–13].

Наведені переваги також визначають потенціал соціальної політики держави за безпосередньої участі органів місцевого самоврядування. Децентралізований підхід вирішення соціальних питань у державі є ефективним шляхом делегування повноважень місцевим органам влади для прийняття рішень, адаптованих до конкретних потреб та особливостей їхніх територіальних громад. Це також відкриває можливості для розвитку місцевої ініціативи, даючи змогу тому чи іншому органу місцевого самоврядування самостійно розробляти та впроваджувати унікальні програми, що відповідають місцевим особливостям. Децентралізований підхід сприяє забезпеченню прозорості та відкритості у прийнятих рішеннях завдяки активній взаємодії місцевих органів влади з громадськістю та підтриманню зворотного зв'язку з громадою. Такий підхід до соціального захисту не лише зменшує бюрократичні обтяження та час на прийняття рішень, а й забезпечує відповідальність органів місцевого самоврядування за результати їхньої роботи, сприяючи активній участі громадян у вирішенні конкретних соціальних питань.

З огляду на зазначене, зростає роль місцевих бюджетів у соціальному забезпеченні громадян. Обсяг видатків місцевих бюджетів України за напрямком «соціальний захист та соціальне забезпечення» збільшився з 24,0 млрд грн у 2020 р. до 43,5 млрд грн у 2023 р., або в 1,8 рази. Важливо зауважити, що за цей період зросли не лише абсолютні значення видатків, а й їхні якісні показники. Так, частка зазначених видатків у загальній структурі витрат місцевих бюджетів збільшилася впродовж зазначеного періоду з 4,6% до 6,0%. Зростання ролі місцевих бюджетів у вирішенні соціальних проблем підтверджується також збільшенням частки видатків місцевих бюджетів у видатках зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення з 7,1% у 2020 р. до 8,7% у 2023 р. (див. рис. 1).

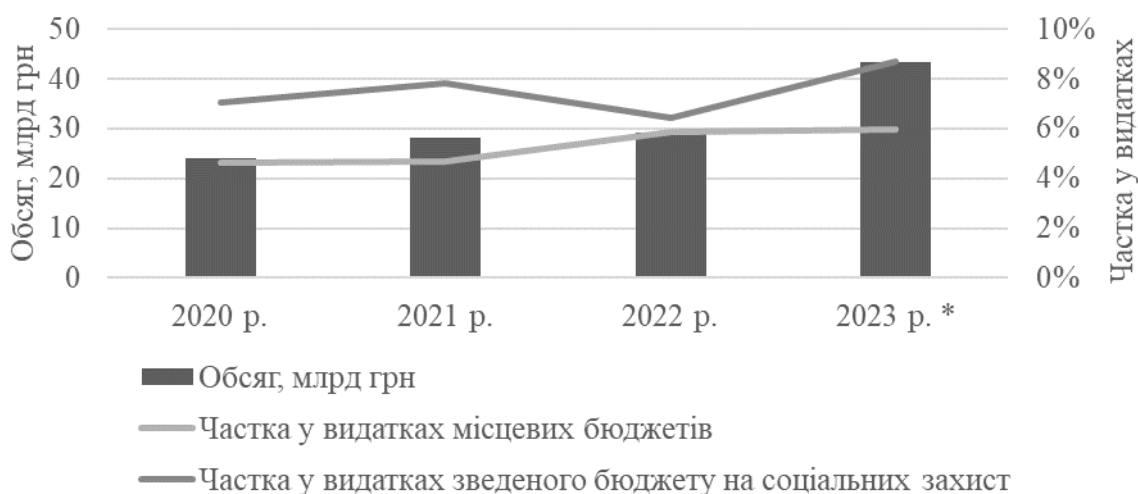

Рис. 1. Динаміка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення місцевих бюджетів України у 2020–2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [4].

Попри загальну позитивну динаміку обсягів видатків місцевих бюджетів на соціальний захист, на нашу думку, існують системні прогалини, які значно звужують потенціал місцевих бюджетів у вирішенні соціальних проблем.

По-перше, чинна система міжбюджетних відносин не поширюється на систему соціального захисту, відтак значні фінансові диспропорції між різними територіальними громадами спричиняють суттєві відмінності у забезпеченні базових соціальних потреб громадян у різних місцевостях.

По-друге, неузгоджені механізм бюджетного планування та інституційне забезпечення місцевого розвитку, а також недосконала процедура гармонізації місцевих стратегій розвитку з регіональним та національним рівнями [5, с. 58], що дезорганізовує механізм здійснення бюджетних видатків на соціальний захист та відокремлює процес витрачання коштів місцевих бюджетів від стратегічних прогнозних і програмних документів розвитку територіальних громад.

По-третє, не забезпечено гармонізованого механізму соціальної підтримки населення за рахунок коштів місцевих бюджетів разом з іншими компонентами соціального захисту населення національного рівня.

По-четверте, бюджетні ресурси спрямовуються переважно на утримання бюджетних установ, що функціонують у сфері соціального захисту, для яких властива низька ефективність використання бюджетних коштів.

Отже, практика використання коштів місцевих бюджетів на соціальних захист характеризуються обмеженістю ресурсів, нерівномірністю їхнього розподілу між різними громадами та недосконалими механізмами використання. Як наслідок соціальні проблеми залишаються не розв'язаними належним чином. З метою ефективного вирішення наявних проблем українського суспільства потрібно науково обґрунтувати напрямки удосконалення видатків місцевих бюджетів на соціальних захист населення, з урахуванням, зокрема, кращого зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Населення (1990-2021). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ds/nas_rik/nas_90-2021.xlsx
2. Лібанова Е. Народжуваність в Україні: що змінилося і що зміниться після перемоги. *Дзеркало тижня*. 2023. 30 жовтня. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/narodzhuvanist-v-ukrajini-shcho-zminilosja-i-shcho-zminitsja-pislja-peremohi.html>.
3. Вюртенберг Т. Історія та легітимізація децентралізованої держави. Організація регіональної та місцевої влади: досвід держав-членів Європейського Союзу. К., 2005. С. 11–13.
4. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.
5. Сова О. Узгодженість формування та використання коштів місцевих бюджетів України з соціальними цілями повоєнного відновлення. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 3. С. 54–78.

Ірина Гуменюк

к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування ім. С. Юрія,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський

Євген Шевчук

студент гр. ПУ-21мз,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розвиток територій є сталим за умови підвищення ефективності їх економічного потенціалу, досягнення повної зайнятості населення, підвищення рівня його життя та дбайливого ставлення до навколишнього середовища. Ефективність публічного управління залежить від взаєморозуміння органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування та їх бажання співпрацювати у процесі вирішення нагальних проблем сталого розвитку територіальних громад (фінанси, земля, розвиток людських ресурсів та інше).

У країнах ЄС розвиток сільських територій спрямовується на загальну модернізацію сільського господарства та агропродовольчого виробництва. При цьому відбувається перехід від забезпечення харчової безпеки на основі інтенсивного сільського господарства до підтримки диверсифікованого розвитку багатофункціональної сільської економіки, створення привабливих робочих місць та підвищення рекреаційного та екологічного потенціалу села [1].

З огляду на позитивний досвід провідних країн світу та орієнтуючись на європейський вектор управління, сьогодні в Україні політика розвитку сільських територій має стати пріоритетною в державній регіональній політиці, такою що відкриє нові можливості для відродження сільського господарства та українського села. Цьому, зокрема, сприятиме децентралізація влади, розширення повноважень органів місцевого самоврядування, укрупнення місцевих громад, порядок формування місцевих бюджетів тощо

Сьогодні сільські території України характеризуються низкою системних проблем, до основних з яких варто віднести наступні: високий рівень безробіття, низькі доходи сільського населення, нерозвиненість інженерної та соціальної інфраструктури і сфери послуг, низький рівень розвитку місцевого самоврядування, міграція сільського населення, зменшення чисельності сільського населення і як наслідок, кількості сільських населених пунктів. Такий стан є наслідком непослідовної державної політики, обмеженості ресурсів місцевих бюджетів для розв'язання проблем сільського розвитку, корупції в органах місцевого самоврядування, низького рівня сільської кооперації та інформаційно-консультаційного забезпечення, спрямованих на створення позитивного іміджу та пошук можливостей розвитку сільських територій України.

В Україні, на сьогодні, політика розвитку сільських територій визначена як частина політики регіонального розвитку.

Державна регіональна політика має бути спрямованою на розробку й реалізацію в повному обсязі стратегій і програм сталого розвитку територій, за результатами яких здійснюватиметься підвищення соціальних стандартів і критеріїв якості життя всіх мешканців незалежно від статі, віку, місця проживання, посади, соціального або матеріального статусу тощо. Рівень сталого розвитку суспільства залежить від задоволення потреб жителів у необхідних послугах (освітні, медичні, соціальні, адміністративні, транспортні, житлово-комунальні, працевлаштування та ін.) і ресурсах. Разом з тим, аномальні ситуації, які відбуваються у світі, свідчать про зміну системи людських цінностей. Від ефективного й ощадливого використання природних ресурсів, забезпечення охорони навколишнього середовища залежить стабільне функціонування національної економіки, добробут населення, безпека життєдіяльності людства та подальша реалізація моделі сталого розвитку [2]

Побудова моделі системи публічного управління сталим соціально-економічним розвитком сільської території базується на визначенні тієї цінності, яка забезпечується всім зацікавленим сторонам (громадянам, громадським організаціям (об'єднанням), господарюючим суб'єктам, державі) на умовах мінімізації витрат створення цієї цінності. Пріоритетним критерієм ефективності функціонування територіальної системи публічного управління є ступінь задоволеності зазначених суб'єктів в співвідношенні з витраченими бюджетними коштами. Саме на рівні міських і сільських поселень забезпечується залучення населення до процесів розробки стратегій, програм і планів соціально-економічного розвитку території та бюджетів, оцінки якості роботи органів місцевого самоврядування, результативності та ефективності діяльності комунальних установ, доступності та якості надання публічних послуг та задоволення першорядних потреб і потреб громадян, які проживають на даній території, а також виконання державних функцій [3].

Список використаних джерел:

1. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
2. Вольська О. М. Соціально-економічний розвиток сільських територій України: навч. посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 184 с.
3. Приліпко С. М. Розвиток обслуговуючої кооперації сільських територій: теорія та практика: монографія. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2021. 372 с.

Василь Дем'янишин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль,

Василь Дем'янишин

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

На всіх етапах розвитку Української держави чинна влада приділяла увагу розвитку державного внутрішнього фінансового контролю публічних фінансових ресурсів. Ці питання знаходили відображення у багатьох законодавчих актах, постановах Кабінету Міністрів України, нормативних актах всіх органів державного фінансового контролю.

У Бюджетному кодексі України [1] зазначено, що органи державного фінансового контролю зобов'язані проводити різні контрольні заходи щодо: цільового та ефективного використання коштів бюджетів усіх рівнів, включаючи здійснення державного фінансового аудиту; правильності, достовірності розрахунків потреби у бюджетних ресурсах при складанні бюджетних запитів та показників державного і місцевих бюджетів; відповідності взятих розпорядниками бюджетних коштів усіх рівнів бюджетних зобов'язань бюджетним асигнуванням, паспортам бюджетних програм; ведення бухгалтерського обліку у державному секторі, складання фінансової звітності стосовно виконання бюджетних програм, кошторисів бюджетних установ тощо; стану організації державного внутрішнього фінансового контролю формування і використання публічних фінансових ресурсів та внутрішнього державного аудиту у всіх розпорядників бюджетних коштів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України органи державного внутрішнього контролю зобов'язані щомісячно надавати центральним органам державної влади результати контролю формування і використання публічних фінансових ресурсів.

У Стратегії 142-р [2] зазначено, що стан впровадження державного внутрішнього контролю в Україні залишається недостатнім. Повільний процес розвитку цього контролю обумовлений неналежним рівнем координації контрольно-економічної діяльності у сфері публічних фінансів та ускладнювався через такі фактори:

– «центральний підрозділ гармонізації не виконує необхідних координаційних функцій у сфері фінансового управління та контролю у державному секторі, що передбачені концепцією державного внутрішнього фінансового контролю;

– внутрішній аудит у бюджетних установах не повною мірою виконує свої функції як інструмент із налагодження керівником ефективної системи внутрішнього контролю, спрямованої на запобігання порушенням у бюджетному

процесі, внаслідок недостатнього розуміння із сторони керівництва та неналежної професіоналізації внутрішніх аудиторів;

– керівники різних рівнів не повною мірою усвідомлюють свою відповідальність щодо забезпечення ефективного управління бюджетними коштами на всіх стадіях бюджетного процесу та не розуміють сутності державного внутрішнього фінансового контролю, зокрема внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту» [2].

Цією Стратегією було поставлено завдання у складі Міністерства фінансів України створити центральний підрозділ гармонізації державного внутрішнього фінансового контролю. Ефективність внутрішнього державного аудиту доцільно було значно підвищити до рівня вимог європейських стандартів. Запровадження дієвої системи державного внутрішнього контролю повинно узгоджуватися із заходами, передбаченими Стратегією реформування державного управління Україною [3] та забезпечувати у галузевих міністерствах і відомствах якісне планування та належну організацію виконання планів контрольної-економічної роботи, моделювання ефективної структури державного внутрішнього контролю, належне управління ризиками, проведення контрольних заходів відповідно до наукових принципів державного фінансового контролю.

На проблемах державного внутрішнього контролю формування і використання публічних фінансових ресурсів акцентовано увагу у Стратегії 1805-р [4], де уряд зазначив, що більшість державних органів не створили комплексну систему державного внутрішнього фінансового контролю, як цього вимагає стаття 26 Бюджетного кодексу України [1]. Така комплексна система передбачає створення окремих взаємозв'язаних між собою підрозділів, які б забезпечували: усесторонню оцінку якості управління публічними фінансовими ресурсами у процесі фінансового моніторингу, державного внутрішнього фінансового аудиту, фінансового інспектування; ефективний контроль за правильністю ведення бухгалтерського обліку, достовірністю фінансової звітності у публічному секторі; забезпечення економного, раціонального використання публічних фінансових ресурсів, результативності роботи усіх розпорядників бюджетних коштів у процесі прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень; проведення всеохоплюючого аналізу та оцінки фінансово-господарської діяльності підконтрольних розпорядників бюджетних коштів; прийняття превентивних заходів щодо попередження порушень фінансового законодавства, негативних впливів зовнішніх та внутрішніх фінансових викликів, загроз, ризиків, а також дотримання економічних інтересів держави у результаті прийняття управлінських рішень; наукову обґрунтованість показників доходів і видатків бюджетів усіх рівнів.

У Бюджетному кодексі України зазначено: «Розпорядники бюджетних коштів в особі їх керівників організують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх установах і на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління таких розпорядників бюджетних коштів.

Внутрішнім контролем є комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління.

Внутрішнім аудитом є діяльність, спрямована на удосконалення системи управління, внутрішнього контролю, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, та яка передбачає надання незалежних висновків і рекомендацій. Для здійснення внутрішнього аудиту розпорядник бюджетних коштів в особі керівника утворює самостійний структурний підрозділ внутрішнього аудиту, що є підпорядкованим і підзвітним безпосередньо такому керівнику.

Основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту та порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту визначаються Кабінетом Міністрів України. Організаційно-методологічні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту визначаються Міністерством фінансів України, яке забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державного внутрішнього фінансового контролю, у тому числі здійснює оцінку функціонування систем внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту» [1].

Практичні підходи до здійснення державного внутрішнього контролю не орієнтуються на питаннях підвищення ефективності роботи бюджетних установ. Залишається низькою інституційна спроможність та реальна незалежність більшості підрозділів державного внутрішнього фінансового аудиту.

З метою досягнення стратегічної мети Міністерству фінансів України доцільно розробити та здійснити на практиці дієві заходи щодо переваг нової системи державного внутрішнього фінансового контролю та внутрішнього аудиту. Такі заходи крім традиційних дій, повинні передбачати ефективне управління ризиками. Значне посилення ефективності державного внутрішнього контролю повинно сприяти переорієнтації заходів на покращення роботи бюджетних установ, попередження зовнішніх та внутрішніх викликів, загроз і ризиків.

Стратегічні заходи спрямовуватимуться на практичній реалізації державного внутрішнього фінансового контролю, що сприятиме також значному посиленню моральної та матеріальної відповідальності керівників за результати управлінської діяльності, напрями розвитку бюджетних установ в цілому, Особлива увага спрямовуватиметься на підвищення ефективності, реальної спроможності та незалежності державного внутрішнього фінансового контролю, особливо аудиту. Передбачається значне розширення інституційної спроможності центрального підрозділу гармонізації Міністерства фінансів України.

Відповідно досить потужні завдання уряд ставить перед таким центральним органом виконавчої влади як Державна аудиторська служба України [5]. Ця служба повинна акцентувати свою увагу на таких найважливіших питаннях:

– посилення контролю за: цільовим, раціональним, ефективним використанням публічних фінансових ресурсів; забезпеченням економії публічних фінансових ресурсів; підвищенням результативності в роботі усіх розпорядників бюджетних коштів; дотриманням бюджетного законодавства під час складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів усіх рівнів; належним станом організації державного внутрішнього фінансового контролю і державного внутрішнього аудиту;

– забезпечення проведення належної оцінки якості управління публічним фінансовими ресурсами, досягнення економії цих ресурсів, належного рівня фінансово-господарської діяльності установ, високих показників ефективності й результативності в роботі підконтрольних об'єктів;

– вжиття дієвих заходів стосовно усунення під час проведення державного внутрішнього контролю порушень чинного законодавства, притягнення до відповідальності порушників фінансової дисципліни, відшкодування нанесених збитків;

– розробку пропозицій та організації контролю за їх виконанням стосовно превентивних заходів щодо попередження порушень фінансового законодавства, негативної дії зовнішніх, внутрішніх загроз, викликів та ризиків;

– спрямування роботи Державної аудиторської служби України на оцінку конкретних результатів діяльності підконтрольних об'єктів, інформування відповідних органів про порушення, зловживання, помилки, які спричинили невиконання функцій і завдань, неналежне використання публічних фінансових ресурсів, прийняття необґрунтованих рішень, укладання неефективних контрактів й угод, нанесення збитків державі тощо.

Стратегічні засади модернізації державного внутрішнього контролю формування і використання публічних фінансових ресурсів полягають у: інтеграції нових аспектів цього контролю відповідно до європейських стандартів у практичну діяльність усіх розпорядників бюджетних коштів; підготовці нового методичного забезпечення стосовно практичного впровадження нових інтеграційних аспектів системи державного внутрішнього фінансового контролю, включаючи організацію управління ризиками, розпорядниками коштів усіх рівнів; переорієнтації практичної діяльності з державного внутрішнього фінансового аудиту на проведення системного аналізу, оцінки ефективності та результативності системи державного внутрішнього фінансового контролю, належного виконання функцій і завдань усіх бюджетних програм, належної якості надання публічних послуг, ефективного виконання усіх запланованих заходів і досягнення поставлених цілей; посиленні контролю за виконанням пропозицій, наданих за результатами державних внутрішніх фінансових аудитів; впровадженні у практику національної сертифікації внутрішніх аудиторів органів публічного управління; започаткування нових підходів щодо оцінювання функціонування системи державного внутрішнього фінансового аудиту всіх об'єктів державного внутрішнього фінансового контролю; посиленні незалежності підрозділів державного фінансового аудиту; впровадженні у практику діяльності всіх міністерств аудиторських комітетів; започаткування практики автоматизації

процесів у сфері державного внутрішнього фінансового контролю та аудиту шляхом створення інтерактивного порталу з питань функціонування державного внутрішнього фінансового контролю. Всі ці заходи та напрацьовані засади, на нашу думку, сприятимуть підвищенню ефективності та результативності державного внутрішнього фінансового контролю формування і використання публічних фінансових ресурсів, інтеграцію державного внутрішнього фінансового контролю у європейську систему.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 1.10.2023).
2. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p> (дата звернення: 1.10.2023).
3. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки: Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-p#Text> (дата звернення: 1.10.2023).
4. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-p#Text> (дата звернення: 1.10.2023).
5. Положення про Державну аудиторську службу України: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 43 від 03.02.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-p#Text> (дата звернення: 1.10.2023).

Олександр Дзюбан
студент гр. ФМСм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Роман Тераз
студент гр. ФМСм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Сідляр

МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ

Митне регулювання націлене на захист економічних інтересів, створення умов для сталого зростання та участі у міжнародному поділі праці. У воєнних умовах актуальність митного регулювання зростає й воно спрямоване, передусім, на забезпечення національної безпеки, ефективний контроль над рухом товарів та дотримання санкцій.

В умовах війни розвиток ринку товарів і послуг є важливим чинником економічної резильєнтності. Внаслідок повномасштабного російського вторгнення, окупації частини територій та військових дій у 2022 році в Україні спостерігалось різке зменшення обсягів виробництва та скорочення економічних показників у різних галузях, зокрема в будівництві, транспорті, промисловості та роздрібній торгівлі [1]. Економічні збитки обумовлені повномасштабним вторгненням та мають серйозний вплив на підприємства, зокрема в металургії, нафтопереробці, хімічній та харчовій промисловості [2]. Рівень інфляції за 2022 рік сягнув 26,6 % [3].

Протягом 2017-2021 років в Україні відзначався позитивний тренд у зростанні оптового та роздрібного товарообороту підприємств торгівлі. Структура внутрішнього ринку свідчить, що питома вага українських товарів в загальному обороті торгової мережі підприємств у 2017 – 2021 роках коливається в діапазоні 52 – 53 % (найменше значення цього показника було у 2017 році – 52,3%, а найбільше – у 2020 році – 53,4 %). З них близько 80 % складають продовольчі товари, при чому їх частка постійно скорочувалась з 82,2 % у 2017 році до 77,6 % у 2021 році. Очевидно, що зменшення питомої ваги українських продовольчих товарів відбулося через зростання імпорتنих альтернатив. Водночас, у сегменті непродовольчих товарів спостерігається незначний ріст частки виробленої в Україні продукції, вказуючи на підвищення конкурентоспроможності українських товарів на ринку [4].

Слід зазначити, що Державною службою статистики ще не оприлюднено даних за період після повномасштабного вторгнення. Проте, враховуючи наслідки російської агресії, в 2022-2023 роках передбачається зменшення товарообороту.

Аналіз зовнішньої торгівлі засвідчує, що експорт та імпорт зменшувалися у 2018, 2020 і 2022 роках, з невеликим зростанням у 2019 та 2021 роках. Зазначено, що у 2019 році відбулося відносно пожвавлення зовнішньої торгівлі, але пандемія COVID-19, а потім війна суттєво уповільнили її розвиток.

Період 2018 – 2022 років характеризується переважанням імпорту над експортом, вказуючи на імпортозалежність української економіки. Частка експорту досягла піку у 2021 році – 47,5 %, зменшившись до 42,4 % у 2022 році. Натомість, частка імпорту, навпаки, досягла максимуму у 2022 році – 57,6 %, після мінімуму у 2021 році – 52,5 % [5].

У 2022 році обсяг експорту товарів зменшився на 35 %, особливо чорних металів (на 63 %). Зменшення обсягів виробництва, світовий спад попиту та ускладнення логістики експорту спричинили цей негативний тренд. Питома вага чорних металів в експорті знизилась з 25 % у 2021 році до 14 % у 2022 році. Найбільшу частку в структурі експорту склали продовольчі товари і сировина для них, становлячи 57 % у 2022 році (порівняно з 44 % у 2021 році), що значною мірою зумовлено можливістю експорту агропродукції через «зерновий коридор» до країн Європи, Азії та Африки. Основні продукти експорту включали кукурудзу, пшеницю, соняшникову олію, соняшникове насіння, макуху, соєві боби та м'ясо птиці [5].

У 2018 році основними торговельними партнерами України були Росія (попри ведення воєнних дій на території України та окупації частини територій з 2014 року), а також Китай та Польща. Внаслідок повномасштабного вторгнення міжнародні відносини України зазнали змін: основна частина зовнішньої торгівлі відбувається з країнами ЄС (61 % експорту, 45 % імпорту) з вагомим зменшенням торгівлі з країнами СНД [5]. Ці тенденції свідчать про спрямованість на інтеграцію в європейський економічний простір та відмову від економічних зв'язків з країною-агресором та Білоруссю.

Результати аналізу загалом вказують на необхідність підтримки внутрішнього виробництва та підвищення конкурентоспроможності українських товарів на ринку. Залежність вітчизняної економіки від імпорту обумовлена дефіцитом на внутрішньому ринку та невідповідністю якості та ціни виробів вітчизняних виробників. Це призводить до відсутності альтернатив на внутрішньому ринку і стимулює споживачів купувати імпортні товари. У зв'язку з цим, виникає потреба у системному та ефективному митному регулюванні, спрямованому на забезпечення стійкого та збалансованого розвитку економіки, уникнення негативних впливів зовнішнього середовища і забезпечення альтернативних варіантів на внутрішньому ринку.

Оптимізація митного регулювання в Україні в контексті його впливу на ринок товарів і послуг визначається кількома ключовими напрямками, серед яких гармонізація законодавства з стандартами та вимогами ЄС, діджиталізація митної сфери, розвиток інфраструктури митниць, спрощення митних процедур для суб'єктів ЗЕД, підвищення прозорості роботи митних органів, посилення співпраці з іншими країнами тощо.

В умовах війни важливо вирішувати безпекові та економічні виклики, а міжнародна підтримка стає ключовою. Ефективна стратегія митного регулювання повинна об'єднувати захист внутрішнього виробництва та формування конкурентоспроможних позицій на світовому ринку, сприяючи відновленню економіки та соціальній стабільності.

Список використаних джерел:

1. Висновки про результати аналізу річного звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік»: Рішення Рахункової палати від 04.05.2023 р. № 9-2. URL: http://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/9-2_2023/Vysnov_9-2_2023.pdf
2. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в \$13 млрд. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>
3. Індeksi цін. Експрес-випуск. 10.01.2023 р. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2023/01/01.pdf>
4. Внутрішня торгівля. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2023/03/05.pdf>
5. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. Зовнішня торгівля. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

Оксана Дідик

студентка гр. ФМСм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Європейська інтеграція України до Європейського Союзу передбачає зближення на рівні законодавства та загальноприйнятих правил у суспільстві. Головною метою євроінтеграції є вступ України до ЄС, а одним із ключових моментів євроінтеграції є діджиталізація всіх економічних процесів в Україні. У більшості економічно розвинених країн світу митні процедури є одними з найбільш сучасно організованих державних послуг. Діджиталізація митної діяльності означає використання цифрових систем і технологій для збору та захисту митних платежів, а також контролю за потоком і напрямком руху товарів, фінансових і людських ресурсів. Цифрові технології можуть допомогти захистити міжнародну торгівлю від злочинної діяльності та знизити рівень міжнародного тероризму в глобалізованому світі [1].

Пріоритетами митної реформи є запровадження єдиної системи митного оформлення (NCTS), схеми уповноваженого економічного оператора (УЕО) та нових ІТ-інструментів. Ці інструменти перебувають на стадії створення. Серед значних позитивних результатів варто відзначити досить успішний запуск платформи NCTS (технології, що лежить в основі системи спільного транзиту): 17 березня 2021 року Україна розпочала процес імплементації NCTS для приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту. Важливим кроком стало рішення Кабінету Міністрів України про реалізацію проекту «Електронна митниця».

Слід зазначити, що функціонал систем управління ризиками та митного оформлення (АСУР 2.0 та АСМО 2.0) інтегровано з системою NCTS, і наразі відбувається тестування їх взаємодії з NCTS. Оновлена АСУР 2.0 дозволить перевести значну частину даних з паперових носіїв у цифрові, а процеси – з офлайн в онлайн. Ефективність профілю ризику негайно оцінюється і, в разі необхідності, профіль своєчасно оновлюється або припиняє свою дію. Системи АСУР 2.0 та АСМО 2.0 плануються митницею для заміни існуючої автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор» та інтегрованої в неї автоматизованої системи аналізу та управління ризиками. [2].

Впровадження нових інформаційних технологій в митній справі за допомогою електронних митних систем та вдосконалення існуючих інформаційних технологій є важливим напрямком розвитку митної справи в Україні. Однак інноваційні технології в митній справі не повинні знищувати людський фактор, необхідний для забезпечення прогресивної взаємодії між торгівлею та митницею. Інноваційні технології можуть бути спрямовані на підвищення ефективності, спрощення торговельних процедур, оптимізацію використання ресурсів та забезпечення безпечного ланцюга поставок. [3].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що діджиталізація в економічному секторі є дуже важливим фактором для європейської інтеграції нашої країни. Діджиталізація приносить багато позитивних змін, а тому перспективи розвитку є дуже високими:

- діджиталізація фінансового ринку допомагає споживачам повністю адаптуватися до діджиталізації сучасного світу;
- цифровізація економічного сектору сприятиме поширенню «цифрового бізнесу»;
- цифровізація виробництва допомагає швидко та гнучко реагувати на ринкові зміни та запити споживачів;
- детінізація торгівлі [4].

Пошук шляхів покращення дотримання митних правил та боротьби зі злочинністю є важливим викликом для податкових органів. Діджиталізація сприяє успішному виконанню таких завдань. Тому перед митницею України стоїть сучасний виклик щодо застосування новітніх цифрових технологій у своїй діяльності. Тому перед митницею України стоїть сучасний виклик щодо застосування новітніх цифрових технологій у своїй діяльності.

Список використаних джерел:

1. Ткачик Ф. П., Баран Р. Б. Сучасні орієнтири вдосконалення митного контролю в Україні. *Економіка та інноваційний розвиток національного господарства*. 2013. № 1. С. 67-72.
2. ІТ трансформація Митниці: оновлені системи управління ризиками та митного оформлення (АСУР 2.0 та АСМО 2.0) інтегровано з системою NCTS URL: <https://customs.gov.ua/en/news/ncts-26/post/it-transformatsiia-mitnitsionovleni-sistemi-upravlinnia-rizikami-ta-mitnogo-oformlennia-asur-2-0-ta-asm2-0-integrovan0-z-sistemoiu-ncts-444> (дата звернення 22.11.2023).
3. Кудлай В. Г. Сучасні реалії та вектори розвитку ринку праці в умовах цифровізації. *Бізнес-аналітика: моделі, інструменти та технології*: матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (2–4 берез. 2022 р., Нац. авіац. ун-т, м. Київ). Київ: НАУ, 2022. С. 94–97.
4. Пешко М. І., Завербний А. С. Діджиталізація української економіки в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2136/2065/>. (дата звернення 22.11.2023).

Марія Дідух
студентка гр. ФФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Доходи державного бюджету є тією фінансовою основою, яка забезпечує соціально-економічний розвиток держави шляхом виконання нею своїх функцій. Саме тому, проблематика зростання доходів державного бюджету України не втрачає своєї актуальності. Зокрема, заслуговують на увагу дослідження факторів, котрі впливають на формування доходів бюджету [1].

Дослідники виокремлюють такі основні групи факторів впливу на формування доходів державного бюджету: економічні, політико-правові, демографічні та соціально-культурні (рис. 1).

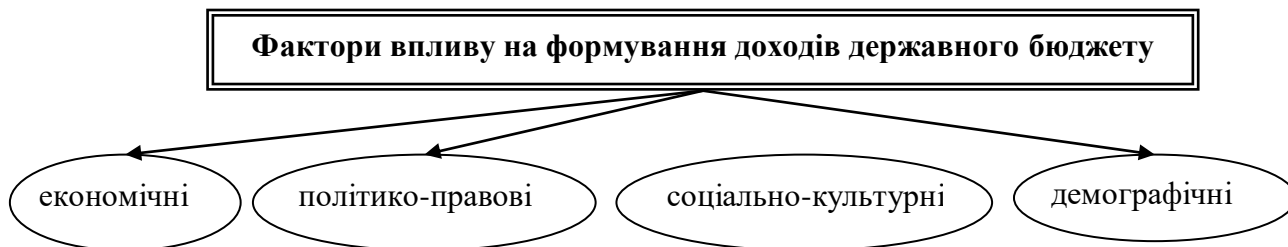

Рис. 1. Фактори впливу на формування доходів державного бюджету
Джерело: складено та узагальнено за [2]

До факторів впливу на формування доходів бюджету Ю. Хмарук відносить: рівень ВВП, рівень інфляції, стабільність курсу національної валюти, державний борг (внутрішній та зовнішній), рівень податкового навантаження та наявність пільг в оподаткуванні, сальдо торговельного балансу, розмір тіньового сектору економіки та інші [3, с. 82].

В умовах повномасштабної війни України формування державного бюджету відбувається у надскладних умовах зумовлених активними бойовими діями, руйнуванням об'єктів цивільної, критичної інфраструктури, промислового виробництва і промислових комплексів, коли кардинально змінюються міжгалузеві зв'язки і структура економіки в цілому. У сучасних умовах основним фактором, що впливає на формування доходів державного бюджету є війна.

За результатами 2022 р. відбулось зниження обсягу реального ВВП на 29,1%, що є найбільш вагомим зниженням за роки незалежності України [4]. Зниження обсягу ВВП спричинено призупиненням роботи численних підприємств на територіях, де ведеться активні бойові дії або через військову загрозу, через блокування або обмеження доступу до ринків збуту чи сировини. В Україні немає жодної галузі, яка б прямо чи опосередковано не зазнала втрат від російської агресії. Так, за результатами 2022 р. обсяг виробництва у промисловості знизилась

на 36,7%, в тому числі: у добувній промисловості – на 30%, у переробній промисловості – на 41%, постачання електроенергії, газу – на 30,6% [4].

Підприємства агропромислового комплексу, які у довоєнний період забезпечували близько 40% валютної виручки від експорту товарів, зазнають фінансових втрат через скорочення посівних площ, порушення експортних логістичних зв'язків, руйнування допоміжної інфраструктури.

Внаслідок повномасштабних військових дій заблоковано морські та авіа-шляхи, порушена логістика всередині країни, що спричинило зниження вантажообігу на 42,4%, пасажирообігу – 50,4% у 2022 р. Крім того, скорочення обсягів виробництва та блокування морських шляхів негативно позначається на зовнішній торгівлі [4]. Так, за офіційними даними Національного банку України експорт вітчизняних товарів у січні-липні 2023 р. скоротився на 11,5% порівняно з аналогічним періодом 2022 р. Найбільший рівень зниження спостерігається в сфері експорту мінеральних продуктів – на 53,8%, чорних та кольорових металів – на 44,2%, продукції хімічної промисловості – на 24,4%, деревини та виробів з неї – на 18,6%, продукції машинобудування – на 12,5% [5].

Міграція та внутрішнє переміщення населення є демографічним фактором, що впливає на формування доходів бюджету. У 2024 р. передбачено зростання мінімальної зарплати та очікується підвищення ділової активності суб'єктів господарювання, що позитивно впливатиме на надходження ПДФО.

У таких складних умовах повномасштабної війни важливим фактором, що впливатиме на збалансування бюджету є фінансова підтримка міжнародних партнерів, яка забезпечує не лише військову підтримку, а й фінансування потреб соціального захисту, виступає вагомим джерелом підтримки макроекономічної та макрофінансової стабільності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П. Роль бюджету держави в умовах перехідної економіки України. *Сталий розвиток економіки*. 2011. Вип. 5. С. 259-265.
2. Богуславська А. О., Набатова Ю. О. Фактори впливу на обсяги податкових надходжень місцевих бюджетів. *Ефективна економіка*. 2017. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5773>
3. Хмарук Ю. В. Оцінка факторів впливу на доходи Державного бюджету України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Економіка. 2011. Вип. 16. С. 82–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2011_16_14.
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42796>
5. Товарообіг України за сім місяців становив \$57,5 мільярда гривень Укрінформ. 18.08.2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3749910-tovaroobig-ukraini-za-sim-misaciv-stanoviv-575-milarda.html>
6. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: Монографія / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. К.: Кондор, 2012. 376 с.

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Степан Мельник

студент гр. ФФАМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗАСТОСУВАННЯ МОНЕТАРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Фіскальні та монетарні інструменти є достатньо ефективними інструментами для обмеження інфляційного тиску від надходження іноземних інвестицій, обмеження зростання відсоткових ставок на внутрішньому ринку, збільшення чи зменшення грошової маси тощо. Отже, використання монетарних і фіскальних інструментів передбачає пошук, вибір і комбінацію таких їх оптимальних співвідношень, які дозволяють, з одного боку, забезпечити сталі темпи економічного зростання, а з другого – утримувати такий рівень інфляції, який забезпечує розвиток виробництва та споживання. Досягнення цих цілей потребує раціонального та своєчасного їх використання для підтримки реального сектора економіки та стимулювання підприємницької активності. При цьому, якщо податкові інструменти, реалізуючи фіскальну і регулюючу функцію прямо впливають на стимулювання виробництва, підприємницької діяльності, на зростання сукупного попиту і пропозиції, то монетарні – опосередковано.

Інфляція становила 26,5% дпр у листопаді і може сягнути 28% дпр у грудні через зростання витрат бізнесу на генератори та пальне до них. У 2022 році найбільше зростали ціни на фрукти та овочі через окупацію частини півдня України та на пальне через припинення виробництва бензину в Україні внаслідок російських обстрілів. Ціни на імпортні товари також суттєво зросли через девальвацію гривні НБУ влітку.

Політика НБУ у 2022 році була спрямована на підтримання курсової стабільності та стримування інфляції. Саме тому ще в перший день війни НБУ запровадив обмеження на зняття готівки з рахунків в обсязі 100 000 грн в день, заборонив видачу готівкових коштів з рахунків клієнтів в іноземній валюті, призупинив роботу валютного ринку України, зафіксував офіційний курс на 24.02.2022, заборонив банкам-емітентам випуск електронних грошей та операцій з ними. Пізніше окремі обмеження були послаблені. НБУ підвищив облікову ставку до 25% для зниження інфляційного тиску, але банки поки повільно підвищують свої ставки у відповідь.

НБУ із початку воєнних дій зафіксував обмінний курс гривні до долара США на рівні 29,25 грн. за долар. У липні НБУ девальвував гривню до 36,57 грн за дол. у відповідь на посилення попиту на долари в Україні. На підтримку курсу НБУ у березні-листопаді витратив 22,4 млрд дол. США. Банки зобов'язані обмінювати гривню на долар за офіційним курсом +/- 1% за більшістю безготівкових операцій окрім карткових. Банки можуть вільно встановлювати курс

готівкової іноземної валюти. У жовтні-грудні готівковий обмінний курс коливався в проміжку 39-41 грн. за дол. США. На черговому засіданні з монетарної політики НБУ передбачувано зберіг облікову ставку незмінною на рівні 25% річних. У останньому інфляційному звіті НБУ очікував, що облікова ставка у 25% залишиться такою ж у 2022 та 2023 роках.

Водночас НБУ вніс зміни, спрямовані на збільшення відсоткових ставок за депозитами та стимулювання попиту з боку банків на ОВДП. З цією метою ставку обов'язкового резервування за поточними рахунками в гривні було підвищено з 0% до 5%, а за поточними рахунками в іноземній валюті - з 10% до 15%. Водночас до половини вимог до резервів банки зможуть задовольнити завдяки купівлі ОВДП із переліку, визначеного НБУ спільно з Мінфіном.

Список використаних джерел:

1. Статистичний збірник «Бюджет України 2022». URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/2016>.
2. Ставки рефінансування НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65613.

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Богдан Тимошук

студент гр. ФФАМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Ключове місце у системі фіскальних відносин займає Державний бюджет України. Він торкається усіх сфер суспільного життя людей та безпосередньо стосується інтересів всіх і кожного, є головною ланкою фінансової системи держави. У широкому значенні бюджет являє собою узгоджений за потребами та раціональний план, із доходів та видатків держави. Державний бюджет забезпечує не тільки акумулювання коштів, необхідних для фінансування держави, а і використовується для часткового перерозподілу доходів з метою під-тримання сприятливого соціально-економічного становища в Україні. Разом з тим активно впливає на економічні, соціальні, національні, регіональні процеси в суспільстві і впровадження вищими органами влади відповідної національної стратегії розвитку, спрямованої на зміцнення бюджетної безпеки [1].

Бюджет є одним із найсуттєвіших запобіжників державного регулювання економіки, впливу на господарську кон'юнктуру, вжиття антикризових заходів котрий являє собою річний план державних видатків і джерел їх фінансового покриття.

Видатки бюджету показують напрямки і цілі бюджетних асигнувань, котрі визначаються характером досить різноманітних функцій держави, які узагальнено об'єднують, за класифікаційної ознакою, у три великі групи: політичні, економічні та соціальні функції. Фінансовим підґрунтям функціонування держави виступають державні доходи, їх, як правило, поділяють за джерелами надходження коштів у бюджет. Державний бюджет як самостійна економічна категорія має змогу визначати не тільки способи організації та форми державних фінансів, а й напрям цільового використання грошових коштів у відповідності з інтересами як населення, так і країни загалом. Держава, завдяки бюджету зосереджує фінансові ресурси на найважливіших ділянках соціального та економічного розвитку країни [2].

Забезпеченість держави ресурсами для виконання покладених на неї завдань залежить від рівня величина та динаміка доходів державного бюджету. Для визначення цього рівня, розглянемо динаміку співвідношення дохідної і видаткової частини Державного бюджету України за 2014-2020 рр.

Також відбулось зростання доходів від вироблених в Україні і імпортованих підакцизних товарів. Як відомо, останні роки зросли акцизи на цигарки та алкоголь, що дозволило забезпечити збільшення надходження до бюджету. Від

продажу підакцизних товарів, вироблених в Україні (алкоголь, цигарки, нафтопродукти) у 2020 році зібрано більше ніж в попередньому.

Надходження від імпортованих підакцизних товарів також мають динаміку щодо збільшення з 2018 до 2020 року. Проте таке зростання сягнуло нижчого рівня ніж було заплановано в бюджеті на 2018 рік.

Такі види надходжень як податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств за 2018-2020 рр. зростає. Але варто зауважити, що у 2019-2020 рр. суми надходжень податку на прибуток підприємства зменшуються у порівнянні з сумами надходжень від фізичних осіб. Спостерігається зменшення виробництва за останні три роки, що вплинуло на надходження до бюджету.

Список використаних джерел:

1. Покатаєва О. В., Кучерова Г. Ю. Фактори свідомої сплати податків: досвід країн ЄС. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 1(1). С. 47-52.
2. Рудик Н. В. Фіскальна діджиталізація – інструмент партнерства держави та малого і середнього бізнесу. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 316-322.

Софія Домальчук
студентка гр. ФМСзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

В умовах розвитку ринкової економіки та лібералізації міжнародної торгівлі мито є одним із основних інструментів, що регулює зовнішньоекономічну діяльність держави. За допомогою такого податку, як мито, країна може здійснювати контроль за ввезенням або вивезенням певних товарів, забезпечувати рівні умови між національними виробниками та іноземними конкурентами та наповнювати бюджет необхідними коштами для виконання державою поставлених завдань.

Функції мита реалізуються шляхом проведення державою певної економічної політики, що відображається відповідними кількісними та якісними показниками. Наприклад, мито набуває конкретного фіскального значення, величина якого може вимірюватись абсолютними (сумою надходжень у бюджет за певний період) або відносними показниками (відношенням обсягу імпорту до суми ввізного мита тощо). Мито набуває певного значення в якості інструмента регулювання ЗЕД, національного виробництва та споживання, а також певного політичного значення.

Преференційне мито – мито, яке встановлюється державою для створення особливо сприятливого режиму для одного чи декількох держав при ввезенні всіх або окремих груп імпортованих тарифів. Преференційне мито надається на засадах взаємності чи в односторонньому порядку, але без поширення принципу найбільшого сприяння на треті країни. Це мито широко використовується країнами розвинутою ринковою економікою.

Рівень преференційних мит, наданих країнам з розвинутою промисловістю на товари з країн, що розвивають різний імпорт з найменш розвинених країн здійснюється здебільшого на безпечній основі, а з інших випадках – підлягає, як правило, накладанню мита в розмірі звичайних ставок.

В Україні преференційне мито застосовується до товарів та інших предметів, які походять з держав, що входять разом з Україною до митних союзів або утворюють з нею спеціальні митні зони, і в разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму згідно з міжнародними договорами за участю України [1].

У зв'язку з відсутністю переліку країн, до товарів яких застосовується преференційний режим митного накладення, та міжнародних угод про створення митного союзу або спеціальних митних зон, преференційні ставки мита, передбачені митним тарифом, сьогодні в Україні не застосовуються [2].

Пільгове мито – це мито, що створює режим найбільшого сприяння імпорту товарів з країн та економічних союзів, з якими Україна уклала торгово-економічні

угоди з наданням режиму. Таким чином, іноземні суб'єкти господарської діяльності цих країн чи союзників мають пільгові ставки ввізного мита.

В даний час діє перелік країн, з якими Україна уклала торгово-економічні угоди з наданням режиму найбільшого сприяння або національного режиму. При ввезенні до митної території товарів та інших предметів, які походять з зазначених у переліку країн застосовуються пільгові ставки ввізного мита.

Повне мито – це мито, яке застосовується до товарів, що походять з країн, які не увійшли до переліку держав, з якими укладено угоди про вільну торгівлю та торгово-економічні угоди з наданням режиму найбільшого сприяння або національного режиму, а також до товарів, країну походження яких не встановлено.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-17. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Бондаренко Є. П. Оцінка інструментів митного регулювання та їх вплив на стан лібералізації зовнішньої торгівлі. *Інноваційна економіка*. 2014. № 5. С. 230-235.

Богдан Донцов

студент гр. ФМСм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Сідляр

РОЛЬ ЗЕД В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВИКЛИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

На сучасному етапі інтегрування України у систему світової торгівлі, зовнішньоекономічна діяльність відіграє значну роль в ефективному соціально-економічному розвитку держави. Вміло налагоджені зовнішньоторговельні зв'язки виступають одним з індикаторів розвитку економіки країни. Розвиваючись, зовнішня торгівля не лише сприяє зростанню ВВП та прибутковості українських товаровиробників, але й відображає місце нашої держави у світовому обороті товарів та послуг. Також вона вказує на ставлення інших країн до якості нашої продукції та визначає конкурентоспроможність як вітчизняних товаровиробників, так і економіки загалом.

У контексті участі України в системі світової торгівлі, зовнішньоекономічна діяльність повинна реагувати на детермінанти, що пов'язані із процесом глобалізації, та враховувати тенденції розвитку світової торгівлі, зокрема:

- постійне збільшення обсягів товарообороту у світовій торгівлі, спричинене активною участю країн у цьому процесі;
- ускладнення товарної структури глобального товарообороту через введення на ринок інноваційних та високотехнологічних товарів;
- зміну географічної структури світового товарообороту внаслідок зростання ролі Китаю та нових індустриальних країн;
- посилення впливу транснаціональних корпорацій на розвиток світової торгівлі як прямо, так і опосередковано через інноваційно-інвестиційну діяльність;
- розвиток економічної інтеграції та транснаціоналізації у світовій торгівлі;
- зростання обсягів світової торгівлі послугами, включаючи вплив цифровізації та поширення інформаційних технологій тощо.

Характеризуючи показники залежності економіки України від зовнішньої торгівлі бачимо, що з 2018 по 2020 роки експортна квота має чітку тенденцію до скорочення. Якщо цей показник у 2018 році склав 33,1%, то у 2020 році знизився до 29,0%, що вказує на незначний вплив експорту на економіку країни. А вже у 2021 році можемо спостерігати незначне підвищення її до 31,5% від загального обсягу ВВП.

Розглядаючи імпорتنу квоту можемо відмітити нерівномірність значень цього показника. Якщо 2018 році він мав найвищий рівень – 42,9%, то у 2020 році знизився до 33,4%. Ми можемо відмітити нестачу експортних надходжень для оплати імпортованих товарів. Адже, коефіцієнт покриття імпорту експортом знаходиться в межах від 76,4% до 90,5% [1].

Як зазначають науковці, «збільшення експортної квоти відображає позитивні процеси розвитку виробничих сил в країні, поглиблення участі у

міжнародному поділі праці, удосконалення галузевої структури вітчизняного виробництва, його модернізацію тощо. Однак, цей процес супроводжується зростанням ризиків деформації структури вітчизняного виробництва та експорту під кон'юнктуру міжнародних ринків, ризиків залежності розвитку вітчизняної економіки від негативного впливу чинників зовнішнього середовища. Залежність економіки країни від імпорту виникає внаслідок дефіциту на внутрішньому ринку країни окремих товарів, наявності недостатніх обсягів ресурсів (сировинних, трудових, виробничих потужностей) для вітчизняного виробництва товарів (послуг), невідповідності якості (ціни) аналогічних товарів (послуг) вітчизняного та зарубіжного виробництва тощо» [2].

Промисловий потенціал України поступово вирішує завдання налагодження зовнішньоторговельних відносин для успішної реалізації ефективної зовнішньої політики. Однак, цьому процесу перешкоджає ряд чинників, таких як невідповідність міжнародним стандартам, низька конкурентоспроможність національних товарів та зниження якості порівняно зі світовими аналогами.

Сьогодні, в умовах війни, Україна не може посісти провідне положення у світовому торговому просторі. Проте, усунувши всі негативні фактори, маємо можливість підвищити рівень зовнішньої торгівлі, активізуючи зусилля у найбільш перспективних галузях світової економіки.

Список використаних джерел:

1. Зовнішня торгівля України. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Міценко Н. Г., Кабаці Б. І., Федоренко А. О. Залежність економіки України від зовнішньої торгівлі: тенденції зміни індикаторів. *Вісник ЛТЕУ. Серія: Економічні науки*. 2021. № 62. С. 12–21.

Роман Жила

студент гр. ФФАМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Валігура

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Вплив трансфертного ціноутворення є важливою складовою ефективною політики корпоративного оподаткування і, безсумнівно, є податковим ризиком для розвинутих країн. Крім того, структура власності також є важливим фактором у виборі податкової політики. Загалом, державні підприємства повідомляють про менше ухилення від сплати податків, ніж недержавні, оскільки вони не мають афілійованих осіб.

Протягом останнього десятиліття більшість досліджень, які вивчали механізми податкового планування, вказували на цей процес як на ризик для національної податкової системи. Це пов'язано зі збільшенням обсягів виведення прибутків у країни з пільговим режимом оподаткування. Таким чином, податкове планування спрямоване на створення податкових стимулів для максимізації прибутку після сплати податків.

За даними Міністерства доходів і зборів України, розробка правил контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні у 2013 році призвела до того, що лише у 2012 році 54% українського товарного експорту було експортовано через третіх осіб (переважно афілійованих осіб), а загальна вартість експорту за непрямыми контрактами досягла 260 мільярдів доларів США. Як наслідок, майже 30% українського товарного експорту залишилося за межами країни. Така ситуація не є унікальною. У всьому світі через такі схеми в офшори було виведено до 21 трлн дол. США [1].

Протягом 2021 р. контрольовані операції здійснювали понад 2,4 тис. суб'єктів господарювання. У 90% випадків підставою віднесення операцій до контрольованих був критерій пов'язаних осіб. Найпопулярнішим методом встановлення відповідності принципу «втягнутої руки» у 2021 р. був метод порівняльної неконтрольованої ціни, який застосовувався у 65% випадків. У 32% випадків ціна коригувалася за допомогою методу чистого прибутку, а у 3% – ціни перепродажу. Найбільша кількість контрольованих операцій у 2021 р. в розрізі банківських установ здійснювалась із резидентами Австрії (42%) та Франції (31%). Натомість в розрізі інших установ з резидентами Швейцарії (39%). За предметом операцій обсяги контрольованих операцій у 2021 р. найбільше стосувалися товарів (47%) та банківських послуг (40%). Щодо обсягу експорту товарів, то найбільший обсяг по контрольованих операціях припадав на металеві руди (14%), а по імпорту товарів на нафту (13%).

Разом із цим дані ДПС України [2] свідчать, що протягом 2015 – 2022 років 1014 платників (або 20% від загальної кількості, що звітують про контрольовані операції) подали 2,3 тис. декларацій (уточнюючих) з податку на прибуток, за наслідками яких добровільно збільшили фінансовий результат на 30,5 млрд грн.

Дані коригування вплинули на збільшення нарахувань з податку на прибуток у сумі понад 2,8 млрд грн та зменшення від'ємного значення об'єкта оподаткування на 10,7 млрд грн. Незважаючи на дію воєнного стану, протягом 2022 року платниками податків подано 0,4 тис. декларацій (уточнюючих), за результатами яких збільшено фінансовий результат на 4,9 млрд грн (або 30% від коригувань за 2020 – 2022 роки). Також за рахунок проведених коригувань з трансфертного ціноутворення та у зв'язку із внесенням змін до Податкового кодексу України, які почали діяти з 01.01.2021, платниками податків додатково сплачено 230 млн грн податку на репатріацію з доходів, які прирівнюються до «конструктивних дивідендів».

Таким чином ми доходимо до висновку, що трансфертне ціноутворення в Україні є вагомим інструментом зниження податкових зобов'язань платників податків. Відповідно, це зумовлює необхідність формування дієвих механізмів податкового контролю за його здійсненням. Проведений аналіз свідчить про зростання ефективності контрольних заходів з фіскальної позиції. Однак, в умовах дефіциту фінансових ресурсів, доцільно посилити заходи податкового контролю у сфері трансфертного ціноутворення.

Список використаних джерел:

1. Тищук Т., Іванов О. Державне регулювання трансфертного ціноутворення в Україні як засіб протидії впливу капіталу. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України: аналітична записка. 2012. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/739/>
2. Публічний звіт ДПС за 2022 рік / Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/657704.html>.

Роман Іванунь

студент гр. ФМСм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Валігура

БОРОТЬБА З МИТНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ

Важливими показниками оцінки діяльності митних органів є індикатори, що характеризують боротьбу з порушеннями митних правил та контрабандою товарів. Згідно з даними Державної митної служби України, в результаті проведення аналітично-пошукової роботи, яка спрямована на виявлення способів та механізмів перетину товарами і транспортними засобами комерційного призначення із порушенням законодавчих норм України з питань митної справи, а також здійснених заходів в умовах воєнного стану було виявлено митницями 11098 порушень митних правил вартість предметів в яких становила майже 3 млрд грн (вартісний показник було збільшено на 5% у порівнянні з 2021 р.).

За результатами розгляду 2250 справ про порушення митних правил на тимчасовій основі вилучено предметів правопорушень на суму близько 700 млн грн. Зокрема, у справах про порушення митних правил вилучено: промислових товарів на суму 458 млн грн; продовольчих товарів на суму майже 50 млн грн; валюти на суму 147 млн грн; транспортних засобів на суму 43 млн грн [1].

В результаті розглядів справ про порушення митних правил безпосередньо митниці розглянули 9825 справ про порушення митних правил. Застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 770 млн грн, з яких стягнуто до держбюджету 36 млн гривень. На розгляд до суду митницями передано 5721 справу про порушення митних правил на суму 3 млрд гривень. За результатами розгляду справ судами накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) на суму понад 1,8 млрд грн, і цей показник на 10% більше за аналогічний показник 2021 року. До державного бюджету перераховано майже 103 млн грн від стягнутих штрафів (накладених митницею та судом) та реалізації конфіскованого майна [1].

Робота по протидії контрабанді наркотичних засобів дала змогу виявити більш, ніж 513 випадків перевезення через митний кордон України наркотичних засобів, прекурсорів і психотропних речовин. За цими фактами митницями складено 240 протоколів про порушення митних правил, до правоохоронних органів України направлено 330 повідомлень про протиправні діяння, що містять ознаки злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, а саме: 172 повідомлення – за статтею 305 КК України; 158 повідомлень – за статтями 307, 309 КК України [1].

Також митниці виявили 309 фактів переміщення через кордон України зброї, вибухових речовин, боєприпасів, спецзасобів у незаконному порядку. До правоохоронних органів України направили 213 повідомлень щодо протиправних діянь, яким притаманні ознаки злочинів, відповідно до КК України, і склали 106

протоколів про порушення митних правил.

Разом із цим, Державна митна служба України, представляючи показники комплексної оцінки митниць Держмитслужби за 2022 рік, наводить звіт щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил [2]. У цьому звіті висвітлено частку справ про порушення митних правил, за результатами яких прийнято рішення на користь держави, від загальної кількості справ, направлених до суду. За результатами проведеного аналізу можемо стверджувати, що більшість митниць забезпечила досягнення в даному напрямку цільового показника «відмінно». Найкращі результати показали: Дніпровська митниця (150%), Львівська митниця (133%), Сумська митниця (125%), Запорізька митниця (108%), Київська митниця (104%) та Чернігівська митниця (101%). Цільового значення «добре» досягла Тернопільська митниця (41%), на рівні «задовільно» виконала цільове значення Координаційно-моніторингова митниця (36%) і незадовільний показник отримали Житомирська (16%) і Полтавська (9%) митниці.

Таким чином, ми доходимо до висновку про задовільну роботу митних органів України у напрямку боротьби з митними правопорушеннями у 2022 р. Адже митна служба стала одним із перших органів, які постраждали від військової агресії росії. Але навіть у таких умовах вдалося на належному рівні захистити митний кордон країни від контрабанди та порушення митних правил.

Список використаних джерел:

1. Звіт про результати роботи Державної митної служби України за 2022 р. URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>.
2. Показники комплексної оцінки. URL: <https://customs.gov.ua/pokazniki-kompleksnoyi-otsinki>

Олексій Ізвоціков

студент гр. ФФАМ-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

АНАЛІЗ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Економічна трансформація та зміцнення української держави, ствердження власного шляху розвитку в умовах перманентних інтеграційних процесів нерозривно пов'язані з реформуванням і вдосконаленням податкової політики. Нині в умовах євроінтеграційного процесу, а також динамічних змін економічних факторів, соціально-політичних характеристик реалізація податкової політики України є дуже помітною. Важливим чинником, що визначає вимоги сучасної податкової політики, є необхідність прискорення економічного зростання України.

В умовах нестабільного становища економічної системи України вирішення фінансових проблем є важливим важелем економічної та соціальної стабільності та сталого розвитку регіону та країни. У цьому контексті податкова політика має стати дієвим інструментом регулювання соціальних, соціальних та економічних процесів, основним важелем, що впливає на здійснення сучасних системних економічних реформ в Україні, особливо в умовах європейської інтеграції.

Так, у 2022 році доходи зведеного бюджету становили 2196,6 млрд грн з них: 480 млрд грн (а саме 21,9%) – це надходження грантів (дарунків), допомоги від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ; 116,2 млрд грн (5,3%) – благодійні внески, гранти та дарунки у складі власних надходжень бюджетних установ.

Необхідно зазначити, що податкові надходження у 2022 році проти 2021 року зменшилися на 110,6 млрд грн. Найбільше зменшення відбулось за наступними податками:

- податок на прибуток підприємств внаслідок суттєвого зниження прибутків платників податків;
- акцизного податку через запровадження норм та обмежень під час дії воєнного стану (ставка 0 євро на основні види пального, тимчасова заборона на продаж алкоголю);
- податок на додану вартість, що обумовлено скороченням обсягів імпорту товарів, а також збільшенням у 4,4 рази суми пільг через розширення переліку операцій, звільнених від оподаткування, внаслідок військової агресії.

Неподаткові надходження збільшилися проти 2021 року на 166,1 млрд. грн. в тому числі за такими джерелами:

- дивіденди та частина чистого прибутку внаслідок сплати дивідендів НАК «Нафтогаз України» та АТ КБ «Приватбанк»;
- власні надходження бюджетних установ в 2,3 рази в основному завдяки благодійним внескам, грантам та дарункам.

Таким чином, широкомасштабне вторгнення РФ призвело до падіння економіки на 29,1%, номінальний ВВП зменшився на 4,8%. Ріст надходжень з ПДФО відбувся за рахунок зростання заробітної плати військових.

Крім того, важливою умовою забезпечення процесу модернізації податкової політики країни є підготовка висококваліфікованого кадрового забезпечення, адже саме кадровий ресурс є дієвою силою якісних змін. Тому створення ефективної системи підвищення кваліфікації кадрів податкової служби є одним із пріоритетних напрямів її подальшого реформування.

Список використаних джерел:

1. Річні звіти про виконання Державного бюджету України за 2012-2022 рр. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
2. Піскова Ж. В., Цуркан І. М. Обриси зміни парадигми податкової політики України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2020. Вип. 1 (13). С. 205-211.

Вадим Кав'юк

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доц. Олена Петрушка

СУТНІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

В економічній науці страхування визначається як один із найефективніших інструментів оптимізації фінансових ризиків. У цьому контексті, зважаючи на зростання воєнно-політичних загроз, що стають передумовою погіршення економіки та підвищення ризику фінансової кризи, особливого значення набуває потреба захисту кожного громадянина, зокрема, пенсійне страхування, а зокрема, недержавне. Зазначене актуалізує необхідність з'ясування сутності недержавного пенсійного страхування та особливостей функціонування суб'єктів у цій сфері.

Перш за все, слід розглянути наукові підходи до визначення сутності недержавного пенсійного забезпечення, яке трактували Н. Татарин, Ю. Чепіль та І. Дунець – як один із головних елементів системи пенсійного забезпечення за принципом накопичення, основою якого є добровільна участь фізичних та юридичних осіб в процесі нагромадження пенсійних коштів для отримання в майбутньому додаткових пенсійних виплат безпосередніми учасниками цієї системи [1, с. 111].

В свою чергу В. Виговська виділяє очевидні переваги недержавного пенсійного забезпечення, які полягають у можливостях:

- отримання певного обсягу пенсійних виплат, що не залежать від зміни у демографічній структурі суспільства або стану економіки;
- успадкування раніше здійснюваних іншими особами пенсійних накопичень;
- інвестування пенсійних заощаджень в обрані особою активи з метою отримання у майбутньому додаткових доходів [2, с. 172].

Проте стосовно такої переваги недержавного пенсійного страхування, як незалежність від стану економіки, то в цьому з автором не можна погодитися, адже суб'єкти, що працюють у цій сфері, є елементами фінансового ринку, а отже тісно пов'язані зі зміною її стану.

Також серед переваг недержавного пенсійного страхування вчені виділяють позитивний вплив цієї системи на стан безробіття в країні. Так, І. Румик, В. Кузьмінський та В. Костильова зазначають, що за умови недостатності кваліфікованих кадрів, що спричинене великою хвилею міграції кваліфікованих працівників до країн Європейського союзу (ЄС), реалізація ідеї щодо участі у пенсійних програмах є важливою складовою мотивації працівників, які лишаються в Україні [3, с. 32]. Результатом такого процесу передбачається зниження показників плинності кадрів, зокрема висококваліфікованих фахівців.

В Україні функціонування недержавного пенсійного страхування регулюється Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (далі –

Закон № 1057) [4] відповідно до статті 2 якого під системою недержавного пенсійного забезпечення розуміється складова частина накопичувального пенсійного забезпечення, що передбачає добровільну участь фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками пенсійних виплат, що додатковими до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Серед суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення виділяють недержавні пенсійні фонди (НПФ). До визначення їх сутності у науковому світі теж виділяється декілька підходів. Зокрема, В. Корнєєв визначив, що поняття НПФ є досить широким, його можна трактувати як юридичну особу, що створена відповідно до законодавства та має статус неприбуткової організації, функціонує та здійснює свою діяльність з метою накопичення, захисту фінансового становища вкладників, «інвестування пенсійних активів на користь учасників фонду, а також здійснення їм пенсійних виплат у визначеному законодавством і пенсійними контрактами порядку» [5]. Однак таке тлумачення є більш офіційним, близьким до того, що визначене Законом № 1057, та не розкриває своєї економіко-соціальної функції.

Водночас, інше трактування НПФ надає Г. Козак, яка пропонує розглядати їх як соціально-фінансовий інститут, який створюється і функціонує задля забезпечення соціального захисту громадян та призначений для «збереження і примноження пенсійних накопичень у процесі їхньої акумуляції, інвестування та використання в цілях фінансування прийняттого рівня пенсійних виплат учасникам фонду» [6, с. 29].

Однак, вищенаведені визначення не розкривають повної економічної сутності поняття НПФ, адже якщо розглянути особливості функціонування цих суб'єктів та переваги, які отримують їх учасники і вкладники, то слід відмітити наступне.

Однією з основних характеристик діяльності НПФ є те, що інвестиційний прибуток, отриманий на активи НПФ, зараховується до пенсійних накопичень і здатний компенсувати вплив на них інфляційних процесів в економіці. Це означає, що НПФ виконує захисну функцію для вкладень громадян [7].

Крім цього, НПФ надає громадянам право самостійно обирати розмір та періодичність внесків до фонду, а також дату початку пенсійних виплат, яка має певні обмеження за віком. НПФ не встановлює обов'язкових платежів або штрафів для вкладників та учасників та надає можливість передати накопичення до іншого фонду [4].

В системі недержавного пенсійного фінансування активи фонду використовуються лише за цільовим призначенням [4]: виключно для цілей інвестиційної діяльності фонду, виконання зобов'язань перед учасниками та оплати витрат, що пов'язані із реалізацією недержавного пенсійного забезпечення. Отже, НПФ сприяють підвищенню соціальної та фінансової захищеності населення.

Підсумовуючи різні трактування сутності можна визначити, що економічна сутність НПФ полягає у забезпеченні соціального захисту та пенсійного страхування населення та стимулюванні його інвестиційного потенціалу, а стосовно фінансових ресурсів, НПФ виконує функції: збереження та

примноженню пенсійних накопичень; захист коштів від інфляційних коливань, арештів та стягнень іншими суб'єктами; а також використання активів за цільовим призначенням, визначеним законодавством.

Список використаних джерел:

1. Татарин Н. Б., Чепіль Ю. Б., Дунець І. А. Система недержавного пенсійного забезпечення як спосіб інвестування: проблемні аспекти та шляхи вдосконалення. *Молодий вчений*. 2022. № 4 (104). С. 110–114.
2. Виговська В. Сучасні проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2020. № 4 (24). С. 170–178.
3. Румик І., Кузьмінський В., Костильова В. Особливості функціонування недержавних пенсійних фондів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2 (70). С. 29–37.
4. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. Дата оновлення: 19.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 09.10.2023).
5. Корнєєв В. В. Недержавні пенсійні фонди як важлива складова системи недержавного пенсійного забезпечення: їх сутність та функції. *Ефективна економіка*. 2011. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2077>.
6. Козак Г. І. Недержавні пенсійні фонди в умовах реформування пенсійної системи України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 225 с.
7. Горин В. П. Соціальні гарантії в системі соціальної безпеки держави: теоретико-методологічний аспект. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 2. С. 69-80.
8. Соціальне страхування: підруч. / за ред. О. П. Кириленко та В. С. Толуб'яка. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2016. 516 с.

Володимир Катеринюк

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Віктор Русін

АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Обрання європейського напрямку розвитку України вимагає постійного удосконалення законодавства та економічних процесів з метою їх підведення до європейських стандартів. Крім цього цифровізація, яка є однією з визначальних тенденцій розвитку світової економіки, сприяє підвищенню конкуренції країн та вимагає відповідних перетворень у всіх сферах діяльності. У системі публічних закупівель в Україні відбувається активний процес цифровізації. З метою розробки пропозицій щодо напрямів удосконалення публічних закупівель актуальним є дослідження стану запровадження системи електронних закупівель, визначення її переваг та напрямів покращення.

Проблематику розвитку електронних публічних закупівель у науковій літературі переважно розглядали визначаючи вплив цифровізації економіки на прозорість діяльності державних органів та на конкуренцію серед представників бізнесу. Зокрема Н. Синютка та Н. Буковська розкривають причини запровадження та зміст цифровізації системи публічних закупівель в Україні, зокрема на прикладі Львівської області та підкреслюють недостатність позитивного впливу електронних закупівель на зростання конкуренції між учасниками [1, с. 7].

Основні електронні сервіси та цифрові технології в публічних закупівлях, що створені для полегшення контролю за використанням бюджетних коштів вивчає Н. Ткаченко, яка пропонує запровадження електронних форм тендерної документації, договору про закупівлю, а також інтеграцію системи закупівель з системами Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України [2, с. 105].

Критичні фактори успіху впровадження електронних закупівель в епоху Індустрії 3.0 та 4.0 досліджували А. Мавідіс та Д. Фолінас [3, с. 2], які визначали ключові виклики для плану дорожньої карти, необхідної для максимального досягнення нового державного управління в Індустрії 4.0. Однак, розвиток електронної системи закупівель потребує поглибленого дослідження стосовно впливу цієї системи на економію витрачання бюджетних коштів.

Процес переходу в Україні системи державних закупівель від друку та розміщення оголошень про закупівлю у громіздких паперових вісниках, в яких для пошуку необхідної інформації витрачалися години часу, до оприлюднення інформації про закупівлю в електронному вигляді, який за лічені секунди дозволяє дізнатися про предмет закупівлі, замовників, вартість тощо, розпочався після підписання у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони [4], положеннями якої передбачалося наближення законодавства України у сфері закупівель до вимог законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС).

У лютому 2016 року розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Стратегію реформування системи публічних закупівель (“дорожню карту”) [5], одним із завдань якої стало функціонування загальної електронної системи закупівель.

В продовження реформування системи публічних закупівель у квітні 2016 року введено в дію Закон України «Про публічні закупівлі» (далі – Закон) [6], норми якого забезпечили початок здійснення закупівель в Україні в електронному форматі за допомогою електронної системи публічних закупівель Prozorro (далі – Prozorro), розроблення та створення якої було ініційовано волонтерами і бізнес структурами у сфері інформаційних технологій.

За період функціонування Prozorro цю систему було визнано на міжнародному рівні. Так, у 2016 році Prozorro отримала перше місце на міжнародній щорічній премії Open Government Awards 2016 та статус найкращого прикладу серед систем електронних закупівель від Європейського банку реконструкції та розвитку, у 2017 році Prozorro визнано платформою, на якій Світовий банк може оголошувати публічні закупівлі, у 2020 році за рейтингом Transparent Public Procurement Rating Prozorro визнана найбільш прозорою системою публічних закупівель [7].

Починаючи з 2015 року кількість користувачів Prozorro, а відповідно їх закупівель, оприлюднених в електронній системі, поступово зростала (рис. 1).

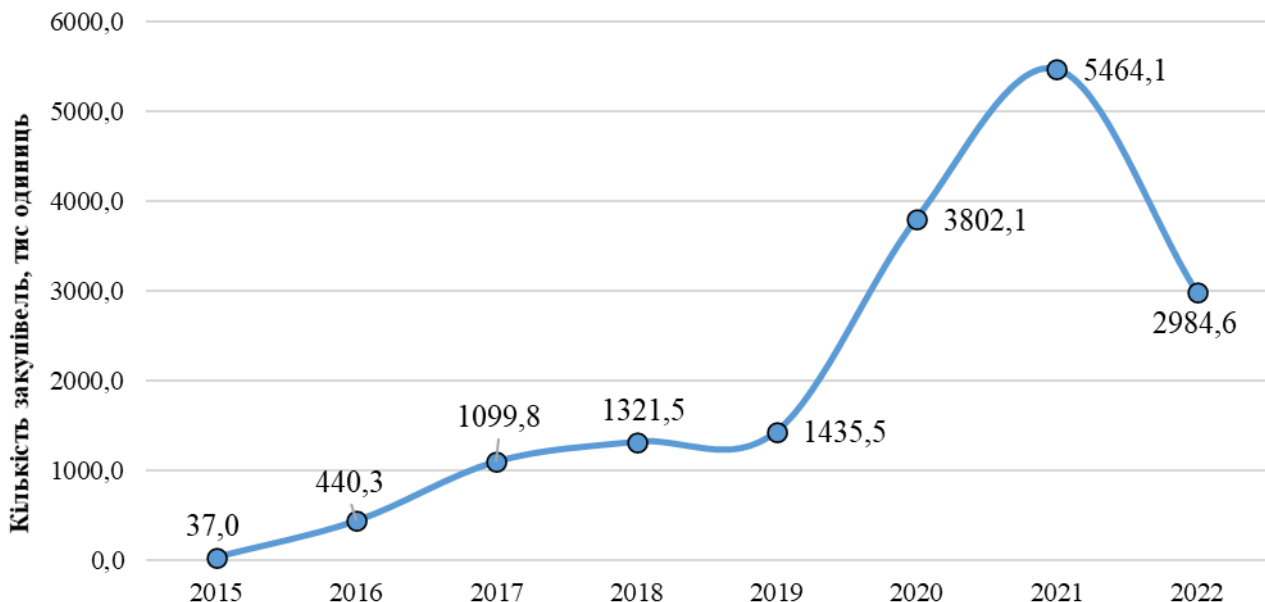

Рис. 1. Кількість закупівель, оприлюднених на Prozorro у 2015–2022 роках

Джерело: складено на підставі даних [8].

Як видно з графіку, кількість лотів закупівель у 2020–2021 роках стрімко зросла, що пов’язано з внесенням змін до Закону, які набрали чинності з 19.04.2020, а саме:

1) введенням обов'язкового оприлюднення в Prozorro інформації про договори, укладені на суму менше 50 тис грн, тобто від 0,01 грн (раніше було обов'язково від 20 тис грн);

2) пониженням вартісного порогу для застосування конкурентної процедури закупівлі з 200 тис грн до 50 тис грн.

Однак з початком повномасштабної збройної російської агресії проти України та введенням воєнного стану у сфері закупівель відбулися деякі зміни, що передбачали відміну обов'язкового застосування Prozorro на переважну більшість закупівель на певний період [7]. Пізніше наприкінці 2022 року обов'язковість проведення конкурентних закупівель повернули, але не зважаючи на це загальна кількість закупівель у порівнянні з 2021 роком зменшилася на 45,3% (5464,1 тис до 2984,6 тис) [8]. Стосовно загальної вартості закупівель, оприлюднених у Prozorro, то у 2017 році ця сума складала – 738,9 млрд грн, у 2021 році – 1630,6 млрд грн, а у 2022 році знизилася до 821,6 млрд грн, тобто майже у 2 рази порівняно з попереднім роком [8].

Запровадження електронних закупівель сприяло не тільки прозорості процесу закупівель, але й розширило участь бізнесу у закупівлях, підвищило конкуренцію та можливість для державних замовників зекономити бюджетні кошти. Показник економії коштів при здійсненні закупівель розраховується як різниця між очікуваною (оголошеною) вартістю закупівлі та сумою, на яку за результатами закупівлі укладено договір (табл. 1).

Таблиця 1

Показники економії бюджетних коштів, що утворюється при здійсненні закупівель через Prozorro

Замовник	Предмет закупівлі	Сума, грн		Економія, %
		оголошена	за укладеним договором	
Вищий навчальний заклад	Профілі, підвіс універсальний	91628	77000	16,0
	Веб-камера	13400	8928	33,4
Державна служба надзвичайних ситуацій	Тепловізор пожежний	1009000	981600	2,7
Заклад охорони здоров'я	Медичні матеріали	1305020	908595	30,4
Головне управління національної поліції	Персональні комп'ютери	218900	217855	0,5

Джерело: складено на підставі даних [7].

Як видно з таблиці, рівень економії в залежності від видів товарів (робіт або послуг) може різнитися та становити навіть більше 30%. В середньому до переведення закупівель у Prozorro економія коливалася 1–2%, а наразі цей показник дорівнює 7–9% [7].

Однак, не зважаючи на переваги та успішність Prozorro, є також окремі напрями, які потрібно удосконалити в роботі цієї системи з метою підвищення ефективності її використання.

Однією з цілей застосування Prozorro є контроль за використанням бюджетних коштів, в тому числі громадській. В умовах критичного збільшення дефіциту державного бюджету під час війни загострюється питання економного та раціонального витрачання бюджетних коштів й недопущення закупівель за цінами, що перевищують середні ринкові. Громадський контроль є дієвим інструментом для запобігання неекономному витрачання бюджетних коштів, який можна посилити за допомогою Prozorro, зокрема в цю систему варто інтегрувати інформацію про середню ринкову ціну всіх товарів, які закуповують державні замовники, та порівнювати цей показник із ціною, за якою здійснюється конкретна закупівля. Таким чином в Prozorro в інформації щодо конкретної закупівлі має розраховуватися та відображатися відсоток перевищення ціни товару, зазначеної у договорі, над середньою ринковою вартістю, що дозволить виявляти неефективні закупівлі. Користувачі Prozorro повинні мати можливість здійснювати вибірку закупівель, в яких ціна суттєво перевищує середню, та повідомляти про такі закупівлі контролюючі органи, які в свою чергу повинні відреагувати на таке повідомлення шляхом оприлюднення інформації про вжиті заходи щодо замовника, який здійснив закупівлю за завищеними цінами.

Запропоноване удосконалення Prozorro сприятиме підвищенню прозорості інформації щодо публічних закупівель, та зменшенню випадків неефективних закупівель, підвищенню відповідальності розпорядників бюджетних коштів та збереженню бюджетних коштів для використання їх на більш нагальні потреби.

Список використаних джерел:

1. Синютка Н., Буковська Н. Публічні закупівлі Prozorro: регіональні особливості на прикладі львівської області. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. С. 1–9.
2. Ткаченко Н. Цифровізація в публічних закупівлях. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2020. Вип. 3 (39). С. 104–111.
3. Mavidis A., Folinas D. From Public E-Procurement 3.0 to E-Procurement 4.0. A Critical Literature Review. *Sustainability*. 2022. Vol. 14. P. 1-23.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. Дата оновлення: 25.10.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 07.08.2023).
5. Стратегія реформування системи публічних закупівель («дорожня карта»): завт. розп. Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. № 175-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.08.2023).
6. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. Дата оновлення: 16.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 08.08.2023).
7. Інформація про систему Prozorro та публічні закупівлі за бюджетні кошти. URL: <https://prozorro.gov.ua/> (дата звернення: 08.08.2023).

8. Показники здійснення закупівель за 2015-2022 роки URL: <https://bi.prozorro.org/sense/app/fba3f2f2-cf55-40a0-a79f-b74f5ce947c2/sheet/HbXjQep/state/analysis> (дата звернення: 08.08.2023).
9. Горин В. П. Фінансові аспекти системи державних закупівель. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 6. С. 65-73.

Денис Карпович
студент гр. ФФАМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В УКРАЇНІ

Безсумнівно, що фіскальна політика використовує оподаткування та перерозподіл бюджетних коштів для вилучення частини грошового потоку для досягнення національних інституційних, економічних, політичних та соціальних цілей, що матиме значний вплив на загальну пропозицію та попит. Першочерговим завданням країни є стабілізація економіки, яка зазвичай досягається за допомогою інструментів фіскальної політики, тобто шляхом маніпулювання державними видатками та податками. Однак слід пам'ятати, що фіскальна політика створюватиме ситуації, коли певні статті державних витрат не завжди доцільні.

Але необхідно зазначити, що крім макроекономічних заходів державного регулювання існують також мікрорівні, першими з яких є елементи формування та розподілу прибутку (амортизація, заробітна плата, розподіл прибутку, інститути управління тощо). Важливим фінансовим інструментом мікрорівня є структура управління підприємств та об'єднань підприємств. Вони самостійно визначають складові свого фінансового механізму: системи та процедури оплати праці, напрямок і частку розподілу прибутку. Від успішної організації управління та ефективності фінансових інструментів залежать ефективність і фінансові результати підприємства.

Руйнівний вплив пандемії COVID-19 та ескалація нерівності в усьому світі підвищили попит населення на ефективні системи охорони здоров'я та соціального захисту, отриманням населенням якісної освіти та забезпечення сучасною інфраструктурою. Відповідні дослідження знайшли відображення в реальному процесі трансформації державних фінансів у багатьох країнах та консультативній роботі щодо її подальшого розвитку. Для встановлення збалансованої економічної моделі Україні слід розглянути глобальний процес, а саме фінансування охорони здоров'я.

В Україні органи охорони здоров'я, під час кризи надали, нажаль, пацієнтам мінімальну допомогу, а підприємства та їхні працівники, які постраждали від блокади, отримали символічну фінансову підтримку від держави. Під час кризи в Україні, пов'язаної з COVID-19, вартість програми фінансової допомоги становила 4,3% ВВП, що в 1,5 рази нижче середнього показника на ринках, що розвиваються, і в 6 разів вище середнього в розвинених країнах [1].

Однак, у той же час фіскальна політика України на 2020-2021 роки підтримала сукупний попит і забезпечила певну підтримку в економічній та медичній сферах. Таким чином, фіскальне стимулювання України є позитивним у 2020 та 2021 роках – 2,4% та 1,8% ВВП [2]. Варто зазначити, що фіскальний

стимул розраховується на основі дефіциту скоригованого первинного балансу поточного та попереднього циклів. У цьому випадку він дорівнює різниці між національним доходом та основними витратами, скоригованої відповідно до розміру розриву ВВП. Отже, позитивне значення фіскального стимулювання свідчить про реалізацію в країні політики фіскальної експансії, а негативне – про фіскальну консолідацію.

Список використаних джерел:

1. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 р. № 1082-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 10.11.2023).
2. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

Олег Керницький

студент гр. ДСПУ Азм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

РЕТРОСПЕКТИВА ТА СТРУКТУРА ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Українська оборонна промисловість була створена ще до початку Другої світової війни. Проте з початком війни в 1941 році розпочався масовий відтік заводів, робітників та інженерів з України до Росії, Середньої Азії та інших регіонів Радянського Союзу. Це майже 1000 заводів, понад 4 млн осіб, 197 підприємств і 300 тис. киян відповідно. Ті, хто не зміг втекти, змушені були все спалити. За наказом Сталіна в Україні застосовувалася тактика випаленої землі. Руйнуванням сприяли й наступні бойові дії, що охопили Україну з 1941 по 1945 роки, під час наступу німців, а згодом і звільнення Червоною армією територій у зворотному напрямку. Збитки, завдані промисловості, були значними, було знищено майже 16 тис. підприємств. Людські втрати за цей період точно не визначені. Та все ж підраховано, що під час війни було вбито приблизно 10 мільйонів українців, а 2,2 мільйона були призвані на роботи до Німеччини.

Після розпаду Радянського Союзу в 1991 році Україна отримала приблизно чверть військово-промислового комплексу СРСР, а також приблизно 25% науково-дослідного потенціалу. Це включало майже 1840 об'єктів, присвячених оборонному сектору, на яких працювало приблизно 2 мільйони людей, або 40% працездатного населення [1].

Україна стала другою за оборонним потенціалом після Росії, а військово-промисловий комплекс зробив одну третину валового внутрішнього продукту країни. Крім того, Україна успадкувала ядерний потенціал, технології та дослідницький потенціал і певний час мала статус ядерної держави, посідаючи третє місце у світі за ядерним потенціалом.

Основними галузями промисловості є ракетобудування великої дальності, танкобудування, літакобудування, суднобудування, радіолокація та електроніка, а також космічна промисловість. Усе це свідчить про тісну співпрацю та зв'язки з Росією, оскільки військово-промисловий комплекс цих двох країн не був окремим замкнутим виробничим циклом, а був частиною єдиного виробничого процесу, де конкретні компоненти чи технології надавалися Росією, а решта вироблялася в Україні чи навпаки.

Рис. 1. Основні потужності оборонної промисловості України [2]

Таким чином, після розпаду Радянського Союзу у 1991 році Україна отримала дев'ять «уламків» колишніх союзних оборонних міністерств, які в умовах позбавлення галузевого управління продовжували орієнтуватися на усталену раніше галузеву приналежність та загальносоюзну систему науково-технічної і виробничої кооперації. Віднесення більшості оборонних підприємств до сфери управління Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України (у подальшому – Міністерство промислової політики України) не сприяло вирішенню завдання щодо забезпечення ефективного управління підприємствами. Спроби впорядкувати управління ОПК за допомогою урядового органу в особі Агентства з питань оборонно-промислового комплексу в складі Міністерства промислової політики також не дали необхідного результату.

Список використаних джерел:

1. Балужева О. В., Ляшенко В. І. Стан та передумови відродження оборонно-промислового комплексу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 15. С. 74–81.
2. Усаченко О. О. Інструменти державного регулювання оборонної промисловості. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 86–90.

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Алеся Бруд

студентка гр. ДСПУАзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НОРМАТИВНА І ФІНАНСОВА БАЗА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Повноцінне виконання своїх обов'язків військовослужбовцями заради перемоги України у війні з росією значною мірою залежить від того, як держава піклується про них, тобто як організований соціальний захист, пенсійне забезпечення, фінансова, матеріальна і правова підтримка цієї категорії громадян. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту військовослужбовців в Україні сформоване починаючи з перших років незалежності; до основних документів у цій сфері належать:

– Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ [1];

– Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9.04.1992 р. № 2262-ХІІ [2];

– Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» від 15.06.2004 р. № 1763-ІV [3];

– Закон України «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян» від 27.07.2022 р. № 2454-ІХ [4].

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» є першим законом у цій сфері, який був прийнятий на початку незалежності держави. Значення цього документу важко переоцінити, адже він складає основу нормативно-правової бази соціального захисту військовослужбовців. Цей закон відповідає положенням Конституції України і «визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі» [1].

Невдовзі після закону № 2011-ХІІ був прийнятий Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», який визначив основи соціальної підтримки і пенсійного забезпечення військовослужбовців після звільнення їх з військової служби.

Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» був прийнятий значно пізніше і

визначив правові основи соціального захисту військовослужбовців, які звільняються внаслідок скорочення Збройних Сил України в ході їх реформування, та членів їхніх сімей. Прийняття цього закону було зумовлено процесом реформування ЗСУ у мирний час, що мало би супроводжуватися скороченням чисельності військовослужбовців.

На відміну від попередніх, Закон України «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян» був прийнятий під час повномасштабної агресії росії проти України; його ухвалення зумовлено необхідністю посилення соціального захисту громадян, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, брали безпосередню участь у захисті суверенітету та територіальної цілісності України, та членів сімей загиблих громадян, які мають такі заслуги. Основний інструмент такої підтримки – це щомісячні грошові виплати.

Вище перерахованими, а також іншими законами передбачена розгалужена система виплат, які залежно від періодичності надання можна поділити на систематичні та епізодичні (одноразові) виплати. Найважливіші види виплат військовослужбовцям, це: матеріальне, грошове та інші види забезпечення; додаткові винагороди військовослужбовцям під час дії воєнного стану; безоплатний проїзд у передбачених законодавством випадках; пенсії; одноразові грошові допомоги у визначених випадках; доплати до пенсій військовослужбовцям за рахунок місцевих бюджетів; щомісячні грошові виплати та ін.

Фінансове забезпечення соціального захисту військовослужбовців в Україні проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Значна частина виплат акумулюється у Пенсійному фонді України. Для цього в доходи фонду передаються кошти з державного бюджету, які призначені для пенсійного забезпечення військовослужбовців, виплати пенсій, надбавок і підвищень, призначених за різними пенсійними програмами. Що стосується фінансування різноманітних пільг, компенсацій і гарантій військовослужбовцям і членам їх сімей, то вони фінансуються за рахунок бюджетних коштів, які виділяються на утримання відповідних бюджетних установ, що надають ті чи інші послуги.

В таблиці 1 показана динаміка видатків Пенсійного фонду України, призначених військовослужбовцям. У складі таких видатків є дві групи: 1) видатки на пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу в частині розміру пенсії із солідарної системи відповідно до Закону України «Про загально-обов'язкове державне пенсійне страхування» та 2) видатки на виплату щомісячної цільової грошової допомоги на прожиття згідно із Законом України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни». Загалом зазначені видатки мають тенденцію до зростання, проте нерівномірно і якщо перша група видатків за 2020-2022 роки збільшилася на 20,2%, та видатки другої групи – зменшилися на 32,3%. При цьому сукупні видатки Пенсійного фонду України за ці роки збільшилися на 23,1%.

Слід зазначити, що усі останні роки спостерігається виконання запланованих показників по першій групі видатків, а саме – на пенсійне забезпечення військовослужбовців, що підтверджує послідовність державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, учасників бойових дій, ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною.

Таблиця 1

**Динаміка видатків Пенсійного фонду України
на пенсійне забезпечення та щомісячну цільову грошову допомогу
військовослужбовців у 2020-2022 рр., млн грн.**

Показники	2020	2021	2022	2022/2020
Видатки Пенсійного фонду України, всього	479343,3	520945,1	590098,4	123,1%
Видатки на пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу в частині розміру пенсії із солідарної системи відповідно до Закону України «Про загально-обов'язкове державне пенсійне страхування»	6471,5	7159,5	7778,6	120,2%
Питома вага у сукупних видатках ПФУ, %	1,35	1,37	1,32	-0,03 в.п.
Видатки на виплату щомісячної цільової грошової допомоги на прожиття згідно із Законом України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни»	69,3	53,5	46,9	67,7%
Питома вага у сукупних видатках ПФУ, %	0,014	0,010	0,001	-0,013 в.п.

Джерело: розраховано авторами за даними Пенсійного фонду України [5].

Не зважаючи на абсолютне зростання обсягів фінансування соціального захисту військовослужбовців в Україні, все ж таки залишається багато невирішених питань щодо їх підтримки. Багато з цих питань має політичне забарвлення і потребує особливої уваги і контролю з боку Президента і Уряду України. Ми вважаємо, що при ухваленні управлінських рішень щодо покращення соціального захисту військовослужбовців, особливо під час війни, необхідно обов'язково визначити основною метою – всемірну підтримку військових, які приймають безпосередню участь у військових діях або постраждали внаслідок військових дій. Така спрямованість державної політики сприятиме формуванню у учасників бойових дій впевненості у своєму матеріальному становищі, а також у захищеності своїх рідних.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
2. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9.04.1992 р. № 2262-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>

3. Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» від 15.06.2004 р. № 1763-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text>
4. Закон України «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян» від 27.07.2022 р. № 2454-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2454-20#Text>
5. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/vydatky-ta-dohody-byudzhetu-fondu/>

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Катерина Грицай

студентка гр. ДСПУАзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Однією з підвалин демократичних режимів є наявність інституту доступу громадян до офіційних, альтернативних і незалежних джерел інформації. В демократичних країнах законодавчо встановлено та чітко контролюються права громадян щодо вільного доступу до інформації, яка стосується діяльності державних і місцевих органів влади, їх рішень і дій, що проводяться у сфері державного господарювання, місцевого життя, руху публічних коштів. Громадяни мають право шукати та отримувати інформацію з цих питань безпосередньо від державних органів та органів місцевого самоврядування, а також від інших громадян, з друкованих засобів масової інформації, книг, радіо, телебачення, Інтернету тощо. Важливою умовою доступності публічних даних є наявність альтернативних джерел інформації, які повинні бути загальнодоступні і не повинні контролюватися ніякою політичною партією або іншими громадськими утвореннями. Без гарантованого доступу до публічної інформації неможливо забезпечити повноцінну участь громадян у суспільному житті, вирішенні як загальнодержавних, так і місцевих питань.

В Україні питання доступу до публічної інформації регулюються Законом України «Про доступ до публічної інформації» Цей документ, як сказано у його преамбулі, «визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес» [1]. Основне призначення закону полягає у забезпеченні прозорості та відкритості органів влади і управління, через створення спеціальних механізмів та інструментів, які дають змогу кожному реалізувати свої права на доступ до публічної інформації.

Важливим є те, що в законі чітко визначено сутність публічної інформації, якою слід вважати відображену та задокументовану будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформацію, що отримується або спеціально створюється в процесі діяльності органів влади і управління. Крім того публічною слід вважати інформацію, яка знаходиться у володінні цих органів, а також інших розпорядників публічної інформації.

В основу діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування щодо забезпечення доступу до публічної інформації покладено дотримання трьох принципів, це:

- 1) прозорість і відкритість діяльності органів влади і управління;

2) вільне отримання, поширення та будь-яке інше використання інформації, яка була надана або оприлюднена (крім встановлених чинним законодавством обмежень);

3) рівноправність, незалежно від расової, політичної, релігійної приналежності, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак.

Звичайно, що не всю інформацію, яка є у суспільному просторі можна вважати доступною. У цьому зв'язку, вище зазначеним законом дається визначення видів інформації, що не може безперешкодно і у повному обсязі бути доступною. Так, є публічна інформація з обмеженим доступом, це – конфіденційна інформація, таємна інформація, службова інформація. Крім того, є інформація про особу, яка також не може бути загальнодоступною без згоди конкретної особи.

Яким чином громадянин або певна група осіб можуть реалізувати своє гарантоване законодавством право на доступ до публічної інформації? Головним інструментом реалізації цього права є запит на інформацію. За своїм змістом запит представляє прохання особи до розпорядника інформації надати йому певну публічну інформацію, що знаходиться у його володінні. Причому не важливо – чи така інформація стосується його особисто чи ні, без пояснення причини запиту. Запити можуть бути індивідуальними і колективними; в усній, письмовій чи іншій формі (доставлена поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача. Основним терміном, протягом якого розпорядники інформації повинні надати відповідь на запит, є 5 робочих днів з дня отримання запиту.

Звернемося до офіційного сайту Тернопільської міської територіальної громади для того, щоб у загальних рисах оцінити ступінь доступності інформації про діяльність цього органу місцевого самоврядування [2]. На сайті є окрема рубрика «Публічна інформація», в складі якої подається інформація про: рішення сесії міської ради; рішення виконавчого комітету; розпорядження міського голови; відкриті дані; доступ до публічної інформації; Статут Тернопільської міської територіальної громади; містобудівні умови і обмеження; інформація щодо погодинної оплати оренди комунального майна; петиції до Тернопільської міської ради; Стратегічний план розвитку громади до 2029 року.

На наш погляд, позитивно слід оцінити наведення в рубриці «Доступ до публічної інформації» усіх необхідних вимог щодо подання громадянами запитів на публічну інформацію, форми запитів, інформація про адреси, телефони відповідальних осіб, графіки їх роботи, законодавча база доступності публічної інформації, порядок оскарження дій або бездіяльності міської ради і її посадових осіб.

На сайті громади є також корисна інформація про участь громадськості у вирішенні місцевих справ, це, зокрема, громадські слухання і обговорення, місцеві ініціативи. Якщо ознайомитися детальніше з інформацією про громадські слухання і обговорення, то слід зазначити, що така форма участі громадськості у вирішенні місцевих справ є достатньо популярною. Тематика слухань і обговорень протягом останніх років, головним чином, стосується вирішення проблем

благоустрою територій, спортивних і дитячих майданчиків, доріг, закладів освіти і охорони здоров'я, перейменування вулиць чи інших комунальних об'єктів, розробки містобудівної документації, тощо.

Проте, упродовж тривалого часу незаповненою залишається рубрика щодо місцевих ініціатив Тернопільської міської територіальної громади, що свідчить про певну пасивність членів громади.

В Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» дано визначення місцевих ініціатив і зазначено, що «члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог чинного законодавства. Місцева ініціатива, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи. Рішення ради, прийняте з питання місцевої ініціативи, оприлюднюється в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади» [3]. Отже, законодавством визначено усі вихідні моменти щодо здійснення місцевих ініціатив.

Ми вважаємо, що формування повноцінного демократичного урядування, в тому числі на місцевому рівні, потребує більш широкого і активного використання усіх можливих форм участі громадськості в управлінні місцевими справами, на основі наданих прав щодо до доступу до публічної інформації як основи для прийняття кваліфікованих рішень.

Список використаних джерел:

1. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
2. Офіційний сайт Тернопільської міської територіальної громади. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n88>

Андрій Кізіма

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Мацишин

студент гр. ФМСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Мірошніченко

студент гр. ФМСзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ігор Устиченко

студент гр. ФМСм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ДЕРЖАВНА МИТНА СЛУЖБА УКРАЇНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Важливу роль у проведенні ефективної митної політики відіграє Державна митна служба України, яка є органом спеціальної компетенції і безпосередньо уповноважена державою здійснювати керівництво митною політикою в Україні. На сьогоднішній день, є ще ряд суб'єктів митних правовідносин, які безпосередньо впливають на них і відносяться до державних інституцій: Верховна рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України як органи загальної компетенції; Міністерство фінансів України, Міністерство економіки України як органи спеціальної компетенції, але формування та реалізації митної політики держави не є для них пріоритетом, але вони приймають управлінські рішення щодо митної політики у межах своєї компетенції.

Визнаючи провідну роль державних органів загальної та спеціальної компетенції щодо митного процесу в Україні, не можна не відзначити роль суб'єктів митних правовідносин, які мають вплив на цей процес, зокрема різних політичні партії та суб'єктів з безпосереднім професійним інтересом, наприклад асоціації митних брокерів, яка є об'єднанням юридичних осіб, які мають ліцензію Державної митної служби на проведення брокерської діяльності у митній сфері.

На формування митної політики в Україні мають великий вплив і такі міжнародні інституції як Світова організація торгівлі, Всесвітня митна організація та Міжнародний валютний фонд.

Але безперечно основним суб'єктом митних відносин є Державна митна служба, яка у своєму становленні пройшла складний організаційний шлях становлення, на який мали вплив як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники: 1991 - 1996 рік - Державний митний комітет України; 1996-2012 рік – Державна митна служба України; 2012-2014 – Міністерство доходів і зборів України; 2014-2019 – Державна фіскальна служба України; 2019 і по сьогоднішній день – Державна митна служба України.

Характерним для етапу функціонування Державного митного комітету України є те, що це був період становлення не тільки митної системи України, але

і цілої держави взагалі і зрозуміло, що це був шлях проб і помилок. У той період управління митними процесами у країні на макрорівні здійснювалось Державним митним комітетом, який підпорядковувався Кабінету міністрів України і на мікрорівні митницями України.

Створення Державної митної служби України як нової організаційно-ієрархічної форми, співпало з прийняттям у 2012 році нової редакції Митного кодексу України, що сприяло встановленню більш чітких правил митної діяльності у країні, але поряд з цим Державній митній службі України було заборонено самотійно видавати нормативно-правові акти у сфері митної справи, натомість це право було надано Міністерству фінансів України. Але загалом, цей етап становлення митної служби можна вважати позитивним, що проявилось і у встановленні більш тісних зв'язків із зарубіжними партнерами та гармонізацією вітчизняного митного законодавства із законодавством Європейського співтовариства.

Наступний етап еволюції митної служби, є одним із найбільш суперечливих і вважається, що він не був ефективним стосовно прогресу безпосередньо митної служби і на нього мав вплив політичний фактор і бажання збільшити надходження до бюджету за рахунок митних платежів, тобто було домінування фіскальної функції, яка не є притаманною для митної сфери, по крайній мірі у світовій практиці. Відбувся процес об'єднання та реорганізації Державної митної та податкової служби України в Міністерство доходів і зборів і наслідком такого управлінського рішення стала втрата кадрів суто митного напрямку, відповідного технічного забезпечення, тому що функції і призначення податкової і митної служб, все таки є різним.

Ще одним висновком з цього процесу об'єднання, є те, що не весь міжнародний досвід, а такі форми організації митної служби присутні у Європейському Союзі, є прийнятним для нашої країни, його запозичення має відбуватись із врахуванням національних традицій, менталітету тощо.

Наступний етап характеризується реорганізацією Міністерства доходів і зборів України шляхом утворення Державної фіскальної служби України і яка координувалась у своїй роботі Кабінетом Міністрів України. Цей крок якихось ефективних результатів у діяльності митної служби не приніс, це була спроба покращити попереднє управлінське рішення щодо об'єднання податкової та митної служб у Міністерство доходів і зборів. Навіть із самої назви органу, впливав пріоритет фіскальної функції над іншими, що не сприяло покращенню взаємовідносин суб'єктів бізнесу і держави.

Етапом, який триває і досі, є функціонування Державної митної служби України як центрального органу виконавчої влади, головним завданням якого є реалізація державної митної політики у країні. Вся діяльність як оперативна, так і стратегічна, Державної митної служби України координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Цей етап триває і зараз і вважається що діяльність митних органів в усіх напрямках, а саме кадровому, технічному забезпечення, законодавчому значно поживалась, цьому сприяла і перспектива вступу України до Європейського Союзу.

В економічній літературі існує точка зору, що «фактично у суто змістовному плані під час побудови митної системи Україна пройшла шлях від французької до британської моделі» [2, с.10].

У формуванні ефективної структури Державної митної служби визначальним моментом став перехід на формат єдиної юридичної особи, в організаційному плані це характеризується функціонуванням митниць як відокремлених підрозділів Державної митної служби.

Такий підхід до організації роботи митної служби дозволяє відновити вертикаль управління митною діяльністю, яка була порушена при створенні і функціонуванні попередніх організаційно-ієрархічних варіантах побудови митної служби; власні її інституції стають більш інституційно спроможними; активізуються питання боротьби з корупцією, оновлення та посилення професійності кадрів, інформаційної політики, формування ефективної матеріально-технічної бази, впровадження ІТ – технологій у митний процес тощо.

Подальше вдосконалення діяльності Державної митної служби вбачається у перспективах вступу України до Європейського Союзу, що відповідно вимагає приведення української практики митної діяльності до європейської.

Так, зокрема прогресивною формою, яка потребує подальшого впровадження у митній сфері є інститут авторизованого економічного оператора (АЕО); процедура спільного транзиту (NCTS), учасником якого Україна вже є і яка дозволяє спростити митні формальності при перетині митного кордону.

Війна, яка триває в Україні, пришвидшила появу спільних пунктів пропуску на кордонах з країнами ЄС, процедур спільного транзиту та спільних програм з ЄС, зокрема «Єдиний ринок», оперативного обміну інформацією між митними органами різних країн із застосуванням відповідних автоматизованих програм і принципів «Єдиного вікна», «Одна зупинка», «Митниця», допуску українських товарів на європейський ринок внаслідок прийняття економічного «безвізу».

Таким чином, іде швидкий процес інтеграції української митної системи до європейської, що в свою чергу впливає і на ефективність діяльності Державної митної служби України.

Список використаних джерел:

1. Приймаченко Д. В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: Монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2006. 332 с.
2. Слободян В. В. Моделі організації митної служби України за роки незалежності: переваги та недоліки. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 5 (22). С. 8-12.
3. Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. К., 2017. 22 с.

Роман Кіндратюк

студент гр. ФФАМ-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ПОЄДНАННЯ ПОДАТКОВИХ ТА БОРГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасна макроекономічна теорія пропонує в основному два різних підходи до пояснення бюджетних обмежень. Один з них базується на теоремі Рікардо про еквівалентність, згідно з якою вплив податкового та боргового фінансування на державні видатки є ідентичним. Тому вважається, що зміни в методах фінансування не впливають на реальне споживання, інвестиції, виробництво чи багатство. Таким чином, державний борг трактується як форма оподаткування, відкладена в часі. Другий підхід базується на ідеї згладжування податків. Прихильники цього підходу вважають, що рівень оподаткування може викликати викривлення в поведінці економічних агентів і таким чином впливати на реальні показники, а постійний (згладжений) рівень податкових ставок запобігатиме таким викривленням. Другий підхід до бюджетних обмежень фокусується на правилах діяльності держави у сфері державних фінансів з урахуванням доцільності використання податкових та інших методів формування ресурсів державного бюджету за певних умов [1, с. 156].

Якщо необхідно профінансувати певну суму державних витрат, часто стоїть питання як розподілити ці кошти між податками та державними запозиченнями. У разі тимчасового збільшення державних видатків боргове фінансування є оптимальним, оскільки невеликі збільшення всіх майбутніх податкових ставок для фінансування процентних платежів спричиняють менший надмірний тягар, ніж єдине велике підвищення податкової ставки, яке буде потрібно для уникнути початкового збільшення державного боргу. Цей аргумент ігнорує надмірний тягар боргового фінансування, який виникає, якщо початковий запас капіталу менший за оптимальний (наприклад, через податки чи дохід від капіталу).

Автори фіскальної теорії дев'ятнадцятого століття відстоювали збалансованість бюджетів, але робили це з міркувань доброчесності та розсудливості, а не в результаті аналізу економічної ефективності. Збалансованим бюджетам також надавали перевагу спираючись на питання справедливості за «принципом вигоди» оподаткування, з метою змушення бенефіціарів державних витрат платити за ці видатки. К. Віксель (1896 р.) та інші вчені також підкреслювали, що принцип збалансованості бюджетів змушує політичний процес ретельніше зважувати витрати та вигоди від державних витрат.

Однак існує одна загальна лінія міркувань, яка наводить на протилежний висновок, що будь-яке тимчасове збільшення державних витрат має фінансуватися шляхом запозичень із збільшенням податків лише настільки, щоб фінансувати відсотки за збільшеним державним боргом. Цей висновок впливає зі спостереження, що надлишковий тягар оподаткування залежить від квадрата

податкової ставки. З цього випливає, що краще мати велику кількість невеликих приростів ставки податку з часом для фінансування процентних платежів, ніж одноразове велике підвищення ставки податку для фінансування початкових витрат.

Цей аргумент заперечує те, що збільшення державного боргу передбачає додатковий надмірний тягар. Якщо початковий запас капіталу є меншим за оптимальний (наприклад, через податки на дохід від капіталу), а збільшення державних запозичень ще більше зменшує запаси капіталу, боргове фінансування тягне за собою окремий надлишковий тягар, який слід чітко визнати при виборі між боргом і податками. Аналогічно, якщо відсоткова ставка за державним боргом, який уряд використовує для фінансування збільшених видатків (або граничного продукту капіталу, витісненого державними запозиченнями), перевищує ставку дисконту, яка підходить для міжчасового агрегування добробуту, боргові фінанси включають надлишковий тягар першого порядку.

Список використаних джерел:

1. Сідельникова Л. П. Податково-боргові стратегії формування бюджетних ресурсів держави : дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 620 с.

Денис Коваленко
студент гр. ФФАзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

СУТЬ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МАЙНОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

В сучасних умовах податкова система України стикається з цілою низкою проблем. Однією з головних проблем є можливість щодо забезпечення виконання податками не тільки фіскальної, а й регулюючої функції. Податки, з одного боку, повинні забезпечувати наповнення бюджетів різних рівнів, а з другого боку, стимулювати економічний розвиток держави. Майнові податки можуть слугувати одним із засобів досягнення цієї мети, адже майнові податки в усьому світі є стабільним джерелом надходжень до бюджетів і, водночас, виступають однією з найсправедливіших форм оподаткування.

В Україні постає нагальна потреба забезпечення органів місцевого самоврядування достатніми фінансовими ресурсами для виконання покладених на них функцій. Розширення повноважень та функцій органів місцевого самоврядування, що відбулось після здобуття Україною незалежності, не супроводжується відповідним збільшенням їх фінансового забезпечення. До того ж, власні доходи в структурі доходів місцевих бюджетів займають незначну питому вагу. Серед основних перешкод, що стоять на шляху розвитку місцевого оподаткування, можна виділити нестабільність економічної та політичної системи, недосконалість податкового законодавства [1].

Ефективність виконання функцій та повноважень органів місцевого самоврядування дуже часто залежать від обсягу фінансових ресурсів, що надаються державою. На нашу думку, актуальним є питання пошуку напрямів зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування. Одним із напрямів можна визначити удосконалення системи місцевого оподаткування, зокрема майнового оподаткування. Майнове оподаткування сьогодні вважається потенційним джерелом збільшення доходної частини місцевих бюджетів.

Податок на виникнення майна представляє собою податок на майно, що знаходиться у розпорядженні власника на конкретну дату. Податок на приріст майна розраховується в межах одного періоду. Податок на рух майна стягується при передачі майна у власність іншої особи (наприклад, податок на спадок та дарування).

Залежно від величини податкового тягаря, як правило, розрізняють номінальні та реальні майнові податки. Джерелом погашення податкового боргу за номінальними податками звичайно виступає дохід, що приносить майно; для сплати реальних податків необхідно залучати інші джерела доходів, включаючи продаж майна. На практиці частіше всього майнові податки, за винятком податків на спадок та дарування, із-за невисоких податкових ставок є номінальними [2].

Світова практика застосування майнових податків свідчить про існування двох основних способів визначення бази оподаткування. В першому випадку базою оподаткування є доходи, що отримує власник у процесі користування майном. У цьому контексті базою оподаткування виступають суми рентного доходу, і податок за своєю сутністю є додатковим податком з доходів.

В іншому випадку, база оподаткування розраховується на основі капітальної вартості за допомогою ринкових чи кадастрових методик оцінки, що визначає майнову природу податку, тобто обумовлює визнання податку на майно податком на багатство. Такий підхід сприяє підвищенню прогресивності податкової системи, оскільки ринкова оцінка вартості майна більш точно характеризує цінність об'єкту для його власника.

Список використаних джерел:

1. Дмитрів В. Економічна сутність і роль майнових податків в Україні. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66). С. 201–209.
2. Валігура В. Феноменологія оподаткування власності. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66). С. 138–148.

Дмитро Ковальчик
студент гр. ФФАМ-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

НАУКОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасна комплексна вагома податкова політика залежить від низки економічних, політичних і соціокультурних факторів суспільства і є засобом різкого розподілу і перерозподілу загального вітчизняного національного доходу і бюджету, забезпечення економічного розвитку і підтримки соціальної політики. Вона може організувати формування тих соціально-економічних аспектів та інших позаекономічних аспектів податкової політики, якими користуються багато сучасних дослідників [1]. На думку В. Онищенко, «Податкова політика – це система заходів держави у сфері податкового регулювання», але автор показує, що зміст і мета податкової політики визначаються соціальними, економічними та політичними факторами розвитку суспільства. Соціально-економічна система суспільства, і стратегічні завдання, також визначають розвиток національної економіки щодо соціальної групи, повноваження та міжнародні зобов'язання у фінансовому секторі». Іншими словами, можна сказати, що оподаткування, з одного боку, визначається загальним ставленням держави до питання економічного регулювання, з іншого – впливає на концепцію регулювання.

Основними суб'єктами державної податкової політики є діючий Президент України, українська Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України на чолі з прем'єр міністром та платники податків. Об'єктом національної податкової політики є податкова система України. На нашу думку, необхідно враховувати також інтерес платника податків. Слід зазначити, що саме стаття 4 Податкового кодексу України визначає важливі основні принципи діючого податкового законодавства України, деякі з яких пов'язані із засадами формування податкової політики. Рівність і толерантність до податкової дискримінації [2]. Тому деякі принципи української податкової системи узгоджуються із загальними або класичними економічними принципами. Принципи податкової політики в Україні можна згрупувати графічно (див. рис. 1).

Рис. 1. Характеристика основних принципів податкової політики [1].

Таким чином, якщо взяти до уваги сучасний стан реалізації податкової політики, то можна побачити, що податкові надходження відіграють важливу роль у плануванні бюджетів різних рівнів, а це означає, що завдання податкової політики щодо забезпечення формування фінансових ресурсів практично не виконується.

Список використаних джерел:

1. Онищенко В. А. Податковий контроль: (основи, організація). *Вісник податкової служби України*. 2012. № 44. С. 18-26.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <http://minrd.gov.ua/nk>.

Сергій Ковальчук

студент гр. ФМСм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Прикордонні митниці раннього Середньовіччя мали скоріше наглядові, або моніторингово-регулюючі функції – недопущення вивозу зброї ворожим народам та контроль за цінами на окремі групи товарів. Поширення набули ринковий збір, мито за провіз, продаж та супроводження вантажу. Рідше стягувалося також ввізне мито, ставки якого були вже значно вищими, ніж в античний період, що суттєво гальмувало торгівлю. Але в цей час спостерігається таке несприятливе дійство як занепад товарно-грошових відносин призводить, що в кінцевому підсумку призводить до реанімації натуральних форм стягнення мита. Середньовічні форми мита втрачають характеристики податку на міжнародну торгівлю та повертаються до функціонального рівня збору.

Із падінням Стародавнього Риму на світову торговельну арену виходять нові гравці – Візантія, Італія, Іспанія, Франція, Німеччина та арабські країни.

Візантійська торгівля, що базувалася на економічному підґрунті колишнього Риму, стримувалася через різноманітні державні обмеження та монополії (наприклад, торгівля шовком). Високі мита, що встановлювалися імператором, шкодили міжнародному товарообміну. Відомі випадки, коли торгівцю вигідніше було спалити корабель із товаром, ніж платити мито [1].

Тенденція розвитку середньовічних міст сприяла розширенню італійських Амальфі, Венеції, Пізи, Генуї та Флоренції, купці яких контролювали ключові торговельні потоки Італії, та користувалися привілеями безмитності далеко за її межами. Активна торгівля велася зі слов'янськими народами: Тана (Азов) та Судак були основними складськими містами.

Починаючи з XV ст. Україна вступає у період запорізького козацтва. В руках запорізьких козаків була вся торгівля Польщі, Литви, України і Південної Росії XVI-XVIII ст. Першим торговим партнером запоріжців була Туреччина. За договором 1649 р турецького султана з «Військом Запорізьким і народом руським», тобто з вільною Україною, сторони взяли на себе такі обов'язки: Туреччина – надавати українським купцям право вільно плавати по Чорному та Білому морям зі всіма їх портами, у будь який час заходити у порти та скільки завгодно стояти там. вільно спілкуватися з купцями материкових та річних міст з питань продажу, купівлі і обміну; будувати у портах складські приміщення (тобто безмитно торгувати в Турецьких володіннях), а Україна – перешкоджати запорізьким та донським козакам нападати на Османську Імперію. Завдяки чому на Запорозькій Січі були свої митні порядки. З архівних документів 17-16 століття можливо побачити, що кораблі, не доходячи до Січі версту, витримували 20-ти денний карантин і входили до бухти безмитно.

Нову економічну систему формували різноманітні чинники. Великі географічні відкриття сприяли притоку золота та срібла до Європи, що спричинило здорові інфляційні процеси. Як наслідок, товарно-грошові відносини отримали додатковий стимул, економіка – «розігрів», а світова торгівля – нових обертів, заснованих на концептуально нових фінансово- економічних началах. Одухотворені золотою лихоманкою економісти та політики стверджують прогресивну для того часу наукову парадигму – меркантилізм. Останній сприяв первісному накопиченню капіталу для зародження та розвитку мануфактурного виробництва та капіталістичних відносин [2].

Список використаних джерел:

1. Калюжна Н., Сторожчук В. Тарифний захист економіки України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2017. № 5. С. 20–35.
2. Ломейко Ю. А. Актуальні проблеми зовнішньоекономічного співробітництва України та шляхи їх розв’язання. *Наукові праці НДФІ*. 2014. № 1. С. 148–157.

Олег Козловський

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Невід’ємним атрибутом, який забезпечує життєдіяльність держави загалом та створює фінансові можливості виконання покладених завдань та функцій державними та місцевими органами влади – є податки. Обсяг та достатність податкових надходжень до місцевих бюджетів залежить від злагодженості усіх суб’єктів податкової роботи: законодавчих та виконавчих органів влади органів місцевого самоврядування, контролюючих органів та платників податків. Особлива роль у процесах формування податкових надходжень місцевих бюджетів України належить нормативно-правовій базі, в межах якої відбувається надходження податків до відповідних місцевих бюджетів.

Формування податкових надходжень місцевих бюджетів України регулюється відповідними нормативно-правовими актами серед яких особливе місце займає Податковий кодекс України [1] у якому визначено склад податкового законодавства України (рис. 1).

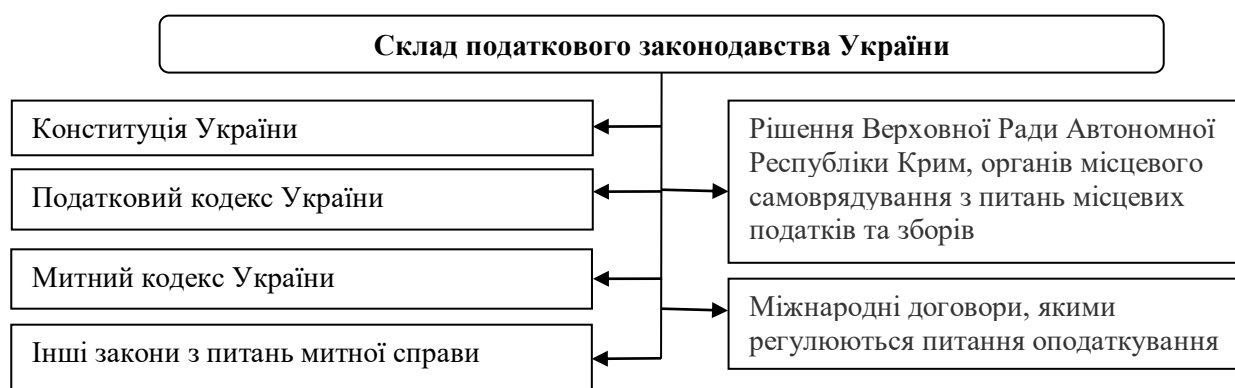

Рис. 1. Склад податкового законодавства України

Джерело: складено та узагальнено автором за [1]

Обов’язок сплачувати податки кожним громадянином закріплено Конституцією України (ст. 67) [2].

Податковий кодекс України [1] здійснює регламентування усіх відносин, що пов’язані із справлянням податків і зборів (визначення переліку та порядку адміністрування податків та зборів, які справляються в Україні, визначення платників та контролюючих органів, їх прав та обов’язків, встановлення відповідальності за порушення чинного законодавства) [1].

Податковий кодекс України дає законодавче трактування податку як обов’язкового, безумовного платежу, котрий справляється із платників податку до

певного бюджету [1]. Також Податковим кодексом України встановлено перелік загальнодержавних та місцевих податків та зборів, котрі справляються в Україні.

Важливим нормативним документом, що регламентує формування доходів місцевих бюджетів у тому числі і за рахунок податкових надходжень є Бюджетний кодекс України [3].

Повний перелік найменувань доходів (у тому числі податкових надходжень) та їх кодів міститься у Бюджетній класифікації, зокрема, класифікація доходів бюджету [4] (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація податкових надходжень бюджету (основні групи) [4]

Код	Найменування
10000000	Податкові надходження
11000000	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості
12000000	Податки на власність
13000000	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів
14000000	Внутрішні податки на товари та послуги
15000000	Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції
16000000	Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів
18000000	Місцеві податки і збори
19000000	Інші податки та збори

Не всі із вищенаведених груп податкових надходжень (табл. 1) є джерелом формування доходів місцевих бюджетів, окремі із них надходять виключно до державного бюджету (наприклад внутрішні податки на товари та послуги).

Перелік податкових надходжень (або вказується яка їх частина), що формують місцеві бюджети передбачено третім розділом Бюджетного кодексу України [3] (табл. 2).

З уведенням воєнного стану виникла необхідність внести зміни, котрі стосуються бюджетного процесу загалом та формування доходів бюджетів зокрема. Так, у березні 2022 р. прийнято Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [5]. В умовах війни виникла необхідність підтримати суб'єктів малого та середнього бізнесу шляхом надання податкових пільг. Також запроваджувалися податкові пільги для платників єдиного податку, які належать до 3-ї групи. Зокрема, для них встановлено ставку єдиного податку на період воєнного стану на рівні 2% [5].

Внесення змін до Податкового кодексу України значно вплинуло на бюджетний процес, оскільки податкові надходження є важливим джерелом наповнення місцевих бюджетів. Вищезгадані зміни та запровадження податкових пільг мали за мету підтримати суб'єктів господарювання, з одного боку та забезпечити податкові надходження до місцевих бюджетів, оскільки війна зумовила виникнення додаткових потреб у видатках. Хоча, законодавчо надане право фізичним особам підприємцям 1-ї та 2-ї групи не платити єдиний податок зумовило зниження очікуваних доходів місцевих бюджетів.

Законодавчі зміни цього періоду також передбачали відміну справляння плати за землю на територіях, де ведуться активні бойові дії, або на тих територіях, які тимчасово окуповані російськими військами [6].

Підсумовуючи зауважимо, що нормативно-правова база на підставі якої здійснюється формування доходів місцевих бюджетів видозмінюється залежно від потреб та реалій часу, та є інструментом для здійснення бюджетно-податкової політики держави.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. №11 (зі змінами і доповненнями). URL: http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=356065&cat_id=355990
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 р. № 2173-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>
7. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.
8. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13. С. 11-20.
9. Кравчук Н. Я., Горин В. П., Ясеновська Т. Б. Фінанси: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.

Наталія Коломийчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Дашкевич

студентка гр. ФФзм-21
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ДІАЛЕКТИКА СУТНОСТІ ТА ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ

В демократичному суспільстві однією із ознак діяльності органів влади є невідповідність обсягу фінансових ресурсів, яких вони потребують для повного забезпечення владних повноважень і наявних у них фінансових можливостей. Держава як суспільний інститут, покликаний виражати й реалізувати інтереси суспільства, не може відмовитись від покладених на неї обов'язків, а тому якщо наявних у неї ресурсів недостатньо, вона змушена вдаватись до державного кредиту. У умовах демократії збалансованість державних доходів і витрат є радше винятком, ніж правилом, а тому використання кредиту для мобілізації фінансових ресурсів набуло сталого характеру. Державний кредит став однією із невід'ємних складових державної діяльності. У кредитних відносинах держава може виступати у ролі не тільки позичальника, але й кредитора і гаранта.

Попри вагомій особливості, державний кредит є різновидом кредитних відносин, а тому йому притаманні загальні характеристики, принципи та функції, які спостерігаються для інших форм кредиту. Однак, зважаючи на головного суб'єкта державного кредиту, яким виступає держава, цим кредитним відносинам притаманні значні особливості, які відрізняють їх з-поміж інших форм кредиту. Державний кредит розглядають як складову підсистему публічних фінансів, але на відміну від інших ланок (бюджетів та цільових соціальних фондів) він не формує окремого централізованого грошового фонду, оскільки кошти від участі держави у кредитних відносинах концентруються у бюджеті. Поряд з цим, для управління державним кредитом не створюють відокремленої інституції, а питання щодо участі у кредитних відносинах приймають органи державної влади та місцевого самоврядування (у вигляді міністерства фінансів та місцевих рад).

В основі формування сучасного змісту економічної категорії «кредит» лежить латинський термін «credium», який у перекладі означає заборгованість або позику. Водночас, сам термін «credium» виводять із поняття «credo», яке тлумачать як «довіра». Відповідно, однією із передумов існування кредитних відносин у суспільстві є наявність певного рівня довіри між їх учасниками. Якщо з початку зародження цих відносин сферою їхнього функціонування були межі родини (позики між окремими членами сім'ї чи родини), то із ускладненням господарських процесів кредитні відносини переросли родинне середовище і стали позбуватись патріархальних рис. Якщо спочатку при вирішенні питання про надання позики враховували приналежність потенційного позичальника до певної общини, його релігійні переконання, то у подальшому на перший план виходять інші характеристики – відповідальність, організованість, моральність та інші

якості, які свідчать про здатність людини повернути позичене. Саме через ці характеристики формується зміст поняття «довіра», адже довірити власні кошти, навіть на певний час і на умовах платності, можна тільки людині, яка є організованою, відповідальною та моральною. Відповідно, довіра як наслідок наявності у позичальника характерних рис, які впевнюють кредитора у здатності його повернути борг, є одним із визначальних критеріїв вирішення питання про надання позики.

Поряд із довірою до позичальника, не менш важливою є довіра до самого кредитора. Тобто, в сучасній інтерпретації кредитних відносин важливою є довіра між обома учасниками і відповідальне ставлення один до одного: з одного боку, позичальник має відповідально ставитись до виконання зобов'язання щодо своєчасного повернення позичених коштів, вчасної та повної сплати винагороди за користування ними; з іншого боку, кредитор зобов'язаний чесно і послідовно виконувати свою частину зобов'язань щодо надання позики, збереження умов кредитування незмінними впродовж дії договору кредитування, тільки якщо це не погоджено із позичальником. Таким чином, ефективні кредитні відносини вимагають атмосфери довіри між учасниками та відповідального ставлення їх один до одного.

Державний кредит відрізняється від інших видів кредитних відносин тим, що одним із учасників процесу кредитування є держава. Специфіка держави як учасника кредитних відносин, виявляється у таких аспектах: по-перше, держава в особі органів законодавчої влади, формує правове поле функціонування цих відносин, визначає органи, які здійснюють державний нагляд та регулювання процесів кредитування, та межі їхньої компетенції; по-друге, впродовж усієї історії функціонування державного кредиту державу розглядали як найбільш надійного позичальника, адже вона гарантує повернення коштів не тільки своїм майном чи ресурсами, але й самим своїм існуванням. Хоча у світовій історії випадки, коли держава оголошувала себе банкрутом і відмовлялась повертати позичені кошти траплялись багато разів, все ж прийнято вважати, що держава максимально гарантує збереженість позичених коштів та їх повернення власнику після завершення термінів кредитування.

Окрему складову державного кредиту формують відносини, коли держава бере на себе відповідальність за виконання умов кредитних договорів третіх осіб, тобто є гарантом за позиками. За обсягом операцій відносини з приводу надання урядом гарантій за комерційними позиками значно поступаються іншим видам кредиту, однак їх також важливо врахувати при формулюванні визначення державного кредиту.

Взагалі кредитні відносини, коли держава виступає як гарант за позиками, мають свою специфіку, адже вони не обов'язково можуть спричиняти зміни обсягу централізованих грошових фондів держави. На відміну від відносин взяття кредиту, коли держава залучає додаткові ресурси до бюджету і, водночас, збільшує обсяг власних зобов'язань, при наданні гарантій за комерційними позиками держава може не мати додаткових витрат, якщо позичальник належно виконує умови за договором позики. Фінансові зобов'язання держави настають

лише тоді, коли позичальник з тих чи інших причини не погашає взяті позики та не сплачує кредиторю його інтерес у вигляді процентів.

Особливістю державного кредиту є те, що він концентрується на етапі перерозподілу ВВП, адже об'єктом кредитних відносин виступають тимчасово вільні кошти населення й суб'єктів господарювання, інших держав, які власники погоджуються віддати у тимчасове користування позичальнику (уряду або органами місцевого самоврядування) на визначений термін на умовах платності й повернення. Поряд з цим, об'єктом кредитних відносин є ресурси держави, які вона в рамках реалізації цільових програм кредитування чи надання гарантій надає у позику іншим економічним агентам для виконання завдань економічної чи соціальної політики. Джерелом цих ресурсів є централізовані грошові фонди держави.

Суспільне призначення державного кредиту реалізується через функції, які він виконує. Хоча в науковому середовищі продовжується полеміка з приводу виокремлення функцій державного кредиту, провідним у цьому плані є підхід, який передбачає виокремлення трьох функцій – розподільчої, контрольної та регулюючої. Розподільчу функцію пов'язують із тим, що завдяки державному кредиту відбувається розподіл фінансових ресурсів в економіці й формування певної частини централізованих грошових фондів держави на умовах платності, строковості та поверненості. Однак на наш погляд, зважаючи на об'єкт розподілу за допомогою кредитних відносин, а саме тимчасово вільні кошти, цю функцію доречніше визначати як перерозподільчу. Натомість, частина науковців, з огляду на важливість кредитного методу формування бюджетних ресурсів, визначає цю функцію державного кредиту як фіскальну. В країнах з демократичною моделлю публічного управління кредитні ресурси є другим за значенням джерелом формування доходів бюджету після оподаткування. Без використання кредиту урядам було б складно забезпечити збалансованість доходів і видатків бюджету, виконувати покладені на нього зобов'язання щодо фінансування суспільних благ.

Використання державного кредиту забезпечує додатковий економічний ефект, який полягає у перерозподілі фіскального навантаження з фінансування суспільних благ у розрізі поколінь. Якщо уряд зіштовхується з дефіцитом доходів бюджету, то вирішити цю проблему можна двома шляхами – через підвищення рівня податкового навантаження або через запозичення. Державний кредит дає можливість профінансувати суспільні блага без підняття фіскального навантаження на економіку, що важливо для стимулювання економічного росту або стримування рецесії. Однак, ефект від такого вирішення проблеми дефіциту бюджету є тимчасовим, адже з настанням термінів повернення позичених коштів і виплати інтересу за ними, рівень фіскального навантаження повинен бути таким, щоб забезпечити фінансовий ресурс не тільки для виконання повноважень уряду, але й погашення відсотків за позиками і повернення самого тіла боргу.

Регулююча функція державного кредиту виявляється у тому, що завдяки кредитним відносинам уряд має можливість впливати на ситуацію на грошовому ринку, корегувати процентні ставки на кредитні ресурси, на виробництво та зайнятість. Завдяки активним операціям на грошовому ринку, через емісію

боргових цінних паперів, держава регулює грошовий обіг у економіці, вилучає з неї тимчасово вільні грошові ресурси. Таким чином досягається подвійний ефект: з одного боку, держава отримує у своє розпорядження значний фінансовий ресурс; з іншого боку, завдяки мобілізації тимчасово вільних грошових ресурсів населення та суб'єктів господарювання, уряд стримує інфляційні процеси. Втім, це твердження правдиве тільки у випадку, якщо залучені урядом кредитні кошти надходять на реалізацію проектів розвитку, а не на споживання. В іншому випадку (якщо кредитні ресурси йдуть на виплату заробітних плат, соціальних трансфертів, інші поточні видатки) залучення кредитів державою спричиняє зростання грошової маси в обігу та може провокувати інфляцію.

Проявом функції регулювання щодо державного кредиту є також вплив уряду через державні запозичення на кон'юнктуру на ринку кредитних ресурсів. Якщо держава активно залучає кошти для власних потреб на кредитному ринку, це спричиняє підвищення їхньої вартості. Чим вищим є попит уряду на кредити, тим вищими будуть процентні ставки за їхнє залучення для інших позичальників. Державу розглядають як найбільш надійного позичальника, а тому власники кредитних ресурсів більш схильні до надання позик уряду в порівнянні з іншими потенційними учасниками кредитного ринку. Отож, конкуренція на вільні кредитні ресурси спричиняє здорожчання позик для приватного сектору, а це стримує економічну активність.

Регуляторний потенціал державного кредиту реалізується також у формі кредитних відносин, коли держава виступає у ролі кредитора. У багатьох країнах поширеною є практика реалізації цільових програм пільгового кредитування малого бізнесу, здобуття освіти, будівництва /купівлі житла, а також експортне кредитування, надання кредитів галузям економіки, які перебувають у стагнації та ін. Завдяки такому кредитуванню уряд може стимулювати економічне зростання, вирішувати соціальні проблеми та ін. З цією метою також можуть використовуватись кредитні гарантії держави за комерційними позиками, які уряд надає для стратегічно важливих підприємств.

Не меншу роль у розкритті суспільного призначення відіграє контрольна функція. Форми її прояву тісно переплітаються із проявами фінансів, а саме: державний кредит тісно пов'язаний із формуванням централізованого грошового фонду держави, забезпеченням її діяльності; державний кредит реалізується у двосторонньому русі вартості, оскільки після завершення періоду використання кредитні ресурси повертаються їх власнику; учасниками кредитних відносин є як кредитні, так і фінансові інституції. Подібно про фінансових відносин, у сфері державного кредиту також спостерігається протиріччя інтересів учасників, адже кредитор та позичальник мають власні цілі, які є діаметрально протилежними. Тому контрольна функція державного кредиту виявляється як на етапі залучення кредитних ресурсів позичальниками, так і на етапах їхнього використання й погашення. Під контроль підпадають обсяги переміщення кредитних ресурсів, терміни їх використання, повнота та своєчасність обслуговування та повернення кредитних ресурсів, сплати процентів за користування ними.

Список використаних джерел:

1. Бюджетна система: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 624 с.
2. Кравчук Н. Я., Горин В. П., Ясеновська Т. Б. Фінанси: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.
3. Лубкей Н. П., Ткачук Н. М., Горин В. П., Карапетян О. М. Державний кредит: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 140 с.

Ілля Коневич

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Доходи населення є важливим показником, котрий найбільше відображає рівень життя громадян. Отримуючи у розпорядження доходи члени домогосподарств використовують їх для задоволення власних потреб (фізіологічних, культурних, інтелектуальних, освітніх). Для держави доходи домогосподарств є індикатором, який відображає соціально-економічний стан у державі. Зміни динаміки обсягів та пропорцій розподілу доходів домогосподарств впливають на підвищення або згладження соціальної напруги у суспільстві. Саме тому виявлення тенденцій та структури доходів домогосподарств дає можливість оцінити рівень життя населення в Україні та розробити заходи, які сприятимуть покращенню добробуту громадян (рис. 1).

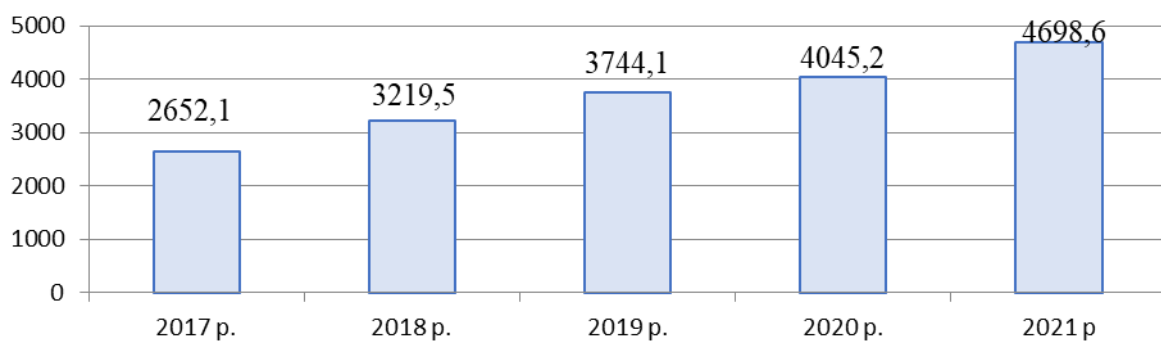

Рис. 1. Динаміка грошових доходів домогосподарств України у 2017–2021 рр., млрд грн.

Джерело: побудовано автором за даними [1; 2]

Оцінка показників обсягу доходів вітчизняних домогосподарств у динаміці (рис. 1), дозволяє зробити висновок про стабільне зростання досліджуваного показника. Так, упродовж усього аналізованого періоду доходи населення зростали: від 2652,1 млрд грн у 2017 р. до 3219,5 млрд грн у 2018 р. (темп зростання 121,4%, абсолютний приріст – 567,4 млрд грн); до 3744,1 млрд грн у 2019 р. (темп зростання 116,3%, абсолютний приріст – 524,6 млрд грн); до 4045,2 млрд грн у 2020 р. (темп зростання 108,0%, абсолютний приріст – 301,1 млрд грн); до 4698,6 млрд грн у 2021 р. (темп зростання 116,2%, абсолютний приріст – 653,4 млрд грн).

На можливості отримання доходів домогосподарств впливає географічний фактор, іншими словами, місце проживання членів домогосподарства (рис. 2). Оцінка показників дозволяє зробити висновок про високий рівень поляризації доходів домогосподарств у територіальному розрізі (рис. 2).

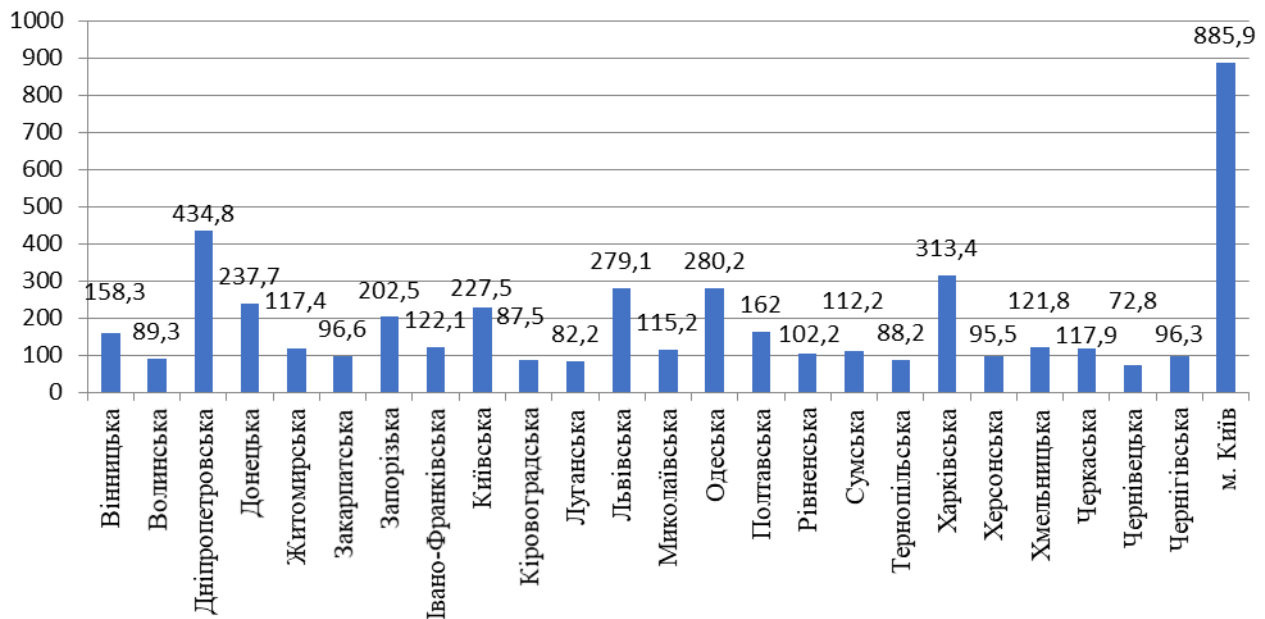

Рис. 2. Доходи домогосподарств України за регіонами у 2021 р., млрд грн.

Джерело: побудовано автором за даними [3]

Як бачимо (рис. 2), найбільше доходів отримують домогосподарства, котрі проживають у м. Києві. м. Київ – столиця нашої держави, котре має спеціальний статус та є окремою територіальною одиницею. І хоча за розміром території Київ є найменшим, у порівнянні із областями тут розміщена велика кількість підприємств, організацій, установ, значні пропозиції на ринку праці. У Києві існує більше можливостей для розвитку високооплачуваних посад, а також більше конкуренції серед роботодавців, що також впливає на вищий рівень заробітної плати для кваліфікованих спеціалістів. Для Києва є характерним активний ринок праці з чисельними можливостями для розвитку кар'єри та професійного зростання, що приваблює спеціалістів із різних регіонів України.

Високий рівень доходів населення характерний також для Дніпропетровської, Харківської, Одеської, Львівської областей.

Домогосподарства Чернівецької та Тернопільської областей отримали найменші за обсягом доходи.

До причин диференціації доходів домогосподарств, котрі проживають на різних територіях належать:

- розвиток інфраструктури,
- особливість галузевої структури економіки;
- природно-ресурсні особливості;
- інвестиційний, фінансовий та інноваційний потенціал території.

Військова агресія росії проти народу нашої держави за змінила життя кожного українця, незалежно від регіону його проживання. Найбільше постраждали члени домогосподарств, які проживали на тимчасово окупованих територіях або там, де велися бойові дії. Значна частина громадян втратила все майно, роботу та стали внутрішньо перемішеними особами або взагалі покинули

Україну. Тому, є труднощі із отриманням статистичної інформації щодо доходів домогосподарств у 2022 р.

Список використаних джерел:

1. Доходи та витрати населення у 2020 році: статистичний збірник / за ред. І. Нікітіної. Київ, 2022. 91 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/02/doh_2020.pdf
2. Доходи та витрати населення у 2021 році: Експрес випуск. Державна служба статистики України. URL: <https://csrv2.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/29.pdf>
3. Доходи та витрати населення по регіонах у 2021 році: Експрес випуск. Державна служба статистики України. URL: https://ifstat.gov.ua/NEW_PAGE/NEW_2022/NEW_ex_DS/31.doc
4. Коваль С. Л., Грицишина Л. І. Особливості формування фінансових ресурсів домогосподарств у сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2020. № 4 (65). С. 131–143.
5. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24. Т. 2. С. 58–63.
6. Коваль С. Л. Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств. *Ефективна економіка*. 2016. Вип. 10. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11848/1/критерії%вибору.pdf>
7. Коваль С. Л. Особливості фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 7/2. С. 28–34.

Дар'я Костецька

студентка гр. ФМСзмп-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Галина Василевська

ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному стані посилення інтеграції національних економічних систем необхідний постійний пошук механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання для забезпечення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. Однією зі складових такого регулювання є податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Оскільки наша економічна система продовжує формуватися і ми прагнемо брати участь у світовому економічному механізмі, для нашої країни дуже важливо не стати дешевим споживачем і не перебувати на периферії інтеграційного процесу.

Інтеграція України в європейський економічний простір, Світову організацію торгівлі, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу, створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення є визначеними пріоритетами національних інтересів у забезпеченні митної політики України.

На сучасному етапі основними реальними, потенційними загрозами та проблемами в митній сфері є:

- нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фіскальної політики держави;
- зниження інвестиційної та інноваційної активності;
- зростання критичної залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку;
- нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості;
- критичні обсяги зовнішнього і внутрішнього боргів;
- небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки.

Основні напрями митної політики для забезпечення національних інтересів повинні враховувати:

- адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, норм і правил СОТ;
- забезпечення умов для сталого економічного зростання та конкурентоспроможності експортного потенціалу країни; поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів;
- подолання «зонізації» зовнішньої торгівлі через реформування податкової системи, припинення відпливу капіталів за кордон;
- забезпечення стабільних надходжень до державного бюджету;

забезпечення екологічної безпеки;

- забезпечення продовольчої безпеки;
- захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту;
- активізацію участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях;
- забезпечення необхідних умов для реалізації прав інтелектуальної

власності [1].

Таким чином, основними перспективними перевагами застосування зазначеного підходу в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності вважаємо наступні:

- досягається цільове застосування механізмів державного регулювання;
- інтегруються зусилля взаємодіючих структур та забезпечуються стійкі зв'язки між ними;
- посилюється відповідальність державних структур за обґрунтованість застосовуваних заходів, забезпечується вчасна інформаційна підтримка процесу прийняття управлінських рішень (інформаційний сервіс) на всіх рівнях управління;
- забезпечується адекватне реагування системи управління на зміни зовнішнього оточення й адаптація до них;
- встановлюються координаційні зв'язки між залученими в процес управління суб'єктами й забезпечується їх орієнтація на досягнення цілей регулювання.

Оптимальне оподаткування зовнішньоекономічних операцій повинно давати змогу покривати існуючі фінансові потреби держави з мінімальними втратами народногосподарської ефективності. Воно має забезпечувати фінансову стабільність і передумови розвитку й країни в цілому, й окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку із цим, податкове регулювання потребує особливого контролю з боку держави. Необхідно здійснювати постійний моніторинг з метою виявлення впливу податкових важелів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Платонова І. О. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграції України у світовий економічний простір. *Економічна політика та механізми господарювання: сучасний стан, проблеми, перспективи*: збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. та мол. учених (м. Київ, 31 серп. 2019 р.). К.: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 37-38.
2. Лепеха М. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України за експорторієнтованою стратегією. *Молодий вчений*. 2017. № 5 (45). С. 655-658.

Ярослав Кушик

студент гр. ФМСм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Адміністрування податків у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) включає в себе ряд процесів та заходів, спрямованих на збір податків з міжнародних економічних відносин. Це включає оподаткування міжнародної торгівлі товарами та послугами, оподаткування міжнародних інвестицій, контроль за податковими зобов'язаннями підприємств, що здійснюють міжнародну діяльність, а також впровадження спеціальних податкових режимів для сприяння міжнародній торгівлі та інвестиціям.

Податок на додану вартість є одним з ключових джерел надходження до державного бюджету у багатьох країнах, включаючи Україну. Цей податок є значною частиною доходів, які використовуються для фінансування різних галузей економіки та соціальних програм. Серед ключових причини необхідності функціонування ПДВ можемо відзначити наступні:

- фінансування державного бюджету: ПДВ є одним з основних джерел доходів для державного бюджету, з якого фінансуються соціальні програми, освіта, охорона здоров'я, інфраструктурні проекти та інші сфери;

- стимулювання економічного розвитку. Встановлення ПДВ може бути частиною механізму регулювання економіки. Він сприяє збору коштів для державного розвитку та інвестицій в ключові сектори економіки.

Реформування податкової системи: ПДВ може бути одним із інструментів для реформування податкової системи, спрямованої на зменшення залежності від інших податків та підвищення ефективності збору податків. Більшість країн у світі має систему ПДВ, і цей податок є частиною міжнародних податкових стандартів. Це сприяє зменшенню тарифних бар'єрів та сприяє участі у міжнародній торгівлі.

У великій мірі, ПДВ є важливим інструментом для фінансування державного бюджету, стимулювання економічного розвитку та забезпечення функціонування суспільства у багатьох країнах світу.

Проблеми адміністрування податку на додану вартість у сфері зовнішньоекономічної діяльності можуть включати наступні:

- складність процедур та адміністративних бар'єрів: у сфері ЗЕД можуть бути складні та тривалі процедури пов'язані з оподаткуванням. Це включає декларування, внутрішні та міжнародні податкові звіти, що ускладнює ведення бізнесу та може стати причиною помилок у розрахунках ПДВ;

- існування різноманітних норм податкового законодавства. Справляння ПДВ у сфері ЗЕД може регулюватись різними правилами та винятками, що призводить до складнощів у розумінні податкових зобов'язань, особливо при проведенні міжнародних операцій;

– ризик податкового обману та уникнення оподаткування: у ЗЕД існує підвищений ризик неправомірного використання податкових механізмів або схем для уникнення сплати ПДВ або його недооподаткування.

Неоднозначність та розбіжності в інтерпретації податкових норм: Розбіжності у тлумаченні податкових норм та правил між різними податковими органами можуть створювати невизначеність для платників податків та податкових адміністраторів. Відсутність уніфікованих стандартів та систем електронного звітування: Відсутність єдиної системи електронного звітування та стандартів у ЗЕД може ускладнювати обмін інформацією між платниками податків та податковими органами.

Потреба у вдосконаленні митного контролю: недостатня ефективність митного контролю може призводити до недостатньої перевірки податкових документів, що використовуються для розрахунку ПДВ у ЗЕД.

Розв'язання цих проблем вимагає спрощення податкових процедур, створення чітких та однозначних правил, впровадження електронної системи звітності та контролю, а також посилення міжнародного співробітництва для боротьби з податковим обманом у ЗЕД.

Ефективне адміністрування податків у сфері ЗЕД є важливим для забезпечення стабільності бюджету, стимулювання міжнародної торгівлі та інвестицій, а також розвитку економіки країни.

Богдан Леськів
студент гр. ФФам-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Процес фіскальної децентралізації в Україні, який розпочався у 2015 р. сприяв розширенню обсягів фінансових ресурсів, які перебувають у розпорядженні місцевих органів влади, тобто регіони України стали більш фінансово самостійні та незалежні. Джерелом фінансових ресурсів для місцевих бюджетів стали податки та збори, зокрема деякі загальнодержавні податки, які зараховувалися до місцевих бюджетів, та місцеві податки та збори, перелік та база оподаткування яких збільшилася. Це дало змогу розширити податковий потенціал регіонів та виявити можливості для сталого економічного розвитку регіонів.

Аналіз та оцінка податкового потенціалу регіонів передбачає необхідність вибору методу оцінювання. У своєму дослідженні ми скористаємося методом оцінки податкового потенціалу на основі індексу податкового потенціалу (ІПП).

Індекс податкового потенціалу визначається як відношення валового регіонального продукту відповідної області України в розрахунку на одну особу до середнього показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу по країні, та множиться на коефіцієнт податкових можливостей місцевих бюджетів. Розрахунок індексу податкового потенціалу регіонів України представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка індексу податкового потенціалу місцевих бюджетів України у 2018-2022 рр. [1; 2; 2]

Область	Роки					Темп зміни 2022/2021	
	2018	2019	2020	2021	2022	Абсол.	Відносн.
м. Київ	36,63	38,07	37,87	30,99	32,76	1,76	5,7
Полтавська	1,86	1,80	1,57	2,32	2,23	-0,09	-3,9
Дніпропетровська	2,05	1,88	1,68	2,76	2,04	-0,72	-26,0
Київська	1,49	1,31	1,37	1,30	1,20	-0,10	-7,7
Львівська	0,67	0,66	0,69	0,71	0,90	0,19	26,0
Запорізька	1,27	0,95	0,93	1,26	0,74	-0,52	-41,3
Миколаївська	0,58	0,64	0,65	0,63	0,74	0,10	16,2
Харківська	0,89	0,83	0,78	0,85	0,67	-0,18	-21,0
Чернігівська	0,57	0,53	0,58	0,62	0,67	0,05	7,6
Вінницька	0,58	0,62	0,61	0,60	0,66	0,06	10,0
Одеська	0,94	0,61	0,65	0,63	0,64	0,01	2,3
Черкаська	0,65	0,59	0,60	0,58	0,63	0,05	8,6
Кіровоградська	0,60	0,61	0,61	0,65	0,63	-0,01	-2,3
Житомирська	0,53	0,47	0,48	0,49	0,63	0,14	28,8
Сумська	0,59	0,54	0,54	0,57	0,59	0,02	3,2
Хмельницька	0,42	0,41	0,48	0,48	0,54	0,07	14,3
Волинська	0,45	0,40	0,39	0,38	0,47	0,09	23,0

Продовження табл. 1

Івано-Франківська	0,38	0,37	0,35	0,40	0,45	0,05	12,9
Рівненська	0,32	0,32	0,34	0,34	0,37	0,03	9,4
Тернопільська	0,26	0,27	0,29	0,31	0,34	0,03	8,7
Закарпатська	0,25	0,22	0,21	0,21	0,26	0,05	24,1
Чернівецька	0,20	0,18	0,19	0,18	0,22	0,04	19,5
Херсонська	0,33	0,33	0,36	0,38	0,20	-0,18	-46,7
Донецька	0,30	0,24	0,24	0,29	0,19	-0,09	-32,7
Луганська	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	-0,01	-33,2

Із табл. 1 видно, що найбільший індекс податкового потенціалу має м. Київ (понад 30), що значно більше за показник будь якої області України. Це свідчить про високі доходи населення в м. Києві та високу економічну активність. Однак, наведені дані свідчать про спадну динаміку даного показника до 2021 р., однак у 2022 р., спостерігається його зростання на 1,76 або 5,7%, що є позитивним явищем особливо в умовах воєнного стану.

Відносно високими показники ІПП спостерігаємо в Полтавській (1,57 – 2,32), Дніпропетровській (1,68 – 2,76) та Київській (1,2 – 1,49) областях, при цьому найнижчий рівень спостерігається у Рівненській (0,32 – 0,37), Тернопільській (0,26 – 0,34), Закарпатській (0,21 – 0,26), Чернівецькій (0,18 – 0,22), Херсонській (0,2 – 0,38), Донецькій (0,19 – 0,3) та Луганській (0,03 – 0,04) областях.

Аналізуючи детальніше дані показники спостерігаємо, що ІПП у період воєнного стану знижується у тих областях, які перебувають в окупації або на території яких ведуться активні бойові дії, зокрема це Херсонська, Запорізька, Донецька та Луганська області, ІПП яких скоротився на 46,7%, 41,3%, 32,7% та 33,2% відповідно. Значні скорочення також фіксуються у Дніпропетровській та Харківській областях (на 26% та 21% відповідно), в той час, як в областях, які більш віддалені від лінії введення бойових дій фіксується зростання ІПП. Зокрема, найбільше ІПП у 2022 р. зріс у Житомирській, Львівській, Закарпатській та Волинській областях (на 28,8%, 26%, 24,1% та 23% відповідно). Це пояснюється внутрішньою міграцією суб'єктів господарювання та громадян, які працюють і сплачують податки на тих територіях, де «відносно безпечніше».

Отже, податковий потенціал регіонів України є досить диференційованим і залежить від різних факторів, які поглиблюють ці відмінності, особливо під час військових дій та суцільної невизначеності. Однак, оцінка податкового потенціалу дозволяє сформулювати певні уявлення про можливості забезпечення економіки України фінансовими ресурсами в умовах воєнного стану та в період післявоєнної відбудови.

Список використаних джерел:

1. Валовий регіональний продукт у 2018-2022 рр. (за даними Державної служби статистики України). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua>
3. Чисельність населення станом на 1 січня у 2018-2022 рр. (за даними Державної служби статистики України). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Владислав Лойзик

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ

Масштабна військова агресія проти України, у порівнянні з гібридною, має значно більший негативний вплив на економічний розвиток країни, що призводить до суттєвого зменшення обсягів бюджетних доходів і кількості платників податків і зборів як у коротко-, так і довгостроковій перспективі. Це враховує безповоротні втрати населення країни, масштабне переміщення його всередині країни або за кордон. Фіскальна стійкість держави стає залежною від тривалості військових дій високої інтенсивності, які є найбільш руйнівними для інституційної стійкості системи державних фінансів.

З метою забезпечення стабільного функціонування економіки та захисту населення наша держава вжила ряд заходів у сфері наповнення бюджету та розподілу грошових коштів. Перед усім враховані витрати на оборону та соціальне забезпечення. У зв'язку з цими витратами змінилися підходи до наповнення бюджету, де основоположними стали податкові надходження та допомога зовнішніх партнерів.

У сучасних умовах основний акцент слід робити на наповненні державного бюджету, оскільки в умовах воєнного стану його фінансування буде залежати від міжнародної фінансової допомоги, що призведе до зростання обсягів державного боргу. Важливо забезпечити ефективне використання бюджетних коштів. Покращення бізнес-клімату в країні за допомогою впровадження справедливої, рівної, передбачуваної та прозорої податкової політики і створення умов для чесної конкуренції сприятиме активізації внутрішнього підприємництва. Необхідно гарантувати захист інвестицій та прав власності, а також стабільність нормативно-правового середовища для потенційних інвесторів з країн, що підтримують суверенітет України. Активізація інвестиційної активності та підтримка підприємництва сприятимуть додатковим надходженням до бюджетів різних рівнів [1].

Таким чином, потенційні шляхи вдосконалення формування доходів державного бюджету можуть включати наступне:

– забезпечення ефективності існуючих механізмів податкового стимулювання економіки, оскільки традиційні інструменти не завжди діють через адміністративні бар'єри. Протягом економічної історії України, зниження ставок, надання податкових пільг різним галузям або регіонам, а також відмова від прогресивної системи ПДФО, яка вважається більш справедливою, не завжди призводили до детінізації економіки або мультиплікативного розширення інвестиційно-інноваційного процесу;

– зміна існуючого механізму оподаткування прибутку підприємств для відновлення інвестиційно-інноваційного процесу. З урахуванням високої вартості кредитних ресурсів та обмеженості іноземних інвестицій, власний прибуток підприємства стає єдиним джерелом фінансування розширення діяльності. Критичний стан основних засобів із високим ступенем зносу вимагає надзвичайних заходів. Один із таких заходів може включати добровільний перехід на модифіковану естонську модель оподаткування розподіленого прибутку або податку на виведений капітал, яка спрямована на вирішення кількох поточних викликів одночасно;

– стимулювання внутрішнього інвестиційного потенціалу як умова для приваблення зовнішніх інвестицій може бути доцільним шляхом, якщо звільнення від оподаткування реінвестованого прибутку буде випробувано для невеликих платників, які протягом попереднього фінансового року сплатили податок на прибуток в певному обсязі;

– спрощення адміністрування, політики обліку та документообігу, перехід на повністю електронний документообіг і проведення перевірок за відповідними програмами;

– сприяння розвитку механізмів оподаткування доходів фізичних осіб шляхом розширення сфери надання податкових соціальних пільг після проведення медичної реформи та впровадження податкового стимулювання для запровадження недержавної накопичувальної пенсійної системи у середньостроковій перспективі [2];

– збільшення ставок акцизного оподаткування до рівня, що існує в країнах-членах ЄС у середньостроковій перспективі. Аносування таких планів є вкрай важливим для стабільності діяльності виробників та постачальників підакцизної продукції, які традиційно входять до TOP-100 найбільших платників податків;

– покращення процесу оцінки (моніторингу) ефективності податкових пільг (втрат) для бюджету за європейськими стандартами;

– підтримка фіскальних заходів за допомогою монетарних інструментів: зниження вартості та збільшення обсягів кредитування реального сектору економіки, подальша лібералізація валютного регулювання та контролю, зменшення попиту на готівку та розвиток безготівкових розрахунків;

– дотримання принципів стабільності бюджетно-податкового законодавства.

Упродовж 2022–2023 років було заплановано впровадження розширеної системи управління фіскальними ризиками з метою визначення їх потенційного впливу на державний бюджет та своєчасного прийняття заходів для їх мінімізації. Доцільно продовжити ці наміри, ключовими спрямуваннями повинні стати:

1. Проведення комплексної оцінки фіскальних ризиків та визначення їх впливу на державний бюджет.

2. Удосконалення обміну інформацією та міжвідомчої координації щодо фіскальних ризиків із відповідними зацікавленими органами.

3. Проведення стрес-тестування діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, які мають найбільший вплив на фіскальні ризики для державного бюджету.

4. Підвищення інституційної спроможності Міністерства фінансів України та інших органів державної влади щодо управління фіскальними ризиками.

Список використаних джерел:

1. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 27-51.
2. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. Електронне наукове фахове видання. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16>. С. 795-802.

Інна Лукинів

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Булавинець

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ МАЙНА ЯК РЕЗЕРВ ЗБІЛЬШЕННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Ключовим завданням реформи місцевого самоврядування в Україні є посилення позицій місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад. Вирішення актуального завдання підвищення ефективності бюджетної політики органів місцевої влади потребує розвитку як теоретичного базису її розробки та реалізації, так і врахування новітніх обставин, пов'язаних з імплементацією ідей концепції інклюзивного розвитку у всі сфери суспільного життя, більш ґрунтовним впровадженням ринкових підходів до функціонування бюджетної сфери, реаліями воєнного часу.

Незважаючи на те, що внаслідок реформи децентралізації дохідна база місцевих бюджетів розширилась, питання нарощування обсягу фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження органів місцевої влади продовжує бути актуальним. У цьому контексті важливо, щоб збільшення фінансового ресурсу місцевих органів влади було забезпечене не за рахунок зростання міжбюджетних трансфертів чи інших форм фінансової допомоги, а через залучення внутрішніх резервів нарощування власних доходів місцевих бюджетів. Це дасть можливість органам місцевої влади проводити самостійну фінансову політику, наповнить норми щодо незалежності місцевого самоврядування реальним змістом. При всіх позитивних моментах реформи децентралізації, вона не вирішила проблеми обмеженості можливостей органів місцевої влади щодо проведення самостійної політики формування бюджетних ресурсів [3].

Вагомі потенційні резерви для збільшення надходжень до місцевих бюджетів закладені в удосконаленні оподаткування майна. Цей податок у зарубіжній практиці є одним із найбільш фіскально значимих для формування бюджетних ресурсів місцевої влади, однак в Україні його роль продовжує бути недостатньою. Частка майнового податку у ВВП в Україні залишається у 2,5 рази нижчою, ніж середнє значення для країн ЄС-27 [1]. Важливо, що на відміну від оподаткування особистих доходів, у справлянні податку на майно вплив з боку органів місцевої влади на показники надходжень може бути значно вагомішим. При значних відмінностях між країнами ЄС у моделях справляння майнового податку (щодо бази оподаткування, розміру та прогресії ставок податку та ін.), спільним для євроспільноти та країн ОЕСР є те, що органи фіскальної служби відповідальні за надходження лише менше половини від загального обсягу майнових податків, тоді як в інших випадках фіксується або спільна діяльність з органами місцевої влади, або останні здійснюють таку діяльність самостійно.

Ключовим питанням, яке потребує вирішення в оподаткуванні майна в Україні є перехід до вартісного принципу визначення бази оподаткування для усіх

видів майна. На сьогодні за таким принципом визначають базу справляння земельного податку, тоді як в оподаткуванні нерухомості продовжується практика розрахунку податкового зобов'язання на основі кількісних показників площі майна. Такий підхід спричиняє бюджетні втрати та є неприйнятним у контексті забезпечення справедливості податкового навантаження. Але органи місцевої влади не мають повноважень вносити зміни до законодавства щодо моделі визначення бази оподаткування, тому розкриття цієї проблеми в межах нашої наукової роботи недоречно.

Натомість, варто приділити увагу тим аспектам функціонування податку на майно, які належать до компетенції місцевої влади та потребують корегування для збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Ключовими проблемами такого характеру є недоліки обліку бази оподаткування податком на нерухоме майно, а також дифузія ставок оподаткування. На теперішній час, за оцінками науковців, які предметно займаються питаннями резервів нарощування доходів місцевих бюджетів, «ключовою перепорою для успішного адміністрування податку на майно є низький рівень наповнення реєстрів нерухомості, оскільки реєстр речових прав на нерухоме майно наповнений лише на 30-50%, земельний кадастр – на 70-80%» [1].

Однак, органи місцевого самоврядування мають обмежені можливості щодо сприяння наповнюваності цих реєстрів та проведенню заходів зі стимулювання сумлінної податкової поведінки платників. Підстава для нарахування податку на нерухоме майно в Україні – це наявність документів, які закріплюють право власності на об'єкт нерухомого майна за конкретною фізичною або юридичною особою. У багатьох територіальних громадах вагома частина нерухомості дотепер перебуває поза межами обліку, оскільки їхні власники з тих чи інших причин не виробили документи на право власності. Якщо у сільських районах це може бути пов'язане із необізнаністю мешканців, то у міських громадах власники майна часто свідомо його не реєструють, затягують із оформленням документації на нові об'єкти нерухомості для уникнення податкового зобов'язання. Вирішити таку проблему можна різними шляхами: по-перше, через встановлення підвищених ставок податку для об'єктів нерухомості, на які не оформлені права власності в термін понад певний період (до прикладу, 5 років); по-друге, через проведення інвентаризації нерухомого майна та доведення до власників нерухомості, які не належать до бази оподаткування, ризиків відсутності правочинних документів на право власності (шахрайство, втрата майна та ін.). Побічним наслідком такої діяльності може стати виявлення об'єктів нерухомості, які не мають власників або їх власники не відомі. Після процедури переведення цих об'єктів у комунальну власність, вони можуть стати джерелом доходів місцевого бюджету у вигляді орендної плати чи коштів від продажу такого майна [2, с. 17].

Іншою проблемою є значні показники податкового розриву з податку на майно, які зумовлені дифузією ставки податку та бази оподаткування. Визначення рівня податкових ставок на майно належить до компетенції органів місцевого самоврядування, якою вони недостатньо ефективно користуються. У багатьох територіальних громадах ставки податку на майно встановлені на низькому рівні, а

дифузія (відхилення) між максимальними та мінімальними ставками у розрізі територіальних громад України сягає 1500 разів [1]. За оцінками фахівців, якщо на законодавчому рівні визначити мінімальний рівень ставки податку на майно на рівні 0,5% від мінімальної заробітної плати, то це забезпечить додатковий фіскальний ефект у цінах 2021 року в обсязі 8-9 млрд грн. Водночас, подолання проблеми дифузії бази оподаткування, яка виявляється у наданні різного роду пільг зі сплати податку на нерухоме майно, забезпечило б нарощування доходів місцевих бюджетів на суму, яка становить до 2/3 від сукупних надходжень від його сплати.

Список використаних джерел:

1. Діагностика системи місцевого оподаткування України: аналітичні підсумки / К. Швабій та ін.; за ред. К. Швабія. Офіційний веб-сайт реформи місцевого самоврядування «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1322/Звіт.pdf>
2. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13. С. 11-20.
3. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування. Монографія. Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с.
4. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: моногр. / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 376 с.

Євген Лявинець

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Доходи місцевих бюджетів представляють собою частину централізованих коштів, які належать державі та об'єднаним територіальним громадам (ОТГ) для виконання їх функцій на різних рівнях управління. Ці доходи відображають складні розподільчі відносини, що виникають при розподілі ВВП та формуванні грошових коштів, що перебувають у розпорядженні органів державної влади, управління та ОТГ.

Ми провели моніторинг та оцінку джерел формування доходів місцевих бюджетів, взявши за основу бюджет Ужгородської міської територіальної громади (УМТГ) за період 2020-2022 років. Зазначений аналіз вказує на особливий вплив доходів місцевих бюджетів на фінансову самостійність територіальних громад. Це сприяє розвитку інфраструктури ОТГ, міст та сіл, розширює фінансові можливості території, сприяє активізації суб'єктів господарювання та задоволенню суспільних потреб мешканців.

Власні та закріплені доходи бюджету УМТГ становлять 71% від усіх джерел доходів у 2022 році, що в порівнянні з 2020 роком зросло на 16,5%. Офіційні трансферти з державного бюджету та інших місцевих бюджетів складають у доходах бюджету громади складають 29%. Динаміка власних та закріплених доходів бюджету УМТГ свідчить про зростання закріплених доходів, з пропорцією 32,5% проти 67,5% у 2022 році, з перевагою ПДФО. Ця тенденція підтверджується зростанням цих показників з часом: частка закріплених доходів становила 65,9% у 2020 році та 67,5% у 2022 році [1].

Основними джерелами формування доходів бюджету УМТГ є податкові надходження та офіційні трансферти. У 2022 році їх питома вага у структурі дохідних джерел становила 65% і 29% відповідно. Динаміка податкових надходжень до бюджету громади показує зростання з 1206,7 млн грн у 2020 році до 1588,7 млн грн у 2022 році, ріст склав 15,8 млн грн.

У складі податкових надходжень важливу роль відіграє ПДФО (65,2%) та місцеві податки і збори (26,5%), які в сукупності становлять 91,7% усіх податкових надходжень до бюджету громади.

Офіційні трансферти у структурі бюджету УМТГ характеризуються показниками, які протягом останніх трьох років скоротилися на 407,3 млн грн (з 1114,9 млн грн у 2020 році до 707,6 млн грн у 2022 році). Основною причиною цього зменшення є зменшення обсягу надання пільг та житлових субсидій населенню для оплати комунальних послуг.

Неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом складають невелику частку доходів бюджету УМТГ, становлячи 5,2% та 0,4% відповідно у

2022 році. При цьому неподаткові надходження відзначають тенденцію до зростання за три роки на 13,8 млн грн, що складає 5,2% усіх доходних джерел бюджету міста. З іншого боку, доходи від операцій з капіталом скоротилися на 0,8 млн грн.

Однією з ключових особливостей формування бюджетів у розвинених країнах світу є застосування принципу бюджетної децентралізації. У значній кількості економічно розвинених країн це означає, що бюджети місцевого рівня несуть відповідальність за соціально-економічний розвиток країни на місцевому рівні, виконання програм соціального спрямування та впровадження заходів щодо подолання економічних криз.

За врахуванням світового досвіду в управлінні місцевими бюджетами, в Україні слід активно розвивати фінансову самостійність територіальних громад. Лише в разі надання фінансової незалежності та можливості самостійно приймати рішення щодо формування статей доходів і видатків бюджету можна очікувати підвищення рівня відповідальності ОМС у справах розвитку територій. Крім того, із збільшенням відповідальності ОМС за ухвалення рішень у фінансовій сфері автоматично зросте контроль за ефективним використанням коштів місцевих бюджетів [2].

В Україні слід акцентувати увагу на розвитку місцевих податків і зборів, як ключової складової доходів місцевих бюджетів, як це вже втілено у практиці розвинених країн. З метою досягнення цієї мети розширення переліку місцевих податків в Україні є обґрунтованим. Зокрема, важливо впровадити новий екологічний податок на транспортні засоби, що успішно функціонує в країнах Європейського Союзу. Цей податок може бути розрахований на щорічні внески власників автомобілів, враховуючи параметри, такі як вік, тип двигуна (дизель або бензин), об'єм двигуна та рівень викидів CO².

З огляду на критичну екологічну ситуацію в Україні, також важливо збільшити ставки екологічних податків і активніше використовувати екологічне оподаткування. Наприклад, в західних країнах оподатковуються порушення норм використання міндобрих і пестицидів, підвищення вмісту свинцю в пальному та використання шкідливих технологій у виробництві.

Необхідно посилити контроль за стягненням податків екологічного спрямування, особливо в регіонах з низьким екологічним станом, які перенасичені важкими галузями виробництва, мають високу щільність населення та високий рівень забруднення природи, що спричиняє підвищений рівень професійних та онкологічних захворювань.

Додатковим джерелом доходів місцевих бюджетів може стати впровадження податку на рекламу. У сучасному інформаційному суспільстві, де реклама грає велику роль, введення податку на рекламу може стати не лише важливим інструментом у фіскальній сфері, але й ефективним засобом соціально-економічного регулювання.

Введення податку на рекламу може слугувати інструментом регулювання ринку рекламних послуг і додатковим ресурсом для збільшення фінансових потоків місцевих органів. Ставка податку на рекламу повинна бути

диференційованою в залежності від тривалості розміщення реклами (0,5% за тривале розміщення, 0,1% від вартості одноразової реклами) і виду рекламних послуг [3].

Серед ключових напрямів формування місцевих бюджетів за закріпленими доходами слід виокремити наступні аспекти:

– регулярне забезпечення зарахування частини (13,44%) акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію пального до бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОМС). Також доцільно відновити оподаткування акцизом при реалізації суб'єктами підприємницької діяльності у сфері роздрібною торгівлі паливом;

– підвищення дохідної частини місцевих бюджетів шляхом збільшення нормативу зарахування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) до 80%, що викликано недостатнім обсягом коштів, переданих ОМС для виконання їх повноважень;

– забезпечення зарахування ПДФО за місцем розташування платників податку для більш ефективного розподілу доходів;

– здійснення щорічної індексації нормативної грошової оцінки землі. Установлення коефіцієнту індексації на рівні реального індексу інфляції спрямовано на усунення і уникнення втрат дохідної частини місцевих бюджетів внаслідок інфляційних процесів;

– доручити територіальним громадам виконувати компетенції з формування та ведення муніципальних фіскальних реєстрів з метою ефективного адміністрування місцевих податків і зборів. Це сприятиме усуненню та запобіганню значним втратам місцевих бюджетів, які виникають внаслідок невнесення податків на нерухоме житлове та нежитлове майно, а також земельного податку через неповноту бази об'єктів оподаткування у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;

– здійснювати компенсацію втрат ОМС, які виникають в результаті рішень органів державної влади. Важливо не допускати передачі видаткових повноважень на рівень місцевих бюджетів без належних фінансових ресурсів для їхнього виконання.

Список використаних джерел:

1. Звіти про виконання бюджету Ужгородської міської територіальної громади за 2020-2022 рр. URL: <https://rada-uzhgorod.gov.ua/>
2. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130-137.
3. Tulai Oksana, Petrushenko Yuriy, Glova Jozef, Sydor Iryna and Ponomarenko Oksana. The impact of decentralization on the financial support of regional development. *Investment Management and Financial Innovations*, 16(4), 1-15. doi:10.21511/imfi.16(4). 2019.01

Ольга Малішевська

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Булавинець

ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Формування бюджетної політики у соціальній сфері відбувається у складному середовищі, яке охоплює зовнішні та внутрішні чинники різного характеру дії та походження. Головні труднощі у виробленні та реалізації бюджетної політики у соціальній сфері полягають у тому, що вона уособлює суперечності бюджетного регулювання різних сфер життєдіяльності суспільства в умовах поляризації інтересів різних прошарків вітчизняного суспільства і жорстких бюджетних обмежень. Це потребує значних зусиль щодо вироблення таких принципів здійснення бюджетної політики у соціальній сфері, які б дали можливість згладити наявні протиріччя і домогтись відповідності бюджетних пріоритетів інтересам усіх суспільних груп.

У науковій літературі представлено багато підходів до формулювання принципів здійснення бюджетної політики, які відзначаються різноманітністю бачення фундаментальних правил її розроблення та реалізації. На наш погляд, при формулюванні принципів бюджетної політики у соціальній сфері необхідно виходити із змістовного наповнення самого терміну «принцип» як певного правила, норми, яка має бути дотримана при здійсненні певного виду діяльності чи функціонування економічного явища. Принципи повинні мати універсальний характер, торкатись усієї сукупності бюджетних відносин, розкриваючи особливості та закономірності їх здійснення. Принципи окреслюють основні норми функціонування бюджетних відносин, визначають правила побудови бюджетного механізму. Вони являють собою ідейні критерії, за допомогою яких можна оцінювати обґрунтованість рішень з управління бюджетними ресурсами.

У наукових публікаціях останнього часу принципи бюджетної політики визначають більш наближено до розуміння принципу як правила здійснення бюджетних відносин. На думку В. Шубіна, до них належать такі принципи, як: «наукової обґрунтованості, цілеспрямованості, прозорості, результативності, ефективності, системності, відповідальності, підконтрольності, соціальної справедливості, збалансованості та ін.» [7]. Натомість, Г. Миськів виокремлює свій перелік принципів бюджетної політики, серед яких перших чотири позиції ідентичні із запропонованими В. Шубіним, але доповнює їх також принципами безпеки, гнучкості, єдності стратегії і тактики [6, с. 47].

Враховуючи те, що серед сукупності представлених у наукових джерелах принципів бюджетної політики є частина з них, яку вчені виділяють обов'язково, то раціональним було б розмежувати усі принципи на загальні (універсальні) та специфічні. Перша група принципів представлена такими правилами здійснення бюджетної політики, які притаманні для усіх напрямів використання бюджетних

відносин та представлені в економічних системах з різних рівнем розвитку. До складу таких принципів бюджетної політики ми схильні зараховувати такі, як наукова обґрунтованість, системність та послідовність бюджетної політики, її відкритість, адаптивність (гнучкість), інституційна визначеність. Другу групу принципів бюджетної політики представляють ті бюджетні правила, які мають сенс щодо конкретної частини бюджетних відносин, враховують їх специфіку в певній сфері суспільного життя. Стосовно бюджетної політики у соціальній сфері, то специфічними принципами її здійснення, на наш погляд, слід визначати принципи нейтральності, інклюзивності, адресності, урахування об'єктивних обмежень, компромісу (узгодженості інтересів) [3].

Вихідним із когорти універсальних принципів бюджетної політики є її наукова обґрунтованість, що у соціальній сфері має виняткову вагу. У процесі вироблення пріоритетів бюджетної політики у соціальній сфері слід враховувати не тільки запити суспільства на доступність певних благ, але й дію об'єктивних економічних законів розвитку. Поряд з цим, бюджетна політика має передбачати застосування передових бюджетних технологій при виробленні пріоритетів та завдань участі бюджету у функціонуванні соціальної сфери. Підґрунтям для задіяння принципу наукової обґрунтованості бюджетної політики у соціальній є розвиток наукових досліджень відповідного профілю, адже тільки таким чином можна домогтися генерування фінансових інновацій, які можуть отримати своє застосування у бюджетному секторі.

Активізація процесу генерування фінансових інновацій, адаптованих до умов соціальної сфери неможлива без прискорення розвитку наукової інфраструктури. Найбільш затребуваними на даний час є фундаментальні та прикладні наукові теми щодо вдосконалення інституційного забезпечення бюджетної політики у соціальній сфері, розвитку методів та інструментів бюджетного механізму, нових підходів до впровадження цього інструментарію у процес продукування суспільних благ, які є продуктом діяльності соціальної сфери. Кооперація між наукою і практикою у контексті реалізації принципу наукової обґрунтованості бюджетної політики у соціальній сфері має також передбачати тісну співпрацю між науковцями і владою у питанні вироблення орієнтирів цієї політики, посилення стратегічного характеру, цілеорієнтованості бюджетних показників, організації навчально-просвітницької діяльності для здобуття фахівцями фінансової сфери навиками застосування інноваційних бюджетних технологій у процесі прийняття практичних рішень щодо управління бюджетними ресурсами, які надходять на потреби соціальної сфери.

Одним з універсальних принципів бюджетної політики, з реалізацією якого спостерігаються проблеми, є принцип системності й послідовності її здійснення. Використання бюджетних ресурсів на продукування соціальною сферою благ колективного споживання має відбуватись на підставі раціонального розрахунку необхідного їх обсягу, із забезпеченням інклюзивності доступу до цих благ, економічності та узгодженості із стратегічними орієнтирами розвитку. На наш погляд, під послідовністю бюджетної політики у соціальній сфері необхідно розуміти сталість її пріоритетів, незалежно від змін у зовнішньому середовищі,

зокрема політичної кон'юнктури, економічних циклів. Ці пріоритети закріплені у бюджетних програмах і не повинні змінюватись під впливом змін у владі. Для прикладу, кожен новий міністр освіти, який вступає на посаду, розпочинає свою діяльність із оголошення системної реформи у всіх напрямках освітніх послуг, яка безпосередньо торкається питань їх фінансування. Це дестабілізує систему освіти, дезорієнтує роботу освітніх закладів та посилює відчуття нестабільності у педагогічного персоналу [2].

Проте, помилково вважати, що бюджетна політика у соціальній сфері має характеризуватись догматизмом. При забезпеченні її стабільності, все ж мають бути передбачені процедури забезпечення її гнучкості, адаптивності до змін у зовнішньому середовищі її здійснення. Наприклад, в період карантинних заходів під час боротьби з епідемією коронавірусу були передбачені кошти для організації дистанційного навчання, забезпечення безперебійного доступу закладів освіти до інтернет-зв'язку для реалізації права дітей на освіту. Зміна ситуації в економіці країни, проведення системних реформ у різних сферах суспільного життя, воєнні дії та безпекова ситуація, інституційні зміни повинні відображатись у перегляді пріоритетів бюджетної політики, що мають відповідати реаліям часу. Однак, при реалізації принципу гнучкості бюджетної політики доцільно враховувати вплив часового лагу між ухваленням управлінського рішення щодо впливу на бюджетні відносини та відповідними змінами у діяльності соціальної сфери. Тому новації у бюджетній політиці мають бути ґрунтовно прорахованими, оціненими з точки зору переваг та ризиків їхнього впровадження, тривалості ефекту.

Реалізація принципу гнучкості бюджетної політики у соціальній сфері невіддільно пов'язана з іншим її принципом, а саме інклюзивністю. Значення цього принципу пояснюється особливістю суспільних благ, які надає соціальна сфера, адже вони є найбільш затребуваними і життєво важливими для кожної людини. Тому визначення пріоритетів бюджетної політики в освіті, культурі, охороні здоров'я має відбуватись на основі врахування інтересів усіх суспільних верств, максимального охоплення цими благами усіх тих, хто має у них потребу. В демократичному суспільстві реалізація принципу інклюзивності бюджетної політики у соціальній сфері відбувається через використання інструментів участі громадян у розробленні пріоритетів видатків відповідних бюджетів соціального спрямування, а також таких інструментів фінансового механізму, які дають можливість охопити цими суспільними благами якомога більший контингент споживачів. Тісна комунікація між представниками влади, громадськістю та іншими сторонами, зацікавленими в ефективному функціонуванні соціальної сфери, дає можливість досягти максимального рівня інклюзивності бюджетної політики, коли напрями використання бюджетних коштів на надання суспільних благ приносять найбільшу користь.

Принцип інституціональної визначеності стосовно бюджетної політики у соціальній сфері означає, що будь-які рішення щодо спрямування бюджетних ресурсів на продукування суспільних благ повинні бути належно оформлені у правовий спосіб. Вони не можуть бути неформалізованими, здійснюватись на словах. Це пояснюється імперативністю бюджетних відносин (тобто рішення, які

стосуються формування чи використання бюджетних ресурсів є обов'язковими для виконання), а також суспільним характером бюджету, який не належить якійсь конкретній особі, але суспільству загалом. Однак, поряд із належним правовим оформленням у вигляді нормативно-правової документації, операцій з ресурсами бюджету повинні також характеризуватись високим рівнем відкритості, що дає можливість організувати контроль за їх раціональністю та ефективністю з боку громадськості.

Інституціональна визначеність щодо бюджетної політики також означає те, що в рамках її реалізації формалізацію через управлінсько-правові рішення мають отримати неформальні правила та норми щодо участі бюджету у забезпеченні діяльності соціальної сфери, які утвердились в суспільстві та визнані ним. Так, в Україні правове оформлення у вигляді конкретних правових норм та відповідних їм бюджетних відносин отримали неформальні правила щодо спрямування коштів бюджету на придбання подарунків дітям працівників соціальної сфери до свят, організації підвезення дітей до місць навчання за бюджетний кошт, надання права на безкоштовне харчування для дітей в закладах загальної середньої і дошкільної освіти та ін. Не мають аналогів у більшості зарубіжних країн звичні для нашої країни норми щодо організації груп продовженого дня для школярів, постачання підручників та ін. Оскільки вітчизняне суспільство розглядає ці блага як необхідні при організації надання освітніх та інших послуг, цей момент враховується при визначенні обсягів і спрямованості бюджетних ресурсів на діяльність соціальної сфери.

Серед специфічних принципів бюджетної політики у соціальній сфері слід відзначити принцип нейтральності, який на думку П. М'юри, «притаманний для країн з перехідною економікою» [1]. За висновками вченого, у країнах зі слабким інституційним забезпеченням бюджетної політики вона виявляє значно нижчу ефективність, ніж у державах, де бюджетні відносини інституціоналізовані належним чином. П. М'юра зазначає, що «видатки соціального спрямування, до яких зараховують асигнування на освіту, охорону здоров'я, розвиток фізичної та духовної культури, у фінансовій науці визначають як такі, що індукують економічне зростання (growth friendly productive public expenditures)» [1]. Втім, така ознака бюджетних видатків на соціальну сферу у країнах із перехідною економікою і нерозвиненим інституційним середовищем, де спостерігається сильна дія екстрактивних соціальних інститутів може не виявлятися. Зокрема, якщо в зарубіжних розвинених країнах збільшення видатків на освіту чи охорону здоров'я отримує віддачу у вигляді покращення відповідних показників розвитку суспільства, то в Україні така залежність слабо помітна. На думку багатьох науковців та практиків, через прорахунки у бюджетній політиці у соціальній сфері, нарощування її фінансування не дає відчутного прогресу ні щодо якості, ні щодо доступності відповідних суспільних благ. Вирішити цю проблему, на думку Т. Каневої та М. Шаповал, можна за рахунок структурної оптимізації видатків бюджету на соціальну сферу, бо «коли буде наявною експоненціальна залежність між обсягами бюджетних видатків на надання певних послуг та їхньою якістю, то

можна буде говорити про успішне бюджетне стимулювання суспільного розвитку, відчутне зростання інтелектуального капіталу» [5, с. 222].

Важливим з точки зору забезпечення ефективності бюджетної політики у соціальній сфері є принцип адресності. Це вимагає здійснення об'єктивної оцінки потреб суспільства у відповідних благах, які продукує соціальна сфера. Необхідно усвідомити, що попри вагомі переваги вільних ринкових відносин, лібералізація постачання суспільних благ, які є продуктом діяльності соціальної сфери в нашій країні неможлива. Це загрожує руйнацією усіх досягнень у питанні забезпечення доступності життєво важливих благ для населення України та порушує норми Основного закону держави. Однак, економічні можливості забезпечити надання усього спектру можливих суспільних благ для всіх споживачів на безкоштовній основі в сучасних умовах у держави відсутні. Тому справедливий і неупереджений розподіл суспільних благ, що забезпечує максимізацію корисності від них для суспільства – головне завдання бюджетної політики у соціальній сфері. У країнах з ринковою економікою воно реалізується через широкий спектр інструментів фіскального регулювання, які регулюють доступ до бюджетних благ, надають різного ступеня підтримку у їхньому споживанні для осіб з різними економічними можливостями.

Список використаних джерел:

1. Mura P. O. How growth-friendly are productive public expenditures? An empirical analysis for Eastern Europe. *Theoretical & Applied Economics*. 2014. Vol. 21. Issue 10. P. 7-20.
2. Горин В. Концептуальні засади фінансового забезпечення соціальних гарантій. *Світ фінансів*. 2009. № 3 (20). С. 97-106.
3. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування. Монографія. Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с.
4. Горин В. П. Фінансові гарантії в системі соціальної безпеки держави: теоретико-методологічний аспект. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 2. С. 69-80.
5. Канева Т., Шаповал М. Методологічні засади бюджетної політики. *Бізнес-Інформ*. 2019. № 6. С. 218-226.
6. Миськів Г. Бюджетна система: теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Львів: Растр-7, 2020. 272 с.
7. Шубін В. Фінансування національної безпеки – завдання та принципи. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1668>

Катерина Марченко
студентка гр. ФФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент *Наталія Коломийчук*

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

На сучасному етапі у сфері державного кредиту Україна найчастіше виступає в ролі позичальника. Метою подібних кредитних відносин є фінансування бюджетного дефіциту, підтримка платіжного балансу, фінансування реалізації державних програм тощо. Найбільш поширеними інструментами при цьому виступають: казначейські зобов'язання України, облігації внутрішньої державної позики України (ОВДП); облігації зовнішньої державної позики України (ОЗДП); залучення кредитних ресурсів Міжнародного валютного фонду (МВФ) [1, с. 29].

Неминучим наслідком позичання є збільшення обсягу державного боргу. Наведемо інформацію щодо державного та гарантованого державою боргу України з 2009 року по 30.04.2023 року (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Державний та гарантований державою борг України з 2009 по 2023 рр. [2]

Роки	загальний борг, млн грн	темпи приросту, %	зовнішній борг		внутрішній борг	
			млн грн	%	млн грн	%
2009	316884,6	-	211751,7	66,8	105132,9	33,2
2010	432235,4	36,4	276745,6	64,0	155489,8	36,0
2011	473121,6	9,5	299413,9	63,3	173707,7	36,7
2012	515510,6	9,0	308999,8	59,9	206510,7	40,1
2013	584114,1	13,3	300025,4	51,4	284088,7	48,6
2014	1100564,0	88,4	611697,1	55,6	488866,9	44,4
2015	1572180,2	42,9	1042719,6	66,3	529460,6	33,7
2016	1929758,7	22,7	1240028,7	64,3	689730,0	35,7
2017	2141674,4	11,0	1374995,5	64,2	766678,9	35,8
2018	2168627,1	1,3	1397217,8	64,4	771409,3	35,6
2019	1998275,4	-7,9	1159221,6	58,0	839053,8	42,0
2020	2551935,6	27,7	1518934,8	59,5	1033000,8	40,5
2021	2671827,6	4,7	1560230,0	58,4	1111597,6	41,6
2022	4071683,1	52,4	2610945,6	64,1	1460737,5	35,9
30.04.2023	4544869,1	11,6	3039368,1	66,9	1505501,0	33,1

З 2009 р. по 2022 р. сума державного та гарантованого державою боргу коливалась від 316884,6 млн грн у 2009 р. до 4071683,1 млн грн у 2022 р. При цьому, з 2010 року по 2022 р. у структурі державного та гарантованого державою боргу України домінує зовнішній борг [22].

За станом на 30.04.2023 р. структура державного та гарантованого державою боргу з України:

- зовнішній борг становить 61,0 %;
- внутрішній борг – 31,6%

За останні чотирнадцять років державний та гарантований державою борг України зріс на 3754798,5 млн грн, або в 12,85 раза, з 316884,6 млн грн у 2009 році до 4071683,1 млн грн. у 2022 році. За станом на 30.04.2023 року державний і гарантований державою борг становив 3039368,1 млн грн або, з яких 92,6 % – державний борг, а 7,4 % – гарантований борг [2].

Дані свідчать, що у структурі державних запозичень більшу частку займає зовнішній борг. Так, у 2009 р. частка зовнішнього боргу становила 66,8 % від всієї суми, у 2010 р. зменшилася до 64,0 %, у 2011-2013 р. ще зменшилася до 63,3 %, 59,9 %, 51,4 %. Проте, у 2014 р. частка зовнішнього боргу у загальній сумі зросла до 55,6 %, а у 2015 р. – до 66,3 %. У 2016 р частка зовнішнього боргу знову зменшилася до 64,3 %, а у 2017 р. – до 64,2 %. У 2018 р. частка зовнішніх запозичень у загальній сумі зросла до 64,4 %. У 2019 році спостерігалось значне зменшення частки зовнішніх запозичень до 58,0 %. У 2020 р. частка зовнішнього боргу у загальній сумі зросла до 59,5 %, у 2021 р. знову зменшилася до 58,4 %, а у 2022 р. знову зросла до 64,1 % [11, с. 29]. За станом на 30.04.2023 р. державний зовнішній борг становив 66,9 % загальної суми державного боргу України.

Станом на 30 квітня 2023 року державний та гарантований державою борг України становив 4544,87 млрд грн або 124,28 млрд дол. США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 3039,37 млрд грн (66,87 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 83,11 млрд дол. США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 1505,50 млрд грн (33,13 %) або 41,17 млрд дол. США [3].

Така структура боргових зобов'язань України породжує ряд ризиків, оскільки для обслуговування та погашення зовнішніх боргів країни необхідна наявність відповідного запасу золотовалютних резервів, які важко підтримувати на належному рівні в умовах скорочення експорту товарів, девальвації національній грошової одиниці. Все це створює додаткові ризики щодо своєчасного повергнення боргів зовнішнім кредиторам [4].

Існування державного кредиту передбачає функціонування ринку державних запозичень. Комерційні банки на ринку державних облігацій виступають як інвестори та фінансові посередники, виконують функції реєстраторів прав власності за державними облігаціями, агентів Національного банку України (НБУ) з розміщення та обслуговування обігу облігацій, а також беруть на себе виконання платіжних операцій при проведенні розрахунків за операціями з купівлі-продажу облігацій. Біржова торгівля здійснюється на фондовій біржі першої фондової торговельної системи (ПФТС), фондовій секції Української міжбанківської валютної біржі та на Українській фондовій біржі [5]. В умовах обмеженості доходів державного бюджету України, а також за відсутності надходжень від приватизації державного майна саме залучення ОВДП є суттєвим джерелом фінансування дефіциту бюджету.

Розглядаючи роль та важливість державного кредиту для економічного та соціального життя країни, слід відзначити, що його основне призначення полягає

у забезпеченні додаткових фінансових ресурсів держави. Державний кредит, як інструмент мобілізації фінансових коштів, може відігравати ключову роль у прискоренні соціально-економічного розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Ватаманюк-Зелінська У. З., Огірко О. Т. Роль державного кредиту в економічному розвитку України. *Інноваційна економіка*. 2021. № 1-2. С. 28-33. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/715-1506-1-SM.pdf>
2. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/>
4. Гріненко А. Ю. Зростання державного боргу та зовнішніх запозичень – шлях до падіння рівня економічної безпеки в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2018. Т. 29 (68). № 1. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29_1_4
5. Артемьєва А. А., Тарасевич Н. В. Державний кредит в Україні: оцінка сучасного стану на внутрішньому ринку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1410/Tarasevych.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Олена Миськів

студентка гр. ФМСм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ МИТНИХ ПРАВИЛ – ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Порушення митних правил завжди були серйозною загрозою для економічного благополуччя країн і стали актуальною проблемою для України, яка одночасно веде війну проти росії на своїй території. Попри ці тяжкі обставини, в Україні надалі існує потреба в розвитку системи запобігання та протидії митним правопорушенням. Для досягнення цієї мети, українським митним органам і Уряду загалом, можна взяти на озброєння цінний зарубіжний досвід в цій сфері, який можна поділити на такі складові:

Зміцнення митного контролю та комп'ютеризація.

Зарубіжні держави вже давно визнали важливість комп'ютеризації митного контролю. Наприклад, Митна служба Сполучених Штатів Америки (U.S. Customs and Border Protection, СВР) використовує високотехнологічні автоматизовані інформаційні системи для збору та обробки даних, що допомагають у виявленні митних правопорушень [1]. Україні варто розглянути можливість активізувати процес автоматизації митних процедур та мінімізації впливу «людського фактору» для підвищення ефективності митного контролю в умовах конфлікту.

Застосування ризик-менеджменту

У контексті зміцнення митного контролю, ризик-менеджмент може стати корисним інструментом. Він дозволяє системі діяти передбачувально, уникати негативних наслідків вчинених порушень та підвищувати ефективність боротьби з ними [2]. Важливо зауважити, що ризик-менеджмент передбачає не лише аналіз минулих порушень, але й врахування інших детермінант незаконних дій. Україні варто розглянути можливість імплементації світових практик ризик-менеджменту для забезпечення максимальної ефективності митного контролю під час конфлікту.

Навчання на зарубіжному досвіді.

Особливо важливим є навчання на зарубіжному досвіді. Україні слід активно вивчати досвід країн, які успішно борються з митними правопорушеннями. Митна служба Румунії, наприклад, розвинула систему моніторингу та аналізу даних, яка допомагає виявляти тенденції у вчиненні митних правопорушень та розробляти стратегії для їх запобігання [3]. Україні важливо адаптувати подібний досвід та застосовувати його для вдосконалення системи митного контролю в умовах конфлікту.

Порушення митних правил залишаються актуальною проблемою навіть у складних умовах, таких як війна. Україна має можливість вдосконалити свою систему запобігання та протидії митним правопорушенням, використовуючи зарубіжний досвід. Комп'ютеризація митного контролю, застосування ризик-

менеджменту та вивчення досвіду країн, які успішно вирішують цю проблему, можуть стати ключовими кроками у напрямку підвищення ефективності боротьби з митними правопорушеннями в Україні.

Список використаних джерел:

1. National Security Strategy of USA 2015. URL: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2015/> (дата звернення 10.08.2023).
2. Комаров О. В. Світова та європейська практика з реалізації механізмів управління кордонами та адміністрування ризиків у митній галузі в контексті гарантування державної безпеки. *Вісник АСМУ. Серія «Державне управління»*. 2013. № 2 (9). С. 170-178.
3. Додін Є. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з контрабандою та митними правопорушеннями. *Митна справа*. 2021. № 5 (77). С. 3-26.

Ольга Мороз

студентка гр. ФМСзмп-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Галина Василевська

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ У СИСТЕМІ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ

Комплексна модернізація та оновлення законодавства України з питань державної митної справи з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України, шляхом імплементації міжнародних стандартів митної справи, встановлення партнерських відносин між митними органами, суб'єктами господарської діяльності іноземців та окремими громадянами. Це дозволило органічно вирішити питання спрощення та оптимізації митних процедур шляхом їх автоматизації та комп'ютеризації, зменшення впливу «людського фактору» на процес і результат митного оформлення товарів, підвищення ефективності митного контролю як єдиного методів митного регулювання.

Слід зазначити, що поняття «митний контроль» трактується в науковій літературі в широкому та вузькому значенні. Таким чином, у широкому розумінні митний контроль – це сукупність методів і засобів забезпечення законності в митній сфері. Власне кажучи, митний контроль трактується як комплекс перевірочних заходів, що здійснюються в процесуальному порядку. Проте наявність термінологічних проблем у сфері державної митної справи не применшує значення митного контролю, який є незалежним, стабільним і надійним захисником державних інтересів і національної безпеки України.

Згідно з положеннями МК України, митний контроль являє собою сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм законодавства України з питань державної митної справи та засновується на принципах законності, системності, систематичності, дієвості, гласності, вибірковості, мінімізації митних процедур та безперервності [1].

Механізм митного контролю у системі фінансової безпеки – це процес впливу суб'єкта митного контролю на об'єкт за допомогою методів, які використовуються в межах здійснюваної митної політики для дотримання визначеного рівня фінансової безпеки держави за наявності сформованого нормативно-правового, кадрового, інформаційного та організаційного забезпечення. Це означає, що розробка стратегії забезпечення фінансової безпеки в країні повинна будуватися через впровадження відповідного механізму усунення та блокування зовнішніх та внутрішніх загроз національній економіці (механізму митного контролю). Це виявляється у здійсненні контролю за експортно-імпортними операціями, спрямованими на підтримку важливих для України пріоритетів та захист вітчизняного виробника, за розробкою заходів протидії неконтрольованому впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів (рис. 1).

України. Наявність зазначених проблем прямо впливає на фінансову безпеку країни.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Костишин Ю. С. Науково-методичний підхід до оцінювання ефективності митного контролю в системі фінансової безпеки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 4 (94). С. 88-98.

Денис Павлунишен
студент гр. ПУ-21мз,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Гуменюк
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Ефективний менеджмент соціально-економічними процесами, що протікають у національній економіці на різних ієрархічних рівнях управління (як на загальнодержавному – макрорівні, так і на місцевому – мезорівні) вбачається неможливим без стратегічного планування, реалізація якого покладена на органи державної влади та управління відповідного рівня, що відіграють роль потужної організації у країні, відпрацьовуючи та реалізуючи стратегію розвитку суспільства.

Стратегічне планування допомагає намітити основні напрями роботи та визначити далекосяжні цілі, виконання яких забезпечить успішність певної організації.

Теоретико-методологічна база стратегічного планування сформувалася спочатку для підприємств на основі праць І. Ансоффа, М. Портера, Е. Чандлера, К. Ендрюса, А. Томпсона, А. Стрікланда, Дж. Штейнера, які є засновниками школи стратегічного управління. У процесі розвитку стратегічної думки сформувалася низка напрямів, які систематизовані в роботі Г. Мінтцберга, Б. Альстренда, Дж. Лемпела й представлені у вигляді низки загальновідомих шкіл.

В Україні часто менеджери, управлінці різних сфер суспільних відносин, керуються сьогоденними цілями та завданнями, не приділяючи уваги стратегічним планам та цілям, що може призводити до негативних в далекосяжній перспективі наслідків [2, с. 58].

Динамічний процес стратегічного планування є суттю всіх менеджерських функцій. Не використовуючи переваг стратегічного планування, організації в цілому та окремі особи, будуть позбавлені можливості оцінки цілей або напрямів. Процес стратегічного планування забезпечує стійку основу для менеджменту. Стратегічне планування – це сукупність дій і рішень, прийнятих менеджерами з метою розробки специфічних стратегій, призначених для того, щоб допомогти організації досягти своїх цілей.

Стратегічне планування є одним із найпопулярніших підходів до управління в сучасних підприємствах і воно незмінно входить до п'ятірки найпопулярніших підходів до управління в усьому світі [1, с. 143].

Мета стратегічного планування – допомогти у чіткій розробці послідовності дій щодо визначення мети, уточнення завдання і розподілу ресурсів, розробки та ухвалення стратегічних рішень. Його перевага – зосередження уваги на найважливіших питаннях і проблемах, що стоять перед державою у сфері

національної безпеки. Щоб отримати найкращі результати, стратегічне планування потребує широкого й водночас ефективного збору інформації, розроблення й вивчення стратегічних альтернатив і посилення уваги до стратегічних ризиків, пов'язаних з ухваленням стратегічних рішень.

У 2020 році у відповідності до оновленої стратегії «Європа 2030» була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки», а у 2021 році – «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Отже, в Україні відбулися якісні зміни в контексті стратегічного планування соціально-економічного розвитку нашої держави.

Стратегічне планування дозволяє менеджменту оцінити поточну ситуацію на ринку та планувати майбутнє компанії. Організувати стратегічне планування в системі менеджменту правильно – означає постійно оцінювати загрози довкілля, з якими може зіткнутися компанія, шукати потенційні можливості та визначати наступні кроки на основі проведеного аналізу. Існують різні визначення стратегічного планування, узагальнюючи які можна зробити висновок, що стратегічне планування – це процес вибору цілей на майбутнє та прийняття рішень для досягнення цих цілей.

Українські менеджери, як і їх закордонні колеги, одностайні в думці про необхідність стратегічного планування. Проте існують значні розбіжності з низки важливих питань методології стратегічного планування. Вітчизняні менеджери вважають найкращий розподіл ресурсів найважливішою основою стратегічного планування, тоді як у Великобританії та Японії на перший план виходить формування довгострокових цілей.

Використання стратегічного планування є особливо ефективним при виборі довгострокових пріоритетів розвитку регіонів та територій.

Важлива роль стратегічного планування підприємством полягає у його запобіганні негативного впливу кризових становищ. Зараз багато підприємств знаходяться в кризовій ситуації і потребують кардинальних змін у своєму управлінні. Найбільш серйозним кризовим становищем для усіх українських підприємств стала війна, розв'язана рашистами проти України. Для вирішення низки проблемних питань на підприємстві необхідна цілеспрямована злагоджена діяльність усіх рівнів управління.

Процес стратегічного планування можна умовно розділити на чотири фази:

- Перша фаза – фінансове планування. Воно обмежується процедурою складання річного бюджету і базується на оцінках і інтуїції вищого керівництва.
- Друга фаза передбачає сполучення фінансового і довгострокового планування. Фінансові результати прогнозуються звичайно на 3-5 років уперед, найчастіше ґрунтуючись на результатах минулої економічної діяльності.
- Недолік такого підходу полягає в тому, що майбутнє важко передбачити, використовуючи тільки фінансові показники. У наш час рішення за такою схемою приймають підприємства з нескладною організаційною структурою.
- Третя фаза – концентрація уваги на факторах зовнішнього оточення: новітніх технологічних розробках, демографічних, соціальних, економічних. На

основі отриманих даних і заглибленого дослідження ринків збуту можуть розроблятися альтернативні стратегії.

– Четверта фаза – стратегічний менеджмент. Крім дій, що відносяться до попередніх фаз, тут підприємства основну увагу приділяють збереженню і зміцненню позицій на ринках. В даний час усі ведучі корпорації розвинутих країн в області планування використовують стратегічний менеджмент.

Протягом розвитку стратегічного планування його основою виступав балансовий метод, який поступово доповнювався іншими методами, створюючи цим комплексну систему стратегічного планування соціально-економічного розвитку держави. Вивчення діючих стратегій соціально-економічного розвитку дозволяє зробити висновок, що при розробці використовуються різноманітні методики й у даний час немає універсальної.

Список використаних джерел:

1. Куліш Д. Сучасні реалії стратегічного планування діяльності підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки. 2022. № 6. Т. 2. С. 142-149.
2. Петков В. Сутність, функції і види стратегічного планування в організації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 58-63.
3. Шашина М., Мосійчук Д. Управління плануванням стратегічного менеджменту на рівні підприємства в умовах економіки війни. *Economic synergy*. 2022. Вип. 4 (6). С. 92-103.

Оксана Пелешок

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Віктор Русін

КАЗНАЧЕЙСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ПРИ РЕЄСТРАЦІЇ БЮДЖЕТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Ключову роль у здійсненні контролю за використанням коштів бюджетними установами відіграють органи Державної казначейської служби України (далі – Казначейства). Казначейський контроль спрямований на підвищення дотримання бюджетного законодавства розпорядниками, одержувачами коштів державного й місцевих бюджетів та іншими клієнтами (далі – розпорядників коштів). Проте в процесі обслуговування розпорядників коштів виникають проблемні питання, які гальмують використання цих коштів та, як наслідок, надання необхідних послуг населенню країни. Тому актуальним є вивчення основних проблемних питань при казначейському обслуговування бюджетних установ та розробки пропозицій щодо їх усунення.

Вивченню питання щодо здійсненням казначейського контролю приділяла увагу В. Поліщук, яка досліджувала зміни у казначейському обслуговуванні бюджетів в Україні, що відбувалися останнім часом, та теоретично обґрунтувала перспективи покращення казначейського обслуговування бюджетів України в контексті забезпечення збалансованої фінансової політики [1, с. 109].

Застосування заходів впливу до учасників бюджетного процесу в разі порушень бюджетного законодавства, вивчав В. Русін та запропонував розширення переліку функцій органів Казначейства, які сприятимуть покращенню дотримання законності здійснення бюджетних видатків розпорядниками коштів [2, с. 65]. Основні аспекти казначейського обслуговування бюджетів, зокрема, касове виконання місцевих бюджетів на прикладі установ Чернівецької області вивчала Д. Ковалевич [3, с. 67], яка також запропонувала вдосконалення роботи органів Казначейства в умовах воєнного часу шляхом запровадження автоматизованої обробки всіх інформаційних потоків в казначейській системі.

Органи Казначейства здійснюють свої повноваження в частині обслуговування розпорядників коштів відповідно до ст. 112 Бюджетного кодексу України (далі – БКУ) [4], якою передбачено, зокрема, перевірка відповідності:

- 1) взятих розпорядниками бюджетних зобов'язань до відповідних бюджетних асигнувань та паспорту бюджетної програми;
- 2) платежів до взятих бюджетних зобов'язань та відповідних бюджетних асигнувань.

Розпорядники коштів після взяття бюджетних зобов'язань (укладення договорів про закупівлю, підписання авансових звітів тощо) подають на реєстрацію цих зобов'язань підтвердні документи до органів Казначейства з урахуванням вимог Порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах

Казначейства затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 02.03.2012 р. № 309 (зі змінами) (далі – Порядок № 309) [5].

Отже, органи Казначейства проводять контроль на стадії реєстрації бюджетних зобов'язань, взятих розпорядниками коштів, керуючись положеннями Порядку № 309 [5], пунктом 2.10 якого визначається перелік випадків, що вважаються порушеннями бюджетного законодавства. В таких випадках органи Казначейства не реєструють бюджетні зобов'язання, а застосовують заходи впливу, передбачені статтею 117 БКУ [4].

Одним із найпоширеніших заходів впливу є попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (далі – попередження).

На підставі інформації офіційного вебсайту Казначейства [6] можна проаналізувати кількість оформлених попереджень (табл. 1).

Таблиця 1

Інформація щодо попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства, оформлених органами Казначейства у 2020-2022 роках

Показники	2020 рік		2021 (січень-вересень) рік		2022 рік	
	кількість	сума, млн грн	кількість	сума, млн грн	кількість	сума, млн грн
Разом попереджень, в т.ч.:	31071	27579,6	25964	31809,9	32619	16565,1
державний бюджет	5486	14406,3	4049	24608,8	5 003	8 092,1
на етапі взяття або реєстрації бюджетних зобов'язань	5172	14037	3878	24574,3	4534	8016,9
під час прийняття до виконання платіжних доручень	314	369,3	171	34,5	469	75,2
місцевий бюджет	25585	13173,3	21915	7201,1	27 616	8 473,0
на етапі взяття або реєстрації бюджетних зобов'язань	24325	12988,6	21134	7105,5	26233	8375,8
під час прийняття до виконання платіжних доручень	1260	184,7	781	95,6	1383	97,2

Джерело: складено на основі [6].

За 2021 рік для аналізу взято дані лише за 9 місяців (січень–грудень), але менший період порівняно з іншими роками не вплине суттєво на дослідження загальної динаміки попереджень. Так, загальна кількість попереджень у 2022 році зберігала тенденцію до зростання, однак у вартісному виразі обсяг попереджень зменшився вдвічі в порівнянні з 2021 роком. Протягом аналізованого періоду попередження, оформлені при використанні коштів місцевого бюджету у загальній кількості попереджень складала 82–84%, що свідчить про гірший рівень бюджетної дисципліни розпорядників коштів місцевих бюджетів у порівнянні з розпорядниками державного бюджету.

Слід зазначити, що 94% попереджень оформлюється при реєстрації бюджетних зобов'язань [6]. Одними із найпоширеніших випадків надання попереджень при реєстрації бюджетних зобов'язань є:

– невірне оформлення та помилки, частіше технічні, у підтвердних документах (наприклад, невідповідність предмету закупівлі, суми, умов оплати у договорі про закупівлю та звіті про результати проведення процедури закупівлі, договірній ціні, проектно-кошторисній документації тощо);

– порушення термінів визначених пунктом 2.2 Порядку № 309 [5] щодо реєстрації бюджетних зобов'язань (наприклад, договір про закупівлю подано до органу Казначейства через 10 робочих днів після його укладення замість 7 робочих днів, що переважно відбувається з причини несвоєчасного оформлення всього необхідного пакету підтвердних документів (зокрема, погодження проекту з інформатизації) або неухважності працівника розпорядника коштів).

Випадками оформлення попереджень можуть бути не тільки порушення розпорядниками коштів бюджетного законодавства, але і некомпетентність працівників органів Казначейства. Прикладами таких ситуацій можна вважати наступні:

– вимоги казначея змінити предмет закупівлі у договорі, який подається. При цьому органи Казначейства не мають права втручатися у визначення предмету закупівлі розпорядником коштів;

– оформлення попередження у разі неподання розпорядником коштів документів, що підтверджують проведення процедури закупівлі, у випадках коли таке проведення законодавством не вимагається.

Пунктом 4.4 Порядку № 309 передбачено, що у разі необґрунтованої відмови працівником органу Казначейства зареєструвати бюджетні зобов'язання до цих працівників можуть застосовуватися заходи впливу відповідно до БКУ [4].

Отже, підсумовуючи вищезазначене слід зауважити, що основними причинами зростання кількості попереджень є низький рівень відповідальності розпорядників коштів та некомпетентність працівників органів Казначейства. З метою підвищення рівня дотримання бюджетного законодавства необхідно: посилити відповідальність розпорядників коштів за неналежне оформлення документів та дотримання порядку подання їх на реєстрацію бюджетних зобов'язань; посилити контроль за правомірністю надання попереджень розпорядникам коштів та підтримувати взаємодію та співпрацю між учасниками бюджетного процесу. Це сприятиме підвищенню відповідальності учасників бюджетного процесу та ефективності виконання бюджетів усіх рівнів.

Список використаних джерел:

1. Поліщук В. Казначейська форма обслуговування бюджетів України в контексті забезпечення збалансованої фінансової політики. *Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць*. 2021. № 3–4(78–79). С. 108–121.
2. Русін В., Жадан О. Удосконалення казначейського контролю за здійсненням бюджетних видатків. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 56–67.
3. Ковалевич Д., Рошило В. Реалії та перспективи розвитку системи казначейства України. *Фінанси і кредит*. 2022. Вип. II (86). С. 66–78.

4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
5. Про затвердження Порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах Державної казначейської служби України: Наказ Міністерства фінансів України від 02.03.2012 р. №309. (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0419-12#Text> (дата звернення: 11.08.2023).
6. Інформація про застосування органами Казначейства заходів впливу за порушення бюджетного законодавства за 2020–2022 роки. URL: https://www.treasury.gov.ua/timeline?category_id=6&type=posts (дата звернення: 11.08.2023).
7. Казначейська система. Підручник / за наук. ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого, д.е.н., проф. О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 364 с.

Ірина Пелих

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н, доцент Ірина Круп'як

ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Доходи бюджету є критично важливими для функціонування будь-якої країни, вони дозволяють державі виконувати покладені на неї функції а також забезпечують соціально-економічний розвиток країни.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну внесло непоправні зміни у життя всіх українців: втрата життя, руйнування і пошкодження інфраструктури, переміщення мільйонів людей, припинення господарської діяльності економічних суб'єктів, зростання рівня безробіття тощо. Одним з найбільш руйнівних наслідків війни для українського суспільства є міграція населення за кордон (7 млн українських біженців перебувають у Європі, майже 4 млн з них отримали тимчасовий захист) [3].

У зв'язку з вторгненням Росії на територію України, перед державою постало завдання переорієнтувати бюджет на підвищення обороноздатності держави та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, що потребує стійких надходжень до бюджету. В умовах воєнного стану обсяг доходів бюджету знизився, а потреби у витратах – зростають. У таких умовах держава змушена змінювати фінансову політику для розв'язання нагальних проблем: збільшення видатків на оборону держави, перегляду джерел наповнення бюджету та залучення міжнародної фінансової допомоги [4, с. 28]. Як результат, Державний бюджет України було виконано із найвищим за всі роки незалежності України рівнем дефіциту у сумі 914,9 млрд грн. [1].

Затверджений проект державного бюджету на 2023 рік розглядає вдвічі менший розмір доходів, ніж видатків, які здебільшого будуть направлені на обороноздатність України та соціальне забезпечення – близько 50% всього бюджету.

Доходи держбюджету-2023 передбачено у сумі 1 329,3 млрд грн, видатки – 2 640,2 млрд грн, прогнозований дефіцит – до 20,6% ВВП. При цьому, серед пріоритетних видатків:

- національна безпека і оборона країни, що складає 1 141,1 млрд грн або 18,2% ВВП;
- соціальний захист та забезпечення – 447,6 млрд грн;
- підтримка ветеранів – 6,8 млрд грн;
- освіта – 156 млрд грн;
- охорона здоров'я – 176,1 млрд грн [2].

У 2022 році видатки держбюджету від початку вторгнення Росії на територію держави у 9 разів – 1,944 трлн грн перевищили показники 2021 року за

переважно більшою частиною статей, окрім освіти, економічної діяльності та обслуговування зовнішнього боргу.

Держава на початковому етапі повномасштабної війни запровадила низку фіскальних стимулів з метою підтримки економіки та споживання, з 17 березня 2022 р. тимчасово до завершення дії воєнного стану: знижено ставку податку на додану вартість (ПДВ) до 7% для такої категорії товарів, як пальне (бензин, скраплений газ, інші нафтопродукти); знижено ставку акцизного податку на пальне; надано можливості фізичним особам та юридичним особам підприємцям перейти на спрощену систему оподаткування зі сплатою єдиного податку за ставкою 2%; надано право не сплачувати податок на землю в районах, де ведуться бойові дії; обмежено право контролюючих органів здійснювати перевірки; звільнено від оподаткування товарів оборонного призначення. Крім того, з 1 квітня до 1 липня було запроваджено звільнення від оподаткування товарів, що ввозились в Україну платниками єдиного податку, транспортних засобів, які ввозилися громадянами [1]. Оскільки податкові надходження становили протягом останніх років визначальну частку доходів державного бюджету України, згадані вище фіскальні стимули запроваджені на період війни скоротили доходи. Частка податкових надходжень знизилася ще у зв'язку із тим, що Україна до війни була одним із найбільших експортерів сільськогосподарської продукції, ІТ-послуг та металургії. Значні надходження були також від податків з імпорту, які скоротилися через відсутність зовнішньоекономічних операцій через українсько-російський та українсько-польський кордони, а також авіап перевезення.

У окремих випадках підвищення податків є найбільш економічно обґрунтованим способом забезпечення військових витрат. Однак, збільшення податкових ставок або розширення податкової бази може мати значний суспільний резонанс, дестимулювати ринок праці, збільшити витрати на адміністрування. Разом з тим, для формування дохідної частини державного і місцевих бюджетів, важливим є підвищення транспарентності бюджетної системи, розроблення і втілення нових дієвих заходів підвищення фіскальної стійкості на усіх її рівнях, підвищення регулюючої функції оподаткування при збереженні фіскальної на рівні, достатньому для підтримання належного рівня виконання бюджету протягом тривалого періоду часу [5, с. 130].

Сучасна економіка України за всі роки її незалежності знаходиться на максимально низькому рівні та функціонує лише завдяки зовнішніх запозичень і економічно активним підприємствам. Відтак, державі необхідно активно працювати над вдосконаленням механізмів формування доходів бюджету. Це допоможе збільшити податкові надходження, навіть в умовах нестабільності та економічних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 р. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538
2. Основні параметри Державного бюджету України на 2023 рік URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582

3. Офіційні дані ООН. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення 13.09.2023)
4. Піхоцька О. М., Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Випуск 35. С. 25-32
5. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. (2022). Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *SCIENTIA·FRUCTUOSA (ВІСНИК Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. 145(5), С. 124-137. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(145\)08](https://doi.org/10.31617/1.2022(145)08)

Олена Петрушка

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Мар'яна Кашицька

студентка гр. ФФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ ДО БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Державний бюджет виступає інструментом забезпечення державного регулювання соціально-економічними процесами в державі. Державний бюджет є централізованим фондом грошових коштів, що формується з метою забезпечення відповідними грошовими коштами виконання державою своїх функцій. Держава може реалізовувати на практиці властиві їй функції при наявності відповідних фінансових ресурсів для цього. Відтак, розширення функцій держави потребує збільшення її доходів, особливо за рахунок їх найбільшого джерела – податкових надходжень.

В умовах економічної та політичної нестабільності посткризового періоду посилюється залежність соціально-економічного розвитку країни від ефективності податкової системи держави, у тому числі й системи податкового адміністрування. Саме в умовах обмеженості фінансових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні держави, важливо вжити заходів, які дозволять підвищити оперативність, ефективність і правомірність роботи податкових органів і скоротити витрати на проведення необхідних контрольних-перевірних дій. Однією з передумов подальшого покращання діяльності податкових органів України є використання позитивного зарубіжного досвіду в цій сфері.

Запозичення досвіду окремої країни в цій сфері не дозволяє повною мірою використати загальний потенціал досвіду податкового адміністрування, що потребує відбору найбільш ефективних його інструментів, притаманних різним країнам з ринковою економікою, та комплексного їх запровадження у вітчизняну практику.

Обсяг податкових надходжень до бюджету залежить від стану економіки і, в значній мірі, – від ефективності роботи податкових служб. Для того, щоб ця залежність не порушувалася, необхідно вдосконалювати роботу вітчизняних органів державної податкової служби, в тому числі шляхом вивчення та аналізу зарубіжного досвіду роботи податкових служб з перспективою впровадження окремих його елементів в Україні.

Основою ефективної роботи податкових органів є, в першу чергу, організаційна структура органів ДПС. За даними досліджень Організації економічного співробітництва та розвитку, за останні 20-30 років спостерігаються еволюційні зміни внутрішньої організаційної структури національних податкових органів країн Європи. Організація роботи податкових органів розвивається від

моделі «за видами податків» до «функціональної моделі» і далі – до нещодавно розробленої моделі «за видами платників» [5, с. 119].

У Швеції повноваження зі збору податків, перевірки правильності їх нарахування та стягнення податкових недоїмок покладені на Агентство зі сплати податків. Організаційна структура податкових органів країни базується на трьох моделях, які взаємодіють досить ефективно: високий рівень добровільності сплати податків, повернення надлишку сплачених податків в автоматичному режимі. Це свідчить про те, що ефективним може бути запровадження не однієї з вищезазначених моделей, а їх об'єднання, що дасть можливість створити єдину структуру податкових органів, яка буде найбільшою мірою відповідати потребам соціально-економічного розвитку держави.

Організаційна структура податкових органів України відповідає рисам двох моделей: моделі «за видами податків» та «функціональній моделі». Більш ефективним для України є впровадження нової моделі організаційної структури «за видами платників», але з деякими особливостями, а саме з урахуванням галузевої приналежності таких платників, що привело б до підвищення ефективності роботи органів ДФС. Перші кроки по шляху реформування організаційної структури вже зроблено. Результатом цього є створення окремого спеціалізованого підрозділу для великих платників податків. В Україні такі підрозділи представлені спеціалізованими державними податковими інспекціями по роботі з великими платниками податків (їх вісім) та СДПІ по роботі з підприємствами гірничо-металургійного комплексу у місті Кривому Розі.

На сьогодні органи державного управління розвинених країн все ширше застосовують у своїй діяльності найкращий досвід, напрацьований у недержавному секторі економіки, насамперед у корпораціях, а саме методи корпоративного управління. Прикладом реалізації корпоративного управління було запровадження Консультативних рад при податкових відомствах кількох країн, що є свого роду проміжною ланкою між самим податковим органом та його керівником (міністром), який входить до складу Ради: США (1998 р.), Канада (1998 р.), Фінляндія (2002 р.), Сінгапур (1992 р.) [3, с. 35].

Консультативна рада відіграє роль незалежного радника керівника податкового відомства із загальних та суто технічних питань оподаткування; здійснює нагляд за організацією роботи та управління податковим відомством; безпосередньо займається розробкою планів діяльності відомства; переглядає та затверджує фінансову звітність відомства, його річний бюджет та основні статті витрат; відповідає за те, щоб податкове відомство компетентно виконувало свої завдання.

Створення Консультативної ради в Україні при обласних податкових адміністраціях, до складу яких входили б працівники податкових органів районного рівня, представник податкової адміністрації регіону, представники великих підприємств та фізичних осіб-підприємців, спеціалісти з економіки та юриспруденції, які займалися б усіма аспектами оподаткування, надавали консультації та рекомендації щодо захисту інтересів як платника, так і працівника

податкового органу, розробляли рекомендації щодо удосконалення та зміни податкової системи, ефективно вплинуло б на діяльність податкових органів.

Особливістю організаційної структури більшості податкових інспекцій Німеччини є наявність слідчого і пошукового відділів. Спеціальної податкової міліції в Німеччині немає. У багатьох інспекціях існує відділ розслідування. Ухиленнями від сплати податків займається відділ штрафів. В Японії організаційна структура податкової служби досить проста. Найвищим органом є управління при Міністерстві фінансів. У країні 11 департаментів державних податків, яким підпорядковуються податкові контори. Крім територіальних податкових контор, є спеціалізовані, які займаються збором податків з власників автомобілів. У роботі податкових органів Японії виділяють чотири напрями: керівництво платниками податків, перевірка рахунків платників, податкові консультації і зв'язок з населенням. Вважається, що саме останні два напрями впливають на створення умов для успішної діяльності податкової служби країни [4, с. 6].

Незвичайним є японський досвід щодо організації роботи податкових органів, спрямований на зниження ухилення від сплати податків. Якщо під час звичайної перевірки виникла підозра в ухиленні від сплати податків, то проводиться розслідування для виявлення розмірів і способу ухилення. Якщо результати такого розслідування виявлять значні ухилення від сплати податків або спосіб ухилення, то починається підготовка до кримінального розслідування. Матеріали попереднього розслідування податковий орган подає судді і отримує дозвіл на кримінальне розслідування. Результати розслідування доводяться до прокуратури, щоб забезпечити судове переслідування правопорушника. Важливим завданням податкових органів Японії є встановлення тісної співпраці з платниками податків. Щоб отримати їх довіру, податкові органи мають діяти справедливо, неупереджено. Кожен податківець повинен розуміти свою відповідальність перед державою, пишатися своєю роботою. У своїй діяльності Національне податкове управління Японії успішно використовує систему накопичення висловлених думок, вимог та скарг, а також пропозицій платників податків з питань оподаткування [2, с. 9].

В Україні більша частина роботи органів ДПС представлена контрольно-перевірною діяльністю або внутрішнім аудитом. Контролюючі органи щорічно перевіряють більшість підприємств. При цьому тривалість однієї перевірки в середньому становить 15 робочих днів, і перевірок буває декілька на рік. Така практика є обтяжливою як для бізнесу (перевірки негативно впливають на діяльність підприємства), так і для держави (колосальні витрати часу і трудових ресурсів податкових органів).

У світовій практиці давно визнано, що зростання кількості перевірок не призведе до зростання податкових надходжень до бюджету. У розвинених країнах перевіркам підлягають лише найбільш ризиковані групи платників, відбір яких здійснюється на основі оцінки ступеня ризику несплати ними податків. В Україні теж налагоджений процес управління ризиками, який регламентується відповідними нормативно-правовими актами. Незважаючи на це, даний метод

відбору платників податків для перевірок не працює так, як у зарубіжних країнах. Так, наприклад, податкові надходження у розрахунку на одного податківця у 2018 р. в Україні, Франції та Нідерландах були майже на одному рівні, але при цьому в Україні податкові органи охопили перевітками більше половини всіх суб'єктів господарювання (близько 60%), а у Франції та Нідерландах перевірено лише 2 та 4% підприємств відповідно [5, с. 116].

У Франції проведення податкових перевірок покладається на податкові центри. Робота податкових центрів регламентується Податковим кодексом. Працівники податкових центрів здійснюють два види перевірок: камеральні та виїзні. На своїх робочих місцях вони вибірково опрацьовують добровільно подані декларації. Як правило, перевіряють близько 50 тис. декларацій на рік: 45 тис. – від юридичних осіб і 5 тис. – від фізичних осіб [1]. Отже, методика податкового контролю Франції більш досконала, ніж в Україні. Відносини між працівниками податкової служби й платниками податків будуються на принципах чесності, демократичності та взаєморозуміння. При зменшенні кількості податків та зборів фінансування з державного бюджету вдається здійснювати згідно з планом без наявності дефіциту, що свідчить про правильність реформування податкового контролю і податкової системи загалом.

У Швеції застосовується єдина податкова декларація для всього підприємства. Вона складається з двох частин: одна призначена для ПДВ, інша – для прибуткового податку та соціальних внесків. Таке практичне запровадження принципу єдності податкової звітності в адмініструванні податків є дуже зручним як для платника, так і для податкової служби. Терміни подання декларації залежать від категорії платника: малі підприємства звітують перед податківцями раз на рік, середні та великі – щомісяця.

Цікавим є досвід організації діяльності податкових органів в Італії. Міністерство фінансів Італії займається тільки доходами, до нього входять податкові та митні органи. Перевірки, що проводяться податковими органами, здійснюються вибірково шляхом жеребкування та з інших причин. Основні типи контролю, які застосовуються податковими органами Італії, наступні: аналітичний контроль – податкові управління вносять корективи в наведені в деклараціях дані на основі записів, проводок. Як правило, така форма контролю потребує проведення перевірки бухгалтерських записів і всієї документації підприємства; індуктивний контроль проводиться, якщо в декларації не повністю вказано джерела доходів, відсутні ряд бухгалтерських записів, наявні серйозні порушення правил ведення бухгалтерського обліку; частковий контроль проводиться безпосередньо за реєстром платників податків.

Прикладом часткового контролю може бути практика контролю доходів на основі «коефіцієнтів доходів»; скорочений контроль полягає в тому, що при виявленні у платника податків платоспроможності, що перевищує ту, яка вказана в декларації про доходи, податкове бюро має повноваження вносити необхідні зміни у вказані сукупні доходи.

Узагальнюючи закордонний досвід Італії, Канади, Німеччини, Японії, можна виділити окремі його елементи, впровадження яких в Україні мало б позитивні

наслідки. Крім того, при удосконаленні адміністрування податків в Україні доцільно враховувати досвід окремих країн: італійський досвід організації контролю за діяльністю юридичних і фізичних осіб; німецький досвід структурної побудови податкових органів (наявність відділів штрафів і розслідувань); японський досвід організації роботи податкових органів (чотири основні напрями: керівництво платниками податків, перевірка рахунків платників, податкові консультації і зв'язок з населенням) та досвід податкових органів щодо методів зниження ухилень від сплати податків; японський і французький досвід налагодження відносин між платниками податків і працівниками податкових органів; досвід західних країн щодо створення Консультативної ради.

Результатом упровадження розглянутого досвіду роботи податкових служб зарубіжних країн у діяльність податкових органів України стало б створення ефективної для бюджету й необтяжливої для платників податків системи податкового адміністрування.

Список використаних джерел:

1. Голобородько Т. В., Шмагайло С. С. Дослідження податкових надходжень: держава, галузі, регіони. Електронне наукове фахове видання «*Ефективна економіка*». 2018. № 6. URL: www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6424
2. Ерфан Є. А., Гук Х. Я. Загальнодержавні податки і збори як основні джерела формування державних доходів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 24. Ч. 2. С. 9-16.
3. Пасічний М. Д. Бюджетно-податкова політика у країнах ЄС із трансформаційною економікою. *Економіка розвитку*. 2017. № 2. С. 30-39.
4. Хімич К. І., Маркова Л. Г. Досвід адміністрування податків в країнах з розвинутою ринковою економікою та можливості його адаптації в Україні. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії*. 2020. № 2 (24). С. 150–156.
5. Яренко Г. Структура та організація роботи податкових органів у зарубіжних країнах. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 2. С. 114–126.

Олена Петрушка

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ірина Міноцька

студентка гр. ФФзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Відповідно до Європейської хартії, органи місцевого самоврядування (далі – ОМС) є відокремленими від державної влади, їм надано повну незалежність та самостійність в питаннях виконання покладених на них функцій в частині власних компетенцій. Проте, ряд важливих питань фактичного забезпечення незалежності і самостійності ОМС в Україні очікують на своє практичне рішення. Це, насамперед, стосується, фінансової основи ОМС, тобто необхідності формування надійної дохідної бази бюджетів місцевого рівня. Основною статтею дохідної частини місцевих бюджетів мають стати місцеві податки та збори, які є невід’ємною складовою системи оподаткування в державі. Саме місцеві податки і збори повинні забезпечити реальну стійку фінансову автономію ОМС і місцевих органів влади в Україні, що, сприятиме у майбутньому забезпеченню відповідного рівня функціонування закладів і установ освіти, культури, охорони здоров’я, соціальної інфраструктури, соціального захисту населення, розвитку комунального господарства.

Світовий досвід у сфері місцевого оподаткування свідчить про те, що характерною особливістю територіальних громад є наявність високо розвинутої системи місцевого оподаткування зі ступенем юридичної самостійності щодо запровадження місцевих податків і зборів, встановлення механізму їх нарахування і стягнення. Аналіз часового періоду зміни показників місцевих бюджетів окремих країн світу вказує на те, що питома вага місцевих податкових платежів у структурі надходжень до бюджетів місцевого рівня є досить значною і коливається а межах від 30 % до 70 %, а в Україні їх питома вага не перевищує 6 %. Тому, підвищення ролі та значення місцевих податків і зборів в сучасних економічних умовах розвитку України та зростання обсягів дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок цих податкових платежів є головним напрямом зміцнення та зростання фінансової автономії органів місцевої влади. Зазначене потребує «...детального науково-теоретичного обґрунтування і перегляду як бюджетної політики України, так і реформування системи місцевого оподаткування» [2, с. 115].

Проблеми механізму адміністрування місцевих податків і зборів привертають до себе увагу науковців та практиків, адже в даній сфері сходяться інтереси держави та окремих регіонів. Місцеві податки та збори є «...невід’ємною частиною податкової системи України, а з іншого – покликані відповідати інтересам органів місцевого самоврядування, оскільки оцінюються як самостійне

джерело доходів місцевих бюджетів. Вони мають зміцнювати та розширювати їх фінансову автономію» [3].

Дослідження процесу формування і використання місцевих податків та зборів в частині основного джерела формування власної бази доходів місцевих бюджетів передбачає, насамперед, розгляду змісту поняття «місцеві податки і збори», представлені вітчизняними науковцями. Так, автори підручника «Фінанси» під редакцією С. Юрія і В. Федосова визначають місцеві податки і збори як «...податки та обов'язкові збори, які встановлюються органами влади базового рівня управління згідно з чинним законодавством України та є обов'язковими до сплати на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуються в їх бюджети» [10, с. 599].

І. Сидор, Н. Карпишин зазначають, що «...місцеві податки поєднують податки і збори, встановлення і стягування яких є прерогативою місцевих органів влади. Вони є джерелом доходів місцевих бюджетів, тобто виконують, насамперед, фіскальну функцію. Але можуть бути також інструментом проведення місцевою владою певної політики і регулюють ті чи інші господарські процеси в регіоні» [9].

Автори, що підготували Фінансовий словник наголошують «...податки і збори місцеві – обов'язкові платежі юридичних осіб та громадян до бюджету» [4, с. 341].

На думку О. Кириленко «...місцеві податки і збори – це обов'язкові внески до місцевих бюджетів, які здійснюють платники в порядку і на умовах, які визначені законами про оподаткування» [7].

А. Крисоватий та О. Десятнюк визначають зміст місцевих податків і зборів як «... обов'язкові податки і збори, що встановлюють органи влади базового рівня управління згідно із законодавством України, є обов'язковими до сплати в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуються в їх бюджети» [5, с. 105].

У монографічній роботі «Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України», автор зазначає, що «...під місцевими податками і зборами слід розуміти податкові платежі, які впроваджуються тільки за ініціативою представницьких органів місцевого самоврядування, ці є органи визначають їх основні елементи (зокрема, базу оподаткування, граничні розміри податкових ставок, порядок обчислення та сплати, напрямки використання) й здійснюють адміністрування» [8, с. 19-20].

Специфічними ознаками місцевих податків та зборів є:

– з допомогою місцевих податків і зборів органи державної та місцевої влади вилучають частину новоствореного ВВП та здійснюють розподіл цих коштів відповідно до потреб мешкаців територіальних громад;

– місцеве оподаткування виступає вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів;

– вони є специфічною фінансовою категорією зі стійкими внутрішніми характеристиками, а також закономірностями розвитку і характерними ознаками свого прояву;

– місцеві податки і збори можуть бути ефективним інструментом впливу на динаміку і структуру різних сфер розвитку територіальної громади.

Отже, беручи до уваги вище викладені теоретико-правові положення, спробуємо виділити ряд узагальнень і висновків щодо характерних ознак місцевих податків і зборів, які є визначальними у їх змістовому наповненні.

По-перше, місцеві податки і збори виступають невід’ємним елементом податкової системи держави, а також вони покликані відповідати суспільним інтересам територіальних громад, зміцнювати і розширювати їх фінансову автономію, адже їх оцінюють як самостійне джерело власних доходів місцевих бюджетів.

По-друге, «...метою введення місцевих податків і зборів є забезпечення місцевих органів влади коштами, необхідними для здійснення їх завдань і функцій, що перебувають у їх самостійному розпорядженні і концентруються у відповідних бюджетах» [1].

По-третє, правове регулювання порядку справляння місцевих податків і зборів має свою специфіку, адже здійснюється на обидвох рівнях: на загальнодержавному і місцевому. Таким чином, держава здійснює визначення вичерпного переліку обов’язкових платежів, платників податків, граничні розміри ставок, об’єкти оподаткування, тобто висначає основні засади їх справляння при наданні відповідних повноважень ОМС на введення зазначених податків і зборів на конкретній території. Місцеві органи влади, реалізують делеговані державою повноваження, а також встановлюють і регламентують механізм справляння кожного з місцевих податків і зборів.

Таким чином, місцеві податки та збори є обов’язковими до сплати платежами, які встановлюються органами державної влади, мають правове підґрунтя, справляються ОМС і надходять до місцевих бюджетів.

По-четверте, місцеві податки і збори справляються відповідно до положень Податкового кодексу і мають правову основу.

По-п’яте, місцеві податки і збори не мають конкретного цільового призначення, їх платниками є юридичні і фізичні особи і надходять вони виключно до місцевих бюджетів.

По-шосте, місцеві податки і збори є обов’язковими та примусовими платежами, відтак для них є характерними такі поняття як: «терміни подання податкової звітності», «податкові зобов’язання», «пеня», «податковий борг», «штрафні санкції», «відповідальність платників за порушення податкового законодавства», тощо.

По-сьоме, стягнення місцевих податків і збори відбувається лише у грошовій формі.

По-восьме, сплачуючи місцеві податки і збори їх платники сприяють перерозподілу частини вартості ВВП, тобто відбувається перехід частини власних коштів платників (юридичних та фізичних осіб) у власність окремих адміністративно-територіальних одиниць (органів місцевого самоврядування).

По-дев'яте, місцеві податки і збори характеризуються особливістю, яка притаманна прибутковому і майновому оподаткуванню, адже об'єктом їх нарахування виступають: доходи, рухоме і нерухоме майно.

По-десяте, для місцевих податків і зборів як і для податків загалом характерною є нееквівалентність обміну, адже отримують кошти від держави чи її органів як правило не платники податку, а особи, яким призначені різного роду матеріальні допомоги від органів державної влади.

Таким чином, місцеві податки і збори – це сукупність податкових правовідносин, що формуються між державою, органами місцевого самоврядування та фізичними і юридичними щодо їх надходження до місцевих бюджетів та використовуються з метою сприяння фінансовому забезпеченню соціально-економічного розвитку регіонів.

Таким чином, все зазначене щодо характерних ознак місцевих податків і зборів є свідченням того, що завдяки синергізму їх властивостей вони ґрунтуються на єдиній економічній теорії про податки та виконують однакові функції. Саме через ці функції проявляються їх властивості та економічна природа.

Узагальнення властивих місцевим податкам та зборам специфічних ознак дозволяє сформулювання їх визначення. Погоджуємось з позицією окремих авторів, які зазначають те, що місцеві податки і збори – є «...частиною вартості валового внутрішнього продукту, що вилучається органами місцевого самоврядування у формі обов'язкових, безеквівалентних, односторонньо встановлених платежів юридичних і фізичних осіб до місцевих бюджетів з метою фінансового забезпечення виконання ними своїх функцій та вирішення регіональних соціально-економічних завдань» [5; 6; 2]. Наведене у даному вигляді визначення місцевих податкових платежів поєднує в собі дві важливі їх функції: фіскальну та регулюючу.

Механізм справляння місцевих податків і зборів на певній території називають місцевим оподаткуванням, оскільки об'єкти оподаткування мають місцеве значення. Сучасний стан місцевого оподаткування не забезпечує достатнього обсягу надходжень місцевих бюджетів, не відповідає принципам ефективності використання коштів, дешевизни їх справляння, фіскальної достатності та інше.

Прийнятий Податковий кодекс України забезпечив тотальне реформування місцевих податків і зборів з позиції відповідності доцільності їх справляння, наявності податкової бази на певній території, прособу нарахування і сплати платежу та інші параметри. Відтак, місцеве оподаткування в Україні повинно стати інструментом регулювання соціально- економічного розвитку територій та надійним джерелом забезпечення фіскальної достатності органів місцевого самоврядування. Реформування місцевого оподаткування передбачає забезпечення реалізації принципів та критеріїв оподаткування, притаманних податковій політиці багатьох розвинутих країн світу.

Актуальність місцевого оподаткування пов'язана ще із тим, що місцеві податки і збори забезпечують власну базу фінансових ресурсів органів місцевого

самоврядування, від їх обсягу залежить можливість, здатність і спроможність органів місцевого самоврядування виконувати свої повноваження.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Л. Податкова система: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2015. 416 с.
2. Дулік Т. О., Александрюк Т. Ю., Маркова Л. Г. Сучасний механізм місцевого оподаткування в Україні та його правове регламентування. *Вісник ДДФА*. Серія: Економічні науки. 2011. № 2. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/1544>
3. Дулік Т. О., Шукіс І. З. Актуальні питання місцевого оподаткування в Україні та напрями його реформування. *Вісник ДДФА*. Серія: Економічні науки. 2008. № 1. С. 115-123.
4. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. 2-ге вид., виправл. та доповн. Львів: В-во «Центр Європи», 1997. 576 с.
5. Крисоватий А. І. Податкова система: Навч. посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. 331 с.
6. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України. *Фінанси України*. 2010. № 9. С. 14-19.
7. Місцеві фінанси: Підруч. / За ред. О. П. Кириленко. К.: Знання, 2006. 677 с.
8. Письменний В. В. Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України: Монографія: Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. 196 с.
9. Сидор І. П., Карпишин Н. І. Місцеве оподаткування у контексті фінансового забезпечення суспільних послуг. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8182>
10. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.

Анастасія Пилип

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Місцеві бюджети є вагомою складовою бюджетної системи та бюджетної політики держави, вони дозволяють визначити ступінь ефективної діяльності місцевого самоврядування при виконанні ними своїх функцій і повноважень, а також впливають на стан соціально-економічного розвитку територіальних утворень. На сьогоднішньому етапі розвитку України важливим аспектом її утвердження є визначення основних засад управління місцевими фінансовими ресурсами в умовах їх значної обмеженості, формування інституційних умов для зростання ефективності бюджетного механізму та інструментів в системі регулювання міжбюджетних відносин, забезпечення самодостатності місцевих бюджетів з врахуванням впливу на них різного роду чинників.

Дотримання принципів справедливості та обґрунтованості при формуванні місцевих бюджетів, що передбачають раціональний розподіл доходів бюджетів та забезпечення достатніми обсягами фінансових ресурсів видаткової частини бюджету відповідно до визначених повноважень забезпечуватиме досягнення стійкості і збалансованості бюджетів територіальних утворень. Визначення найбільш важливих та пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів дозволить забезпечення узгодити інтереси держави і органів місцевого самоврядування щодо надання якісних та доступних публічних послуг мешканцям громад.

Планування місцевих бюджетів є процесом, який змінюється у динаміці часового періоду та потребує постійного розвитку і адаптації до умов зовнішнього середовища. У процесі формування місцевих бюджетів має місце використання сукупності наукових методів планування і прогнозування показників бюджету з метою покращення результативності у використанні бюджетних ресурсів. В даному контексті доцільним є удосконалення системи моніторингової діяльності за соціально-економічною ефективністю здійснення видатків місцевих бюджетів з використанням якісних і кількісних індикаторів, застосування середньострокового бюджетного планування, дотримання принципу прозорості бюджетного процесу та підзвітності місцевого самоврядування громадськості регіону чи території.

Динамічні перетворення в системі місцевих фінансів потребують використання виваженого підходу до визначення раціональних методів щодо регулювання розвитку територіальних громад. На нашу думку, необхідним є запровадження сучасних інструментів фінансового забезпечення формування місцевих бюджетів, що сприятиме як ефективності, так і результативності у використанні муніципальних фінансових ресурсів та дозволить збільшити фінансовий потенціал місцевих фінансів, рівень та якість життя населення, темпи

зростання ВРП. Також вагомим завданням бюджетної політики регіонального рівня є реалізація сукупності заходів і програм у сфері зміцнення фінансової бази для розвитку людського потенціалу.

Важливими функціональними завданнями органів місцевого самоврядування є забезпечення збалансованості та стійкості місцевих бюджетів, стимулювання економічного зростання територій, удосконалення ПЦМ та середньострокового бюджетного планування місцевих бюджетів.

Особливо вагомим аспектом в удосконаленні базових засад ефективного функціонування місцевих бюджетів є визначення пріоритетних напрямів регіональної та місцевої бюджетної політики стосовно розвитку взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами, зокрема формування ефективної структури органів місцевого самоврядування; досягнення оптимального рівня розподілу бюджетних ресурсів.

Місцеві бюджети здійснюють вплив на соціально-економічні процеси і суспільні відносини в країні, а визначення оптимального рівня фінансового забезпечення дозволяє підвищити якість надання суспільних послуг та забезпечити відповідний рівень соціального захисту населення. Від результативності цього процесу залежить ефективність розвитку бюджетної системи та економіки країни в цілому.

Дослідження різноманітних підходів стосовно фінансового забезпечення діяльності місцевого самоврядування у розвинутих країнах світу дозволило виявити основні тенденції у розвитку місцевих фінансів, зокрема, дієві реформи місцевих бюджетів. Органи місцевого самоврядування значної кількості розвинутих країн світу відіграють суттєву роль у наданні суспільних послуг, активно фінансують розвиток інфраструктурних об'єктів та сприяють економічному розвитку територій. Рівень дотаційності місцевих бюджетів є обмеженим в країнах з розвинутою економікою та значно нижчим, ніж в Україні. У структурі міжбюджетних трансфертів перевага надається дотації вирівнювання, яка дозволяє органам місцевого самоврядування ефективно використовувати та перерозподіляти бюджетні ресурси. У країнах Європи на одного мешканця витрачається значно більше коштів місцевих бюджетів, ніж в Україні, при цьому в Україні питома вага видатків у структурі місцевих бюджетів, які спрямовується на виконання власних повноважень значно перевищує цей показник у розвинутих країнах.

Використання місцевих бюджетів в якості інструментів регулювання соціально-економічного розвитку окремих територій полягають у забезпеченні стійкості місцевих бюджетів, формуванні сприятливого фінансово-економічного середовища, якісного розвитку інфраструктурних об'єктів на даній території.

Вагомим напрямом регулюючого впливу місцевих бюджетів є їх роль у інвестиційно-інноваційних процесах. Фінансові ресурси місцевих бюджетів мають «...спрямовуватись на забезпечення сприятливого соціально-економічного середовища, стабілізацію та прозорість бюджетної системи, достатніх темпів економічного зростання» [3].

Рівень фінансового забезпечення місцевого самоврядування залишається одним із першочергових завдань формування місцевих бюджетів в умовах постійного дефіциту бюджетних ресурсів. Важливим в даному процесі є визначення та обґрунтування власних і закріплених доходів місцевих бюджетів.

Вагомими інструментами впливу на соціально-економічний розвиток територій є обсяг та структура власних доходів місцевих бюджетів. Враховуючи надані повноваження сільським, селищним, міським радам щодо встановлення місцевих податків та зборів, їх ставок, прийняття рішень у сфері надання пільг по сплаті податків, органи місцевого самоврядування мають можливість впливати на розвиток своїх територій. Дієві перетворення у сфері фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування шляхом активного використання фінансових методів та інструментів сприятиме зміцненню фінансової основи місцевих бюджетів. В даному контексті доцільним є удосконалення системи міжбюджетних відносин з використанням якісних і кількісних індикаторів.

Все більшого значення набуває підвищення ефективності застосування фіскальних інструментів місцевого рівня з метою збалансування дохідних та видаткових повноважень органів місцевого самоврядування, удосконалення підходів у плануванні податкових надходжень, що дозволить забезпечити зростання дохідної частини місцевих бюджетів. В даному аспекті доцільним видається подальше використання системності і послідовності в реалізації бюджетної політики децентралізації фінансових ресурсів, обґрунтування відповідної структури доходів місцевих бюджетів на різних рівнях.

Запровадження ПЦМ на місцевому рівні дозволило зосередити увагу на якісних показниках виконання бюджетних програм, які забезпечують взаємозв'язок між використаними фінансовими ресурсами та отриманими результатами внаслідок реалізації програм і заходів відповідно до стратегічних цілей соціально-економічного розвитку територій, підвищити відповідальність органів місцевого самоврядування за результати власної діяльності. Водночас, підвищення ефективності в діяльності місцевого самоврядування залежить від успішності здійснення процедур бюджетного процесу, у тому числі стосовно використання середньострокового бюджетного планування.

Формування оптимальної структури дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів, відповідність між планованими та фактичними показниками доходів місцевих бюджетів сприятиме зростанню ефективності бюджетної політики на місцевому рівні, плануванню збалансованих місцевих бюджетів, що «...підвищить рівень керованості системи управління місцевими фінансами. Враховуючи необхідність зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування, інститут місцевих фінансів має адаптуватися до інституційних перетворень фінансово-економічного середовища, циклічності економіки, динаміки і тенденцій суспільного розвитку» [4].

Таким чином, активне перетворення місцевих бюджетів передбачає їх використання у якості ефективного інструменту економічного регулювання, формування інституційних умов для підвищення рівня прогнозування і планування дохідної та видаткової частин бюджетів, управління бюджетними

ресурсами, розмежування бюджетних коштів на виконання власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, удосконалення системи міжбюджетних відносин. «Активізація фінансових можливостей місцевого самоврядування потребує дієвого використання податкового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць, розвиток програмно-цільового методу планування бюджету та впровадження на місцевому рівні середньострокового бюджетного планування» [3].

Серед основних напрямів підвищення та зміцнення ролі місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку територій доцільно виділити:

- визначення альтернативних джерел формування доходів місцевих бюджетів з урахуванням можливостей для фандрайзингу, державно-приватного партнерства чи іншої участі суб'єктів підприємництва у наданні суспільних послуг населенню;

- сприяння розвитку фінансово-бюджетних інститутів та механізмів з метою забезпечення зростання доходів бюджетів місцевого рівня, зокрема удосконалення системи місцевого оподаткування;

- забезпечення дієвості в управлінні місцевими фінансовими ресурсами;

- узгодження пріоритетів регіональної бюджетної політики зі стратегією соціально-економічного розвитку території;

- розширення фінансових повноважень місцевого самоврядування з одночасним посиленням їх відповідальності за досягнення визначених цілей;

- активне використання ПЦМ бюджетування, обґрунтований вибір бюджетних програм та якісне надання послуг споживачам;

- забезпечення проведення дієвого і ефективного громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в частині раціонального використання бюджетних коштів.

Список використаних джерел:

1. Бюджети громад: як добитися ефективності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3210139-budzeti-gromad-ak-dobitisa-efektivnosti.html>
2. Горин В. П., Коваль С. Л. Проблеми ефективності та вектори модернізації фіскальної політики у галузі культури. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 19–20. С. 17–23. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/594/601>. DOI: 10.32702/2306-6814.2022.19-20.17
3. Кириленко О. П., Русін В. М. Програмно-цільовий метод бюджетування як інструмент підвищення ефективності управління місцевими фінансами. *Казна України*. 2018. № 3. С. 25–27.
4. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.

Галина Погончук

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ В СИСТЕМІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: РЕЗЕРВИ РОСТУ

Фінансова децентралізація виступає провідною умовою формування незалежності та життєздатності місцевих бюджетів територіальних утворень. Дохідна частина місцевих бюджетів формується за рахунок трьох основних джерел фінансування: переданих загальнодержавних податків і зборів, місцевих податків і зборів, офіційних трансфертів.

Формування доходів місцевих бюджетів відбувається за рахунок загальнодержавних податків і зборів. Дослідження теоретичної основи загальнодержавних податків і зборів передбачає розгляд його першооснови, а саме економічного змісту категорії «податок». Дослідження еволюції становлення податків і зборів дало можливість сформулювати зміст цього терміну. Відтак, податок – це частина вартості ВВП, що вилучається державою у формі загальнообов'язкових, безеквівалентних, односторонньо встановлених нею платежів юридичних і фізичних осіб до бюджету з метою фінансового забезпечення виконання державою своїх функцій та вирішення соціально-економічних завдань. Податок виконує дві функції: фіскальну та розподільчо-регулюючу.

Нормативно-правовими актами, які забезпечують наповнення місцевих бюджетів в Україні за рахунок податків і зборів відносять: Конституцію України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Європейську хартію про місцеве самоврядування, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші.

З початком війни в Україні з березня 2022 року було внесено ряд змін щодо системи оподаткування в Україні. Зокрема, вносились зміни щодо надання пільг по сплаті окремих видів податків, а також зміни податкового законодавства стосувались ведення перевірок діяльності СПД.

Проведений аналіз вітчизняної практики мобілізації загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів України, а також до бюджету Тернопільської МТГ дозволив зробити наступні висновки.

Динаміка податкових надходжень до місцевих бюджетів України вказує на їх зростання за період 2020-2022 років на 134,9 млрд грн (з 285,6 млрд грн до 393,5 млрд грн). Їх частка у структурі доходів місцевих бюджетів без урахування офіційних трансфертів складає 65% [1].

До податкових надходжень місцевих бюджетів входять загальнодержавні, а також місцеві податки і збори. Співвідношення між загальнодержавними і місцевими податками і зборами складає 76% проти 24% у 2022 році. Так, у 2022

році ця частка зросла на 2 відсоткових пункти, а у абсолютних показниках – на 60 млрд грн.

Динаміка загальнодержавних податків і зборів у складі податкових надходжень до місцевих бюджетів за три роки зображає тенденцію до зростання з 209,8 млрд грн до 309,1 млрд грн, ріст склав 99,3 млрд грн. У складі загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів найбільшим за обсягом надходження є ПДФО, який займає 65,1% у доходах місцевих бюджетів. Зростання надходження ПДФО за три останні роки становило 94,4 млрд грн. Суттєве зростання у 2022 році надходжень від ПДФО обумовлено зростанням надходжень від цього податку, сплаченого військовослужбовцями з їх грошового утримання, а надходження ПДФО від податкових агентів із заробітної плати працівників скоротився, що зумовлено загальною тенденцією втрати робочих місць у період війни та інших факторів, які вона обумовила.

Серед загальнодержавних податків і зборів, які наповнюють місцеві бюджети окрім ПДФО включено: акцизний податок, податок на прибуток підприємств, екологічний податок та рентна плата. Зважаючи на те, що надходження ПДФО у структурі загальнодержавних податків і зборів становить 88% у 2022 році, усі інші загальнодержавні податки та збори займають лише 12%.

У структурі загальнодержавних податків і зборів, які наповнюють бюджет Тернопільської МТГ за період 2020-2022 років тенденція такою ж як і по місцевих бюджетах України загалом. Загальнодержавні податки і збори формують основу податкових надходжень міського бюджету. Так, за період 2020-2022 років їх частка у структурі податкових надходжень міського бюджету становила від 73,9% до 77,8%. На місцеві податки і збори припадає менше 23% [4].

Динаміка надходження загальнодержавних податків і зборів демонструє зростання на 720 млн грн за три роки (з 1175,1 млн грн до 1895,3 млн грн у 2022 році). При цьому зросла їх частка в доходах міського бюджету з 48,1% до 60,3%.

У складі загальнодержавних податків і зборів найбільшу частку займає ПДФО, питома вага якого у 2022 році становила 91,3%. Серед власних доходів міського бюджету частка ПДФО становить 69,4%. За результатами виконання міського бюджету у 2022 році надходження ПДФО було виконано на 107,3% (при плані 1612,4 млн грн до бюджету надійшло 1730,2 млн грн).

Найбільшими платниками ПДФО у 2022 році були ПАТ «Укрзалізниця», ВАТ «Тернопільобленерго», вищі навчальні заклади Тернополя, військова частина, обласний військовий комісаріат, прокуратура Тернопільської області та інші, які забезпечили його суттєвий приріст у порівнянні з попереднім роком.

Провівши аналіз зарубіжного досвіду оподаткування доходів фізичних осіб в контексті справляння ПДФО нами визначено і обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення його адміністрування в частині наповнення місцевих бюджетів, а також забезпечення соціальної справедливості при оподаткуванні платників податків. Зокрема, на нашу думку, необхідно відмітити, що:

– реформи, які відбуваються у сфері оподаткування доходів фізичних осіб, повинні включати такі основні напрямки, як: розширення об'єкта оподаткування ПДФО; зниження рівня податкових ставок; прогресії при побудові шкали

оподаткування, при якій ставка податку залежатиме рів рівня отриманого доходу платника. Такий напрям реформ обумовлений, з одного боку, необхідністю нарощення трудової активності громадян та забезпечення більш справедливого оподаткування доходів суб'єктів податку, а з іншого боку – це пов'язано із посиленням боротьби з ухиленням від сплати ПДФО [2];

– сучасних зарубіжний досвід вказує на активне використання при обчисленні прибуткового податку прогресивну шкалу та процентні ставки податку, яка зростає по мірі збільшення доходу платника податків. Прогресивні ставки ПДФО здатні більш повно демонструвати один із принципів оподаткування – принцип справедливості по відношенню до платника податку;

– вжити ряд заходів щодо сприяння зниженню масштабів тінізації заробітної плати. Оцінки вітчизняних аналітиків показують, що економія підприємств в умовах нелегальних розрахунків із найманими працівниками становить п'яту частину фонду оплати праці, при цьому виникають значні суми недоотриманого податку до бюджету відповідного рівня;

– розширити базу для акцизного оподаткування, зокрема розширити перелік підакцизних товарів, які відносяться до предметів розкоші, наприклад, дорогі автомобілі, антикваріат, твори мистецтва, ювелірні вироби та інше;

– налагодити процес оцінювання (моніторингу) ефективності податкових пільг та можливих ризиків від їх надання для бюджетів [5];

– запровадити мораторій на внесення змін до чинного податкового законодавства у період виконання бюджетів різних рівнів, окрім випадків форс-мажорних обставин.

Список використаних джерел:

1. Звіти про виконання місцевих бюджетів України у період 2020-2022 рр. URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>
2. Лютий І. О., Іванюк В. Е. Оподаткування доходів фізичних осіб та місцеві фінанси: суперечності й перспективи їх розв'язання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Економіка. 2018. Вип. 1. С. 53-60.
3. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль: Астон, 2015. 360 с.
4. Публічне представлення інформації по виконанню бюджету Тернопільської міської територіальної громади та звітів про виконання паспортів бюджетних програм головними розпорядниками бюджетних коштів за 2022 рік. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/byudget-ternopolya/byudget-gromadi/dinamika-ta-stan-vikonannya-byudgetu-mista-ternopolya/>
5. Сидор І., Корнацька Р. Загальнодержавні податки і збори в контексті наповнення місцевих бюджетів. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 795-802.
6. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика: монографія / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 280 с.

Олег Пограничний

студент гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

ОЦІНКА СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ ПОДІЙ

Одним з пріоритетних завдань уряду кожної держави є забезпечення сталого економічного розвитку, важливу роль в якому відіграє зростання благополуччя громадян країни, нейтралізація основних загроз для їх фінансової безпеки та створення сприятливого середовища для життя та праці. Домогосподарства є безпосереднім учасником всіх економічних процесів та відносин, тому в умовах постійних економічних крих та воєнних загроз необхідною є оцінка фінансової безпеки домогосподарств, результати якої дозволятимуть обирати представникам держави вірні напрями в економічній політиці.

Вивченню питання щодо оцінки фінансової безпеки домогосподарств приділяли увагу як українські, так і зарубіжні вчені. Так, розглядаючи методіку оцінювання фінансової безпеки домогосподарств Г. Коцюрубенко та Н. Шикіна наголошували на відсутності єдиного наукового підходу щодо показників та критеріїв її оцінювання [1, с. 2]. Автори акцентують увагу на можливості використання показників, розроблених Методичними рекомендаціями для розрахунку рівня економічної безпеки країни [2].

При цьому оптимальним для оцінки фінансової безпеки домогосподарств, на думку Н. Виговської, має стати доповнення сукупності індикаторів показниками, що враховуватимуть фінансовий стан домогосподарств, а саме [3, с. 87]:

- 1) відношення середньої заробітної плати по країні до прожиткового мінімуму;
- 2) відношення сукупних доходів населення до індексу інфляції;
- 3) питома вага споживчих витрат у загальному обсязі доходів громадян;
- 4) відношення реальної та номінальної заробітної плати.

Також автори пропонують здійснювати аналіз фінансової безпеки на мікро- та макрорівні. Для аналізу показників на макрорівні М. Зварич пропонує такі показники: оцінка майнових прав, рівня безпеки фінансових ресурсів, аналіз сімейного бюджету, можливостей для заощаджень, особистих цілей, пенсійного інвестування, а для оцінки фінансової безпеки на макрорівні: рівень фінансового забезпечення населення, рівень безробіття, бідності, та фінансової грамотності [4, с. 79].

Сутність забезпечення фінансової безпеки полягає у своєчасному виявленні та нейтралізації наслідків і майбутніх загроз для фінансового стану домогосподарств.

Перелік показників, за якими можна оцінювати фінансову безпеку домогосподарств, колектив авторів: Б. Пшик, М. Зварич, Я. Кашуба та Л. Слобода пропонують звести до таких [5, с. 76]:

1) показники рівня безробіття: рівень зайнятості, рівень економічної активності населення; чисельність економічно активного населення на 1 домогосподарство, осіб; рівень безробіття;

2) показники рівня фінансової грамотності: індекс освіти, рівень інклюзії

3) показники рівня фінансового забезпечення населення: обсяг і структура вкладів домогосподарств у банківських, небанківських фінансових установах; доходи пенсійного фонду; рівень оподаткування, субсидіювання, соціальних стандартів і соціального захисту домогосподарств; валовий внутрішній продукт на 1 особу; реальні доходи населення; доступність для домогосподарств фінансових послуг, житла, освіти, медичної допомоги тощо;

4) показники рівня бідності (заможності): індекс економічної спроможності; індекс якості життя; величина споживчого кошика; індекс людського розвитку; рівень забезпеченості домогосподарств житлом, товарами довгострокового використання (автомобілі, сільськогосподарська техніка, меблі, побутова техніка тощо).

У міжнародній практиці поширено застосовується індекс Генуорс, розроблений страховою компанією, яка здійснює аналіз рівня фінансової безпеки домогосподарств у країнах Європи, Азії та Латинській Америці [6]. Це дослідження проводиться методом так званого омнібусу, який представляє собою опитування: онлайн, телефонні та особисті, організовані за спеціальною вибіркою. Індекс розраховується шляхом як відношення відсотка фінансово забезпечених людей до частини опитуваних, які є фінансово незахищеними [6]. Домогосподарство вважається найбільш стабільним якщо показник вищий.

Як видно із проаналізованих різних підходів, вчені пропонують оцінювати економічну безпеку за показниками (обсяг доходів, банківських вкладів, забезпечення житлом тощо), які беруться до уваги загалом по всьому населенню країни, незалежно від відмінностей у соціальному статусі, рівні освіти, віку, регіону тощо.

Для суспільства будь-якої країни характерною є соціальна нерівність. В Україні така нерівність особливо поглибилася з початком повномасштабного російського вторгнення у лютому 2022 року. Так, багато українців, переважно у східній частині країни втратили робочі місця через руйнування та знищення бойовими діями підприємств. З цієї категорії населення одна частина адаптувалася до нових умов життя: знайшли нову роботу, можливо більш високооплачувану, інші – з різних причин не можуть відновити свій фінансовий навіть до довоєнного рівня, а стрімка інфляція, яка у 2022 році сягнула 27% [7], лише погіршила його ще більше.

За даними опитування, проведеного у жовтні 2022 року, про зменшення доходу від початку повномасштабного вторгнення зазначили 78% громадян, а про збільшення – лише 2% [8].

Дані опитування осіб, які перемістилися із найнебезпечніших регіонів країни в інші, показали, що з них: 47% на початку війни перестали отримувати заробітну плату, 35% опитуваних повідомили, що дохід їхнього домогосподарства є меншим ніж 5000 грн, що на 1500 грн менше, рівня мінімальної заробітної плати [8]. Також

опитування довело, що в рейтингу важливіших потреб домогосподарств найбільша перевага надається грошам (64%) та доступу до роботи (30%) [8].

Отже, оцінку фінансової безпеки домогосподарств в період воєнного стану в країні варто здійснювати, розподіливши населення на категорії за соціальним статусом, освітою, регіональним розміщенням, а також рівнем впливу воєнних подій (нічого не втрачено або втрачено житло, роботу тощо). Здійснення оцінки фінансової безпеки за таким підходом дозволить не прирівнювати абсолютно різний стан та можливості населення під один стандарт, а виявляти реальні проблеми, що знижують рівень фінансової безпеки та розробляти необхідні заходи щодо її підвищення.

Список використаних джерел:

1. Коцюрубенко Г., Шикіна Н. Оцінювання фінансової безпеки домогосподарств: методичний та аналітичний аспекти. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-40>.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
3. Виговська Н. Г. Особливості оцінювання фінансової безпеки держави в умовах економічної нестабільності. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2018. № 4. С. 85–90.
4. Зварич М. С. Механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні: дис. ... канд. ек. наук: 08.00.08. ДВНЗ «Університет банківської справи». Київ, 2020. 218 с.
5. Пшик Б. І., Зварич М. С., Кашуба Я. М., Слобода Л. Я. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення: монографія / за заг. ред. Б. І. Пшика. Львів: СПОЛОМ, 2020. 274 с.
6. Dell’Ariccia G., Mauro P., Spilimbergo A., Zettelmeyer J. Economic Policies for the COVID-19 War, IMF, APRIL 1, 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2020/04/01/blog040120-economic-policies-for-the-covid-19-war>.
7. Індекс інфляції. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2022/>.
8. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни росії проти України – дванадцята хвиля дослідження. Gradus. URL: https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf

Оксана Подоляк

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ОСНОВНІ НАПРЯМИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бюджетна політика є однією з складових частин фінансової політики; її слід розглядати як сукупність дій і заходів, які проводяться державою і органами місцевого самоврядування у сфері доходів і видатків бюджетів всіх видів. Загальні основи бюджетної політики визначає держава в особі Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України та інших фіскальних органів. Що стосується бюджетної політики органів місцевого самоврядування, то також основні засади її формування та реалізації визначають державні органи у відповідних нормативних документах (наприклад, у Бюджетному кодексі України), проте органи місцевого самоврядування мають певну свободу стосовно своєї бюджетної політики в частині її стратегії (визначення довгострокових цілей) і вирішення тактичних питань в межах чинного законодавства).

Розглянемо основні блоки питань, які вирішуються у сфері державної бюджетної політики України у другій половині 2023 р., у важкий період війни.

1. Першочерговим завданням бюджетної політики виступає збільшення обсягів бюджетних ресурсів, які можна спрямувати на потреби оборони і національної безпеки, а також оптимізація бюджетних видатків в частині визначення найбільш нагальних і важливих їх видів в умовах воєнного стану. Для цього урядом регулярно вносяться законопроекти, якими передбачається збільшення дохідної та видаткової частини державного бюджету для фінансування першочергових потреб держави, пов'язаних з війною, соціальною підтримкою населення тощо.

Одним з шляхів збільшення видаткової частини Державного бюджету України у 2023 р. стало зростання доходів від адміністративних штрафів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху; плати за користування залученими державою кредитами та позиками; інших надходжень; повернення кредитів та збільшення показників фінансування загального фонду державного бюджету за борговими операціями. Такі міри є обґрунтованими і певною мірою зумовленими пошуком додаткових джерел доходів держбюджету у зв'язку із його значною дефіцитністю.

2. В умовах використання програмного підходу фінансування державних видатків наступним актуальним напрямом бюджетної політики є удосконалення методичних підходів до формування самих бюджетних програм. У цьому контексті наказом Міністерства фінансів України від 25 серпня 2023 р. № 465 затверджено «Методичні рекомендації щодо формування бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету». В ньому визначено основні вимоги щодо складання бюджетних програм на різних стадіях

бюджетного процесу в частині визначення їх результативності та посилення транспарентності бюджетного процесу. Обґрунтовано вимоги щодо забезпечення зв'язку бюджетної програми із цілями державної політики та визначення результативних показників. Реалізація Методичних рекомендацій сприятиме більш досконалому застосуванню програмно-цільового методу та підвищить якість складання і виконання бюджетних програм.

3. Проходить оптимізація здійснення видатків з державного бюджету в умовах дії воєнного стану. Зокрема, це стосується казначейського виконання державного бюджету в частині черговості бюджетних платежів, зокрема щодо: виготовлення проєктно-кошторисної документації; функціонування промислових індустріальних парків; запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального характеру та ліквідації їх наслідків; фонду ліквідації наслідків збройної агресії. Необхідність такого впорядкування дасть змогу покращити оперативність платежів, спрямованих на підтримку бізнесу і населення, а в перспективі стимулюватиме відбудову в державі.

4. Постійно здійснюються заходи із забезпечення виконання державного та місцевих бюджетів, зокрема в частині розподілу субвенцій соціального призначення, зумовлених наслідками військових дій і наявністю внутрішньо переміщених осіб; перерозподілу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проєктів Надзвичайної кредитної програми для відновлення України; фінансової підтримки Укрзалізниці.

5. Проводиться фінансова підтримка відновлення країни з фонду ліквідації наслідків збройної агресії. Так, в аналізований період виділялися кошти на такі першочергові потреби: підготовка кадрів і військ, медичне забезпечення особового складу, ветеранів військової служби та членів їхніх сімей, ветеранів війни; фінансування будівництва магістральних водогонів пошкоджених у зв'язку із знищенням Каховської гідроелектростанції; фінансування будівництва, ремонту та інших інженерно-технічних заходів із захисту об'єктів критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури.

6. Дієвим інструментом для вирішення окремих виняткових проблем, пов'язаних з війною, є резервний фонд Державного бюджету України. З нього протягом останніх місяців проводилося фінансування різноманітних невідкладних заходів, зокрема: виділення коштів обласним військовим адміністраціям тих територій, які значно постраждали внаслідок збройної агресії, для будівництва військових інженерних і фортифікаційних споруд; фінансова державна підтримка суб'єктів господарювання всіх форм власності, що здійснюють виробництво електричної енергії на теплових електростанціях та/або теплоелектроцентралях, шляхом здешевлення вартості кредитів; виплата одноразових грошових допомог члену сім'ї волонтера, який загинув під час надання волонтерської допомоги; зміцнення обороноздатності держави; покриття витрат об'єктів державної, комунальної та приватної власності, у приміщеннях яких безоплатно розміщувалися внутрішньо переміщені особи; фінансування заходів щодо транспортування питної води на потреби Дніпропетровської області [1].

Наведені приклади напрямів державної бюджетної політики України свідчать про наявність великої кількості нових екстраординарних потреб у зв'язку з розв'язаною росією повномасштабною війною. Уряд використовує усі доступні і законні засоби для того, щоб вирішувати ці проблеми і, саме головне, щоб забезпечити Перемогу України. Звичайно, що важливу роль у реалізації сучасної бюджетної політики відіграє потужна фінансова і військова допомога демократичних зарубіжних країн – наших партнерів у боротьбі з агресором.

Список використаних джерел:

1. Огляд інструментів фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (за період 16 серпня – 15 вересня 2023 р.). / Національний інститут стратегічних досліджень. Центр економічних і соціальних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-stanu-v>

Остап Пушкар

студент гр. ДСПУАзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ

Податковий менеджмент в Україні є складним та важливим аспектом державного управління, спрямованим на оптимізацію сплати податків та ефективне використання податкових ресурсів для розвитку економіки. Він включає в себе систему управління фінансовими обов'язками платників податків, планування оптимальних стратегій оподаткування, контроль за дотриманням податкового законодавства та сприяння розвитку бізнесу.

Україна постійно вдосконалює систему податкового менеджменту, пристосовуючи її до міжнародних стандартів та кращих практик. Це включає в себе впровадження електронних сервісів для спрощення звітності та сплати податків, підвищення прозорості та адаптацію до змін в податковому законодавстві.

Однією з ключових ініціатив є спрощення податкових процедур для підприємств, зменшення податкового тягаря та стимулювання бізнесу до розвитку. Для цього використовуються інструменти, такі як податкові відстрочки, стимули для інвесторів та зменшення адміністративних бар'єрів.

Наголос робиться на боротьбі з податковими зловживаннями, униканням оподаткування та корупцією в сфері оподаткування через зміцнення контролю та впровадження прозорих процедур.

Податковий менеджмент в Україні спрямований на підтримку стабільності фінансової системи, розвиток бізнесу та забезпечення ефективного використання податкових ресурсів для соціального та економічного зростання країни.

Ключові проблеми податкового менеджменту можуть бути різними у кожній країні, але деякі загальні проблеми, що часто виникають, включають:

Податкова невідповідність та уникнення від оподаткування. Це одна із ключових проблем, коли платники податків використовують різні стратегії, щоб уникнути або зменшити свої податкові зобов'язання. Це може бути здійснено через легальні механізми, які можуть бути недостатньо регульовані, або через нелегальні дії, що призводять до втрати доходів державного бюджету.

Складність податкового законодавства: Складність і об'єм податкових правил та положень може ускладнити розуміння та дотримання норм, що призводить до помилок у розрахунках податків та сприяє появі податкових боргів.

Недостатня прозорість та корупція: Недостатня прозорість у податкових процедурах сприяє корупції та підзаробітку, оскільки це може спонукати до ухилення від сплати податків через вимагання хабарів або неправомірні угоди з податковими органами.

Фіскальні втрати та неефективність в стягненні: Деякі системи податкового менеджменту можуть бути неефективними в стягненні податків, що може призводити до фіскальних втрат для державного бюджету.

Неадекватна податкова адміністрація та недостатні ресурси: Недостатнє фінансування та неадекватність ресурсів у податкових органах може призвести до недостатньої ефективності в стягненні податків, контролі та аудиті.

Нерівність та несправедливість у системі оподаткування: Недоліки у системі оподаткування можуть призводити до нерівності та несправедливості у розподілі податкового навантаження між різними групами населення та компаній.

Розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу, який включає в себе спрощення податкового законодавства, підвищення прозорості та ефективності в управлінні, боротьбу з корупцією та створення ефективних механізмів контролю за дотриманням податкових норм.

Сніжана Раба

студентка гр. ФФзм-21

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н. доцент Світлана Савчук

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

В сучасних умовах важливим завданням постає збереження економічної стабільності та конкурентоспроможності національної економіки, посилення впливу фінансової системи на досягнення високих темпів її соціально-економічного розвитку. При цьому основним інструментом економічного регулювання виступають бюджетні інвестиції, які використовуються для здійснення капітальних видатків на інфраструктуру, фінансової підтримки підприємств та установ, а також для реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на підтримку програм соціально-економічного розвитку держави.

У фінансовій науці відсутні єдині підходи до трактування сутності бюджетних інвестицій. Так, чинним законодавством не регламентовано визначення дефініції «бюджетні інвестиції». Натомість, статтею 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» трактується термін «інвестиції», яким визначено їх як «будь-які види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект» [1]. Однак бюджетні кошти, що містять ці цінності, не виокремлюються з-поміж інших коштів як вид інвестицій. Проте, відповідно до Бюджетного кодексу України подано трактування «державних інвестиційних проєктів», «державних капітальних вкладень» та «інвестиційних проєктів» [2]. Дані категорії характеризують інвестиційну діяльність як діяльність держави, що здійснюється в різних галузях суспільного виробництва за рахунок державних коштів. Однак склад цих коштів, які по суті є інвестиціями, визначається по-різному. Таке законодавче обґрунтування підкреслює важливість регулювання державної інвестиційної діяльності на макrorівні. Крім того, на відміну від приватної інвестиційної діяльності, яка фінансується за рахунок бюджетних коштів і здійснюється з метою отримання прибутку, державна інвестиційна діяльність здійснюється з метою отримання соціально-економічного ефекту. З цієї точки зору, доцільність визначення джерел бюджетних інвестицій та вибору об'єктів інвестування має бути обґрунтована з урахуванням особливої природи бюджетних інвестицій як виду державної інвестиційної діяльності.

Бюджетні інвестиції визначаються як джерело інвестиційної діяльності, проте відрізняються за своєю економічною сутністю від державних кредитів і позик, які є фінансовими ресурсами, й економічне призначення яких визначається бюджетом у фіксованому розмірі та на конкретну мету, і використовуються на засадах повернення, платності та строковості. Зазначені особливості бюджетних інвестицій як потужного інструменту державного регулювання інвестиційної діяльності потребують економічного обґрунтування та правового забезпечення їх

походження та використання. Крім того, бюджетні кошти, що спрямовуються на фінансування конкретних видатків, регулюються Бюджетним кодексом України та обмежуються законом, конкретними обсягами і цілями. Державні інвестиції з бюджету на соціальні та економічні цілі часто здійснюються без конкретних цільових показників, оскільки вони є загальними державними цілями.

Враховуючи економічну природу бюджетних інвестиційних ресурсів та їх законодавчо визначене публічне призначення, багато науковців визначають бюджетні інвестиції як фіскальну та правову категорію.

Однак існують трактування бюджетних інвестицій, що охоплюють усі бюджетні кошти, так і визначення, що характеризуються специфічними ознаками цих коштів. Для прикладу, Ю. Ватаманюк-Зелінська наводить наступне широке тлумачення: «бюджетні інвестиції – це різні бюджетні програми (науково-технічні, соціальні та економічні), всі капітальні видатки з державного бюджету на матеріальні та нематеріальні активи з метою їх реалізації, а також видатки на фінансування пріоритетних проектів регіонального розвитку, спрямованих на підвищення рівня життя та задоволення потреб населення» [3, с. 551]. Таким чином, у наведеному визначенні бюджетні інвестиції охоплюють усі види бюджетних видатків.

Т. Затонацька бюджетні інвестиції «...як видатки з державного та місцевих бюджетів, що спрямовуються на фінансування цільових програм економічного, науково-технічного та соціального розвитку держави, програм розвитку окремих регіонів і галузей економіки, інвестиційних проектів, придбання акцій та права на участь в управлінні підприємствами тощо» [4, с. 86].

О. Кириленко та Б. Малиняк «...під бюджетними інвестиціями розуміють придбання і створення будівель, споруд, передавального обладнання, транспортних засобів, об'єктів, предметів довгострокового користування і нематеріальних активів, їх капітальний ремонт, реконструкцію, модернізацію та реставрацію, придбання земельних ділянок і капітальне поліпшення та надання капітальних трансфертів Ми розуміємо, що це бюджетне фінансування» [5, с. 23].

На нашу думку, бюджетні інвестиції - це всі капітальні видатки, що спрямовуються в матеріальні та нематеріальні активи, а також видатки на фінансування конкретних інвестиційних проектів, що фінансуються з державного або місцевого бюджету.

У визначенні бюджетних інвестицій також зазначається, що для повного розуміння сутності цієї категорії необхідно визначити критерії, які характеризують це поняття. Так, на думку Л. Попель, «до критеріїв належать цілі бюджетного інвестування, засоби його здійснення, джерела фінансового забезпечення, пріоритетні напрями вкладення бюджетних коштів, рівень досягнутого економічного та соціального ефекту, його стабілізуючий вплив на амплітуду циклічних коливань в економіці та певні ознаки, що дозволяють відрізнити його від інвестицій в реальний сектор економіки» [6, с. 206]; на думку Р. Бойчука, бюджетне інвестування характеризується напрямом та обсягом витрачання бюджетних коштів [7, с. 14-15]. Враховуючи наведене визначення, «...бюджетні інвестиції – це бюджетні кошти, передбачені законодавством і

призначені для реалізації державних або місцевих інвестиційних проєктів» [7, с. 14-15].

Бюджетні інвестиції мають особливості, які відрізняють їх від інших джерел інвестиційної діяльності, і ці особливості обґрунтовані тим, що бюджетні інвестиції як фінансовий інструмент інвестиційної діяльності визначаються законом про державний бюджет або рішеннями про місцеві бюджети, тобто регулюються бюджетним законодавством.

Таким чином, бюджетні інвестиції мають особливий фінансово-правовий характер і регулюються фінансово-правовими нормами. Науковці відзначають важливість використання бюджетного інвестування як потужного інструменту правового регулювання публічної інвестиційної діяльності, проте ефективність цієї діяльності залишається низькою і потребує подальшого зростання.

Список використаних джерел:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 10.10.2022 р. № 1560-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>
2. Бюджетний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>
3. Vatamanyuk-Zelinska U., Sytnyk N. Effectiveness of financial and economic regulation of land relations in ukraine in the context of the decentralization reform. *Problems and erspectives in Management*. 2019. Volume 17. P. 550–562.
4. Затонацька Т. Г. Бюджетні інвестиції в реальний та людський капітал як інструмент впливу на соціально-економічний розвиток країни. *Наукові праці НДФІ*. 2008. № 1(42). С. 86–89.
5. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Теорія і практика бюджетних інвестицій: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 288 с.
6. Попель Л. А. Бюджетні інвестиції як складова інвестиції реального сектору економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 2. С. 205–209.
7. Бойчук Р. П. Форми, методи і інструменти державного регулювання інвестиційної діяльності. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 2 (7). С. 9-17.

Катерина Роєцька (Чайнюк)

студентка гр. ФМСзмп-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

В умовах воєнного конфлікту, митні органи стикаються з унікальними викликами та ризиками, такими як нагальна потреба в оперативному переміщенні гуманітарних вантажів, забезпечення обороноздатності країни, та контроль за можливим ввезенням заборонених товарів. У таких умовах, ефективне управління ризиками вимагає гнучкості та адаптивності митних процедур, щоб водночас забезпечувати безпеку країни та не перешкоджати необхідному імпорту товарів та послуг.

В умовах воєнного стану митні органи повинні забезпечувати не тільки стандартні митні процедури, але й зосереджуватися на запобіганні контрабанди зброї, військових товарів, та інших чутливих матеріалів. Також, важливою стає співпраця між митними органами та іншими відомствами, включаючи оборонні та правоохоронні структури, для забезпечення ефективного контролю та реагування на воєнно-політичну ситуацію. Тому, управління ризиками в митній справі в Україні вимагає особливого підходу, який б враховував як стандартні митні ризики, так і специфіку воєнного стану, забезпечуючи при цьому безперервність та ефективність митного контролю.

Ризики митної справи України в умовах воєнного стану є комплексними та багатограними, враховуючи унікальний характер воєнного конфлікту та його вплив на митну діяльність. Основні ризики можна охарактеризувати наступним чином:

1. Ризик контрабанди. Воєнний стан збільшує ризик контрабанди військових товарів, зброї та інших чутливих матеріалів. Митні органи повинні бути особливо пильними, щоб перешкоджати нелегальному переміщенню таких товарів через кордон.

2. Перешкоджання гуманітарній допомозі. Необхідність швидкого та ефективного переміщення гуманітарних вантажів створює ризик затримок та бюрократичних перешкод, які можуть негативно впливати на допомогу цивільному населенню.

3. Зниження митних надходжень. Військові дії та супутні економічні наслідки можуть привести до зниження обсягів імпорту та експорту, що відповідно зменшить надходження митних платежів до державного бюджету.

4. Підвищений ризик корупції. Воєнний стан може створювати умови, сприятливі для корупції, особливо у випадках, коли потрібно швидко приймати рішення щодо митного оформлення товарів.

5. Інформаційні ризики. Збільшення ризиків у сфері інформаційної безпеки, включаючи кібератаки на митні бази даних та інші критичні інформаційні системи.

6. Логістичні ризики. Воєнні дії можуть порушити звичайні логістичні шляхи та створити проблеми з транспортуванням та розподілом товарів, що вимагає адаптації та гнучкості в митних процедурах.

7. Політична та юридична невизначеність. Воєнний стан може вимагати внесення змін у митне законодавство та процедури, що створює додаткові ризики з точки зору правової невизначеності та відповідності.

Враховання та ефективне управління цими ризиками є ключовим для забезпечення неперервності митних операцій та захисту національної безпеки України в умовах воєнного стану.

Переосмислення та адаптація зарубіжних підходів до управління митними ризиками є ключовим аспектом підвищення ефективності митної служби України, особливо під час воєнного стану. Використання передового європейського досвіду в цій сфері надає важливі уроки та підходи, які можуть бути інтегровані в українську практик

Аналізуючи досвід Європейського Союзу в управлінні митними ризиками, можна відмітити значущість комплексної та інтегрованої Системи Управління Ризиками (СУР). Ця система, охоплюючи не тільки митну сферу, але й захист економічних інтересів країн-членів, наголошує на важливості обміну інформацією та взаємодії з бізнесом, а також координації зусиль з іншими державними установами [1]. Для України, яка прагне підвищити ефективність своєї митної служби, адаптація подібної інтегрованої системи може бути важливим кроком у забезпеченні кращого управління ризиками та захисту економічних інтересів.

Наслідкування досвіду країн ЄС у впровадженні національних систем оцінки ризику, таких як RJKS, ATLAS, Risiko та INGRID, підкреслює потребу індивідуального підходу до кожної країни. Ці системи допомагають ефективно управляти митними ризиками, враховуючи національні особливості та потреби. В контексті України, розробка аналогічних систем, адаптованих до місцевих умов, може значно підвищити рівень митного контролю та безпеки на кордоні.

Customs Risk Management Framework (CRMF), що впроваджений в ЄС, охоплює такі аспекти, як визначення та контроль руху високоризикових товарів, ідентифікацію пріоритетних контрольних зон, систематичний обмін інформацією, участь уповноважених економічних операторів та попередній аналіз ризику безпеки. Застосування подібної багатофункціональної системи в Україні дозволило б забезпечити ефективніше управління митними ризиками, а також підтримати законну торгівлю.

Використання автоматизованих інформаційних систем, як це робиться в ЄС, підкреслює значення технологій у сучасному митному управлінні. Система RIF, яка відіграє ключову роль у швидкому, надійному та безпечному обміні інформацією, може служити як приклад для України, підкреслюючи важливість впровадження та розвитку подібних технологічних рішень в митній справі.

Аналіз ризиків через систематичне використання методів, таких як SWOT і FАА, демонструє потребу в глибокому аналізі сильних та слабких сторін, а також можливостей та загроз митної справи. Застосування цих методів в Україні допоможе виявити потенційні проблеми та можливості для покращення, що є ключовим для розвитку ефективного управління ризиками.

Загалом, адаптація вищезазначених підходів та методів до української практики в управлінні митними ризиками може значно покращити рівень митного контролю та сприяти ефективному захисту економічних інтересів країни.

Список використаних джерел:

1. Ковальова М. Л. Особливості системи управління митними ризиками: світовий та український досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 35. С. 42–46.

Микола Салабай

студент гр.ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олена Петрушка

ОСУЧАСНЕННЯ ПЕНСІЙНИХ ВИПЛАТ ТА ВНЕСКІВ У КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН

У сучасних умовах важливою складовою фінансової безпеки вітчизняних домогосподарств продовжує залишатися своєчасність і повнота надходження різноманітних соціальних трансфертів, «які домогосподарства одержують у грошовій формі для забезпечення потреб, що виникли у зв'язку з певними подіями або обставинами (наприклад хворобою, безробіттям, виходом на пенсію, житловими умовами, здобуттям освіти або сімейними обставинами)» [1, с. 126]. З-поміж таких трансфертів лівова частка належить пенсійним виплатам, що здійснюються солідарною пенсійною системою за рахунок коштів Пенсійного фонду України.

Загалом солідарна пенсійна система України передбачає такі види пенсійних виплат: пенсія за віком, пенсія по інвалідності (у тому числі і внаслідок каліцтва, не пов'язаного із роботою, та інвалідності з дитинства); пенсія у зв'язку із втратою годувальника. Однак у контексті фінансової безпеки домогосподарств варто акцентувати на відмінності понять «пенсійні виплати» і «пенсійні системи». Скажімо, якщо особа має право на отримання пенсії із різних рівнів пенсійної системи (солідарний, накопичувальний та недержавний), то слід пам'ятати, що пенсійна виплата, згідно чинного законодавства, може бути лише одна. Причому особа вибирає її самостійно, виходячи із розміру такої виплати (до прикладу, пенсія по інвалідності для конкретної особи може бути більшою за пенсію за віком). Однак, якщо особа підписала угоду із недержавним пенсійним фондом, проте для неї вигіднішою є державна пенсія, що виплачується кожного місяця за рахунок коштів Пенсійного фонду України, то пенсіонер, наприклад, може щомісяця отримувати призначену йому державну пенсію, а недержавну пенсію отримати усією сумою одноразово (або ж отримувати її також щомісячно, паралельно із державною, позаяк, згідно законодавства, недержавні пенсійні виплати можуть виплачуватися разом із державними пенсіями). Тобто, майбутній пенсіонер самостійно приймає рішення про отримання своїх пенсійних виплат, виходячи безпосередньо із особистих фінансових інтересів.

Допомогти майбутнім пенсіонерам зорієнтуватися у розмірі майбутньої пенсії покликаний пенсійний калькулятор (рис. 1), яким можна скористатися онлайн на сайті Пенсійного фонду України.

У контексті посилення фінансової безпеки громадян важливо також наголосити і на такій новації Пенсійного фонду України, як добровільна участь українців у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка вступила в дію після прийняття Верховною Радою України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у

загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні» від 04.11.2022 року № 2734-IX [4].

Рис. 1. Алгоритм дії пенсійного калькулятора від ПФУ [3]

Добровільна участь громадян у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування реалізується за допомогою добровільних і благодійних внесків окремих громадян чи компаній (рис. 2).

Причому добровільні і благодійні внески можуть бути як персоніфікованими (наприклад, перерахування коштів на рахунок конкретного пенсіонера), так і знеособленими (перерахування коштів до солідарної пенсійної системи для подальших виплат пенсіонерам України). Важливою перевагою законодавчої ініціативи є й те, що при бажанні громадянин має можливість самостійно визначати розмір, періодичність і строки сплати свого добровільного страхового внеску, укладаючи договір в електронній формі через портал «Дія», тобто «докупити» собі страховий стаж за умови, що його не достатньо для виходу на пенсію за солідарною пенсійною системою.

На нашу думку, такі новації допоможуть не лише зменшити фінансове навантаження на солідарну систему, але й для окремих пенсіонерів можуть стати хорошим доповненням до уже призначеної державної пенсії (звісно ж, якщо такі внески будуть персоніфікованими).

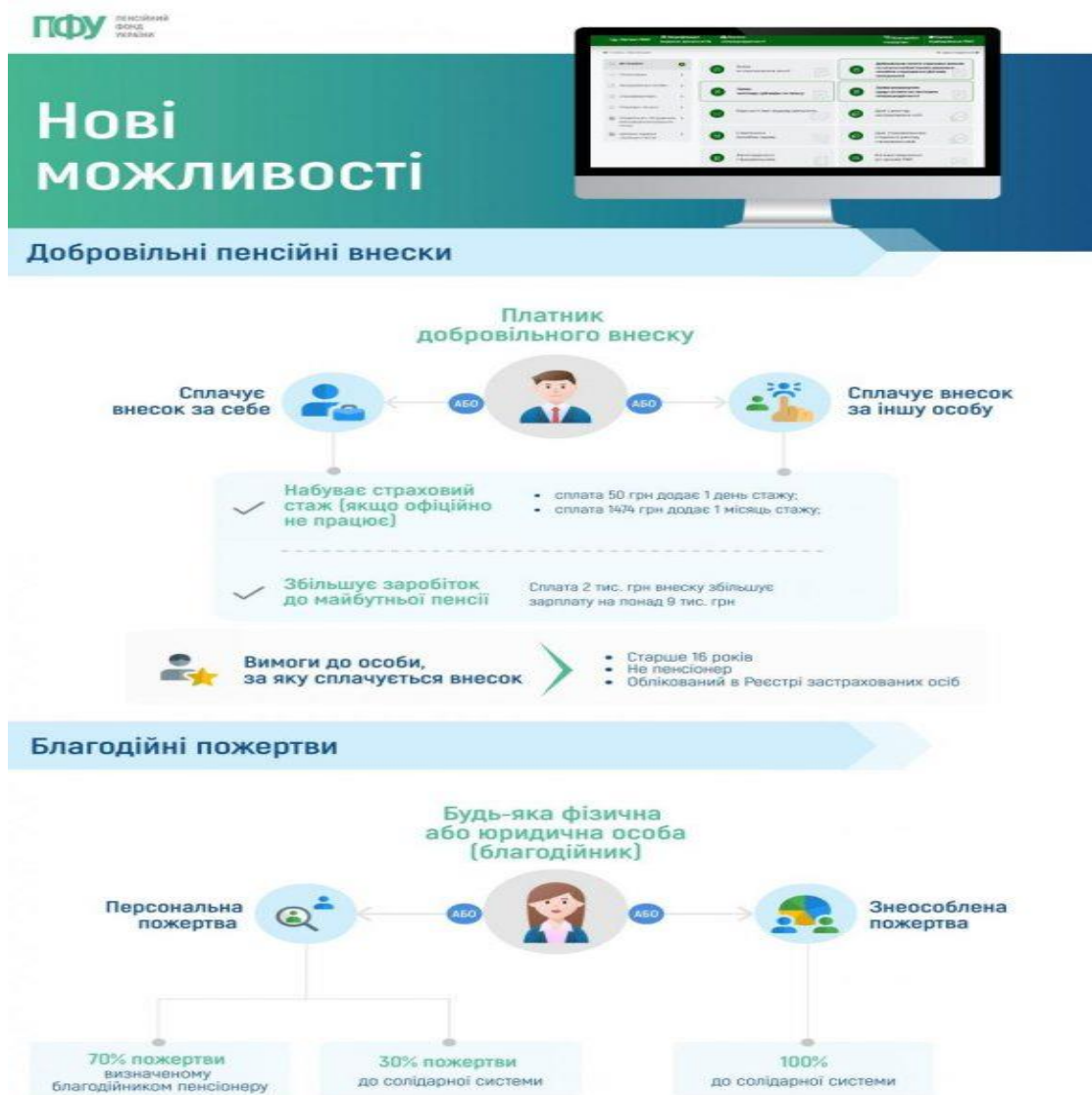

Рис. 2. Технологія сплати добровільних пенсійних внесків і благодійних пожертв в Україні [2]

Проте, позитивно оцінюючи сучасні новації у пенсійному забезпеченні громадян, змушені констатувати, що на сьогодні, на жаль, не існує чіткої відповіді на запитання про те, куди інвестуватимуться залучені таким чином кошти у майбутньому, щоб українці мали можливість не лише вберегти їх від знецінення, але й у перспективі примножити. Тож саме цей аспект підвищення фінансової безпеки вітчизняних домогосподарств доцільно покласти в основу подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Кізима Т. О. Бюджет домогосподарства: теоретичні основи та прагматизм формування в сучасних умовах. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*: збірник наукових праць / гол. ред. П. П. Мазурок. Кривий Ріг, 2008. № 3 (15). С. 123–129.

2. Нові можливості для громадян. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2157971-novi-mozhlyvosti-dlya-gromadyan-2/>
3. Пенсійний калькулятор: корисний сервіс для підрахунку майбутньої пенсії. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2158671-pensijnyj-kalkulyator-korysnyj-servis-dlya-pidrahunku-majbutnoyi-pensiyi-2/>
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні: Закон України від 04.11.2022 р. № 2734-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2734-IX#Text>

Анастасія Самбор
студентка гр. ФФАзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ФІСКАЛЬНО-РЕГУЛЮЮЧА РОЛЬ ПОДАТКІВ НА СПОЖИВАННЯ

Виникнення податків має давню історію, оскільки перші форми справляння останніх припадають на період утворення раннях державних формувань. На той час податки справлялися переважно у вигляді данини з підкорених народів і були своєрідною ознакою рабства. Становлення класичних податкових систем відбувалося разом із формуванням держав. Зважаючи на це, сформовані податкові системи мають характерні риси фіскальних традицій тих країн, де відбувалося їх формування. Однак всім без виключення податковим системам властива наявність як прямих, так і непрямих податків.

Початком розвитку непрямого оподаткування можна вважати появу податків з обороту, які з часом трансформувалися у податок із продаж або податок на додану вартість. У світовій науці і практиці непрямі податки також називають акцизами або податками на споживання. Традиційно до їх складу включають податок на додану вартість (або податки з продажу), які називають універсальними акцизами, акцизні податки (специфічні акцизи) та мито. Необхідність використання податків на споживання представлена в теорії економіки добробуту з позицій порівняння економічної ефективності двох груп податків або з позицій їх відповідності критерію нейтральності [1].

Водночас, деякі економісти відзначають, що ПДВ може виконувати й значну регулюючу роль. Зокрема, особливістю ПДВ в деяких країнах є так звана нульова ставка – це ставка податку, який стягується за ставкою 0%. У цьому розумінні нульова ставка має такі ж наслідки, як і звільнення від податку. Однак суб'єкт економічної діяльності, котрий сплачує податок за нульовою ставкою, одержує право на повернення всієї суми ПДВ, що входить у вартість товарів і послуг, які купуються ним у процесі виробництва товарів. Оподаткування за нульовою ставкою ставить його у вигідніші умови порівняно з іншими підприємствами, котрих просто звільнено від сплати податку.

Акцизний податок в цьому випадку припадає частково на споживача, який змушений заплатити більш високу ціну за оподатковуваний товар, а частково – на виробника, який із вирахуванням податку отримує менше. Таким чином, бюджет отримує надбавку, що сплачує покупець, та частину прибутку, якою змушений поступитися виробник. В цьому, на наш погляд, і полягає сутність акцизного податку. Саме тому, з метою підвищення ефективності функціонування акцизного податку, при розробці акцизних ставок, потрібно також враховувати еластичність попиту і пропозиції товару на ринку [2].

Таким чином уряд, враховуючи еластичність попиту та пропозиції товарів і використовуючи регулятивний потенціал акцизних товарів за певної економічної

ситуації, має можливість ефективно впливати на перерозподіл податкового навантаження між споживачем та виробниками, відповідно стримуючи або стимулюючи їх діяльність. За допомогою зміни розміру акцизних ставок, з'являється можливість впливати на обсяги виробництва та регулювати процеси споживання, в певній мірі нівелюючи вплив економічних циклів.

Список використаних джерел:

1. Баличев Є. Ю. Ретроспективний аналіз розвитку податків на споживання. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 1. С. 126–132.
2. Савчук Н. В. Світовий досвід формування доходів бюджету та перспективи його адаптації в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 3. С. 23–36.

Владислав Сивак
студент гр. ФФзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

ОЦІНКА ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Прозорість бюджетного процесу в країні є важливим показником демократичності та відкритості влади. Аналіз та оцінка цього показника виступає як інструмент підвищення ефективності управління в країні та зменшення бідності населення. Регулярне здійснення оцінки бюджетної прозорості дозволяє створити ефективну систему моніторингу за наданням доступу громадян та до бюджетного процесу, зокрема, складання, розгляду, ухвалення та виконання бюджетів усіх рівнів. З початком повномасштабного російського вторгнення в Україну відбулися значні зміни у джерелах доходів та напрямках видатків державного та місцевих бюджетів: збільшення потоків міжнародної фінансової підтримки, зростання видатків на оборону, відновлення інфраструктури після обстрілів, підвищення безпеки громадян тощо. Це свідчить про необхідність покращення прозорості бюджетного процесу та пошуків підходів до здійснення її оцінки в сучасних умовах.

Дослідження кореляції між основними показниками ефективності влади та політичної стабільності в країнах Європейського Союзу протягом 2020–2022 років проводили А. Андроніцеану, І. Георгеску та інші, результати праці яких показали наявність такої кореляції [1, с. 63]. Вивчення проблематики залучення громадськості до бюджетного процесу на місцевому рівні, яке здійснювала Т. Куценко, засвідчило, що в Україні серед територіальних громад виділяють такі, що: мають позитивну динаміку застосування міжнародних добрих практик; показали дуже низький рівень їх запровадження; зовсім їх не використовують [2, с. 70]. Вивчаючи реалізацію принципу публічності та прозорості бюджетної системи, У. Парпан охарактеризувала засади правового регулювання застосування принципів публічності та прозорості у бюджетній сфері [3, с. 196].

Однак питання щодо оцінки прозорості бюджетів потребує пошуку підходів, застосування яких дозволить зробити оцінку більш достовірною.

Оцінка прозорості бюджетів різних країн здійснюється Міжнародним бюджетним партнерством (англ. International Budget Partnership), яке представляють організації громадянського суспільства всього світу та починаючи з 2006 року на основі дослідження відкритості бюджетів (англ. Open Budget Survey) складають Індекс відкритості бюджетів (англ. Open Budget Index) [4]. Таке дослідження проводиться один раз на два роки та оцінює три компоненти:

- 1) доступність для громадськості бюджетної інформації;
- 2) можливості для участі громадськості в бюджетному процесі;
- 3) нагляд з боку законодавчих та контролюючих органів.

Основною для складання критеріїв, за якими оцінюється відкритість бюджетів, стали світові практики, відображені, зокрема, у Кодексі добрих практик

фіскальної прозорості. Для складання Індексу відкритості бюджету основою є 103 питання, присвячені участі громадськості в бюджетному процесі [4].

Оцінки кожної країни здійснюється за шкалою від 0 до 100. Показник прозорості, що дорівнює 61 і вище вказує на те, що країна публікує достатньо інформації для підтримки інформованого громадського обговорення [4]. Індекс 2021 року вимірює рівень залучення урядом громадськості до прийняття бюджетних рішень і моніторингу, а також роль і ефективність законодавчої влади та вищого органу контролю в бюджетному процесі.

На підставі даних Міжнародного бюджетного партнерства [4] можна проаналізувати Індекс відкритості бюджету України (рис. 1).

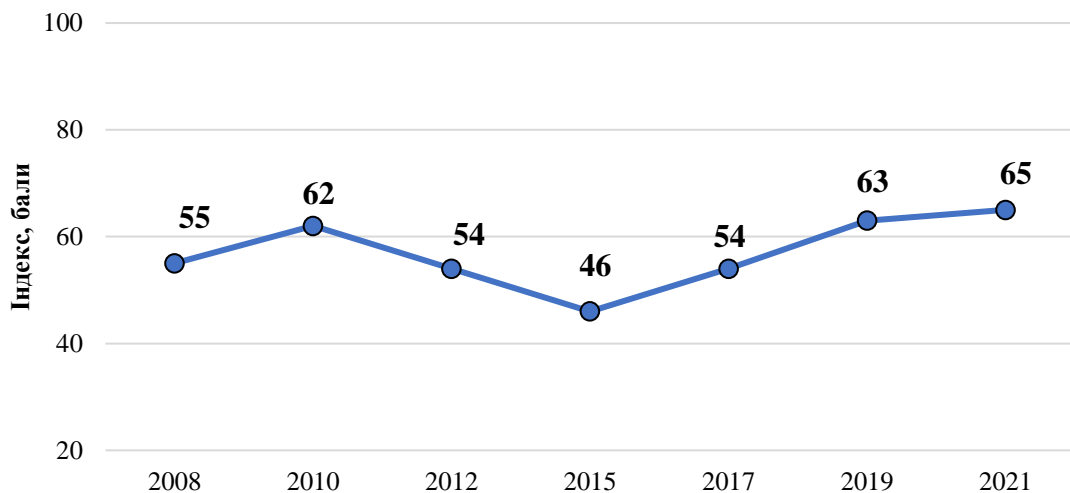

Рис. 1. Показник Індексу відкритості бюджету України у 2008–2021 роках

Джерело: складено автором на підставі даних [4].

З рисунку видно, що у 2010, 2019 та 2021 роках Індекс відкритості бюджетів в Україні був достатнім, тобто більше 61 бали, проте перевищення складало лише 1–4 бали. Це свідчить про необхідність підвищення бюджетної прозорості.

Оцінка рівня громадської участі у бюджетному процесі показала, що у 2019 році Україна мала бал громадської участі 33 (зі 100), а у 2021 році він підвищився до 39, проте за 100 шкалою є досить низьким [4]. Серед європейських країн, які мають нижчі від України показники слід виокремити Болгарію – 26 балів, Польщу та Словаччину – 22, Чехію – 15, Молдову – 11, Румунію – 7 [4].

Крім цього, Міжнародне бюджетне партнерство оцінює роль, яку відіграють законодавчі органи та вищі органи контролю у бюджетному процесі, а також ступінь, до якого вони здійснюють нагляд. Результати оцінки свідчать, що законодавча влада та вищі органи контролю в Україні разом забезпечують належний нагляд під час бюджетного процесу, сукупний бал нагляду становить 82 (зі 100), в тому числі: законодавчий нагляд – 81, аудиторський – 83. Проте у 2019 році цей показник становив 89 балів, тобто за два роки він знизився на 7 балів [4]. Це підтверджує зниження ролі законодавчих та вищих органів контролю у бюджетному процесі.

Як продовження загальносвітової тенденції у прагненні підвищувати прозорість та підзвітність використання публічних коштів в Україні Фондом Східна Європа разом з експертами громадського партнерства «За прозорі місцеві бюджети!» та в межах проекту «Публічні бюджети від А до Я: інформування, активізація та залучення громадянського суспільства» розроблено Методологію оцінки прозорості місцевих бюджетів України [6], відповідно до якої оцінка рівня прозорості бюджетів здійснюється за такими параметрами: доступ до інформації, прозорість рішень, залучення громадян до бюджетного процесу.

Залучення громадян передбачає прийняття від них пропозицій щодо бюджетного процесу, а це означає, що для представників громадськості важливим є врахування владою поданих пропозицій. Громадяни бажають бути проінформованими про результати розгляду поданих ними пропозицій, тобто врахування або обґрунтовані причини неврахування їх пропозицій. Останнім часом громадськість активно долучається до прийняття рішень щодо формування та використання коштів бюджету, проте аналіз вмісту офіційних вебпорталів органів місцевого самоврядування показує, що вони не містять інформації стосовно зауважень, поданих та прийнятих до уваги пропозицій громадськості щодо бюджетного процесу. Це знижує цінність та змінює сутність прозорості бюджетного процесу.

Отже, для стимулювання органів влади підвищувати бюджетну прозорість доцільною є оцінка відкритості інформації про результати розгляду пропозицій від громадської. Врахування цього критерію при здійсненні загальної оцінки бюджетної прозорості зробить показник більш змістовним.

Список використаних джерел:

1. Androniceanu A., Georgescu I., Sabie O. M. Comparative research on government effectiveness and political stability in Europe. *Administratie si Management Public*, 2022. Vol. 39. P. 63–76.
2. Куценко Т. Ф. Форми залучення громадськості до бюджетного процесу на місцевому рівні в Україні: оглядовий аналіз. *Економіка та держава*. 2020. Вип. 7. С. 66–72.
3. Парпан У. М., Слюз А. Я. Реалізація принципу публічності та прозорості бюджетної системи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2021. Вип. 29. С. 195–200.
4. Open Budget Survey. URL: <https://internationalbudget.org/open-budget-survey> (дата звернення: 10.08.2023).
5. Le Blanc D. E-participation: a Quick Overview of Recent Qualitative Trends. *DESA Working Paper*, 2020. Vol. 163. P. 1–33.
6. Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів. URL: <https://pauci.org/upload/files/metodologiya.pdf> (дата звернення: 10.08.2023).

Ірина Сидор

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ілона Зінченко

студентка гр. ФФзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Освіта є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Фінансове забезпечення освіти повинно ґрунтуватися на пріоритетності витрат на розвиток освіти з державного та місцевих бюджетів, використанні залучених коштів державних і приватних підприємств, громадських організацій, громадян, міжнародних освітніх фондів, програм і благодійних організацій, коштів, одержаних за надання додаткових освітніх послуг, виконання науково-дослідних робіт, доходів від виробничої та комерційної діяльності, кредитів і банківських позичок тощо.

В Україні існує проблема фінансування освіти. У держави постійно не вистачає коштів не тільки на розвиток системи освіти, її інфраструктури, але й на забезпечення функціонування її закладів. Недостатніми є обсяги фінансування закладів освіти, недосконаліми є принципи розподілу і використання виділених коштів, діючий механізм інвестувань у освіту тощо.

У «Звіті про конкурентоспроможність України» в якості конкурентної переваги підкреслюється значна питома вага студентів середніх та вищих навчальних закладів серед молоді. Так, за показником кількості студентів, які здобувають вищу освіту, Україна посідає 14 місце у світі. Однак основним недоліком у цій сфері є низький рівень оцінки якості професійної освіти. Так ні один із ВНЗ країни не враховується міжнародними рейтингами, вища школа не є повністю адаптованою до сучасних вимог ринку праці. Дослідження Європейського Фонду Освіти виявили, що кваліфікація тільки 51% випускників університетів була використана роботодавцями. Крім того, зростання кількості навчальних закладів, відсутність системи оцінки якості у сфері освіти, невизначеність єдиних чітких вимог до професійно-освітнього рівня випускників призвели до того, що підприємства, не зважаючи на рівень оцінок випускника, самостійно оцінюють рівень його підготовки [5].

З метою розширення додаткових джерел фінансування галузі освіти розглянемо зарубіжний досвід фінансового забезпечення цієї галузі та можливість його адаптації до вітчизняної практики.

Сучасний світ потребує суттєвих змін у розумінні стану розвитку економічних процесів. При цьому основним фактором освітнього розвитку стають знання та людський капітал.

Зарубіжна та вітчизняна практика свідчить, що освіта не може в повній мірі розвиватися без суттєвої підтримки з боку держави. Як показує приклад

розвинутих держав, вищий рівень освіченості населення свідчить про вищий рівень їх економічного розвитку. Саме тому, всі розвинуті країни світу спрямовують значну частину своїх фінансових ресурсів на підтримку та забезпечення розвитку вищої освіти.

Серед зарубіжних країн – лідерів за «...рейтингом індексу розвитку людського потенціалу витрати на освіту становлять: Ісландія – 8,1% від ВВП, Норвегія – 7,7%, Австралія – 4,7%, Канада – 5,2%, Ірландія – 4,8%, Швеція – 7,4%, Швейцарія – 6,0%, Японія – 3,6%, Нідерланди – 5,4% та Франція – 5,9%» [5].

У країнах, нових членах Європейського Союзу, «...витрати на освіту ще не такі значні, наприклад, у Чехії загальні витрати на освіту становлять лише 4,4%, у Словенії – 6,0, у Словаччині – 4,3, в Угорщині – 5,5, у Польщі – 5,4, у Литві – 5,2, Естонії та Латвії – по 5,3, на Кіпрі – 6,3, на Мальті – 4,5%. Структура витрат на освіту у високорозвинених країн характеризується значною часткою приватних інвестицій. Так, у США і Японії вони становлять 2,26 і 1,15% від ВВП відповідно і мають більшу питому вагу у структурі загальних витрат, ніж в інших країнах. Тоді як у Чехії витрати бізнесу на освіту становлять лише 0,38% від ВВП, а у Словаччині – 0,12%. У підсумку видатки на потреби освіти сплановано на рівні 6% ВВП – проти відповідних 12% у ФРН та 15% у США» [2].

Якщо проаналізувати поточні державні видатки за окремими рівнями освіти, то слід відмітити, що у різних країнах світу вони є непропорційними. Так, Ісландія найбільшою часткою державних видатків на освіту забезпечує функціонування дошкільної освіти (40% усіх державних видатків на освіту), тоді як на середню освіту спрямовано 35%, а на вищу – 19%.

Значну перевагу у фінансуванні середньої освіти за рахунок державних коштів надають практично усі розглянуті нами країни, зокрема найбільшою часткою характеризуються Азербайджан (56%), Молдова (55%), Вірменія (53%), Білорусь і Франція (48%), Ірландія (43%), Австралія, Канада і Україна (41%). Відмітимо, що саме країни пострадянського простору надають значну перевагу бюджетному фінансуванню середньої освіти.

Бюджетному фінансуванню вищої освіти найбільшу частку надають такі країни як Канада (34%), Норвегія (33%), Україна (31%), Вірменія (30%), Швеція і Швейцарія (28%).

Ученими визнається значущість інвестицій у людський капітал, проте порівняння традиційних інвестицій у капітал фізичний у нашій державі, що є загальноприйнятим у розвинених країнах, і тим, який підтверджується динамікою суспільних видатків в Україні, а також у порівнянні із видатками на цілі освіти дає привід для роздумів.

Необхідно зазначити, що «...частка видатків на освіту за рахунок усіх джерел її фінансування у ВВП окремих країн коливається в межах від 8,2% (максимальний показник) до 5,18% (мінімальний показник). До країн, питома вага освіти яких у ВВП країни займає найбільше значення серед досліджуваних країн є: Корея (8,2%), США (7,34%), Данія (7,1%), Ісландія (6,7%). Найнижчим показником у цій групі є: Угорщина (5,18%), Німеччина (5,26%), Великобританія (5,48%), Австрія (5,78%)» [4].

Основу структури джерел фінансування освіти у країнах світу складають бюджетні кошти. Так, до країн, у яких бюджетне фінансування галузі освіти займає більше 90% належать: Фінляндія (98,2%), Австрія (96,2%), Данія і Польща (96%), Бельгія і Франція (93,8%), Ісландія (91,8%) [4]. Найменша частка бюджетних коштів, спрямованих в освітню галузь характерна для таких країн як: Корея (58,4%), США (69%), Австралія (68,5%), Канада (79,4%). Натомість у даних країнах значного поширення набуло приватне навчання.

Аналізуючи річні видатки на одного учня чи студента, який навчається у навчальному закладі за рівнями освіти типовою є позиція, коли найменшим обсягом фінансування практично по усіх аналізованих країнах є початкова освіта. Найвищий річний показник фінансування початкової освіти у розрахунку на одну дитину складає 7572 дол. у Данії, 7560 дол. у США та 7404 дол. у Польщі. Найнижчим показником у даній групі характеризуються такі країни як: Угорщина (2592 дол.), Корея (3714 дол.) і Великобританія (4415 дол.).

Як свідчать статистичні дані, всі суспільні ресурси, що спрямовуються в освіту, поділяються на дві групи: державні та приватні. Насправді ж у сучасній освітній практиці коло джерел фінансування є значно ширшим, а такий спрощений поділ зумовлений лише певними складнощами підрахунків.

Проблема аналізу навіть традиційних джерел фінансування вищої освіти (державні, приватні, кошти підприємств), доводить, що механізм їх залучення і використання не залишається незмінним, він знаходиться у процесі постійного удосконалення, пошуку більш ефективних форм та механізмів, які б поєднували різні шляхи фінансування і надання освітніх послуг, забезпечували б елементи конкуренції та відповідальності за результати діяльності (позики на навчання, ваучерна освіта, програми «Робота — Навчання» тощо). Відомо, що залучення приватних ресурсів у вищу освіту може відбуватися різними шляхами: чи із створення навчальних закладів приватної форми власності, чи або переходу на приватні джерела фінансування закладів вищої освіти.

Процес фінансування вищої та післядипломної освіти відбувається з урахуванням як суспільних, так й індивідуальних потреб. Зокрема суспільні потреби враховуються через державне замовлення із виділенням відповідних державних асигнувань, які розподіляються на конкурсних засадах. В основу фінансування покладені річні витрати коштів на підготовку фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня у формі національних нормативів. Індивідуальні ж потреби забезпечуються за рахунок платного навчання з використанням різноманітних джерел: плати юридичних та фізичних осіб (зі звільненням її від усіх видів оподаткування); державних стипендій, стипендій і грантів різноманітних громадських, зокрема й міжнародних, фондів та організацій; кредитів комерційних банків та інших кредитних установ платоспроможним громадянам; державних (муніципальних кредитів на навчання); оплати за рахунок різноманітних накопичувальних систем, у тому числі на основі впровадження спеціальних видів страхування.

Вагомим джерелом надходжень коштів, особливо у розвинених країнах, виступають цільові внески підприємств та організацій. Участь підприємств може

виявлятися у різних формах. Підприємства та організації виділяють значні кошти безпосередньо на оплату професійної підготовки чи вищої освіти своїх працівників. Це може бути просто історичною традицією (як, наприклад, у Німеччині, Японії), коли бізнес усвідомлює важливість освіти працівників і добровільно бере участь у її фінансуванні. Або так, як це відбувається в США, — випускники традиційно перераховують своїм навчальним закладам благодійні і спонсорські внески, що складають досить вагому частину освітнього бюджету. В інших країнах упроваджуються спеціальні стимули (звільнення від оподаткування, податкові кредити тощо) для того, аби підприємства збільшували свої видатки на фінансування освіти. Причому, це може стосуватися як своїх співробітників, так і виділення коштів будь-яким навчальним закладам. Схеми звільнення від податків (частіше за все це відбувається у вигляді зменшення оподаткованого доходу) сприяють притоку в освіту благодійних внесків. Підприємства можуть звільнитися від податків на імпорт навчального обладнання, так як це робиться у Пакистані та Республіці Корея. Також, наприклад, у Кореї підприємства звільняються від податків на землю та майно і можуть отримувати низькопроцентні державні позики на будівництво навчальних центрів [3].

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку вітчизняної сфери освіти є абсолютний та відносний приріст позабюджетних коштів у системі багатоканального фінансування навчальних закладів. Для залучення додаткових джерел фінансування заклади освіти можуть використовувати лише два фактори: власний інтелектуальний капітал та матеріальну базу.

В розвинутих країнах апробовані різні варіанти поєднання бюджетного фінансування з іншими формами, а саме: залучення коштів інвесторів; навчання за контрактом; фінансування наукових або інноваційних програм; гранти під наукові розробки; залучення кредитів; фінансування від міжнародних фінансових інститутів; власні надходження вузів від дослідницької діяльності; кошти замовників (приватне підприємство); добровільні внески.

Досвід зарубіжних країн переконує, що принцип кредитування населення з метою отримання вищої освіти успішно реалізується, а в деяких із них, як наприклад, у Франції, дана система набула значного розвитку. У Великобританії і Швеції кредити на здобуття освіти також мають попит серед населення. В даному контексті цікавим є досвід участі держави у спільному фінансуванні приватних освітніх навчальних закладів. Вивчення даної практики може бути корисним для України.

У сучасних умовах все більше країн запроваджує новий вид фінансування вищої освіти – кредитування студентів. Останнім часом досить швидкий ріст чисельності студентів стає непосильним тягарем для бюджетів тих країн, де вища освіта у державних вузах традиційно була безкоштовною або дешевою. Все більше країн починають вимагати від студентів та їхніх сімей участі у фінансуванні вищої освіти через оплату за навчання. Надання освітніх кредитів повинно попередити перетворення вищої освіти у виключний привілей забезпечених верств суспільства. Проте світовий досвід вказує на те, що такий шлях не завжди дає бажані результати [1].

Кредити на отримання вищої освіти є основною формою фінансування вищої освіти у Китаї, Японії, Франції, Англії. Більшість країн ввели систему освітніх кредитів з метою скорочення бюджетних витрат на вищу освіту та поступового переходу до ситуації, коли ВНЗ фінансуються за рахунок плати за навчання. Та не зважаючи на усі переваги, існує і ряд недоліків такої форми фінансування освіти. Кредитні організації не готові надавати кредити під майбутні доходи студентам-кредиторам, оскільки не розглядають ці доходи як достатню гарантію забезпечення повернення кредиту. Протівники такої схеми фінансування стверджують, що освітні кредити будуть стимулювати студентів вищих навчальних закладів починати працювати ще під час навчання в університеті, що істотно знизить рівень отриманих знань та збільшить відсоток відрахованих студентів.

Досвід розвитку інститутів освітнього кредитування не дозволяє стверджувати, що вони повністю витісняють інші механізми участі держави у фінансуванні вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Боголіб Т. М. Фінансування освіти за кордоном. *Фінанси України*. 2015. № 8. С. 132–139.
2. Дмитришин М. В. Моделі джерел фінансування вищих навчальних закладів різних країн світу. *Науково-інформаційний вісник «Економіка»*. 2014. № 9. С. 305-311.
3. Зелена З. В. Зарубіжний досвід фінансування освіти і науки в Україні. URL: <http://libfor.com/index.php>
4. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.
5. Федорченко Ю. Про фінансування системи освіти в Україні. Освітня політика. Портал громадських експертів. URL: <http://www.education-ua.org>

Вікторія Сідляр

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Луців

студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НЕОБХІДНІСТЬ ОПТИМІЗАЦІЇ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ АСОЦІЙОВАНОГО ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС

В українському митному законодавстві поява поняття «митні формальності» зумовлена процесом адаптації та гармонізації національного законодавства до загальноєвропейських норм та стандартів.

Відповідно до Митного кодексу України «митні формальності – сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і митними органами, а також автоматизованою системою митного оформлення з метою дотримання вимог законодавства України з питань митної справи» [1]. У Міжнародній конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур поняття «митні формальності» визначені ідентично, а саме: «...сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами й митною службою з метою дотримання вимог митного законодавства» [2].

Необхідність адаптації митної сфери до вимог ЄС продиктована Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, яка у повному обсязі набула чинності у 2017 р. після тривалого процесу ратифікації. Крім того, треба урахувати, що у 2022 році Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС, що актуалізує реалізацію, взятих нашою державою зобов'язань, передбачених угодою про асоціацію.

Зокрема, складовою вищезгаданої Угоди є розділ, що стосується митних питань та питань сприяння торгівлі між Україною та ЄС. Серед інших домовленостей щодо наближення законодавства та процедур у митній сфері, а також митного співробітництва, є наступні [3]:

– торговельне та митне законодавство повинні мати стійкий і всеохоплюючий характер, а їх положення й процедури мають бути пропорційними, прозорими, передбачуваними, недискримінаційними, об'єктивними, уніфікованими та ефективними;

– методи роботи повинні бути удосконалені, а також забезпечувати недискримінацію, прозорість, ефективність, цілісність й звітність операцій;

– мають бути усунені вимоги щодо обов'язкового залучення митних брокерів та обов'язкового проведення переддівантажувальної інспекції або інспекції на місці призначення;

– необхідно виключити будь-які вимоги щодо обов'язкового залучення митних брокерів у співпрацю митних органів та суб'єктів господарювання та вимоги щодо обов'язковості перевірки товарів перед відвантаженням або перевірки на місці призначення;

– щодо транзиту має бути здійснена поступова взаємодія транзитних митних систем, а також забезпечено співробітництво та координацію зацікавлених органів та агентств для підтримки транзитних перевезень та сприяння транскордонному співробітництву;

– співробітництво, зокрема обмін інформацією, спільні ініціативи та співпраця щодо автоматизації митних та інших торговельних процедур, повинні сприяти торгівлі, зберігаючи при цьому баланс між спрощенням і підтримкою торгівлі з одного боку, та ефективним контролем і забезпеченням безпеки з іншого.

Очевидно, що у контексті асоційованого членства України в Європейському Союзі виникає необхідність оптимізації митних формальностей з метою забезпечення ефективного та швидкого перетину товарів через митний кордон. Оптимізація митних формальностей включає спрощення та автоматизацію процедур, зниження бюрократичних перешкод та створення сприятливих умов для підприємництва шляхом скорочення часу, необхідного для здійснення митного контролю. Забезпечення оптимізації митних формальностей сприятиме зростанню зовнішньої торгівлі України з країнами-членами Європейського Союзу шляхом збільшення обсягів експорту та імпорту товарів. Ефективна оптимізація митних формальностей також сприятиме зниженню корупційних ризиків та недопущенню неправомірної діяльності під час митного контролю, що сприятиме покращенню бізнес-клімату в Україні. Впровадження оптимізованих митних формальностей є важливим кроком для адаптації України до стандартів та норм Європейського Союзу, що сприятиме глибокій інтеграції країни в європейський економічний простір та розвитку торговельних відносин.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4495-17>
2. Про спрощення і гармонізацію митних процедур: Міжнародна конвенція від 18.05.1973 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Вікторія Сідляр

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Микола Нагорний

студент гр. ФМСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РОЛЬ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

Створення конкурентоспроможної національної економіки, яка сприятиме торгівлі, водночас забезпечуючи бюджетні надходження та контроль на кордоні, значним чином залежить від реалізації зручних для учасників міжнародної торгівлі й прозорих митних процедур, розширення співпраці з урядовими установами, приватним сектором та митними адміністраціями інших країни тощо.

Заходи, спрямовані на підтримку міжнародної торгівлі, мають значний позитивний вплив на учасників міжнародних торгових операцій, за умови їхньої ефективної реалізації. Спрощення митних формальностей для операцій з імпортом, експортом та транзитом товарів містить низку переваг, зокрема сприяє збільшенню обсягів торговельної діяльності. Також це допомагає зменшити бюрократичні перешкоди та витрати часу для суб'єктів зовнішньоекономічної, скорочує адміністративні витрати, пов'язані з процедурами митного оформлення та митного контролю. Дослідження показують, що заходи, спрямовані на підтримку міжнародної торгівлі, можуть мати значно більший позитивний вплив на обсяги товарних потоків, ніж зниження тарифних бар'єрів [1].

Крім того, наукові дослідження доводять, що збільшення обсягів торговельної активності має позитивний вплив на зростання доходів, зменшення бідності та нерівності [1]. Дослідження СОТ вказують на те, що найбільше користі від спрощення умов торгівлі отримують найменш розвинені країни, що відображається в зменшенні торговельних витрат, зокрема витрат на доставку товарів від експортера до ринку імпортера, в середньому на 16,73 % [2].

Спрощення торгівлі в широкому контексті означає будь-які заходи, спрямовані на її стимулювання та полегшення переміщення товарів в міжнародному масштабі. За оцінками СОТ, торговельні витрати в країнах, що розвиваються, в середньому дорівнюють 219% імпортного митного тарифу. Доставка товару споживачам в країнах, що розвиваються, коштує 2,19 дол. США на кожен долар вартості виробництва продукту. Для країн з високим рівнем доходу ця вартість становить близько 1,34 дол. США, що також є досить значною надбавкою до ціни товару. Таким чином, скорочення торговельних витрат мало б синергетичний ефект у всьому світі: скорочення витрат на доставку продукції на 1% стимулювало б зростання міжнародної торгівлі на 3-4% [2].

Можна припустити, що зниження тарифів справляє більший вплив на обсяги та потоки міжнародної торгівлі, ніж оптимізація нетарифних заходів. Проте важливо відзначити, що питання зміни митних тарифів значним чином лежить у політичній площині. Водночас зменшення нетарифних бар'єрів, бюрократичних

обтяжень та інших перешкод для торгівлі шляхом спрощення, стандартизації та гармонізації митних формальностей є альтернативним та ефективним інструментом сприяння торговельним відносинам.

Одним з вагомих механізмів сприяння міжнародній торгівлі є Угода про спрощення процедур торгівлі. Ця Угода ґрунтується на ключових принципах та ініціативах, що визначені в переглянутій Кіотській конвенції, й виступала важливим інструментом під час переговорів в рамках СОТ щодо спрощення процедур торгівлі. Угодою встановлено норми спрощення митних процедур та передбачено вимоги до країн, що її ратифікували, впровадити низку заходів для спрощення торгівлі, спрямованих на зменшення черг на кордоні, підвищення прозорості митних органів та прискорення доставки товарів на ринок. Сьогодні багато країн зробили певні кроки на шляху реалізації цих механізмів. Проте, за даними глобального дослідження ООН щодо сприяння розвитку цифрової та сталої торгівлі, країни, які розвиваються, відстають у процесі їх впровадження.

Важливо відзначити, що заходи, спрямовані на підтримку торгівлі, є складними і потребують додаткових ресурсів та зусиль для їх втілення. Дослідження ООН [3] свідчать, що реалізація цих ініціатив особливо складна для країн Африки, розташованих південніше Сахари, найменш розвинутих країн і тихоокеанських острівних держав. Однак, їх впровадження відіграє важливу роль у забезпеченні сталого економічного розвитку та зменшенні нерівномірностей у розвитку регіонів.

Угода про спрощення процедур торгівлі стала однією з найвпливовіших міжнародних угод, що регулюють торгівлю, після впровадження Генеральної Угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ). Вона охопила всі аспекти основних митних процесів, такі як транзит товарів, митне оформлення та постмитний аудит, а також управління ризиками, процедури оскарження та попередні рішення. Основною метою Угоди є спрощення та стандартизація митних процедур з метою зменшення адміністративного тягаря та покращення митного контролю.

Важливість удосконалення та спрощення митних формальностей особливо актуалізується в кризових умовах. Зокрема, пандемія COVID-19 продемонструвала необхідність підвищення ефективності та вдосконалення технологічного забезпечення митних адміністрацій з метою пришвидшення та оптимізації митних процедур. Криза COVID-19 продемонструвала обмеженість митних адміністрацій, оскільки останні значним чином залежать від паперової документації та особистої взаємодії в процесі митного оформлення товарів.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну, що супроводжується збільшенням навантаження на пункти пропуску через західний кордон, також показало необхідність оптимізації митних формальностей з метою їх пришвидшення та спрощення. Україна гостро стикнулася з проблемою оперативного отримання міжнародної військової та гуманітарної допомоги внаслідок затримок, пов'язаних з митним та прикордонним контролем. Цю ситуацію ускладнили блокування агресором морських портів і необхідність зміни логістичних шляхів експорту та імпорту. Треба зауважити, що відсутність в країні виходу до моря впливає на міжнародну торгівлю й значним чином узалежнює її

від транзитних перевезень, а відповідно й від вимог транзитних країн, які можуть накладати додаткові обмеження щодо товарів, що переміщуються через їх територію.

Під час кризових ситуацій митні адміністрації можуть оперативно спрощувати митні формальності при переміщенні товарів. Однак, якщо ці заходи реалізуються без належного контролю, то це дає можливість недобросовісним суб'єктам ЗЕД ухилятися від сплати митних платежів шляхом невідповідної класифікації товарів чи недостовірного визначення їхньої митної вартості, а також перевезення незаконних, контрабандних та підроблених товарів, що спотворює справедливую торгівлю та несе загрози національній безпеці.

Загальна потреба в ефективній та результативній роботі митних адміністрацій очевидна. Під час кризи COVID-19 майже кожна митниця у світі вжила певних заходів для полегшення митних процедур та формальностей з метою підтримки національних заходів щодо зменшення поширення інфекцій та захисту персоналу, який взаємодіє з громадськістю. Всесвітня митна організація склала перелік заходів, вжитих різними державами-членами для сприяння торгівлі товарами, необхідними для боротьби з COVID-19, включаючи скасування або зниження мит і податків [4]. МВФ також розробив політичні рекомендації щодо реагування на кризу COVID-19, включаючи пріоритетні заходи для митних адміністрацій та податкових органів [5].

Митні адміністрації багатьох країн впровадили такі заходи спрощення торгівлі, як електронні декларації, електронні документи, електронні підписи та електронні платежі. Це свідчить про можливість їх оперативного реагування на виклики під час криз та ефективного вжиття заходів для боротьби з наслідками.

Варто зауважити, що впровадження заходів, спрямованих на спрощення торгівлі, може виявитися корисним інструментом для пом'якшення наслідків подібних криз. Як вже зазначалося, особливо важливо це для країн з низьким рівнем доходу, оскільки складні торговельні угоди та формальності є вагомим бар'єром для участі в міжнародному виробництві та обміні товарами. Сьогодні заходи, спрямовані на спрощення митних процедур та формальностей, є невіддільною частиною загальної стратегії управління для всіх митних адміністрацій.

Європейська економічна комісія ООН (UNECE) та Центр ООН зі сприяння торгівлі та електронного бізнесу (UN/CEFACT) у посібнику з впровадження заходів зі спрощення процедур торгівлі визначають сприяння торгівлі як «спрощення, стандартизацію та гармонізацію процедур і відповідних інформаційних потоків, необхідних для переміщення товарів від продавця до покупця та оплати за них» [7]. До укладення Балійської угоди СОТ, різні організації ООН та Всесвітня митна організація розробили міжнародні стандарти для заохочення модернізації митних органів та спрощення торгівлі. Багато інституцій, включаючи МВФ та Світовий банк, а також неурядові організації, постійно підтримують реалізацію цих заходів.

Спрощення процедур торгівлі охоплює весь ланцюжок постачання і сприяє вдосконаленню співпраці між усіма його партнерами, включаючи покупців,

постачальників, перевізників, банківські та фінансові установи, імпортерів, експортерів тощо.

Експерти ООН ідентифікують чотири основні стовпи сприяння торгівлі: прозорість, спрощення, гармонізація та стандартизація [8]. Ці ключові принципи є основою для успішного і тривалого впровадження заходів сприяння торгівлі. Розглянемо їх детальніше.

1. Прозорість. Інформація та консультації повинні бути доступними для всіх учасників торгівлі. Бізнес потребує передбачуваності витрат, процесів та вимог державних контролюючих структур. Прозорість сприяє бізнесу, роблячи «правила гри» доступними для всіх, а це, своєю чергою, покращує відповідальність, оскільки суб'єкти ЗЕД мають доступ до інформації та розуміють бізнес-процеси. У сфері імпорту та експорту не повинно бути прихованої інформації, а регулюючі документи мають бути сформульовані простою, не технічною мовою, зрозумілою для представників бізнесу, і, за можливості, в електронному форматі. З одного боку, прозорість означає передбачуваність інформації про митні та всі прикордонні формальності, права та обов'язки, яка має бути доступною для всіх зацікавлених сторін. З іншого боку, прозорість передбачає відповідальність і підзвітність. Зокрема, кожна країна має нести відповідальність за захист як приватних, так і державних інтересів у торгівлі, забезпечення дотримання політики та процедур надання надійної інформації всім зацікавленим сторонам. Крім того, принцип прозорості передбачає участь зацікавлених сторін (державного та приватного секторів) в консультаціях та взаємодії в законодавчому процесі, врахування їхніх інтересів.

2. Спрощення. Митні процедури повинні бути спрощені для всіх установ, які співпрацюють при переміщенні товарів через кордон. Скоординовані підходи повинні забезпечити максимально прості й зрозумілі формальності у міжнародній торгівлі. Процедури мають переглядатися з метою усунення зайвого повторення, непотрібних рівнів схвалення, та інших надмірних зайвих формальностей. Це часто досягається завдяки використанню технологій, створенню необхідної правової бази та співпраці з іншими контролюючими службами, а також консультаціями з суб'єктами митної системи.

3. Гармонізація. Національні процедури мають бути узгоджені з міжнародними конвенціями, стандартами та практикою. Гармонізація створює можливості для ефективної транскордонної співпраці між митними адміністраціями різних країн. Митні формальності мають бути схожими в усьому світі, що досягається через прийняття міжнародних стандартів, обмін інформацією з іншими митними адміністраціями та використання взаємних угод та інших заходів, що сприяють тісній співпраці з адміністраціями-партнерами.

4. Стандартизація. Митні адміністрації повинні створити стандартизовані підходи щодо політики, процедур, форматів, документів та процесів у митній сфері, щоб товари розглядалися однаково при кожному переміщенні через кордон. Гармонізація більше стосується узгодження політики з міжнародними стандартами. Водночас стандартизація процесів підтримує можливу транскордонну гармонізацію і допомагає забезпечити послідовність та уніфікацію

процесів й необхідної документації для суб'єктів торгівлі, включаючи створення одного документа декларації, наявність стандартних операційних процедур під час огляду чи вилучення товарів тощо.

Наведені вище максими мають бути в основі діяльності митних органів, оскільки вони забезпечують спрощення процедури міжнародної торгівлі та стимулюють її розвиток.

Список використаних джерел:

1. Sakyi Daniel, and Sylvanus Kwaku Afesorgbor. The Effects of Trade Facilitation on Trade Performance in Africa. *Journal of African Trade*. 2019. P. 1–15.
2. World Trade Report 2015 – Speeding Up Trade: Benefits and Challenges of Implementing the WTO Trade Facilitation Agreement. World Trade Organization. Geneva, Switzerland. 2015. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report15_e.pdf
3. Global Survey on Digital and Sustainable Trade Facilitation. Trade Facilitation & Paperless Trade. United Nations. 2021. URL: <https://untfsurvey.org/>.
4. Priority Measures for Customs Administrations. IMF COVID-19 Special Series. International Monetary Fund. 2020a. URL: <https://www.imf.org/Publications/SPROLLS/covid19-special-notes>.
5. Tax and Customs Administration Responses. IMF COVID-19 Special Series. International Monetary Fund. 2020b. URL: <https://www.imf.org/Publications/SPROLLS/covid19-special-notes>.
6. Trade facilitation Implementation Guide. UNECE. 2012. URL: <https://tfig.unece.org/details.html#:~:text=The%20fundamental%20principles%20of%20trade,simplification%2C%20harmonization%2C%20and%20standardization>
7. Trade facilitation Implementation Guide. 2022. URL: <https://tfig.unece.org/details.html#:~:text=The%20fundamental%20principles%20of%20trade,simplification%2C%20harmonization%2C%20and%20standardization>.

Вікторія Сліпчук

студентка гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Державний бюджет відображає сукупність економічних відносин публічного характеру, які виникають між усіма суб'єктами, зокрема, державою, юридичними, фізичними особами та населенням країни щодо формування і використання централізованого фонду грошових коштів з метою забезпечення соціально-економічного розвитку країни та зростання добробуту її громадян. Через державний бюджет здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів держави, які спрямовуються на підтримку сприятливого соціально-економічного середовища в країні, а також щодо регулювання економічних, національних, соціальних, регіональних процесів у суспільстві та практичної реалізації національної стратегії розвитку держави, спрямованої на зміцнення національної безпеки.

Базовим документом, який має юридичну силу та забезпечує регулювання у сфері організації та ефективного формування і виконання державного бюджету, реалізацію процедур бюджетного процесу на державному рівні, специфіку міжбюджетних відносин є Бюджетний кодекс України.

Формування і виконання державного бюджету передбачає реалізацію бюджетних процедур бюджетного процесу на загально державному рівні в Україні. Так, діяльність щодо формування державного бюджету передбачає бюджетне планування дохідної і видаткової частин державного бюджету, що забезпечується на першій стадії бюджетного процесу – складання проекту державного бюджету та на другій стадії – розгляд і затвердження проекту державного бюджету України. Третьою стадією є безпосереднє виконання державного бюджету.

В умовах війни законодавча база щодо формування та виконання Державного бюджету України зазнала суттєвих змін. Так, до Закону України про Державний бюджет України на 2022 рік вносились зміни 14 разів, які стосувалися переорієнтації бюджетних коштів на забезпечення обороноздатності країни, фінансування ЗСУ, лікування та реабілітацію військовослужбовців, соціальних виплат для внутрішньо переміщених осіб та підтримки найбільш вразливих верств населення країни. Пріоритетними напрямками фінансування були захищені статті видатків державного бюджету; капітальні видатки фінансувалися за залишковим принципом [3].

Значно спрощеними були процеси виконання бюджету в частині виконання бюджетних процедур щодо видатків бюджету. Виконання статей державного бюджету здійснювалось у «ручному» режимі без дотримання вимог чинного законодавства на відміну від довоєнного періоду.

Динаміка фактичних показників виконання державного бюджету за доходами у період 2020-2022 років вказує на тенденцію до їх зростання з 1076,03

млрд грн до 1787,4 млрд грн, ріст склав 711,37 млрд грн. За усіма роками рівень виконання плану становив більше 100%. Проте, детальне вивчення джерел формування доходів державного бюджету за даний період, відображає суттєвий дисбаланс і скорочення власних фінансових ресурсів держави. Так, з початком повномасштабної війни росії проти України у 2022 році обсяг податкових надходжень державного бюджету скоротився на 157,29 млрд грн. Зменшилась також частка податкових надходжень у структурі доходів державного бюджету з 85,36% у 2021 році до 53,1% у 2022 році, або на 22,26%. Відсоток виконання планових показників податків і зборів до державного бюджету було виконано лише на 81,2%. До зменшення обсягів податкових надходжень спонукали військові дії на території України, результатом чого стали: призупинення роботи ряду підприємств і організацій, відтак скорочення робочих місць, несплата податкових платежів до бюджету, внутрішня та зовнішня міграція населення країни, запровадження податкових пільг та інші.

Значне скорочення власних фінансових ресурсів держави (податкових і неподаткових надходжень) у 2022 році спонукало до зростання позичених коштів (офіційних трансфертів) з 1,2% у 2021 році до 26,9% у 2022 році. Саме ця група доходів сприяла значному дисбалансу структури дохідної частини державного бюджету, що обумовлено об'єктивними чинниками – веденням військових дій і постійної потреби у додатковому фінансуванні ЗСУ.

У структурі видаткової частини державного бюджету також відбулися значні зміни, зокрема пріоритетними напрямками бюджетного фінансування стали видатки на: оборону країни, громадський порядок, безпеку, грошове утримання військовослужбовців, підтримку соціально вразливих верств населення та внутрішньо переміщених осіб. Усі інші напрями бюджетного фінансування частково було скорочено і їх фінансування здійснювалося за рахунок грантів від міжнародних фінансових інституцій.

Виклики, пов'язані зі збройною агресією росії проти України, потребують значного обсягу фінансування, що обумовило значний обсяг дефіциту державного бюджету. Державний бюджету 2022 року був виконаний з дефіцитом у розмірі 914,9 млрд грн, що становить 17,6% ВВП країни. Основним джерелом фінансових ресурсів, необхідних для фінансового забезпечення державного бюджету у 2022 році, стали державні зовнішні і внутрішні запозичення. Загалом, у 2022 році обсяг державних запозичень склав 1309,1 млрд грн. Дієвим інструментом внутрішніх державних запозичень у 2022 році стави військові облігації від яких вдалося отримати 197,2 млрд грн [2].

Зовнішні державні запозичення у 2022 році склали 612,2 млрд грн. Серед міжнародних організацій, які відгукнулися на допомогу Україні стали: МВФ, ЄК, МБРР, МАС, ЄІБ т інші, а до країн, які надали кредити Україні є: Канада, США, Італія, Німеччина, Франція, Нідерланди та інші.

Пріоритетним напрямом діяльності Уряду України у 2022 році було залучення до державного бюджету грантових коштів, які не призводять до зростання боргового навантаження на бюджет держави, вжиття дієвих заходів

щодо унормування питань залучення цих грантів на бюджетну підтримку країни та активізацію роботи з МФО в даному напрямі.

В 2022 році суттєво зросла співпраця України зі Світовим банком, який з перших днів повномасштабного вторгнення росії в Україну надавав фінансову підтримку спрямовану на забезпечення виконання державою своїх функцій. А саме, були створені нові платформи: Український фонд допомоги, відновлення і реконструкції (URTF) та Цільовий фонд багатьох донорів (MDTF) [1].

В умовах війни на перший план прогнозовано виходять загрози фінансової спроможності держави, конкурентоспроможність вітчизняних виробників та забезпечення соціальних параметрів для населення. Зокрема, у 2023 році посилилась загрози щодо:

- скорочення чисельності трудового потенціалу внаслідок зовнішньої міграції населення до інших країн;
- великої частки внутрішньо переміщених осіб;
- суттєвого скорочення інвестицій;
- зростання питомої ваги сировинної та низько технологічної продукції у структурі промисловості країни;
- зниження конкурентоздатності вітчизняних виробників на зовнішньому та внутрішньому ринках;
- зростання частки імпорту товарів при внутрішньому споживанні;
- суттєвого погіршення стану навколишнього природного середовища;
- суттєві втрати податкових та митних надходжень до державного і місцевих бюджетів країни;
- зростання дефіциту державного бюджету, державного боргу та видатків на його обслуговування;
- недофінансування за окремими статтями видатків державного бюджету;
- погіршення фінансової стійкості системи пенсійного забезпечення внаслідок обмеженості фінансових ресурсів держави.

На нашу думку, в умовах воєнного стану потрібно забезпечити реалізацію механізмів бюджетного процесу через застосування додаткового «стресового» сценарію, який повинен відображати базові, найбільш ймовірні зміни показників стану публічних фінансів і оптимізації обсягів видатків державного бюджету зокрема. Для реалізації цих заходів доцільно:

- визначити очікуваний обсяг доходів державного бюджету з урахуванням прямих і непрямих результатів несприятливих шоків внаслідок війни: скорочення податкових надходжень, зростання дефіциту державного бюджету та формування державного боргу;
- оцінити можливі обсяги додаткових витрат на виконання умовних і неявних зобов'язань держави у несприятливих умовах (зокрема, соціальні програми з підтримки осіб, які постраждали в результаті російської агресії, бюджетне фінансування повоєнного відновлення економіки України, тощо);
- визначити можливості адаптації публічних фінансів до несприятливих зовнішніх впливів при урахуванні зменшення надходжень від ЗЕД, ймовірного значного зростання державних витрат та обсягів внутрішніх і зовнішніх

запозичень. Зокрема, доцільно: оцінити потрібний обсяг фінансування з врахуванням можливих втрат доходів державного бюджету і додаткових витрат, визначити джерела фінансового забезпечення з урахуванням погіршення доступу до фінансових ринків. У випадку, якщо доступні джерела є недостатніми для повного фінансування пріоритетних потреб у відповідному обсязі, потрібно підготувати варіанти оптимізації витрат.

Важливими заходами в частині скорочення негативних проявів на стан публічних фінансів і показники державного бюджету країни є прийняття та дотримання бюджетних правил, а саме: кількісних обмежень на основні бюджетні параметри, що допоможе збільшити адаптаційні можливості економіки країни та державного бюджету.

Список використаних джерел:

1. Виконання бюджету в умовах війни: прогноз тенденцій. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannya-byudzhetu-v-umovakh-viynuprohnoz-tendentsiy>
2. Державний web-портал для громадян «Open budget». URL: <https://openbudget.gov.ua/localbudget?id=26000000000>
3. Сидор І. П., Петрушка О. В. Моніторинг формування зовнішнього державного боргу України. *Фінансовий простір*. 2019. № 3 (35). С. 178-191.

Анна-Каріна Смеречанська

студентка гр. ФФАзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Валігура

ФІСКАЛЬНІ МЕТОДИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Економіка загалом та в Україні зокрема нині є нестабільною, адже вона супроводжується піднесеннями і падіннями. Для регулювання даного процесу та підвищення ефективності економічного розвитку країни варто досліджувати наявний інструментарій та методи стимулювання економіки разом з їх практичним впровадженням. Тому, актуальним є дослідження фіскальних методів стимулювання економіки загалом та її пріоритетних галузей.

Проблематикою даного питання та вивченням важелів впливу податкових інструментів на розвиток економіки займалися такі вчені як А. Кізіма, А. Крисоватий, З. Луцишин, О. Павленко, О. Рогач, О. Савченко та інші. Однак, нинішні реалії, які супроводжуються воєнним станом та спадом економічного розвитку, зумовлюють необхідність продовження досліджень цієї проблематики.

Фіскальна або податково-бюджетна політика є одним із інструментів, які використовує уряд для втручання в економіку з метою подолання економічних спадів. Він передбачає обкладання державними податками всіх суб'єктів господарювання, які мають прибуток [1, с. 2]. Одним із елементів фіскальної політики є податкове стимулювання економіки – це стратегія використання податкових інструментів для спонукання до певних дій або змін у поведінці підприємств і фізичних осіб з метою сприяння економічному зростанню та розвитку.

Серед найпоширеніших методів стимулювання економіки можна виділити такі методи як податкові пільги, податкові канікули, податковий кредит, зменшення податкових ставок та інші. Розглянемо більш детально кожен з них.

1. Податкова пільга – передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору; сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених чинним законодавством (ст. 30 ПКУ) [2]. Застосування податкових пільг для стимулювання економіки має ряд переваг, наприклад швидке регулювання бюджетного процесу, залучення більшої кількості іноземних інвестицій в економіку та залучення приватних підприємств до соціальних програм, збільшення робочих місць завдяки більшій зайнятості населення. Податкові пільги повинні стимулювати суб'єкта господарювання до розширення виробництва, наслідком чого буде подальше збільшення прибутку, що зумовить отримання більших сум податкових надходжень державним бюджетом. Тому податкове законодавство має вимагати від підприємств подальше реінвестування зекономлених завдяки пільгам коштів в їх розширення [3].

2. Податкові канікули. Метод в основі якого лежить звільнення деяких підприємств від сплати певних видів податків, або ж повне звільнення від

загального оподаткування. Основними перевагами даного методу є: зменшення податкового навантаження, стимулювання інвестицій, підтримка конкурентоспроможності. Отже, податкові канікули можуть стимулювати ріст та розвиток бізнесу, забезпечуючи більше фінансових можливостей для інвестицій та розширення, приваблюючи нові інвестиції та підтримуючи загальну конкурентоспроможність підприємств [4].

3. Податкові кредити в сфері стимулювання економіки є ефективним інструментом, що використовується урядами для підтримки та сприяння певним галузям, секторам або діяльностям, які мають стратегічне значення для економічного розвитку країни. Ці кредити можуть надаватися у вигляді знижок або пільг при сплаті податків, спрямованих на конкретні цілі або ініціативи. Основні аспекти податкових кредитів у сфері стимулювання економіки включають інвестиції в наукові дослідження та розвиток (R&D), підтримку малих підприємств та стартапів, розвиток відновлюваної енергетики та екологічних технологій, регіональний розвиток та розвиток інфраструктури, стимулювання зайнятості та навчання.

Отже, податкове стимулювання є однією з функцій фіскальної політики. Воно включає в себе різні форми, види, методи та інструменти, які спрямовуються на ефективну діяльність суб'єктів господарювань. Ці методи створюють сприятливі умови для збільшення фінансових ресурсів у підприємств та споживачів, стимулюють інвестиції, підтримують конкурентоспроможність та сприяють загальному економічному зростанню. Однак успішна реалізація цих методів потребує уважного планування та адаптації до поточних економічних умов.

Список використаних джерел:

1. Якушко І. В. Теоретико-прикладні аспекти здійснення державного регулювання національної економіки в умовах цифровізації. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2022. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-6-03-04>
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Податкові пільги: порядок та підстави їх надання. 06 груд. 2022 р. URL: <https://sumy.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/635791.html>
4. Баконіна О. Податкові канікули: які податки дозволено не платити. 2020 р. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/194307_podatkov-kankuli-yak-podatki-dozvoleno-ne-platiti.

Дмитро Солдатенко
студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Святослав Герчаківський

АВТОМАТИЗАЦІЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Автоматизація митних формальностей в Україні в умовах війни є одним з пріоритетних напрямків діяльності Державної митної служби України. Україна бере участь у численних міжнародних договорах у сфері митної справи, зокрема в Генеральній угоді про тарифи і торгівлю (ГАТТ) та Світовій організації торгівлі (СОТ), які регулюють митні відносини між її членами. Також важлива є Угода про асоціацію з Європейським Союзом, що передбачає гармонізацію українського митного законодавства з нормами ЄС.

Інтеграція України у митний простір ЄС передбачає гармонізацію законодавства та наближення митних практик до європейських стандартів. Держмитслужба до 2023 року досягла успіхів у впровадженні ІТ-рішень, таких як новий мобільний ЦОД, приєднання до НCTS, розробка CDS.UA, спрощення «процедури випуску за місцезнаходженням», нова система управління гарантіями та телеграм-бот для статусу митних декларацій. На 2024–2026 Держмитслужба планує впровадження ІТ-стратегії (MASP-C) для подальшого поліпшення митних процедур [3]. Це сприятиме спрощенню, зменшенню вартості та підвищенню прозорості в митних процесах, сприяючи розвитку торговельних відносин з ЄС. ІТ-досягнення української митниці є важливим кроком на шляху до євроінтеграції України та створення ефективної та прозорої митної системи.

Співпраця України у галузі митної справи спрямована на ефективність міжнародної торгівлі, захист економічних інтересів та боротьбу з контрабандою. Україна прагне до подальшого розвитку співпраці з іншими державами та організаціями. Це базується на діяльності Держмитслужби, МЗС та Держприкордонслужби. Держмитслужба співпрацює в рамках міжнародних організацій, таких як ІМО, ОЕСР та ВМО. МЗС забезпечує міжнародне співробітництво у сфері митної справи, а Держприкордонслужба контролює переміщення товарів через кордон, що є важливою частиною співпраці [1].

З 7 листопада 2023 року гармонізація митного законодавства України з ЄС суттєво змінює умови митного контролю для імпортерів та експортерів вантажів. Компанії, що не отримали спрощення, будуть змушені пред'являти товари митниці. Затримки в отриманні спрощень пов'язані з війною, руйнуваннями та високими вимогами до статусу АЕО. Це може призвести до черг на кордонах, і Європейська Бізнес Асоціація закликає уряд швидко узгодити зміни до процедури отримання статусу АЕО та створити додаткові зони митного контролю [3].

Зміни в митному контролі є важливим кроком для євроінтеграції України, сприяючи наближенню митної системи до європейських стандартів. ЕВА вказує на можливі негативні наслідки, зокрема черги на кордонах та недостатню готовність компаній до нововведень. Важливо, щоб Уряд прийняв заходи для

пом'якшення цих проблем, шляхом змін у Порядку отримання спрощень та створення додаткових зон митного контролю [2].

Автоматизація митних формальностей в умовах війни ускладнена проблемами інфраструктури, кадровими та фінансовими труднощами. Розв'язання цих проблем вимагає співпраці державних органів, бізнесу та міжнародних організацій. Україна, член СОТ та сторона Угоди про асоціацію з ЄС, активно співпрацює в міжнародних організаціях, сприяючи підвищенню ефективності митного регулювання та інтеграції в світове співтовариство.

Під час війни в Україні митні формальності були спрощені та адаптовані, включаючи звільнення від мит платежів для гуманітарної допомоги та скорочення строків митного оформлення вантажів. Товари першої необхідності, такі як продукти харчування та медикаменти, можуть пройти митний кордон без дозвільних документів. Державна митна служба України також посилила контроль за переміщенням товарів, що можуть використовуватися для військових цілей. Зміни спрямовані на забезпечення безперервної зовнішньоекономічної діяльності та підтримку економіки в умовах війни.

Отже, впровадження автоматизації митних формальностей в умовах війни є складним завданням. Однак, завдяки належному плануванню та реалізації, автоматизація може допомогти українським митним органам забезпечити ефективне виконання своїх функцій.

Список використаних джерел:

1. Бліщук К. Європейські вектори вдосконалення митної політики в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-30> (дата звернення: 11.12.2023)
2. З листопада в країні змінюються режим декларування імпорту та експорту. *Європейська Бізнес Асоціація*: веб-сайт. URL: <https://eba.com.ua/z-lystopada-v-krayini-zminuyutsya-rezhym-deklaruvannya-importu-ta-eksportu/> (дата звернення: 11.12.2023).
3. Сластьоненко О., Корнійчук С., Науменко К. Можливості використання в Україні досвіду зарубіжних країн у сфері правового регулювання митних режимів. *Молодий вчений*. 2022. № 4 (104). С. 70-74.

Катерина Стецюк

студентка гр. ФМСзмп-11

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Федір Ткачик

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Механізм розмитнення транспортних засобів в Україні протягом останніх років змінювався декілька разів. Так, в Україні спостерігався негативний прецедент експлуатації транспортних засобів з іноземною реєстрацією без розмитнення, що призвело до насичення доріг старими автомобілями. Вирішення такої ситуації відбувалося шляхом надання пільг з розмитнення так званих «євроблях», що послужило прецедентом для зниження митного навантаження на імпорт автомобілів й у наступні роки. Однак, більшість змін стосувалися справляння акцизного податку, натомість правила оподаткування митом та ПДВ практично не зазнавали змін. Зважаючи на зазначене доцільно розглянути вплив таких змін на фіскальну ефективність акцизного оподаткування транспортних засобів.

Згідно з даними Державної митної служби України протягом дії пільгового режиму оподаткування автомобілів з 25.11.2018 по 22.02.2019 митницями ДФС здійснено оформлення 218,3 тис. транспортних засобів (в 2019 р. – 180,8 тис. од.), із них 144,8 тис. (в 2019 р. – 128,5 тис. од.) автомобілів з іноземною реєстрацією, що були завезені на Україну з 01.01.2015 до набрання чинності нових правил ввезення таких автомобілів та були поміщені у митні режими тимчасового ввезення чи транзиту.

За період 2019 – 2021 рр. до Державного бюджету України спрямовано 39553,3 млн грн акцизу з транспортних засобів, в тому числі із транспортних засобів, які вироблені в Україні – 287,9 млн грн, що становить 0,7% всіх надходжень цього податку, а з завезених на Україну – 39 265,4 млн грн, що становить 99,3%. Водночас питома вага надходжень податку із транспортних засобів, які вироблені в Україні, знизилась з 2,0% у 2018 р. до 0,5% у 2021 р. Суми сплаченого акцизного податку із транспортних засобів за період 2019 – 2021 рр. у порівнянні з 2018 р. зросли у 3,5 рази (з 4648,1 до 16448,3 млн грн), що пов'язано із великим зростанням імпорту на митну територію України легкових транспортних засобів [1].

Значний вплив на ефективність справляння акцизного податку мають контролюючі заходи. Згідно з даними Державної митної служби України митними органами протягом 2019 – 2021 рр. всього проведено 694 перевірки (планові і позапланові) суб'єктів господарювання, що здійснювали імпорт на митну територію України підакцизних товарів по товарних групах УКТЗЕД: 8702, 8703, 8704, 8707, 8711, 871130, 8716, в тому числі 3 планових виїзних документальних перевірок та 691 – невиїзну. По результатах 123 перевірок, що становить 17,7% їх загальної кількості, було донараховано близько 50 млн грн акцизного податку з

транспортних засобів та штрафних санкцій, однак до Державного бюджету України надійшло лише 148,6 тис грн, що становить 0,3% донарахованих сум [1].

Аналіз інформації Державної митної служби України про результати контрольних-перевірочних заходів показав, що донарахування акцизного податку відбувалося переважно у випадках виявлення таких порушень:

- надання неправдивої інформації щодо дати першої реєстрації або виробництва транспортного засобу (донараховано 43261,5 тис. грн, 88,8%).

- неправильна класифікація товару по коду УКТ ЗЕД (донараховано 4549,5 тис. грн, 9,3%).

Додаткові донарахування за такі правопорушення, як використання податкових і митних пільг без підстав, заниження об'єму двигуна та базових податкових ставок, а також неправильне застосування коефіцієнтів віку транспортних засобів при розрахунку податків, склали 917,3 тис. грн. (1,9%).

За період 2019–2021 рр. митні органи та суди розглянули 36300 протоколів про ПМП (92,4% від складених). Суми нарахованих штрафних санкцій у 2020 р. зросли на 40,3% у порівнянні з 2019 р., а у 2021 р. – на 84,1% порівняно із 2020 р. Проте частка сплачених штрафних санкцій до бюджету у 2020 р. знизилась у 6,5 рази в порівнянні з 2019 р., а у 2021 р. – 1,8 рази порівняно із 2020 р.

Таким чином, ми доходимо до висновку, що важливою проблемою адміністрування акцизного податку з імпорту транспортних засобів є надзвичайно низький рівень сплати донарахованих сум у вигляді штрафних санкцій. Відповідно митним органам слід сконцентрувати увагу на застосуванні заходів щодо підвищення платіжної дисципліни за донарахованими сумами.

Список використаних джерел:

1. Звіт про результати аналізу стану планування та результативності контролю за повнотою нарахування і своєчасністю надходження акцизного податку з транспортних засобів. *Рахункова палата України*. URL: http://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2022/13-1_2022/Zvit_13-1_2022.pdf

Лілія Троян

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років реформування пенсійної системи в Україні акцентується як першочергове завдання соціальної політики держави. У той же час аналіз вітчизняної практики державного пенсійного страхування свідчить про його низьку ефективність через ряд негативних чинників, таких як:

- наявність дефіциту бюджету Пенсійного фонду, який ускладнює фінансування пенсійних виплат за рахунок власних ресурсів;

- погіршення демографічної ситуації в країні, яке є характерним для багатьох розвинених країн світу і виявляється в загальній тенденції старіння населення;

- щорічний процес старіння населення та зростаючі витрати на фінансування пенсій обумовлюють збільшення пенсійного навантаження на громадян працездатного віку;

- нестабільність законодавчої бази є одним із ускладнюючих факторів впровадження пенсійної реформи в Україні, що супроводжується постійними змінами в чинному законодавстві, перерахунками пенсій та іншими аспектами;

- зміни у встановленні державних соціальних стандартів, таких як прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата, мають значний вплив на фінансовий стан пенсійної системи;

- формула розрахунку пенсійних виплат не відповідає поточним реаліям, оскільки індивідуальний коефіцієнт заробітку визначається як співвідношення заробітної плати, з якої сплачені страхові внески, до середньої по Україні, незалежно від сфери зайнятості;

- у чинній системі державного пенсійного страхування існують подвійні стандарти, оскільки призначення пенсій регламентується понад 30 законодавчими актами, кожен з яких керується власними підходами.

Отже, вплив зазначених факторів спричинив дисбаланс у пенсійній системі, що призвело до втрати її фінансової стійкості, а сам процес пенсійного реформування став менш демократичним. Тому основною метою поточної реформи солідарної системи пенсійного забезпечення є:

- підвищення розміру заробітної плати та інших доходів населення. У сучасних умовах рівень заробітної плати працівників не відповідає повністю вартості робочої сили. Заробіток працівників повинен дозволяти їм не лише сплачувати податки та страхові внески, але і підвищувати рівень споживання та зберігати заощадження в банківських установах, створюючи тим самим фінансові ресурси для інвестування в національну економіку;

- стимулювання працюючого населення до сплати єдиного внеску із легальної заробітної плати та визначення внутрішніх джерел для забезпечення самодостатності солідарної системи;

- розрахунок величини прожиткового мінімуму, на рівні якого встановлюється розмір мінімальної пенсії, повинен здійснюватися за допомогою використання реальних цін на товари та послуги мінімального споживчого бюджету, оновлюючи перелік товарів та послуг з урахуванням сучасних реалій;

- сприяння підвищенню рівня життя населення з метою продовження тривалості його життя і створення передумов для підвищення пенсійного віку;

- створення зацікавленості у всіх верств населення стосовно пенсійних накопичень. Розгорнута інформаційна кампанія про важливість особистих пенсійних заощаджень у засобах масової інформації, проведення відкритих лекцій, обговорень та надання безкоштовної гарячої лінії.

Оскільки в Україні в умовах воєнного стану суттєво відчутний вплив як інфляційних, так і демографічних чинників, а також спостерігається серйозний дефіцит інвестиційних ресурсів, можна зробити висновок, що пенсійна система України повинна включати елементи як солідарної, так і накопичувальної систем.

Вибір трирівневої моделі як основи для реформування чинної пенсійної системи вважається ретельно обґрунтованим. Ця модель дозволить розподілити ризики між трьома її компонентами, пов'язаними з демографічними змінами та коливаннями в економіці і на ринку капіталів. Такий підхід зробить пенсійну систему фінансово збалансованішою та стійкішою, застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію.

Основу реформованої пенсійної системи має складати перехід від пенсійного забезпечення до системи пенсійного страхування, що базується на залежності розміру пенсії від заробітку та сплачених страхових внесків до системи пенсійного страхування. Однак, реформуванням солідарної системи не можна вирішити всі проблеми діючої пенсійної системи. Забезпечення соціальної справедливості, економічної обґрунтованості та фінансової стабільності вимагає впровадження обов'язкової накопичувальної системи (другий рівень).

Комбінування солідарної та накопичувальної систем є найбільш оптимальним варіантом, оскільки дозволяє диверсифікувати різні типи ризиків і гарантує основні види пенсій. Основний недолік розподільчої системи полягає в тому, що вона не надає жодних гарантій щодо виплат ні на сьогодні, ні в майбутньому. З іншого боку, накопичувальна система забезпечує високий рівень гарантій для виплати пенсій учасникам, як в даний момент, так і в перспективі (при ліквідації пенсійного фонду активи розподіляються пропорційно обсягу накопичених пенсійних прав учасників). Таким чином, обов'язкова накопичувальна система надає більше свободи вибору та одночасно покладає на працівника відповідальність.

Впровадження другого рівня пенсійного страхування сприятиме:

- збільшенню загального обсягу пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу;

- посиленню залежності розміру пенсії від трудового внеску особи, що в свою чергу збільшить інтерес громадян та їх роботодавців до сплати страхових внесків;

- передачі коштів, зарахованих на накопичувальний пенсійний рахунок, родичам застрахованої особи;

- створенню потужного джерела інвестицій для підтримки національної економіки;

- розподілу (диверсифікації) ризиків, пов'язаних з низькими розмірами пенсій, між першим та другим рівнем пенсійної системи, тим самим захищаючи майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань у економічному розвитку держави;

- підвищенню ефективності управління системою пенсійного забезпечення через делегування функцій управління пенсійними активами недержавним компаніям.

Незважаючи на позитивні тенденції у функціонуванні НПФ в Україні, приріст доходу та збільшення обсягів акумульованих пенсійних активів, частка останніх залишається досить скромною. Порівняно з бюджетом Пенсійного фонду України, обсяг активів усіх НПФ не перевищує 1%. З урахуванням цього факту особливої актуальності набуває популяризація недержавного пенсійного страхування та необхідність підвищення доходів населення.

Проведене дослідження визначило основні проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Серед них: відсутність широкомасштабної інформаційної кампанії з боку держави щодо роз'яснення переваг системи накопичувального пенсійного страхування; низький рівень доходів значної частини населення, яке не може заощаджувати кошти; зростання недовіри населення до держави та фінансових інститутів через часті фінансові кризи в економіці України; нестабільність національної валюти, яка створює ризик зниження вартості пенсійних накопичень; обмежений розвиток фондового ринку та обмежений вибір надійних фінансових інструментів для розміщення пенсійних активів; відсутність стимулів для роботодавців щодо фінансування недержавних пенсійних програм через високі внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; недоліки в законодавстві, що регулює відносини у сфері недержавного пенсійного забезпечення; неефективність податкових стимулів для інвестування заощаджень у недержавні пенсійні програми.

З метою сприяння розвитку недержавного пенсійного забезпечення, яке, згідно з міжнародною практикою, визнано ефективним інструментом у протидії соціально-економічним ризикам, пов'язаним із солідарною пенсійною системою, та з метою забезпечення достойного рівня пенсійних виплат, важливо вжити наступні заходи:

- організувати всеохоплюючу державну інформаційну кампанію для популяризації недержавного пенсійного забезпечення, роз'яснити переваги та можливості різних фінансових інструментів для формування пенсійних накопичень;

– здійснити заходи з економічної стабілізації в країні, подолання наслідків війни і сприяння повоєнній відбудові країни, що сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню рівня доходів населення;

– розширити коло недержавних фінансових інститутів, які зможуть акумулювати пенсійні активи (страхові компанії, інвестиційні фонди, брокерські установи), що сприятиме конкуренції та підвищенню якості фінансових послуг у галузі пенсійного забезпечення;

– вдосконалити механізм захисту пенсійних накопичень через створення фонду гарантування вкладів;

– сприяти розвитку фондового ринку та розширити перелік фінансових активів, доступних для інвестування, включаючи можливість інвестування в надійні іноземні фінансові інструменти;

– посилити контроль за діяльністю фінансових інститутів на ринку недержавного пенсійного забезпечення та впровадити гнучкі підходи до регулювання їхньої діяльності, базовані на інструментах ризикоорієнтованого нагляду;

– вдосконалити систему пільгового оподаткування накопичувальних пенсійних внесків і виплат.

Отже, в умовах сучасного економічного розвитку України ринок недержавного пенсійного забезпечення вимагає виважених, раціональних і ефективних управлінських рішень на соціально-економічному, нормативно-правовому та організаційному рівнях для розроблення ефективної стратегії його розвитку.

Список використаних джерел:

1. Коваль С. Л. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини. *Світ фінансів*. 2018. № 2 (55). С. 67–77.
2. Липко Н. Аналіз сучасного стану пенсійної системи України та пошук шляхів її реформування. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 51. С. 122-136.
3. Петрушка О. В., Сидор І. П. Розподільні та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 35. С. 405-410.
4. Сидор І. П., Денисюк Т. В. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2022. Вип. 1. (70). С. 22-35.

Василь Турко

студент гр. ФФам-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Оподаткування є основою забезпечення функціонування країни та суспільства, це своєрідне забезпечення потенціалу національного розвитку та соціального забезпечення громадян з низькими доходами. Податкова культура та податкова грамотність – найважливіша умова ефективного функціонування національної податкової системи. Це ціна цивілізації і нашого добробуту. Але не всі, особливо в ці важкі часи, замислюються над тим, що сплата податків – це загальнолюдська цінність. Антифіскальна поведінка дуже поширена в Україні. Дослідження показують, що податкова обізнаність та культура країни обернено пропорційна масштабу тіньової економіки. На основі сучасної системи оподаткування та стратегічних умов розвитку завданням податкового менеджменту є необхідність проведення широкомасштабної роз'яснювальної діяльності з метою покращення податкових знань та культури в процесі оподаткування населення.

Податкова грамотність – це знання і вміння, які формують правильне уявлення про податкову систему держави і дозволяють пересічному громадянину приймати вигідні для себе рішення. Важливим напрямком діяльності системи освіти нашої країни є турбота про молоде покоління – майбутніх платників податків, виховання у молоді високої податкової культури та вдосконалення податкової грамотності. Будучи громадянами держави, молоді люди повинні бути знайомі з вимогами законодавства і дотримуватися його. Кожна людина з дитинства має усвідомлювати, що заможною країна може бути тільки при сумлінному виконанні її громадянами конституційного обов'язку зі сплати податків, що податки забезпечать можливість жити в цивілізованій країні.

За результатами щорічного дослідження «Оподаткування 2020» (Paying Taxes 2020), яке проводиться командою PwC разом з експертами Світового банку, Україна зайняла 65 місце і втратила таким чином 11 пунктів [1]. Причиною втрати позицій України є, перш за все, активні дії інших держав, що були спрямовані на автоматизацію процесів і скорочення часу адміністрування податків, а також збільшенням фіскального навантаження на бізнес в нашій країні. Автоматизація і максимальне спрощення процедур стають світовими трендами. Завдяки цьому певні країни помітно поліпшили свої результати у рейтингу.

Наприклад, Туреччина, піднялася з 80 на 20 місце, скасувала ПДВ на капітальні інвестиції і таким чином позбавила бізнес необхідності витрачати час на його відшкодування. Угорщина, яка злетіла з торішньої 86-ої на 56-ту позицію, істотно скоротила тривалість перевірки коригувань звітності з податку на прибуток. Такі країни, як Португалія, Франція, Польща і Литва ввели звітності перед податковими органами в режимі реального часу. Україна поки що перебуває

в підготовчій стадії і працює над планом подальшої діджиталізації роботи податкових органів і реформою податкового адміністрування.

В цьому ж дослідженні «Оподаткування 2020» (Paying Taxes 2020) зазначається, що знадобиться час, аби ці реформи вплинули на результати рейтингу. Основне питання, яке вимагає належної уваги, це – велика кількість часу на податковий облік. В середньому вітчизняний бізнес витрачає на облік 328 годин на рік, що вдвічі більше, ніж у розвинених країнах. А за тривалістю нарахування ПДВ наша держава посідає 176 місце з 190 [2].

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт PricewaterhouseCoopers Ukraine. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room.html>
2. Doing Business-2020. Завдяки чому Україна піднялася в рейтингу на 64 сходинку. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/10/24/652929/>.

Олег Урбан

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Державний борг є сумою прямих зобов'язань держави на основі договорів з економічними суб'єктами, а саме: нерезидентами та резидентами країни. Державний борг формується в результаті здійснення запозичень у грошовій формі, взяття боргів інших економічних суб'єктів господарської діяльності країни, випуску боргових зобов'язань.

Наявність значного державного боргу є актуальним питанням сьогодні багатьох країн світу. Зростання обсягів державного боргу та неефективне управління цими коштами доволі часто доводять країну до межі банкрутства, загрожуючи при цьому їй дефолтом. Для того, щоб уникнення проблеми виникнення боргової кризи будь-яка країна світу має приділяти належну увагу управлінню своїми державними боргами. Найбільш поширеним і найбільшим за обсягами залучення коштів в Україні є зовнішній державний борг.

Законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік щорічно визначається граничний розмір дефіциту державного бюджету, а також джерела його покриття за рахунок відповідних джерел, як правило, внутрішнього та зовнішнього фінансування. Разом з тим, встановлюється граничний розмір державного внутрішнього та зовнішнього боргу України станом на 1 січня року наступного бюджетним роком та визначаються напрями використання позичених фінансових ресурсів.

Управління державним боргом – це комплекс заходів органів державного управління щодо забезпечення задоволення потреб держави у фінансуванні державного бюджету за рахунок боргових джерел при мінімально можливих витратах в середньо- та довгостроковій перспективі з прийнятним рівнем ризиків, а також спрямованих на розвиток і підтримку внутрішнього ринку державних цінних паперів [1].

Базовою метою у сфері управління державним боргом є забезпечення високого рівня платоспроможності країни та досягнення на даній основі національної боргової безпеки. Разом з тим, реалізація цієї мети передбачає реалізацію процесів з оптимізації розмірів залучення позикових ресурсів державою; скорочення витрат на управління державним боргом; формування сприятливих умов для забезпечення макроекономічної стабільності в країні. Усе це вимагає узгодження процесів отримання боргових зобов'язань з макроекономічною ситуацією в державі.

Джерелом ризиковості боргу, окрім створення ним навантаження на бюджет, є також нераціональна структура зобов'язань у розрізі валют погашення, відсоткових ставок і термінів їх погашення. З урахуванням вище викладеного,

борговий ризик визначено, як можливість настання певної події (обставини) ймовірного характеру, що може призвести до непередбачених випадків, а тому своєчасне управління борговими ризиками є необхідною умовою успішної діяльності органів державної влади і управління. Практична реалізація державної боргової політики у сфері запозичень передбачає здійснення перерозподілу фінансових ресурсів з метою додаткового залучення грошових коштів на зовнішньому і внутрішньому ринках з метою забезпечення зростаючого дефіциту коштів Державного бюджету України.

За період 2018-2022 років зростання державних запозичень становило 781,9 млрд грн і у 2022 році цей показник склав 1261,1 млрд грн. Основною причиною даної ситуації у довоєнний період були неефективні рішення органів державної влади і управління із залучення і використання позичених коштів, а в умовах війни зростання запозичень обумовлено потребами у фінансуванні ЗСУ, відновлення інфраструктури, фінансове забезпечення громадян.

Структура внутрішніх та зовнішніх запозичень за останні 5 років вказує на перевагу внутрішнім запозиченням над зовнішніми, питома вага яких становила більше 50% усіх державних запозичень. Динаміка абсолютних значень внутрішніх державних запозичень демонструє їх зростання на 291,13 млрд грн (з 375,77 млрд грн у 2018 році до 666,9 млрд грн у 2022 році).

З початком збройної агресії росії постали питання щодо надання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, фінансового забезпечення ЗСУ та виплат військовослужбовцям, що обумовило суттєве зростання бюджетного дефіциту. Зважаючи на таку ситуацію Урядом прийнято рішення щодо призупинення у 2022 році законодавчо визначених обмежень на верхню межу бюджетного дефіциту у розмірі 3% обсягу ВВП. Відтак, граничний обсяг дефіциту державного бюджету у 2022 році склав 914,9 млрд грн, або 18,6% ВВП [2].

Державні внутрішні запозичення державного бюджету становили 666,9 млрд грн, серед яких 266,9 млрд грн отриманих від ОВДП розміщених на аукціонах, у тому числі 197,2 млрд грн – військові облігації. З початком війни військові облігації стали дієвим інвестиційним ресурсом з фінансової підтримки державного бюджету, який був доступний для громадян, іноземних інвесторів, бізнесу. Державні зовнішні запозичення у 2022 році становили 612,2 млрд грн, серед яких 48,0 млрд грн – це кошти міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів. У 2022 році суттєво зросла співпраця України зі Світовим банком, який надавав і продовжує надавати фінансову допомогу Україні. Зокрема, було створено новітні платформи: Український фонд допомоги, відновлення та реконструкції (URTF), а також Цільовий фонд багатьох донорів (MDTF) для фінансування спільних проєктів з відновлення України. Обсяг державного і гарантованого державного боргу в Україні у 2022 році становив 4071,7 млрд грн, що більше на 1399,9 млрд грн порівняно з попереднім роком [2].

З метою скорочення негативного впливу боргової політики на макроекономічну стабільність країни доцільно розробити системні підходи для сприяння поглибленню взаємозв'язку цілей та механізмів реалізації бюджетної, фінансової, бюджетної, боргової та податкової політики в частині ефективного

залучення, використання фінансових ресурсів держави шляхом застосування інструментів бюджетного механізму; посилити контроль за цільовим спрямуванням видатків державного бюджету; сприяти дотриманню граничних показників дефіциту державного бюджету, а також мінімізувати вплив зовнішньоекономічних чинників на національну фінансову систему.

Основною причиною дисбалансу між доходами і видатками Державного бюджету України є його стійкий дефіцит, обумовлений скороченням податкових надходжень внаслідок низького рівня доходів юридичних і фізичних осіб та суттєвої тінізації економіки країни. Непродуктивність видатків державного бюджету тісно пов'язана зі зростанням обсягу витрат на погашення і обслуговування державного боргу.

Необхідно систематизувати пропозиції щодо оптимізації національної боргової політики з використанням дієвих індикативних показників оцінки боргових ризиків та їх наслідків у коротко- і довгостроковому періоді. Стратегічні пріоритети боргової політики країни доцільно пристосувати до умов європейського та міжнародного фінансового простору через практичне використання методів фіскальної консолідації та подолання диспропорцій у сфері державних фінансів, сприяти підвищенню інвестиційної привабливості і ліквідності державних цінних паперів, передусім облігацій, усунути асиметричність та фрагментарність у функціонуванні ринку державних цінних паперів. Такий підхід дозволить забезпечити макроекономічну стабільність в країні у період її повоєнного відновлення.

В контексті забезпечення ефективності боргової політики, а також з метою зміцнення боргової безпеки України у післявоєнний період доцільно вжити ряд першочергових заходів щодо:

- забезпечення реалізації програм в рамках Механізму розширеного фінансування (EFF) України МВФ, а також зміцнення співпраці з різними міжнародними фінансовими організаціями;

- забезпечення формування стратегії боргової політики в Україні та вдосконалення управління державним боргом [3].

Базовими завданнями в частині забезпечення ефективного та раціонального управління у сфері державної заборгованості України є:

- оптимізація складу і структури державної заборгованості в межах валюти запозичень та відсоткових ставок за запозиченнями;

- сприяння наданню переваги внутрішнім джерелам перед зовнішніми у сфері державних запозичень;

- надання кредитів під державні гарантії тільки з метою задоволення національних інтересів країни;

- забезпечення мінімізації боргових ризиків з рефінансування;

- запобігання пікових навантажень на державний бюджет щодо обслуговування державної заборгованості;

- забезпечення зростання ліквідності цінних паперів, випущених державою;

- забезпечення використання коштів від нових державних запозичень виключно на підтримку і розвиток пріоритетних напрямів економічної діяльності

держави (інфраструктура, інноваційні розробки, ІТ-технологій, енергетичний комплекс та інші);

– розробка концепції фінансової стратегії розвитку вітчизняної економіки з урахуванням економічного та соціального відновлення України у повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Боргова статистика. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL:<https://www.mof.gov.ua/uk/borgova-politika>
2. Війна і державний борг – що маємо і що буде. URL: <https://dia.dp.gov.ua/vijna-i-derzhavnij-borg-shho-mayemo-i-shho-bude/>
3. Сидор І. П., Петрушка О. В. Моніторинг формування зовнішнього державного боргу України. *Фінансовий простір*. 2019. № 3 (35). С. 178-191.

Євген Чайковський

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Олександр Дзюблюк

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Забезпечення стійкого розвитку економічної системи та її надійного функціонування вимагає фінансової стабільності як необхідної передумови. Протягом останніх років, забезпечення фінансової стабільності та розв'язання відповідних проблем стали одними з ключових пріоритетів економічної політики держав. Ефективне функціонування економіки у сучасному динамічному середовищі неможливе без стабільної банківської системи. Забезпечення стабільності банківської системи є фундаментом для стійкості фінансової системи країни, що утворює базу для стабільності національної економіки. Досягнення фінансової стабільності банківських систем є одним із ключових завдань центральних банків. Відсутність консенсусу у трактуванні сутності економічних понять «фінансова стабільність» обумовлена суперечністю підходів до їх визначення.

Поняття фінансової стабільності є складним через його вплив на всі галузі національної економіки та фінансову систему. Зміни у фінансовому стані будь-якого сектору реальної економіки або складової фінансової системи мають вплив на фінансову стабільність економіки в цілому.

Концепція фінансової стабільності виникла в результаті серії системних фінансових криз, які поширилися у світі у 1990-х роках. Умови бурхливого розвитку економічної глобалізації, лібералізації потоків капіталу та відкриття національних ринків фінансових послуг для зарубіжного капіталу призвели до накопичення фінансових дисбалансів, які періодично спричиняли потужні фінансові кризи.

Глобальна фінансова криза 2007-2008 років сприяла популяризації та поширенню ідей політики, спрямованої на виявлення та обмеження системних ризиків з метою досягнення фінансової стабільності. Ця криза розкрила вразливість фінансового сектору та недоліки у роботі регуляторів. Серед цих недоліків був відсутній належний рівень уваги до фінансової системи в цілому, що відзначається в області сприяння фінансовій стабільності. Це призвело до експлозії теоретичних досліджень та розробок у галузі макропруденційної політики [1].

Протягом тривалого періоду часу, питання теорії та практики забезпечення фінансової стабільності залишаються актуальними для вивчення як вітчизняними, так і зарубіжними вченими у галузі фінансової науки.

Незважаючи на те, що термін «фінансова стабільність» з'явився вже достатньо довго, загальновизнаного визначення фінансової стабільності досі не існує. У сучасній науковій літературі виділяють декілька теоретичних підходів щодо дослідження фінансової стабільності.

Так, на думку Ж. М. Довгань, на сучасному етапі сформувалися два основні напрямки в економічній літературі в контексті визначення фінансової стабільності: 1) спрямовані на визначення фінансової нестабільності; 2) спрямовані на визначення фінансової стабільності [2, с. 29].

На думку Я. О. Коріньок, в науковій практиці існує три підходи до визначення поняття «фінансової стабільності» [3, с. 127]:

1. Прямий підхід визначає поняття «фінансової стабільності» через призму функцій та характеристик, які фінансова система повинна мати за стабільного стану.

2. Зворотний підхід визначає фінансову стабільність як відсутність нестабільності.

3. Змішаний підхід характеризується використанням одночасно двох попередніх підходів, прямого та змішаного, з метою найбільш точного формування визначення фінансової стабільності.

М. М. Романяк також виокремлює три основні групи підходів до трактування поняття «фінансова стабільність» [4, с. 22-23, 25]:

1) визначення центральних банків;

2) тлумачення від протилежного;

3) визначення, в яких робиться акцент на процесах трансформації заощаджень в інвестиції.

Проведений аналіз визначень поняття «фінансова стабільність» зарубіжних і вітчизняних науковців дозволив нам виокремити два підходи:

1) прямий підхід, спрямований на визначення фінансової стабільності;

2) зворотний підхід, спрямований на визначення фінансової нестабільності.

Так, фахівці Європейського центрального банку розглядають фінансову стабільність у широкому значенні як ситуацію, коли окремі складові або фінансова система в цілому здатні протидіяти шокам без подальшого розвитку кумулятивних процесів, що порушують трансформацію заощаджень в інвестиції, та забезпечувати проведення платіжних операцій в економіці, а у більш вузькому значенні – як стійкість окремих елементів фінансової системи, зокрема банківського сектору [5, с. 417].

У Законі України «Про Національний банк України» зазначено: «фінансова стабільність – стан фінансової системи, в якому вона належним чином забезпечити можливість ефективно виконувати свої ключові функції, такі як фінансове посередництво та забезпечення здійснення платежів, і таким чином сприяти стійкому економічному зростанню, а також протистояти негативному впливу кризових явищ на економіку» [6].

На основі аналізу вказаних визначень можна зазначити, що наріжною особливістю є не лише функціональна компонента, але й стійкість фінансової системи до негативних впливів або шоків.

Друга група визначень, яка включає в себе думки зарубіжних та вітчизняних науковців, концентрується на фінансовій нестабільності як протилежному явищі до фінансової стабільності.

Так, Л. Є. Момотюк зазначає, що «Оскільки фінансова стабільність – це відсутність тих чи інших ознак фінансової нестабільності, то фінансова нестабільність – це такий стан фінансової системи країни, коли умови її функціонування негативним чином відображаються як на економічній активності, так і на самій фінансовій системі» [7, с. 95].

Фінансова нестабільність виникає, коли баланс ризиків у фінансовій системі порушується, що може призвести до неможливості фінансових посередників виконувати свої зобов'язання перед клієнтами та контрагентами. Це може спричинити серйозні проблеми для реального сектора економіки шляхом передачі негативних шоків через фінансову систему.

Важливою характеристикою фінансової нестабільності є втрата довіри та низька відновна здатність фінансової системи. Умови, які призводять до цієї нестабільності, можуть бути різними, включаючи фінансові кризи, банкрутства фінансово-кредитних і банківських установ та ін.

Саморегуляція фінансової системи може бути обмеженою через різні причини, такі як неправильні регуляторні політики, недостатня прозорість ринків, недоліки у функціонуванні фінансово-кредитних і банківських установ та ін. Тому важливою задачею для економічної політики є створення умов, які сприяють стабільності фінансової системи та зменшенню ризиків фінансових криз.

На нашу думку, фінансова стабільність означає, що фінансова система країни має надійний стан, який забезпечує безперервність фінансових операцій в економіці, високий рівень довіри до фінансових установ, відсутність надмірної нестабільності на фінансових ринках, ефективне розподілення фінансових ресурсів і можливість ефективного управління фінансовими ризиками, достатній рівень резервів у фінансовій системі, щоб забезпечити відповідну стійкість та здатність протистояти негативним економічним викликам у майбутньому, запобігаючи їх негативному впливу на економіку.

Список використаних джерел:

1. Даниленко А. Що таке фінансова стабільність, та як центральні банки можуть її забезпечувати. *Експертна платформа*. URL: https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0026.html
2. Довгань Ж. М. Економічна сутність фінансової стабільності банківської системи. *Наука молода: зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ*. 2016. № 25. С. 26-39. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/27664/1/%d0%94%d0%be%d0%b2%d0%b3%d0%b0%d0%bd%d1%8c.pdf>
3. Корінюк Я. О. Сутність фінансової стабільності та особливості її прояву. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Економічні науки. 2015. Вип. 11. Ч. 2. С. 126-130. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_11/75.pdf
4. Романяк М. М. Фінансова стабільність: проблема інтерпретації. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2016. № 4. С. 21-26. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2016-4_0-pages-21_26.pdf

5. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія. К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. 504 с.
6. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. Дата оновлення 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
7. Момотюк Л. Є. Теоретичні підходи до статистичної оцінки фінансової стабільності держави. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 4. С. 94–99.

Юрій Шаюк

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Круп'як

СУТНІСТЬ ТА ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В будь-який період історичного розвитку сучасної цивілізації ситуацію у системі охорони здоров'я суспільство розглядає як індикатор ефективності дій влади, ставлення органів публічного управління до громадян. З утвердженням в науковому середовищі й на практиці ідейних засад концепції інклюзивного розвитку значення охорони здоров'я у суспільному розвитку ще більше зросло. Як свідчать події останніх років, від ефективності функціонування охорони здоров'я значною мірою залежить і стабільність діяльності інших секторів економіки. Зокрема, в період стрімкого поширення епідемії коронавірусу тільки країни із розвиненою охороною здоров'я змогли належним чином відреагувати на новий глобальний виклик і максимально зменшити негативні наслідки його впливу на рівень життя населення, його добробут, стабільність економіки. На теперішній час, коли Україна зазнала безпрецедентної агресії з боку росії, від ефективності функціонування галузі охорони здоров'я залежать перспективи збереження життя та відновлення усіх життєвих функцій тисяч військових, які захищають Україну від окупантів, а також утримання показників ментального здоров'я цілого суспільства в прийнятних рамках.

Проблеми деградації галузі охорони здоров'я в наукових працях зазвичай пов'язують із недостатніми обсягами її фінансування. Дійсно, за оцінками багатьох вчених, щорічне зростання обсягів бюджетних ресурсів, які надходять на потреби галузі, не здатне компенсувати дефіцит фінансування охорони здоров'я, який приблизно оцінюють у розмірі «1/3 від обсягу коштів, мінімально необхідного для її функціонування» [2, с. 195]. Однак, на думку значної частини наукової спільноти, проблема галузі полягає не лише у постійній нестачі коштів, але й у багаторічному «пробуксовуванні» реформ у царині підходів, методів та інструментів управління фінансовими ресурсами охорони здоров'я, відсутності стимулів для ефективного розпоряджання ними, збереження радянської моделі фінансування галузі, яка неадекватна сучасним реаліям України. Проблема нестачі фінансування охорони здоров'я в умовах воєнного часу стає ще більш актуальною, адже з одного боку, через воєнні дії та постійні повітряні атаки зазнає руйнації економіка України, а отже економічна основа формування доходів бюджету як провідного джерела фінансування галузі, а з іншого боку, війна ставить перед охороною здоров'я серйозні завдання, які також потребують значних обсягів фінансування. Завдання збереження функціональності охорони здоров'я в умовах воєнного часу вимагає пошуку додаткових джерел фінансових ресурсів для задоволення її потреб та забезпечення максимальної раціоналізації

використання наявних коштів, що мають забезпечити збереження рівня якості й доступності медичної допомоги для населення нашої країни.

Формування фінансових ресурсів закладів охорони здоров'я із початком медичної реформи зазнало значних змін в організаційно-процедурному плані. Це визначає особливості управлінської діяльності щодо формування цих ресурсів, а також їхні особливості, що вирізняють їх з-поміж фінансових ресурсів інших сфер та галузей національної економіки. На підставі опрацювання літературних джерел, можна визначити такі характерні особливості управління фінансовими ресурсами на рівні закладів охорони здоров'я:

– обсяг потреби у фінансових ресурсах визначається специфікою медичних послуг, які мають переконливо виражений соціальний характер. В соціально орієнтованій державі медична допомога належить до конституційно закріплених соціальних зобов'язань держави, яке гарантоване кожному громадянину. А тому стандарт її надання визначає потребу в фінансових ресурсах на фінансування охорони здоров'я в цілому та на оплату медичних послуг конкретних медичних закладів. Вагома частина населення отримує доступ до медичних послуг, не беручи участі у створенні фінансового ресурсу для їхнього надання. Надання окремих видів медичних послуг безкоштовно нераціональне з точки зору відшкодування вартості їх надання. Однак, медичні послуги мають ознаки як персональних, так і колективних (суспільних) благ, а тому їх фінансування важливе для забезпечення важливого суспільного блага – здоров'я;

– зважаючи на провідну роль держави у фінансуванні медичних послуг та відсутність передумов для переходу до ринкової моделі фінансування галузі, основне навантаження з надання медичних послуг несуть заклади державної та комунальної форми власності, які отримують фінансування з бюджету. В рамках медичної реформи більшість медичних закладів реорганізовані у комунальні підприємства і формують фінансові ресурси відповідно до річного фінансового плану, який узгоджує засновник (місцева рада). Для окремих державних закладів охорони здоров'я збережено механізм кошторисного фінансування. Паралельно до цієї мережі закладів охорони здоров'я функціонує приватний сектор закладів з надання медичних послуг, які формують свої фінансові ресурси на комерційній основі;

– формування фінансових ресурсів закладів охорони здоров'я перебуває під значним впливом їхніх засновників в особі органів публічного управління, останні мають головну роль в управлінні усіма аспектами фінансової діяльності медичних установ державної та комунальної власності. Відповідно до чинної моделі фінансування галузі охорони здоров'я, головне джерело доходів закладів охорони здоров'я державної та комунальної власності – це оплата наданих медичних послуг відповідно до державних медичних гарантій за рахунок коштів державного бюджету через Національну службу здоров'я України (НСЗУ). Вона є головним розпорядником коштів бюджету на виконання Програми державних медичних гарантій населенню;

– можливості для формування додаткових доходів закладами державної та комунальної форми власності обмежені через державне регулювання. На рівні

центральної влади для закладів охорони здоров'я, заснованих органами публічної влади визначені обмеження щодо надання медичних послуг на платній основі, а також регламентуванню підлягають тарифи на ці послуги. Тому обсяги доходів від надання супутніх медичних послуг (проведення профілактичних обстежень на замовлення та ін.) в публічних закладах охорони здоров'я дуже обмежений;

– внаслідок успадкованої радянської практики управління фінансовими ресурсами закладів охорони здоров'я у публічному секторі здійснюють головні лікарі, які за спеціальністю є медиками, а не управлінцями. Це значно впливає на якість управління фінансовою діяльністю медичних закладів і визначає потребу в підготовці фахівців з фінансового менеджменту в галузі охорони здоров'я.

Утворення фінансової бази функціонування закладів охорони здоров'я відбувається з багатьох джерел, які у кожній країні формують свою унікальну комбінацію відповідно до їхньої важливості. За цією ознакою у світовій практиці прийнято виділяти такі моделі фінансового забезпечення охорони здоров'я: бюджетну модель, яка передбачає першість бюджетних ресурсів серед джерел фінансування закладів охорони здоров'я; страхову модель, в основі якої лежить страховий механізм формування фінансових ресурсів галузі; ринкову модель, за якої у фінансуванні медичних послуг превалюють кошти самого населення, а заклади охорони здоров'я функціонують як ринкові суб'єкти.

Такий підхід до виокремлення моделей фінансового забезпечення галузі охорони здоров'я дещо втратив актуальність, оскільки в сучасному світі немає країни, де б була представлена котрась із цих моделей у первісному вигляді. Вважаємо більш раціональним розмежовувати моделі формування фінансових ресурсів охорони здоров'я не за методами їхнього утворення, а відповідно до ваги фінансових агентів у забезпеченні фінансової бази галузі. Відповідно, слід розрізняти: суспільну модель, за якої фінансову основу надання медичних послуг формують суспільні ресурси, сконцентровані у бюджетах та страхових фондах; приватну (ринкову) модель, яка передбачає абсолютне домінування власних коштів населення серед джерел фінансових ресурсів охорони здоров'я); змішану суспільно-приватну модель, яка передбачає відносний паритет усупільнених та приватних ресурсів у формуванні фінансової бази галузі охорони здоров'я.

Вітчизняна модель фінансування охорони здоров'я належить до змішаного різновиду, оскільки у формуванні фінансових ресурсів галузі лежить паритет між участю держави й населення. Крім оплати медичних послуг, які не входять до гарантованого державою пакету медичних гарантій, населення оплачує вартість медичних препаратів та ліків, а також платних медичних послуг в приватних закладах охорони здоров'я. Також до форми фінансової участі населення у формуванні фінансових ресурсів охорони здоров'я окремі науковці зараховують тіньові платежі, які впродовж багатьох років були звичним явищем у закладах з надання медичних послуг. Однак, з погляду конкретних закладів охорони здоров'я, засновниками яких виступають органи публічного управління і які надають основну частину медичних послуг населенню, то провідним джерелом їхніх фінансових ресурсів є кошти бюджету, які надходять від НСЗУ.

Впроваджена нова модель фінансування охорони здоров'я з бюджету на основі оплати вартості наданих медичних послуг містить ознаки деконцентрації та централізації повноважень з управління фінансовими ресурсами. З одного боку, з переходом на прямі бюджетні відносини держави із закладами охорони здоров'я, відпала потреба у наданні медичної субвенції місцевим бюджетам, а провідним джерелом фінансування медичних послуг є державний бюджет через Програму державних медичних гарантій населенню. З іншого боку, введення нової схеми фінансування охорони здоров'я, коли фінансують не заклади, а обсяг наданих медичних послуг, створює умови для демократизації надання медичної допомоги, коли оплату медичної допомоги з бюджету можуть отримати не тільки заклади охорони здоров'я державної та комунальної власності, але й приватні медичні заклади та окремі лікарі приватної практики, які мають ліцензію на відповідну діяльність.

Отже, з проведенням медичної реформи модель фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я передбачає формування їхніх фінансових ресурсів з таких джерел:

– державного та місцевих бюджетів, тобто централізованих грошових фондів. Кошти державного бюджету надходять до закладів охорони здоров'я в рамках оплати вартості наданих медичних послуг в межах визначеного пакету державних медичних гарантій населенню. Для участі у такій схемі фінансування заклади охорони здоров'я повинні отримати ліцензію на право здійснення такого виду діяльності (медична практика). За рахунок коштів місцевих бюджетів здійснюється фінансування розвитку комунальних закладів охорони здоров'я, зміцнення їх матеріальної бази, оплата праці допоміжного медичного персоналу, а також виконання місцевих цільових програм у галузі охорони здоров'я;

– кошти фізичних та юридичних осіб, їхніх об'єднань, тобто фінансові ресурси децентралізованого характеру. Населення самостійно оплачує вартість медичних послуг, які не входять до визначеного пакету медичних гарантій, а також оплачують вартість окремих видів діагностичних послуг. Ціни на медичні послуги заклади охорони здоров'я визначають самостійно, однак відповідно до вимог державного регулювання. На відміну від багатьох зарубіжних країн, в Україні практично не помітну роль відіграють фінансові ресурси обов'язкового та добровільного медичного страхування у формуванні фінансової бази закладів охорони здоров'я. Допоміжне значення у фінансуванні охорони здоров'я мають також ресурси благодійних організацій та інших форм об'єднань громадян, а також приватних структур, які можуть підтримувати медичні заклади в рамках виконання програм корпоративної соціальної відповідальності. Окрему роль у фінансуванні закладів охорони здоров'я мають кошти міжнародних донорів, які медичні заклади можуть залучати в рамках фандрайзингової діяльності.

Ключовою перевагою переходу до нової моделі фінансування охорони здоров'я на основі оплати вартості медичних послуг є створення прозорого механізму розподілу бюджетних коштів відповідно до показників діяльності медичних закладів. Вона також дає можливість забезпечити єдині стандарти надання медичної допомоги для усіх громадян в межах гарантованого пакету, а

також відкрити можливості доступу до якісних медичних послуг, які до нього не входять. Нова схема бюджетного фінансування охорони здоров'я відзначається, на наш погляд, високим ступенем адаптивності до змін у середовищі діяльності медичних закладів. Для прикладу, в регіонах та громадах з пошкодженою або зруйнованою медичною інфраструктурою прозора схема розподілу бюджетного фінансування дасть можливість залучити кошти приватного сектору до надання медичних послуг. Зважаючи на нестачу бюджетних ресурсів на відновлення медичних закладів, які постраждали від бойових дій, держава буде оплачувати тільки вартість наданих медичних послуг в межах гарантованого стандарту, а витрати з організації надання медичної допомоги візьмуть на себе приватні структури.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13–19.
2. Горин В. Фінансові аспекти реформування охорони здоров'я у зарубіжних державах: висновки для України. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 1. С. 195-204.
3. Прус Н., Савченко Н. Підходи до управління фінансовими ресурсами в контексті реформування системи охорони здоров'я. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 27-32.

Андрій Швачук

студент гр. ФМСм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ ДО ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЙ

У глобалізованому світі, де міжнародна торгівля є критичною частиною економік країн, ефективне адміністрування митних платежів стає надзвичайно важливим. Зарубіжний досвід у цій сфері відкриває широкий спектр підходів та інноваційних рішень, які можуть бути корисними для розуміння та впровадження в різних країнах.

Щоб глибше зрозуміти, як різні країни справляються з цим завданням, ми можемо розглянути досвід кількох розвинених країн світу. Це дозволить нам краще оцінити, які методи та практики є найбільш ефективними в умовах функціонування української митної служби.

Так, наприклад, Європейський Союз використовує інтегровану систему TARIC (Інтегрований тариф Європейського Союзу) [1, с. 73], що є ключовим елементом у спрощенні та уніфікації митного адміністрування серед своїх членів. TARIC об'єднує митні тарифи, правила походження товарів, заходи з торгівлі, зовнішніх економічних відносин, а також всі відповідні заходи з аграрної торгівлі. Ця система забезпечує єдиний підхід до тлумачення та застосування митних правил, сприяючи ефективній та швидкій торгівлі між країнами-членами. Вона також знижує адміністративне навантаження на підприємства, спрощуючи процеси, пов'язані з митним оформленням та розрахунком мит. Впровадження подібної системи в Україні може значно сприяти гармонізації митних процедур, підвищенню прозорості та ефективності митного адміністрування, а також забезпечити легший доступ до європейських ринків.

Система Automated Commercial Environment (ACE) [2], впроваджена у Сполучених Штатах Америки, є прикладом ефективного використання технологій для автоматизації митних процедур. ACE дозволяє автоматизувати процес подачі митних декларацій, контролю товарних потоків та управління митними даними, значно знижуючи час та витрати, пов'язані з митним оформленням. Ця система не тільки забезпечує більш швидке та ефективне оброблення інформації, але й підвищує точність митних операцій, зменшуючи можливість помилок та зловживань.

Досвід використання такої системи в США є корисним для України з точки зору створення національної системи автоматизації митних декларацій та інших митних процедур, яка може бути організована, як централізована платформи для обробки та управління митними даними. Автоматизація процесів дозволить знизити часові витрати на митне оформлення, а також зменшити витрати для бізнесу, сприяючи тим самим розвитку міжнародної торгівлі. Важливим аспектом

впровадження такої системи є підготовка та навчання митних співробітників для ефективного використання нових технологій та інструментів.

Активно впроваджує в роботу митниці інноваційні технології Сінгапур [3], зокрема застосовує технологію блокчейн для підвищення прозорості та ефективності своєї митної системи. Застосування блокчейну дозволяє створити надійну, незмінну та прозору базу даних транзакцій, що забезпечує точність та відстежуваність митних операцій. Це не тільки спрощує процес адміністрування, але й мінімізує ризики шахрайства та контрабанди.

Використання блокчейн-технологій для адміністрування ввізного мита може значно покращити точність і швидкість обробки митних декларацій та платежів. Інтеграція блокчейн-платформи забезпечить надійне та незмінне зберігання даних про ввезені товари, їх класифікацію та відповідні митні ставки. Це дозволить українській митниці ефективно управляти митними тарифами, автоматизувати розрахунок митних платежів та знизити ризик людських помилок у процесі митного оформлення.

Блокчейн може відігравати важливу роль у боротьбі з контрабандою, завдяки своїй здатності до забезпечення прозорості та відстежуваності товарних потоків. Використання блокчейну для реєстрації та моніторингу всіх митних операцій дозволить створити повну історію переміщення товарів через кордон, від початкового експортера до кінцевого імпортера. Це ускладнить приховування незаконних операцій та допоможе митним органам ефективніше виявляти та перешкоджати контрабанді.

Для повноцінної реалізації потенціалу блокчейну, важливо інтегрувати нову систему з вже існуючими митними процедурами та платформами. Крім того, врахування міжнародних стандартів та практик у сфері митної діяльності є ключовим для забезпечення сумісності та ефективної взаємодії з митними системами інших країн. Особлива увага має бути приділена аспектам безпеки даних та приватності, забезпечуючи захист конфіденційної інформації під час її обробки та зберігання на блокчейн-платформі.

Зарубіжний досвід адміністрування митних платежів, особливо практики країн як Європейський Союз, Сполучені Штати Америки та Сінгапур, відкриває значні перспективи для адаптації цих підходів до українських реалій. Системи, як-от TARIC в ЄС та ACE в США, демонструють важливість інтеграції та автоматизації у митному адмініструванні, які можуть сприяти прозорості, ефективності та зниженню витрат у митному процесі. Застосування блокчейн-технологій, як у Сінгапурі, пропонує додаткові можливості для підвищення безпеки, точності та відстежуваності митних операцій, ефективно борючись із контрабандою та митними шахрайствами. Адаптація цих новаторських підходів та технологій може відіграти ключову роль у модернізації української митниці, забезпечуючи більш ефективне адміністрування ввізного мита та підвищуючи загальну ефективність митної системи.

Список використаних джерел:

1. Прокіпчук Л. Досвід Європейського Союзу у питаннях адміністрування митних платежів: теоретичні основи та практичні рекомендації. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2019. №3(81), С. 71-75.
2. Automated Commercial Environment (ACE). URL: <https://www.cbp.gov/trade/automated>.
3. Singapore Customs. URL: <https://www.customs.gov.sg>.

Антон Шевчук

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Михайло Криворучко

студент гр. ФФАМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОЛІТИКА ЕФЕКТИВНИХ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Діяльність податкових органів України в умовах воєнного стану можна визнати ефективною з огляду на прийняті рішення щодо пільгового оподаткування критично важливих для національної економіки та оборони товарів, а також вразливих категорій бізнесу, зокрема фізичних осіб-підприємців спрощеної системи оподаткування.

Разом з тим, переведення економіки на військові рейки вимагає від податкових органів трансформації своєї діяльності в частині управління податковими ризиками, які пов'язані із трансферним ціноутворенням, тіншовою економікою та контрабандою товарів через митний кордон України. Окрім цього податкові органи повинні сформувавши стратегію підтримки бізнесу як в умовах воєнного стану, так і в період поствоєнного відновлення економіки, при цьому така стратегія повинна орієнтуватися на створення податкових умов для розвитку інноваційних галузей економіки, розвитку виробництва з високою часткою доданої вартості, що дозволить в майбутньому розширити базу оподаткування та збільшити обсяги податкових надходжень до державного бюджету.

Важливим напрямком підвищення ефективності податково-ризик менеджменту є розробка стратегії економічного розвитку України в період воєнного стану та поствоєнного відновлення, в основу якої має бути покладена політика ефективних податкових пільг.

Під ефективністю податкової пільги, ми розуміємо таку її дію, яка спрямована на створення умов для розвитку вразливих категорій бізнесу (фізичні особи-підприємці, підприємства, що діють на звільнених територіях), розвитку високотехнологічної промисловості та виробництва з високим рівнем доданої вартості.

Відновлена українська економіка повинна мати вищий рівень якості, ніж економіка, що функціонувала в довоєнний період, як сировинна та енергозатратна економіка. Відтак, з метою побудови ефективної економіки в податковому законодавстві не повинно бути місця для податкових пільг, які спрямовані на розвиток сировинного сектору та сектору первинної обробки сировини.

В контексті політики надання податкових пільг варто застосувати галузевий підхід, який передбачатиме надання державної підтримки лише тим суб'єктам бізнесу, які виконують ряд умов. Наприклад, використання для виробництва продукції більше 70% комплектуючих вітчизняного виробництва; виробництва товарів та комплектуючих для відбудови зруйнованої інфраструктури; виробництво

органічної продукції сільського господарства; виробництво верстатів і машин; виробництво мікросхем та іншої високотехнологічної продукції. Окремий вид податкових пільг у вигляді повного скасування оподаткування повинен бути застосований для модернізації української залізниці в частині будівництва колії європейської ширини. Стимулювання такого будівництва є стратегічно важливим заходом для національної економіки, адже сприятиме збільшенню експорту в Європу сухопутними шляхами.

Окрім цього, податкові пільги у вигляді зменшення ставок оподаткування, в тому числі прибутку та податку на додану вартість повинні мати чітку градацію, а саме: інфраструктурна пільга; інноваційна пільга; виробнича сільськогосподарська пільга; тваринницька пільга.

Інфраструктурна пільга повинна надаватися тим підприємствам, які втратили свої виробничі потужності внаслідок бойових дій та підприємствам, які розширюють основні фонди за рахунок будівництва нових виробничих потужностей. Зокрема підприємства, які втратили виробничі потужності доцільно повністю звільнити від сплати податку на прибуток та податку на додану вартість, а підприємства які створюють нові виробничі потужності – на 50%. Інноваційну пільгу доцільно застосувати для всіх видів підприємств, які впроваджують технологічні інновації у виробництво та логістику. Сільськогосподарська податкова пільга повинна бути спрямована виключно для сільськогосподарських підприємств, які ведуть переробне сільське господарство та мають повний виробничий цикл, тобто, власні насінневі заводи, виробництво добрив, рослинництво, борошно-меліне виробництво, хлібопекарню тощо. В цьому контексті мова йде про те, щоб сільськогосподарське підприємство займалося не тільки вирощуванням і продажем зерна, але й його переробкою, що вимагає збільшення кількості робочих місць, а отже розширення бази оподаткування і збільшення надходження податків до державного бюджету. Особливо важливою є тваринницька пільга, яка повинна надаватися як сімейним фермам, так і великим господарствам, які ведуть тваринницьке господарство, адже для продовольчої безпеки це є важливим сектор економіки з огляду на масове вбивство тварин під час бойових дій.

Відтак введення інфраструктурної, інноваційної, виробничої сільськогосподарської пільги є необхідними умовами для поствоєнного відновлення національної економіки, створення робочих місць та збільшення податкових надходжень до державного бюджету України в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Захожай В. Б., Перевалова О. М. Податкові ризики в системі державного управління. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Сер.: Економіка. 2009. Вип. 11. С. 32-39.
2. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. doi: <http://doi.org/10.1787/20769717>.

Антон Шевчук

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Всеволод Обертас

студент гр. ФМСм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Митна політика відіграє критичну роль у розвитку національної економіки, впливаючи на такі ключові аспекти як торгівля, інвестиції, технологічний розвиток, та міжнародні відносини. Її регулюючий вплив на імпорт та експорт через тарифи та квоти дозволяє уряду захищати внутрішній ринок, підтримуючи місцевих виробників, однак може призвести до торгових воєн, що негативно впливає на ефективність національної економіки.

За допомогою митної політики уряд може також створювати сприятливі умови для іноземних інвесторів, сприяючи економічному зростанню. Зниження митних тарифів та спрощення процедур може приваблювати іноземний капітал, що веде до створення нових робочих місць та підвищення загального рівня добробуту.

Водночас, митна політика впливає на технологічний розвиток країни. Стимулювання імпорту технологій та інноваційних продуктів може сприяти модернізації промисловості, а захист від імпорту деяких товарів може стимулювати внутрішні інвестиції в наукові дослідження.

Митна політика також є значущим інструментом у міжнародних відносинах, використовуючись для поглиблення двосторонніх відносин та інтеграції в міжнародні економічні системи. Вона може бути важливим елементом у дипломатичних переговорах та укладенні торговельних угод.

Вплив митної політики на внутрішній економічний баланс також не можна ігнорувати. Вона дозволяє уряду контролювати інфляцію, споживчий попит та баланс торгівлі, підтримуючи стабільність та передбачуваність економіки.

Важливість митної політики для національної економіки підкреслює необхідність її дослідження у науковій літературі. Аналіз різних аспектів митної політики, її впливу на мікро- та макроекономічні показники, є ключовим для розуміння її ролі в економічному розвитку країни. Таким чином, перехід до дослідження сутності митної політики в науковій літературі є логічним кроком для глибшого аналізу її значення.

Так, в Митному кодексі України зазначено: «державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки» [1].

У визначенні державної митної політики України, згідно з Митним кодексом, ключовим аспектом є представлення її як комплексної системи принципів та напрямків діяльності держави. Цей підхід відображає розуміння того, що митна політика вимагає цілісного і систематизованого підходу, щоб забезпечити її ефективність і послідовність. Основна ідея полягає в тому, що така політика повинна бути не просто набором незалежних правил і регуляцій, а координованою системою, що охоплює різні аспекти митної діяльності та міжнародної торгівлі.

Зосередження уваги на захисті митних інтересів та митній безпеці України є важливим для підтримки національної безпеки та суверенітету в умовах глобалізації та зростання міжнародної торгівлі. Захист митних інтересів не тільки забезпечує економічну стабільність, але й відіграє роль у запобіганні незаконній торгівлі, контрабанді та іншим транскордонним злочинам. Таким чином, цей аспект митної політики виступає як ключовий елемент забезпечення національної безпеки та законності.

Регулювання зовнішньої торгівлі та захист внутрішнього ринку є фундаментальними для митної політики, що сприяє не тільки економічному зростанню, але й захищає внутрішній ринок від недобросовісної конкуренції та негативного впливу імпорту. Це особливо актуально для країн, що розвиваються, де захист національних виробників і промисловості є критичним для підтримки стабільного економічного розвитку. Таке регулювання має бути збалансованим, щоб не створити надмірних бар'єрів для міжнародної торгівлі, які могли б шкодити ширшим економічним інтересам.

Останній аспект визначення, розвиток економіки України та її інтеграції до світової економіки, відображає стратегічну мету митної політики у підтримці загального економічного прогресу. Цей аспект наголошує на необхідності адаптації митної політики до змінних умов глобальної економіки і міжнародних відносин. Гнучкість та адаптивність у формулюванні та впровадженні митної політики є життєво важливими для відповіді на глобальні виклики та забезпечення сталого економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон, Кодекс від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Integrated tariff of the European Communities Official Journal of the European Union. Published 2023. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c4861264-7268-11ee-9220-01aa75ed71a1/language-en>.

Марія Шевчук

студентка гр. ФБСзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Андрій Кізіма

ПРОБЛЕМНІ КРЕДИТИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ: СТРУКТУРНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

У банківському секторі України, зважаючи на складну фінансово-економічну та військово-політичну ситуацію, стрімко продовжує зростати частка проблемних кредитів у загальній структурі активів вітчизняних банків. Серед основних причин зростання проблемної заборгованості банківських установ учені виокремлюють: «початок воєнних дій на сході України, анексію Криму, проведену НБУ оцінку якості активів банків (AQR), що спонукало банки визнати багато кредитів непрацюючими; запровадження більш жорсткого визначення терміну «непрацюючий кредит (NPL)» відповідно до міжнародних практик; визнання непрацюючих кредитів Приватбанком після націоналізації» [3], загальний спад економічної активності в наслідок запровадження локдауну в Україні та світі, а також помітне знецінення гривні, що, своєю чергою, негативно вплинуло в тому числі і на рівень доходів клієнтів вітчизняних банківських установ.

Відтак є необхідність проаналізувати обсяги й динаміку проблемних кредитів вітчизняних банків, позаяк саме вони є продуцентами потенційних кредитних ризиків у банківській системі України.

Передусім зазначимо, що господарюючі суб'єкти повертають отримані кредити значно гірше, аніж фізичні особи (за даними НБУ, «частка NPL за позичальниками-юрособами у грудні 2022 року становила 40,5%, за позичальниками-фізособами – 32%» [2]). Це обумовлено насамперед «тим, що, по-перше, частка корпоративних позичальників відчутно більша. Бізнесу банки видали 75% усіх кредитів, населенню – 21%. Є ще міжбанківські кредити та позики, видані місцевим органам влади. Але їх обсяг незначний. По-друге, бізнес зазнає серйозніших проблем із поверненням боргів у зв'язку з енергодефіцитом, знищенням застав тощо. А оскільки в компаній багато «довгих» кредитів, процес їх стягнення для банків досить складний. Кредитний портфель фізосіб переважно складається з короткострокових позик, які часто видаються під десятки і навіть сотні відсотків річних. Відповідно банки спочатку страхують себе від ризиків неповернення, тому неможливість «вибити» борги з таких позичальників хвилює кредиторів не настільки сильно» [2].

Загалом же усіх господарюючих суб'єктів, які мають певні труднощі з погашенням взятих кредитів, фахівці умовно поділяють «на три групи. Перша група – це компанії, які опинилися (їх активи, виробничі потужності) на територіях, де тривають бойові дії, або на територіях під окупацією. Вони кредити не обслуговують зовсім. Серед таких позичальників є всі категорії бізнесу – починаючи від металургійних підприємств, машинобудівників і хімічної промисловості, закінчуючи ритейлом і сільгоспідприємствами. Друга група –

найбільш платоспроможні позичальники. До них належать компанії сфери торгівлі (як оптової, так і роздрібною), аграрії, підприємства енергетичної галузі, частково промисловість і логістика. Третя група – це бізнес, який через різні причини не може повністю погашати кредити (ушкоджено обладнання, втрачено ринки збуту, скорочено виробництво через відключення електроенергії), але намагається віддавати банкам хоча б частину боргів. У цій категорії багато забудовників, підприємств харчової промисловості, машинобудівної галузі та компаній із сфери послуг. Загалом відсотки за кредитами на сьогодні погашають 75–80% компаній-позичальників. По суті, це і є найплатоспроможніша частина економіки, яка продовжує функціонувати та хоч якось заробляти» [2].

Детальну інформацію щодо структури й динаміки кредитів та частки непрацюючих кредитів у банківській системі України подано у табл. 1.

Таблиця 1

Структура і динаміка кредитів та частка непрацюючих кредитів у банківській системі України у 2018-2023 роках [4]

	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
Кредитні операції:						
Кредити корпоративному сектору	892 900	959 601	847 259	795 405	835 658	847 586
непрацюючі кредити	500 263	535 770	456 074	371 157	301 665	363 321
частка непрацюючих кредитів, %	56,03	55,83	53,83	46,66	36,10	42,87
Кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями)	174 448	202 202	214 252	208 383	256 291	224 260
непрацюючі кредити	93 353	93 086	73 077	58 230	43 210	68 272
частка непрацюючих кредитів, %	53,51	46,04	34,11	27,94	16,86	30,44
Міжбанківські кредити, депозити (за виключенням коррахунків)	22 046	28 888	31 368	34 057	30 581	36 917
непрацюючі кредити	1 372	1 073	946	984	256	4
частка непрацюючих кредитів, %	6,22	3,71	3,02	2,89	0,84	0,01
Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування	1 519	2 867	4 717	11 734	27 037	24 800
непрацюючі кредити	10	838	683	0	0	507
частка непрацюючих кредитів, %	0,69	29,22	14,48	0,00	0,00	2,04
Всі кредити	1 090 914	1 193 558	1 097 595	1 049 579	1 149 567	1 133 563
з них непрацюючі кредити	594 999	630 767	530 780	430 371	345 131	432 105
у т.ч. банки:						
з державною часткою, з них	397 563	437 101	396 903	310 225	253 977	323 134
АТ КБ "Приватбанк"	236 211	244 824	239 197	181 196	174 533	178 929
з державною часткою крім АТ КБ "Приватбанк"	161 352	192 277	157 707	129 029	79 444	144 205
іноземних банківських груп	156 834	151 195	107 476	95 891	71 426	59 627
з приватним капіталом	30 169	31 233	26 401	23 975	19 728	49 344
Неплатоспроможні	10 433	11 238	0	280	0	0
частка непрацюючих кредитів, %	54,54	52,85	48,36	41,00	30,02	38,12
у т.ч. банки:						
з державною часткою, з них	71,12	67,92	63,52	57,41	47,08	53,05
АТ КБ "Приватбанк"	87,64	83,35	78,38	73,95	69,92	69,21
з державною часткою крім АТ КБ "Приватбанк"	55,75	54,96	49,33	43,69	27,41	41,13
іноземних банківських груп	41,01	38,50	32,51	27,86	17,82	18,91
з приватним капіталом	24,08	23,01	18,57	14,56	9,43	23,60
Неплатоспроможні	43,02	52,04	0,00	74,77	0,00	0,00

Сумарний обсяг непрацюючих кредитів у банківському секторі України на початку 2023 року становив 432,1 млрд грн, зрісши за рік на 87 млрд грн. Причому «дві третини цього приросту надали державні банки (без урахування Приватбанку), ще 30% забезпечили банки з українським приватним капіталом» [1].

Безумовно, через неспровоковану російську агресію якість кредитного портфеля вітчизняних банків може і надалі погіршуватися. Проте в НБУ упевнені, що після переможного завершення повномасштабної війни українські банки поступово повертатимуться до стратегій скорочення непрацюючих кредитів, позаяк своєчасна оцінка банківськими установами свого кредитного ризику і здійснення продуманих реструктуризацій слугуватимуть міцним фундаментом для формування подальшої фінансової стійкості банківських установ. Тож у 2023 році Національний банк України має намір провести комплексну оцінку якості активів банківських установ, щоб переконатися у коректності їхніх підходів до оцінювання власного кредитного ризику.

Список використаних джерел:

1. Моїсеєв В. Приватбанк і всі-всі-всі: у яких банках більше поганих кредитів. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/rejting-bankiv-za-velichinoyu-nepracyuyuchih-kreditiv>
2. Харламов П. Понад третина кредитів у комерційних банках – проблемні. Хто в зоні ризику і що можна зробити. URL: <https://mind.ua/publications/20253001-ponad-tretina-kreditiv-u-komercijnih-bankah-problemni-hto-v-zoni-riziku-i-shcho-mozhna-zrobiti>
3. Частка непрацюючих кредитів (NPL) в Україні становила 30% на початок 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>
4. Частка непрацюючих кредитів (NPL) в Україні становила 38% на початок 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>

Орест Шевчук

студент гр. ФМСм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЗБЕРІГАННЯМ ТОВАРІВ НА МИТНИХ СКЛАДАХ

Зберігання товарів на митних складах пов'язане з різними ризиками, які варто враховувати для забезпечення безпечності та ефективного управління складською діяльністю. Зміна митних правил і законодавства може вплинути на обсяги та умови зберігання товарів на митних складах. Також на наявність митних ризиків може вплинути можливість виникнення митних спорів або неузгодженостей щодо класифікації товарів.

Фінансові ризики пов'язані з зберіганням товарів на митних складах та полягають у зростанні витрат на зберігання товарів, включаючи оренду складського простору, зарплату співробітників та витрати на збереження товарів у відповідних умовах. На митних складах існують валютні ризики, пов'язані з коливаннями валютних курсів при розрахунках за міжнародними контрактами.

Зберігання товарів на митних складах пов'язане з якістю і станом товарів: псування або пошкодження товарів під час зберігання через неправильні умови, температурні або вологість параметри; крадіжки або втрати товарів під час зберігання на складі. Також на процес зберіганням товарів на митних складах впливають юридичні ризики: можливість виникнення правових спорів між сторонами в контракті щодо зберігання товарів на митному складі; недотримання митних та податкових обов'язків при зберіганні товарів на складі.

Логістичні ризики пов'язані з зберіганням товарів на митних складах та полягають у затримці у поставках товарів на склад або від нього, що може вплинути на вчасність доставки товарів клієнтам; наявності помилок в інвентаризації та веденні обліку товарів на складі [1, с. 187].

Основні ризики, пов'язані з зберіганням товарів на митних складах, можна розділити на дві групи:

1. Фізичні ризики, пов'язані з пошкодженням або знищенням товарів внаслідок природних факторів (пожежі, повені, землетруси тощо) або людського фактора (крадіжка, псування, порушення умов зберігання тощо).

2. Юридичні ризики, пов'язані з порушенням митних правил і процедур, що може призвести до штрафів, конфіскації товарів тощо.

Збільшення ризиків, пов'язаних із зберіганням товарів на митних складах, є проблемою, яка вимагає вирішення. Для цього необхідно вжити заходів щодо забезпечення належних умов зберігання товарів, посилення контролю за дотриманням митних правил і підвищення кваліфікації працівників митниці.

Отже, для зменшення ризиків, компанії, що здійснюють зберігання товарів на митних складах, повинні виконувати обов'язки згідно з відповідним законодавством, вдосконалювати свої процедури та системи контролю та вживати

заходів для забезпечення безпеки та якості товарів під час зберігання на складі. Для мінімізації ризиків зберігання товарів на митних складах важливо: вибрати надійний митний склад (при виборі митного складу необхідно враховувати його місце розташування, розміри, наявність сучасних систем зберігання та безпеки, а також репутацію); укласти договір зберігання (договір зберігання повинен визначати права та обов'язки сторін, а також умови зберігання товарів); регулярно перевіряти стан товарів (власники товарів повинні регулярно перевіряти стан товарів, які зберігаються на митних складах); будувати відносини з митницею (власники товарів повинні будувати відносини з митницею, щоб отримувати своєчасну інформацію про зміни в митних правилах і процедурах). Виконання цих рекомендацій допоможе мінімізувати ризики зберігання товарів на митних складах і захистити інтереси власників товарів.

Список використаних джерел:

1. Возняковська К. А., Біленець Д. А. До питання облаштування зони митного контролю: господарські та організаційні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Том 1. № 77. С. 184-189.

Зоряна Шелест

студентка гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Круп'як

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Вагомою складовою системи фінансових відносин та основою фінансової бази органів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів України. Дієвість політики щодо формування доходів місцевих бюджетів показує можливість виконання видаткових зобов'язань органів місцевого самоврядування, які забезпечують соціальний та економічний розвиток територій.

Умовно, доходи місцевих бюджетів поділяються на власні, які органи місцевого самоврядування можуть «заробити») та передані (ті, що державним бюджетом передаються місцевим бюджетам на безповоротній основі – міжбюджетні трансфери).

Доходи місцевих бюджетів складаються з податкових надходжень (забезпечують понад 88% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів) та неподаткових надходжень (становлять трохи більше 10% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів), а також надходжень, що дають можливість зберігати фінансову незалежність та автономію фінансовому органу, забезпечуючи при цьому стабільність фінансування запланованих видатків (включаючи трансферти, цільові фонди, донорські кошти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [1].

Проблема наповнення та зростання доходів місцевих бюджетів України набуває все більшої гостроти, оскільки з кожним роком видатки збільшуються, а пошук джерел їх забезпечення ускладнюється. На дохідну частину місцевого бюджету весь час впливають прямі та не прямі зовнішні фактори. Фактори прямого впливу, це фактори, зміна котрих безпосередньо впливає на зміну обсягу надходжень до бюджету. Серед них виділяють групи політико-правових, економічних, демографічних і соціально-культурних факторів.

Економічними факторами впливу на доходи місцевих бюджетів є: рівень середньої заробітної плати, податкоспроможності населення, перерозподілу ВВП, інфляція; рівень економічного розвитку країни та її окремих адміністративних одиниць; наявність об'єктів комунальної власності та комунальних підприємств; динаміка грошового курсу та кон'юнктура грошового ринку.

Щодо рівня заробітної плати, то від нього, як провідного джерела доходів населення, залежить надходження податку з доходів фізичних осіб. Проблематичним є також те, що значна частка податку на доходи фізичних осіб та рентної плати за користування надрами перерозподіляється між місцевими та державним бюджетом України непропорційно, тобто відбувається не децентралізація, а навпаки, централізація фінансових ресурсів.

Загальні можливості бюджету стосовно акумуляції податкових платежів за різними видами зборів та податків можна визначити за рівнем податкоспроможності населення та суб'єктів господарювання.

Рівень перерозподілу ВВП через бюджет та позабюджетні кошти залежить від ступеня втручання держави в економіку країни. Позитивно впливає на економічне зростання регіонів зменшення їх показників, тоді меншим є рівень тіньової економіки та корупції.

Економічні фактори, такі як: ставки відсотків за кредитами і депозитами, рівень інфляції, динаміка валютного курсу та кон'юнктура фондового та грошового ринків, мають вплив на рівень ділової активності в регіоні та економічні інтереси суб'єктів господарювання. До прикладу, сприяють до розширення виробничих потужностей, нарощення обсягів реалізації продукції та опосередковано впливають на збільшення доходів місцевих бюджетів, помірні ставки відсотків за кредитами та стабільність макроекономічної ситуації. Ефективність та можливість здійснення місцевих запозичень, які є альтернативою для наповнення місцевих бюджетів та вагомим інструментом фінансування капітальних вкладень, залежить від рівня розвитку фондового ринку і кон'юнктури грошового ринку.

Обсяги виробництва скорочуються при нестабільній економічній ситуації в країні, при негативній динаміці чи різких коливаннях валютного курсу, високих темпах інфляції. Саме це призводить до скорочення обсягу доходів місцевих бюджетів [1, с. 25].

Серед основоположних політико-правових факторів, що безпосередньо впливають на обсяг доходів бюджету, слід відзначити: стабільність податкової системи, наявність фінансових санкцій та податкових пільг, рівень автономії місцевих бюджетів та розподіл податкових надходжень поміж рівнями бюджетної системи.

Фактор наявності фінансових санкцій та податкових пільг впливає на зміни в обсягу надходжень місцевого бюджету та прямо впливає на наповнення місцевого бюджету. Надання певних податкових пільг може бути проявом економічної чи соціальної політики держави і є джерелом зменшення відповідного обсягу бюджетних надходжень, тоді як встановлення фінансових санкцій впливає на збільшення надходжень до бюджету.

Політико-правові фактори впливають на динаміку дохідної частини бюджету довгострокову, хоча більшість факторів впливають, переважно, короткостроково.

Демографічними факторами впливу на доходи місцевих бюджетів є: рівень безробіття, частка зайнятого населення, чисельність населення та міграційний рух населення. Такі фактори впливають на загальні закономірності формування доходів населення та на формування податкових надходжень від фізичних осіб.

За сучасних умов, чисельність населення країни зменшується, а отже й зменшується працездатне населення та росте рівень безробіття, такі чинники негативно впливають на збільшення доходів місцевих бюджетів.

Соціально-культурними факторами впливу на доходи місцевих бюджетів є: відношення людей до праці та якості життя, податкова культура населення і їх платіжна дисципліна. Такі фактори змінюються дуже повільно, тобто їх вплив на формування дохідної частини бюджету відображається у довгостроковому періоді.

Одним із пріоритетів бюджетної політики в Україні на сучасному етапі є проведення комплексної реформи місцевого самоврядування, головною метою даної реформи є підвищення рівня фінансової незалежності та видаткової автономності місцевих бюджетів, а також посилення ефективності використання бюджетних коштів [1, с. 27].

Бюджетна децентралізація спрямована на розширення дохідної частини бюджетів, бази адміністрування та надання права органам місцевого самоврядування самостійно коригувати розмір податків та зборів [2].

Для забезпечення своєчасного та належного наповнення місцевих бюджетів політика держави повинна:

- спрямовувати сили для досягнення фінансовій незалежності місцевого самоврядування;
- чітко законодавче закріпити бюджетні повноваження і відповідальність влади при формуванні доходної частини місцевих бюджетів;
- проводити формування доходної частини на підставі об'єктивної оцінки їх податкового потенціалу, демографічних та економічних особливостей регіону;
- знаходити альтернативні джерела наповнення доходної частини бюджетів фінансовими ресурсами;
- створювати відповідні стимули для нарощення доходів [3].

Список використаних джерел:

1. Богуславська А. О., Набатова Ю. О. Фактори впливу на обсяги податкових надходжень місцевих бюджетів. *Ефективна економіка*. 2017. № 9. С. 25-27.
2. Далевська Т. Бюджетна децентралізація: передумови та напрями реалізації. *Світ фінансів*. 2016. №1. С. 149-159.
3. Слободянюк Н. О. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 611-616.

Світлана Якимишин

студентка гр. ФФАЗм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Дмитрів

ГЕНЕЗИС ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Гармонізація вітчизняного податкового законодавства до вимог Європейського Союзу зумовлена євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні. Крім того, закріплення її як обов'язку, згідно з Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, передбачає не тільки спрямування, прагнення української держави до створення політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС, але й сприяє здійсненню системних реформ, зокрема розвитку і зміцненню демократичних інститутів.

Необхідно зазначити, що питання європейської інтеграції України неоднозначно сприймається населенням України: існує багато протилежних думок щодо її доцільності. Але внаслідок історичного та географічного розташування в центрі Європи національні інтереси потребують утвердження її як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС. Для того щоб досягнути цього статусу, стратегія інтеграції України до ЄС має забезпечити входження держави до європейського політичного, інформаційного, економічного й правового простору. Отримання на цій основі статусу асоційованого члена ЄС є головним зовнішньополітичним пріоритетом України у середньо-строковому вимірі та повинне співвідноситися в часі з набуттям повноправного членства в ЄС.

У економічній літературі існує багато визначень податку, які відображають його загальні ознаки і виражають зміст цієї категорії. Наприклад, Н. Хімичева визначає податки як «обов'язкові і за юридичною формою безвідплатні платежі юридичних та фізичних осіб, встановлені органами державної влади для зарахування в державну бюджетну систему з визначенням їх розмірів та термінів сплати» [1]. У підручнику «Фінансове право» за редакцією О. Орлюк податок розглядається як «встановлений податковим законом обов'язковий індивідуально безвідплатний платіж, внесений юридичними та фізичними особами до бюджету відповідного рівня за наявності матеріальних передумов (доходу, прибутку чи майна) у чітко визначені терміни та в передбачених законодавством розмірах і не призначений для покриття конкретних витрат, а спрямований на задоволення публічних потреб» [2].

Податки є економічною базою функціонування держави і найважливішою фінансовою формою регулювання ринкових відносин. Податкові надходження формують головний дохід державної скарбниці. У світі вони становлять від 80 до 97% дохідної частини державного бюджету. Податки - це плата суспільства за виконання державою її функцій, це відрахування частини вартості валового національного продукту на суспільні потреби, без задоволення яких сучасне суспільство існувати не може. Крім того, кошти від їх стягнення спрямовуються

на утримання державних структур та фінансове забезпечення виконання ними функцій держави – управління, оборони, соціальних і економічних функцій.

Фінансова наука з огляду на певні ознаки класифікує податки за кількома ознаками: формою оподаткування; економічним змістом об'єкта оподаткування; суб'єктом оподаткування; рівнем державних структур, які устанавлюють податки; способом стягнення тощо.

Оскільки окремі групи податків потребують відповідних умов оподаткування і стягнення, відповідних адміністративно-фінансових заходів. В історії фінансової науки знання генези сутності окремих форм податків дає змогу осмислити світовий і вітчизняний досвід та побудувати у нашій державі збалансовану податкову систему.

Список використаних джерел:

1. Тимченко О. М. Наслідки податкових трансформацій у країнах ЄС та США. *Фінанси України*. 2020. № 1. С. 26–41.
2. Коваленко О. Декларуємо податок на нерухомість за 2020 рік. *Все про бухгалтерський облік*. 2020. № 11 (3 лют.). С. 5–7.

Електронне наукове видання

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

**Збірник наукових праць
кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету**

Випуск 3

Том 1